

**ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ & ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**'' Οι επιπτώσεις του διαζυγίου στη σχολική επίδοση
των παιδιών ηλικίας 6 -12 ετών''**

**Υπεύθυνη Εκπαιδευτικός :
κα. Αταλόγλου Κωνσταντίνα**

**Μετέχουσες Σπουδάστριες :
Αναγνωστοπούλου Αθανασία
Σχίζα Αλίκη
Ταταρσώνη Μαρίνα**

ΠΑΤΡΑ 2005

ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ	4106
----------------------	------

ΕΙΣΗΓΗΤΡΙΑ

ΑΤΑΛΟΓΛΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ
ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ :

1. ....

2. ....

3. ....

ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ.....

ΜΕΡΟΣ Α

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στην προετοιμασία της διπλωματικής μας εργασίας υπήρξε πολύτιμη η πρόσφορα και η συνεργασία πολλών ατόμων. Ως ομάδα και κάθε άτομο αυτής ξεχωριστά, αισθανόμαστε την ανάγκη να ευχαριστήσουμε όλους όσους μας βοήθησαν με την συμβολή τους να φέρουμε σε πέρας την μελέτη μας.

Πιο συγκεκριμένα, θέλουμε να ευχαριστήσουμε την επόπτρια μας, κα Κων/να Αταλόγλου, για την πολύτιμη βοήθεια της. Την καθηγήτρια εφαρμογών, κα Δέσποινα Σικελιανού για την χρήσιμη καθοδήγηση της στο ερευνητικό κομμάτι της μελέτης μας. Επίσης, ευχαριστούμε θερμά τον κο Γαλανόπουλο, προϊστάμενο εκπαιδευτικής πολιτικής και τον κο Μπιρμπα, περιφερειακό Δ/ντη Α/θμιας και Β/θμιας εκπαίδευσης, για την συνεργασία τους στο ερευνητικό μέρος. Ακόμη, ευχαριστούμε τον κο Καρύδη Άρη, δικηγόρο που μας παραχώρησε υλικό για το νομικό πλαίσιο του διαζυγίου. Τέλος, θέλουμε να ευχαριστήσουμε τον φίλο μας, Νίκο Αλεξάκη που μας βοήθησε στην ανάλυση των στατιστικών δεδομένων. Καθώς επίσης, και τις οικογένειες μας που στάθηκαν δίπλα μας όλο αυτό το χρονικό διάστημα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Η εργασία μας πραγματοποιήθηκε, ώστε να μελετήσουμε τις επιπτώσεις που έχει το διαζύγιο στα παιδιά σχολικής ηλικίας 6-12 ετών και πιο συγκεκριμένα στη σχολική τους επίδοση.

Αναλυτικότερα, το πρώτο κεφάλαιο περιλαμβάνει τις κυριότερες μορφές της οικογένειας καθώς τη δομή και τις λειτουργίες της. Οι σημαντικότερες λειτουργίες του θεσμού της οικογένειας είναι η αναπαραγωγική, η οικονομική, η εκπαιδευτική και φυσικά, η ψυχολογική. Συνοψίζοντας, το κεφάλαιο αναφερόμαστε στους ψυχολογικούς τύπους γονέων, καθώς και στις σχέσεις που πρέπει να καθορίζουν τους ρόλους των γονέων και των παιδιών μεταξύ τους. Πρόκειται για σχέσεις που οφείλουν να στηρίζονται στην κατανόηση, στην αγάπη, στις αμοιβαίες καταχωρήσεις κ.α.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα πέντε χαρακτηριστικά της παιδικής ηλικίας, που σχετίζονται με τη σωματική, την ψυχική, την νοητική ανάπτυξη του παιδιού, καθώς και με την ανάπτυξη της παιδικότητας και της μνήμης του. Το οικογενειακό περιβάλλον, επηρεάζει όσο κανείς άλλος παράγοντας, την ανάπτυξη σε κάθε τομέα της ζωής του παιδιού και σε αυτόν δίδεται ιδιαίτερη βαρύτητα.

Το τέταρτο κεφάλαιο, μας παρουσιάζει το παιδί μέσα στη σχολική κοινότητα. Κάνει αναφορά στις σχέσεις οικογένειας- σχολείου δηλαδή, στους δύο σπουδαιότερους παράγοντες που συμβάλλουν στην κοινωνικοποίηση του.

Η προσαρμογή του παιδιού μέσα στο σχολείο, είναι μια υπόθεση που χρήζει ευαισθησίας και ιδιαίτερης προσοχής, από γονείς και εκπαιδευτικούς. Εδώ, παραθέτονται και οι λόγοι, που μπορεί να οδηγήσουν ένα παιδί στη σχολική αποτυχία. Ένας από τους πιο σημαντικούς, είναι το διαζύγιο των γονέων του. Σε αντιδιαστολή

αναφέρονται και οι σπουδαιότεροι παράγοντες που είναι ικανοί να στρέψουν ένα παιδί προς την σχολική επιτυχία. Και εδώ διαπιστώνεται, η σημασία του υγιούς οικογενειακού θεσμού. Η οικογενειακή ισορροπία φανερώνεται και αποκτά ευεργετική ενέργεια στη σχολική επιτυχία και απόδοση του μαθητή στο σχολείο.

Αμέσως μετά, ακολουθεί το κεφάλαιο που πραγματεύεται το διαζύγιο. Το διαζύγιο για να φτάσει στο τέλος του, περνάει από ορισμένα στάδια και ακολουθεί μια συγκεκριμένη διαδικασία. Σύμφωνα με τη Χουρδάκη(1992), τα τρία πιο χαρακτηριστικά είναι:

- το στάδιο των πρώτων απογοητεύσεων
- το στάδιο του συναισθηματικού διαζυγίου
- το νομικό διαζύγιο

Τα είδη διαζυγίου διακρίνονται: α)στο συναινετικό και β)το κατ' αντιδικία διαζύγιο. Όσον αφορά τους λόγους, γίνεται μι μεγάλη αναφορά, εξαιτίας της ποικιλίας τους.

Ένα παιδί αντιδρά και επηρεάζεται από το διαζύγιο ανάλογα με την προσωπικότητα του, την ηλικία του, τον τρόπο που θα του ανακοινωθεί κ.α. Οι αντιδράσεις αυτές περιλαμβάνουν το σχολείο του τις διαπροσωπικές- φιλικές σχέσεις που μέχρι πριν διατηρούσε, επίσης μπορεί να παρουσιάσει ψυχοσωματικά συμπτώματα αλλά και άλλα.

Υπάρχουν παράγοντες ικανοί, να βοηθήσουν το παιδί να δεχτεί το διαζύγιο, πριν αλλά και μετά την τέλεση του. Η καλή διάθεση για επικοινωνία με το παιδί, καθώς και των γονέων μεταξύ τους διευκολύνουν στην ομαλότερη αποδοχή του παιδιού και προσαρμογή στην καινούργια κατάσταση που δημιουργείται. Με τη σωστή αντιμετώπιση, το παιδί πιθανώς δεχτεί και ένα νέο γάμο του γονιού του.

Στο έκτο κεφάλαιο αναλύονται τα στοιχεία που συγκεντρώσαμε για το θέμα μας. Δεν υπάρχει περίπτωση- παρά ελάχιστες εξαιρέσεις- να μην επηρεάσει το διαζύγιο τη σχολική επίδοση παιδιών, σε αρνητικό βαθμό.

Έρευνες και μελέτες έχουν αποδείξει πως τα παιδιά των οποίων οι γονείς χωρίζουν, παρουσιάζουν χαμηλή σχολική επίδοση. Αρνούνται να μελετήσουν, δεν ακολουθούν το ρυθμό της τάξης, παρουσιάζουν αλλαγή συμπεριφοράς. Όπως, η άρνηση, γίνονται ευέξαπτα και αντιδραστικά, αλλάζει η σχέση με τους συμμαθητές και τους φίλους του.

Ακολουθεί το τελευταίο κεφάλαιο: "Συμβουλευτική για την αντιμετώπιση κρίσιμων καταστάσεων". Εδώ περιλαμβάνεται υλικό για τον τρόπο αντιμετώπισης του διαζυγίου, σε σχέση με τους συμβούλους-θεραπευτές. Η γνώμη και η βοήθεια τους είναι πολύ σημαντικές, τόσο κατά το διαζύγιο, όσο και κατά τη σύσταση της νέας οικογένειας.

Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά, για το πως οι γονείς μπορούν να κατανοήσουν και να στηρίξουν τα παιδιά τους, όταν οι ίδιοι χωρίζουν.

Τέλος, αναφέρονται κάποια προγράμματα συμβουλευτικής παρέμβασης και ψυχολογικής υποστήριξης, που μπορούν να σχεδιαστούν και να εφαρμοστούν στο σχολείο, στα πλαίσια της σχολικής ψυχολογίας.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ Α

	Σελ.
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ	1
ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	2
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	5

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

1. 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	9
1. 2 ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ.....	12
1. 3 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ	13
1. 4 ΣΤΟΧΟΙ.....	13
1. 5 ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ.....	14

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ :ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

2. 1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.....	17
2. 2 ΟΙ ΤΥΠΟΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.....	18
2. 3 ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.....	30
2. 4 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ-ΡΟΛΟΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.....	33
2.4.1 ΟΡΙΣΜΕΝΕΣ ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΟΜΑΛΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.....	37
2. 5 Ο ΚΥΚΛΟΣ ΖΩΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ.....	40
2. 6 ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΓΟΝΕΩΝ.....	44
2. 7 ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΥΖΥΓΩΝ ΣΕ ΜΙΑ ΥΓΙΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	49
2.7.1 ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ.....	53
2. 8 ΣΧΕΣΕΙΣ ΓΟΝΕΩΝ - ΠΑΙΔΙΩΝ.....	58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ : ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ (6 - 12 ΕΤΩΝ)

3.1 ΒΙΟΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	62
3.2 ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	64
3.3 ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ.....	66
3.4 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΜΝΗΜΗΣ.....	69

3.5. ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΗΘΙΚΟΤΗΤΑΣ.....	70
-------------------------------	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV: ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

4.1 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΕΙΟ.....	73
4.1.1 ΠΩΣ ΣΥΜΒΑΛΛΕΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	77
4.2 ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΠΙΔΟΣΗΣ.....	81
4.3 ΛΟΓΟΙ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΑΠΟΤΥΧΙΩΝ.....	84
4.4 ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ.....	89

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V:ΔΙΑΖΥΓΙΟ

5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ.....	92
5.2 ΣΤΑΔΙΑ - ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ.....	94
5.3 ΕΙΔΗ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ.....	96
5.4 ΛΟΓΟΙ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ.....	98
5.5 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ.....	108
5.6 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΥΝΟΥΝ ΤΗΝ ΟΜΑΛΟΤΕΡΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ, ΜΕΤΑ ΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ.....	110
5.7 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΔΡΟΥΝ ΚΑΤΑΣΤΡΕΠΤΙΚΑ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ, ΜΕΤΑ ΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ.....	111
5.8 ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΑ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ.....	112
5.9 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ ΓΑΜΟΥ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ.....	113
5.10 ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ - ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ.....	117

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI : ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΠΙΔΟΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.....	130
---	------------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII : ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ

7.1	ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΓΟΝΕΩΝ ΓΙΑ ΜΙΑ ΥΓΙΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ.....	143
7.2	ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΚΡΙΣΙΜΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ.....	144
7.3	ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ - ΣΥΖΥΓΙΚΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ.....	145
7.4	ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ	147
7.4.1	ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΤΟΝ ΓΟΝΕΑ ΠΟΥ ΕΧΕΙ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ.....	149
7.4.2	ΣΤΑΣΗ ΓΟΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ.....	150
7.4.3	ΠΩΣ ΕΠΗΡΕΑΖΕΤΑΙ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΑΓΗ ΤΟΥ ΣΠΙΤΙΟΥ.....	154
7.5	ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ.....	155
7.6	ΣΧΟΛΙΚΗ - ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ	156
▪	Η ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ.....	159
▪	Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ.....	161
▪	ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ - ΓΟΝΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ.....	163

ΜΕΡΟΣ Β

ΚΕΦΑΛΑΙΟ I

1. 1	ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	166
1. 2	ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	166

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

2.1	ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	167
2. 2	ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.....	169
2. 3	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ.....	170
2. 4	ΕΠΙΛΟΓΗ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ.....	171
2. 5	ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ - ΗΘΙΚΕΣ ΔΕΣΜΕΥΣΕΙΣ.....	172

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

3.1	ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ.....	177
3.2	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΜΕΛΕΤΗΣ.....	248
3.3	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	249
3.4	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	250

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	252
--------------------------	------------

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Το θέμα της διπλωματικής μας εργασίας είναι: οι επιπτώσεις του διαζυγίου στη σχολική επίδοση των παιδιών ηλικίας 6-12 ετών.

Οικογένεια είναι ο βασικός πυρήνας ανάπτυξης και συγκρότησης κάθε ανθρώπινης ύπαρξης. Μέσα σε αυτή το παιδί διαπλάθει τον χαρακτήρα και την προσωπικότητα του, δέχεται τις πρώτες αρχές και τα πρώτα ιδανικά του. Στις μέρες μας υπάρχουν διάφορες μορφές οικογένειας, με διαφορετική κουλτούρα και κοινωνικό υπόβαθρο. Όλες όμως οι λειτουργίες της οικογένειας, στόχο έχουν να ικανοποιήσουν τις ανάγκες και τις επιθυμίες των μελών τους.

Η οικογένεια σαν ένας ζωντανός οργανισμός μεταβάλλεται και περνά από διάφορες φάσεις, ώστε στο κλείσιμο κάθε κύκλου της να ξεκινήσει ένας καινούριος. Οι σχέσεις μεταξύ όλων των μελών επηρεάζουν και καθορίζουν τον τρόπο επίδρασης στη ζωή τους. Οι ήρεμες ή όχι οικογενειακές σχέσεις παίζουν καθοριστικό ρόλο καθώς διαμορφώνουν τις πρώτες εντυπώσεις και διδάσκουν τον τρόπο συναλλαγής με τους άλλους.

Το να προχωρήσει ένα ζευγάρι στη δημιουργία μιας νέας οικογένειας είναι μια πολύ σημαντική απόφαση ζωής. Για να γίνει αυτό είναι καλό να τηρούνται κάποιες βασικές προϋποθέσεις όπως, η ψυχολογική και βιολογική ωριμότητα τους κ.α. ο ρόλος τόσο της μητέρας, όσο και του πατέρα είναι πρώτιστης σημασίας για την ομαλή φυσιολογική και παθολογική ανάπτυξη του παιδιού.

Στην ηλικία των 6-12 ετών το παιδί βρίσκεται στην καμπή της ανάπτυξης του(αναπτύσσεται γοργά σωματικά- περνά στο σχολικό χώρο). Τότε χρειάζεται να του δοθεί ιδιαίτερη προσοχή από τους γονείς, τους δάσκαλους και όλους όσους συναναστρέφονται μαζί του, ώστε να μπορέσει να περάσει ομαλά από όλα αυτά τα στάδια.

Η είσοδος ενός παιδιού στο σχολείο είναι ένα γεγονός ιδιαίτερης σημασίας που ασφαλώς συμβάλει στην κοινωνικοποίηση του. Η μετάβαση από το χώρο του σπιτιού, στο σχολείο χρειάζεται προσοχή. Το παιδί δεν πρέπει να νιώθει άγχος, πίεση ή πανικό. Η σωστή αντιμετώπιση της οικογένειας είναι ένας από τους πολλούς παράγοντες που συμβάλλουν στη σχολική του επίδοση. Γιατί δυστυχώς πολλοί είναι οι λόγοι που μπορούν να οδηγήσουν στη σχολική αποτυχία. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις άσχημες ενδοοικογενειακές σχέσεις ή το χαμηλό κοινωνικό επίπεδο.

Ένα μεγάλο πλήγμα για την παιδική ψυχή θεωρείται το διαζύγιο. Στη βιβλιογραφία αναφέρεται ως δεύτερο τραυματικό γεγονός για ένα παιδί μετά το πένθος του θανάτου. Όπως η οικογένεια ακολουθεί τον κύκλο της, έτσι και το διαζύγιο έχει τα δικά του στάδια από την απόφαση έως την υλοποίηση του.

Οι λόγοι που ένα ζευγάρι μπορεί να χωρίσει συμπεραίνουμε πως είναι παρά πολλοί. Αν και ως πιο συχνοί αναφέρονται η απιστία και η ασυμφωνία χαρακτήρων.

Ένα διαζύγιο σχεδόν πάντα επηρεάζει αρνητικά όλη την οικογένεια, από το ζευγάρι ως και τα παιδιά. Οι μεταξύ τους σχέσεις κλονίζονται, οι καυγάδες και οι φωνές γίνονται καθημερινότητα. Όταν το παιδί βλέπει τους γονείς του, τα δυο πρότυπα του, να μαλώνουν επηρεάζεται αρνητικά. Συνήθως κλείνεται στον εαυτό του και αισθάνεται έντονο θυμό. Διαταράσσονται οι διαπροσωπικές του σχέσεις και σίγουρα όλο αυτό έχει επιπτώσεις στη σχολική του απόδοση. Τις περισσότερες φορές

παρουσιάζεται πτώση, μέχρι και σχολική αποτυχία. Το παιδί γίνεται επιθετικό, ευέξαπτο, δεν παρακολουθεί τα μαθήματα του και αρνείται να μελετήσει.

Όταν το ζευγάρι αποφασίσει οριστικά να χωρίσει έχει ιδιαίτερη σημασία το πως θα το ανακοινώσει στο παιδί, αλλά και πως θα αντιδράσουν οι ίδιοι απέναντι του. Το παιδί θα το δεχτεί πιο ομαλά και θα μπορέσει μακρόχρονα να προσαρμοστεί, αν οι γονείς του κρατήσουν ήρεμες- τυπικές σχέσεις μεταξύ τους.

Ο ρόλος ενός ειδικού είναι πάντα χρήσιμος και βοηθητικός από τα πρώτα κι όλας χρόνια του γάμου, με την ειδικότητα του σύμβουλου γάμου και την ενημέρωση του οικογενειακού προγραμματισμού. Όταν ο γάμος περνά κρίση ο ρόλος του γίνεται ακόμα μεγαλύτερος καθώς συμβουλεύει τους γονείς για τον τρόπο ενημέρωσης των παιδιών. Ενώ ταυτόχρονα στηρίζει ψυχολογικά και το ίδιο το ζευγάρι βοηθώντας το να καταλάβει τα συναισθήματα του.

1.2 ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Το φαινόμενο του διαζυγίου στις μέρες μας έχει πάρει ανησυχητικές διαστάσεις. Συχνά, βλέπουμε οικογένειες να διαλύονται. Οι σύζυγοι συμβαίνει να μην συμφωνούν μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να υπάρχουν σε τακτά χρονικά διαστήματα διαφωνίες και συγκρούσεις ανάμεσα τους. Το πρόβλημα εντείνεται όταν υπάρχουν και άλλοι παράγοντες, που συμβάλλουν σ' αυτό, όπως για παράδειγμα οικονομικές δυσκολίες. Αυτό συνεπάγεται σε κάποιες περιπτώσεις τον χωρισμό και τη διάλυση της οικογένειας, με συνέπειες και στα παιδιά τους.

Έτσι λοιπόν, βλέπουμε να παρουσιάζονται στα παιδιά τους ψυχοσωματικά προβλήματα, αλλαγή της συμπεριφοράς τους στο σπίτι και στο σχολείο καθώς και αλλαγή στη σχολική τους επίδοση.

1.3 ΣΚΟΠΟΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

Ο σκοπός της μελέτης μας είναι να διερευνηθούν οι επιπτώσεις του διαζυγίου στη σχολική επίδοση των παιδιών(6 – 12) ετών.

1.4 ΣΤΟΧΟΙ

A) Οι επιπτώσεις του διαζυγίου στα παιδιά.

B) Να μελετηθούν τα χαρακτηριστικά των παιδιών της παιδικής ηλικίας.

Γ) Να μελετήσουμε το σχολείο ως φορέα κοινωνικοποίησης του παιδιού σε συνάρτηση με την οικογένεια.

Δ) Να μελετήσουμε τους παράγοντες που συντελούν στη σχολική επιτυχία ή αποτυχία του παιδιού.

E) Ο ρόλος της συμβουλευτικής για την αντιμετώπιση κρίσιμων καταστάσεων τόσο στην οικογένεια (π.χ. διαζύγιο) όσο και στο σχολικό περιβάλλον.

1.5 ΟΡΙΣΜΟΙ ΟΡΩΝ

Αίσθημα δικαίου είναι αυτό που φυσιολογικά αντιλαμβανόμαστε ως δίκαιη μεταχείριση και εντιμότητα (Jack Dominian, 1998).

Γάμος ορίζεται η νομικά και κοινωνικά εγκεκριμένη ένωση του ζευγαριού, η οποία παρέχει κοινωνική θέση στους απόγονους του και ρυθμίζεται από νόμους- κανόνες, έθιμα, πεποιθήσεις και θέσεις που επιβάλλουν τα δικαιώματα και τα καθήκοντα των δυο συζύγων (Ε. Δραγάση- Σηφάκη, 1999 σελ.45).

Διαζύγιο είναι η διάλυση γάμου με δικαστική απόφαση (Τεγόπουλος- Φυτράκης, 1995, σελ. 230).

Διαζύγιο είναι το αποτέλεσμα μιας πολύχρονης (ψυχο)κοινωνικής διαδικασίας, αφετηρία της οποίας θεωρείται η κλιμάκωση των συγκρούσεων μεταξύ των συζύγων (Κων/νος Κορώσης, 1997).

Διαζύγιο είναι η πλευρά του γάμου που δεν παρουσιάζει επιτυχία (A.Giddens,2002 σελ.322).

Διάσταση είναι η φυσική και ψυχική απομάκρυνση του ενός συζύγου από τον άλλον με τη θέληση να μην έχουν πια κοινωνία βίου (Α.Σ.Γεωργιάδης στο Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, σελ.262).

Κρίση είναι ένα επεισόδιο που αρχίζει μετά από ένα συγκεκριμένο γεγονός και ακολουθείται είτε από μια μη διακριτική αντίδραση είτε από κάποιο είδος αντίδρασης που απαιτεί περίπου ένα μήνα ή και

περισσότερο για να ξεπεραστεί(Bloom 1963 στο Μαλικιώση- Λοΐζου Μ. ,1999, σελ. 299).

Η μονογονεϊκή οικογένεια ορίζεται ως, η οικογένεια στην οποία ένα τουλάχιστον παιδί διαμένει με ένα μόνο γονιό. Η μονογονεϊκή οικογένεια γενικά θεωρείται παράλληλη της παραδοσιακής οικογένειας, η οποία στις περισσότερες κοινωνίες αποτελείται από τον πυρήνα: μητέρα, πατέρας, παιδιά(Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια- Λεξικό, 1989, τόμος 6, σελ.3187).

Η οικογένεια αποτελεί μια ομάδα δυο ή περισσότερων ατόμων που αυτοπροσδιορίζονται ως οικογένεια, και κατά τη διάρκεια της ζωής τους αναλαμβάνουν υποχρεώσεις που είναι ευρύτερα αποδεκτές και συνιστούν ουσιαστικά συστατικά των οικογενειακών συστημάτων (εθνικός οργανισμός Κοινωνικών Λειτουργιών των Η.Π.Α.)(Α.Γ.Ζαφείρης- Ε.Α.Ζαφείρη κ' συν, 1999, σελ.198).

Οικογένεια είναι ένας θεσμός με τη δική του κουλτούρα και του δικούς του ειδικούς τρόπους για την αντιμετώπιση της ζωής. Αποτελείται από άτομα των οποίων η συμπεριφορά και η εμπειρία επηρεάζεται από ένα σύστημα αλληλοδιαπλεκόμενων σχέσεων, στις οποίες συμμετέχουν και αποτελούν μέρος. Παράλληλα, τα άτομα – μέλη της οικογένειας έχουν συγκεκριμένα και βαθιά ριζωμένα χαρακτηριστικά ή εσωτερικές σχέσεις (Γ. Τσιάντης, 1993, τεύχος β', σελ.11).

Οικογένεια είναι ένα σύστημα, ένα σύνολο στοιχείων άρρηκτα δεμένων μεταξύ τους, όπου ο καθένας έχει μια συγκεκριμένη θέση και έναν ξεχωριστό ρόλο (Κλαίρ Γκαρμάρ κ Φρανσίς Τεντόρ, 1994, σελ.156).

Οικογένεια είναι μια ομάδα ανθρώπων που συνδέονται με δεσμούς αίματος και αποτελείται από τους γονείς, τα παιδιά ή τα εγγόνια τους, ζει στην ίδια στέγη και έχει κοινά συμφέροντα (Π. Κυριακίδης , 2000 σελ. 177).

Πνευματική ωριμότητα είναι η διαδικασία νευρολογική, ψυχολογική, αναφέρεται στην εξέλιξη και ολοκλήρωση της νοημοσύνης κι αυτή πάλι εξελίσσεται χωρίς την ενεργό συμμετοχή του ανθρώπου (Anthony Giddens, 2002 σελ.272).

Σχολείο είναι η εφαρμογή ενός, όσο το δυνατό τελειότερου κοινωνικού μηχανισμού, που ανταποκρίνεται σε μια απώτερη κοινωνική πραγματικότητα για το παιδί, μέσα στην οποία προορίζεται να ζήσει, να εργαστεί και να επιτελέσει ένα θετικό προορισμό τόσο για το σύνολο της κοινωνικής ομάδας, όσο και για τον εαυτό του (Κώστας Χωρεάνθης 1976, τεύχος 7-8, σελ. 286).

Σχολείο είναι το ειδικό και οργανωμένο μέρος, όπου διδάσκονται τα γράμματα και οι τέχνες (Η. Καμπανάς 1991, σελ.643).

Σχολική επίδοση είναι το μέτρο της προόδου που κάνει ο μαθητής προς την κατεύθυνση των στόχων μάθησης (Martin Herbert 1993, α΄ τόμος, σελ.181).

Ψυχολογική ωριμότητα είναι το κύριο στοιχείο της άρτιας προσωπικότητας και αναφέρεται στη δυνατότητα του ατόμου ν'αναλαμβάνει τις ευθύνες του σε κάθε ρόλο της ζωής του, ατομικό και κοινωνικό.(Anthony Giddens, 2002, σελ.273).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

2.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Η οικογένεια είναι ο σημαντικότερος θεσμός στην κοινωνία μας. "Οικογένεια είναι μια ομάδα ανθρώπων που συνδέονται με δεσμούς αίματος και συνήθως κατοικούν κάτω από την ίδια στέγη" (Τεγόπουλος-Φυτράκης , 1995).

Στόχος της οικογένειας είναι η κοινωνικοποίηση των νέων και η εκπαίδευση των μελών της στις διαπροσωπικές σχέσεις. Μέσα στην οικογένεια δείχνουμε το ενδιαφέρον, την αγάπη, το σεβασμό μας και συνεχίζουμε να στηρίζουμε και να υπερασπιζόμαστε ο ένας τον άλλο. Στο πλαίσιο της οικογένειας εδραιώνονται μοναδικές εντελώς ξεχωριστές σχέσεις, που μερικές φορές δεν γίνονται κατανοητές από όσους βρίσκονται απ' έξω από τον οικογενειακό κύκλο. Αυτό οφείλεται στο ότι οι οικογένειες διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την ποιότητα των διαπροσωπικών τους σχέσεων. Στην οικογένεια οι γονείς είναι δυνατόν να λειτουργήσουν τόσο ως πρότυπα όσο και ως εμπόδια για τα παιδιά τους, τα δε παιδιά ως πηγές υπερηφάνειας, ντροπής ακόμη και απογοήτευσης για τους γονείς τους.

Ωστόσο, οι ρόλοι των μελών της οικογένειας επηρεάζονται από τις κοινωνικές αλλαγές και οδηγούν στη μεταβολή του χαρακτήρα της (ένταξη των γυναικών στην αγορά εργασίας).

Η οικογένεια έχει υποστεί μια σειρά μεταβολές, δηλαδή έχει αντικατασταθεί από διευρυμένη σε πυρηνική. Ακόμη, κάποιες λειτουργίες που παραδοσιακά ανήκαν στην οικογένεια, μεταφέρθηκαν στο σχολείο,

στο κράτος, την κοινωνία και αυτό έχει επηρεάσει ορισμένες υποχρεώσεις που μέχρι πρότινος ανήκαν στην οικογένεια. Οι αλλαγές αυτές συνεχίζονται και έχουν ήδη επηρεάσει τη βιωσιμότητα της οικογένειας καθώς και τις στενές σχέσεις και δεσμεύσεις που δημιουργούνται στο εσωτερικό της. Σ' αυτές τις αλλαγές οφείλονται οι κρίσεις, οι εντάσεις και τα σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζει η σύγχρονη οικογένεια.

2.2 ΤΥΠΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Στην εποχή μας, αναπτύσσονται διάφοροι τύποι οικογενειών, φυσικοί ή μη, με σχεδόν απεριόριστη ποικιλία αλλαγών, αποκλίσεων και δομολειτουργικών διαφοροποιήσεων ενός κοινώς παραδεκτού οικογενειακού τύπου (πυρηνική οικογένεια) (Ι.Σ. Μαρκαντώνης – Α.Β Ρήγα κ' συν. 1991).

Σύμφωνα με τη V. Satir (1989), «με αφετηρία την "πυρηνική οικογένεια" και με βάση την αρχή, ότι οποιαδήποτε δομολειτουργική αλλαγή σ' ένα οργανισμό μπορεί να αναφέρεται σε: α) προσθήκη, β) αφαίρεση, γ) τροποποίηση αρχικών δομών/ λειτουργιών, οι δυνατές παραλλαγές μιας αρχικής "φυσικής" οικογένειας, μπορούν να υπαχθούν σε κάποιες κατηγορίες» (Ι.Σ.Μαρκαντώνης-Α.Β.Ρήγας κ' συν, 1991, σελ.38-39).

Η V.Satir (1989), διακρίνει ως δυνατές παραλλαγές της αρχικής

"φυσικής" οικογένειας τις εξής:

1. Μικτή- οικογένεια
2. Μονογονεϊκή οικογένεια
3. Μοιρασμένη-οικογένεια
4. Παράλληλη οικογένεια

5. Διεθνική οικογένεια

Επίσης εντοπίζονται στην βιβλιογραφία ένας μικρός αριθμός περιπτώσεων ή και αποκλίσεων, που ως ένα βαθμό και κατά κάποιον τρόπο βρίσκονται έξω από τους συνήθως παραδεκτούς όρους συγκρότησης και λειτουργίας μιας οικογένειας (Ι.Σ.Μαρκαντώνης- Α.Β.Ρήγας κ' συν. 1991).

Κυριότερες μορφές απόκλισης από τον παραδοσιακό τύπο οικογένειας:

1. Οικογένεια σε κρίση
2. Κλινική οικογένεια
3. Βίαη οικογένεια
4. Κατά συνείδηση άτεκνη οικογένεια

Η Λ.Μ. Μουσούρου (1998), αναφέρεται στην συμβατική συζυγική οικογένεια αναγνωρίζοντας τα καινούργια σχήματα οικογενειών ως παραλλαγές, εξελίξεις και αποκλίσεις της συμβατικής οικογένειας. Προκειμένου, να προσδιορίσει τα εναλλακτικά σχήματα της συμβατικής οικογένειας χρησιμοποιεί τρία κριτήρια:

α) σχήματα που προκύπτουν από την άρνηση ή την ανυπαρξία της συζυγικής ή της γονεϊκής σχέσης :

- Μονογονεϊκή οικογένεια
- Άτεκνο ζευγάρι

β) σχήματα που προκύπτουν από την ουσιαστική διαφοροποίηση των οικογενειακών σχέσεων σε σχέση προς το συμβατικό σχήμα:

- Δεύτερους γάμους
- Οικογένειες διπλής σταδιοδρομίας
- «χωλές» οικογένειες

γ) σχήμα υποκατάστατο της συμβατικής οικογένειας:

- Πρότυπα μη αποκλειστικής συζυγικής σχέσης

Πυρηνική- Συζυγική οικογένεια

Με την πρόοδο της βιομηχανίας και την άνοδο της αστικής τάξης κάνει την εμφάνιση του το φαινόμενο της αστυφιλίας, όπου μεγάλος αριθμός ατόμων μετακινείται από χωριά στις πόλεις. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα την εξασθένηση της εκτεταμένης οικογένειας, που ήταν χαρακτηριστικό της αγροτικής κοινωνίας. Εμφανίζεται λοιπόν σε μεγάλο βαθμό μια νέα μορφή οικογένειας, η πυρηνική. Πρόκειται για την οικογένεια, η οποία αποτελείται από τους συζύγους - γονείς και τα παιδιά τους και που αυτή διαβιώνει ανεξάρτητα από τις άλλες συγγενικές συζυγικές οικογένειες.(Λ. Μ. Μουσούρου, 1998).

Κύρια χαρακτηριστικά της είναι η συρρίκνωση και η απομόνωση των μελών της, ενώ οι δεσμοί με τους συγγενείς αποδυναμώνονται, γεγονός που οδηγεί σε περιορισμό των προσωπικών τους αλληλεπιδράσεων(Λ.Μ.Μουσούρου,1998)

Εκτεταμένη-συζυγική οικογένεια

Η εκτεταμένη οικογένεια μπορεί να έχει ως πυρήνα της μια συζυγική οικογένεια και τους στενούς συγγενείς των συζύγων, όπως, για παράδειγμα, επιζώντες γονείς, αδερφούς, τέκνα προαβιωσάντων αδερφών, μπορεί όμως να αποτελείται και από περισσότερες αυτοτελείς αλλά και συγγενικές οικογένειες, όπως π. χ. συζυγική οικογένεια γονέων και συζυγικές οικογένειες τέκνων(γονείς και τα τέκνα τους) (Τσαούσης, 2000).

Πρόκειται δηλαδή για μια μορφή οικογένειας που η γνησιότητα της εκτείνεται και στις διαστάσεις του χρόνου: στο παρόν με τους γονείς, στο παρελθόν με τους προγόνους και στο μέλλον με τα παιδιά. Η οικογένεια αυτή χαρακτηρίζεται ως φυσική ισόρροπη και αρμονική. Συντελείται έτσι αβίαστα και μεθοδικά μια γνήσια και υγιή αλληλεπίδραση και αλληλοσυμπλήρωση των προσώπων που συγκροτούν την οικογένεια , δημιουργώντας έτσι, τις καλύτερες συνθήκες για τη διαμόρφωση ενός ολοκληρωμένου ανθρώπου μέσα σε αυτήν. Προϋποθέσεις, για τις παραπάνω ευεργετικές επιδράσεις έχουν να κάνουν με την έκταση του σπιτιού, το οικονομικό επίπεδο της οικογένειας και τις σχέσεις των μελών μεταξύ τους. Όταν δεν έχουν εξασφαλιστεί οι κατάλληλες αυτές προϋποθέσεις, η εκτεταμένη οικογένεια μπορεί να αποβεί ολέθρια για τα μέλη της. Αναμφισβήτητα, η σύνθεση της οικογένειας επηρεάζει την εξέλιξη των νεαρών μελών της, σοβαρότερο όμως ρόλο διαδραματίζει η ποιότητα των σχέσεων που διαμορφώνονται και η λειτουργία της στο σύνολό της (Δραγάση- Σηφάκη Ελένη, 1999).

Αναλυτικότερα, οι παραλλαγές την αρχικής « φυσικής » οικογένειας είναι:

- **Μικτή οικογένεια**

Είναι μια μορφή οικογένειας όπου ένας ή μια σύζυγος, μετά το διαζύγιο, ξαναπαντρεύεται συχνά έναν διαζευγμένο/ η με δικά του παιδιά. (Γ. Τσιάντης-Σ. Μανωλόπουλος κ' συν.1987).

Ειδικότερες μορφές μικτών οικογενειών συναντάμε όταν: α) η γυναίκα με παιδιά παντρεύεται άνδρα χωρίς παιδιά , β) άνδρας με παιδιά νυμφεύεται ανύπαντρη γυναίκα και γ) οι σύζυγοι έχουν ήδη παιδιά από προηγούμενο γάμο. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται, οι λεγόμενες «ανασυστημένες» (όπως, συγγενικές, υιοθετούσες, φιλοξενούσες), όπου

παιδιά μιας οικογένειας, της οποίας οι γονείς είναι χωρισμένοι ή άγαμοι ή έχουν πεθάνει, ή για διάφορους λόγους δεν μπορούν να φροντίσουν τα παιδιά τους, συνδιαπαιδωνούνται, συναναστρέφονται, συνεργάζονται όλοι μαζί, με μέλη άλλης οικογένειας σ' ένα ευχάριστο οικογενειακό κλίμα.(Ι.Σ.Μαρκαντώνης- Α.Β.Ρήγας κ' συν. 1991).

• Η μονογονεϊκή οικογένεια

Η μονογονεϊκή οικογένεια ορίζεται ως η οικογένεια στην οποία ένα τουλάχιστον παιδί διαμένει με ένα μόνο γονέα(Παιδαγωγική ψυχολογική εγκυκλοπαίδεια-Λεξικό, τόμος 6, 1989).

Υποστηρίζεται ότι, η μονογονεϊκή οικογένεια είναι παραλλαγή της παραδοσιακής οικογένειας, η οποία αποτελείται από μητέρα- πατέρα-παιδιά.

Στις οικογένειες αυτές παρατηρείται: α) η απουσία ενός γονέα ενώ ο άλλος σύζυγος δεν έχει κάνει άλλο γάμο, β)όταν μια άγαμη μητέρα ζει με το παιδί της, γ) όταν από ένα γονέα υιοθετούνται ένα ή περισσότερα παιδιά (ξένα ή δικά του). Οι οικογένειες αυτές θεωρούνται αποτέλεσμα της διάλυσης και αποδιοργάνωσης του γάμου και δημιουργούνται με τους παρακάτω τρόπους:

1. με το θάνατο ενός εκ των δύο γονέων
2. με την τυπική λύση του γάμου
3. με την άτυπη λύση του γάμου, όπως για παράδειγμα χωρισμός ή εγκατάλειψη
4. με την εκούσια ή ακούσια απόκτηση παιδιών χωρίς να έχει προηγηθεί γάμος (Ι.Σ. Μαρκαντώνης- Α.Β.Ρήγας, 1991).

Μερικές οικογένειες όμως, έχουν ακολουθήσει έναν μη παραδοσιακό- εναλλακτικό τρόπο ζωής. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, οι ίδιες οι γυναίκες αποφασίζουν από μόνες τους την εγκυμοσύνη και

μεγαλώνουν τα παιδιά τους, χωρίς τη στήριξη του συζύγου. Το φαινόμενο αυτό, χαρακτηρίζεται ως "εναλλακτικό σχήμα", γιατί πολλές από τις αξίες των γυναικών αυτών είναι αξίες μη συμβατικών ομάδων, όπως είναι τα ζευγάρια που συμβιώνουν και σε ομάδες που ζουν σε κοινόβια. (Παιδαγωγική ψυχολογική εγκυκλοπαίδεια- Λεξικό, τόμος 6, 1989).

Η μονογονεϊκή οικογένεια, μπορεί να είναι μητροκεντρική ή πατροκεντρική ανάλογα με το ποιος από τους δυο γονείς πλαισιώνει την οικογένεια (Δ. Γ. Τσαούσης, 2000).

Στις περισσότερες μονογονεϊκές οικογένειες παρατηρείται τα παιδιά, να ζουν με τη μητέρα. Οι πιο πολλές από αυτές τις γυναίκες χαρακτηρίζονται από χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο ή η επαγγελματική τους κατάρτιση είναι ανεπαρκής. Δεν έχουν σταθερή εργασία, έχουν χαμηλούς μισθούς και υφίσταται πρώτες τις συνέπειες μιας οικονομικής κρίσης.

Ένα επιπλέον πρόβλημα είναι ότι, αυτές οι γυναίκες χωρίς συζύγους συναντούν πολλές δυσκολίες στην προσπάθειά τους να ρυθμίσει τις οικιακές δυσκολίες με την φροντίδα, την ανατροφή και την ψυχολογική υποστήριξη των παιδιών. Ωστόσο, τα οικονομικά (κυρίως) προβλήματα που αντιμετωπίζουν αυτού του είδους οι οικογένειες με αρχηγό γυναίκα, δεν πρέπει να μας οδηγούν σε αποσιώπηση των πρακτικών (κυρίως) προβλημάτων, που αντιμετωπίζουν οι μονογονεϊκές οικογένειες με αρχηγούς άνδρες. Τα εμπόδια που συναντούν οι άνδρες οφείλονται στο γεγονός ότι, δεν προετοιμάζονται για το ρόλο του γονέα (και ιδιαίτερα το ρόλο του γονέα που έχει αποκλειστικά την ευθύνη των παιδιών) και ούτε είναι συναισθηματικά έτοιμοι να τον αναλάβουν (Α. Μ. Μουσούρου, 2000).

- **“Μοιρασμένη”- “Χωλή” οικογένεια**

Οι Ι.Σ.Μαρκαντώνης-Α.Β.Ρήγας κ' συν. (1991), αναφέρονται στην οικογένεια εκείνη, όπου ο πατέρας ή ακόμα και οι δύο γονείς, αναγκάστηκαν να αναζητήσουν εργασία στο εξωτερικό.

Πρόκειται, για συζυγικές οικογένειες, που έχουν διασπαστεί, όχι γιατί οι σύζυγοι δεν επιθυμούν να συζούν αλλά, για μη οικογενειακούς λόγους, που τους αναγκάζουν να ζουν χωριστά, για μεγάλα χρονικά διαστήματα. Οι λόγοι για τους οποίους το ζευγάρι αναγκάζεται να ζει χωριστά, δημιουργούν μια ποικιλία τύπων χωλής οικογένειας, σε σχέση με το κατά πόσο οι λόγοι αυτοί είναι τυπικά ακούσιοι(π.χ. ασθένεια, στρατιωτική θητεία, φυλάκιση) ή τυπικά εκούσιοι (π. χ. εργασία, ναυτικοί, πολιτικοί μετανάστες, αθλητές κ.α.) (Μουσούρου, 2000)

- **“Παράλληλη” οικογένεια**

Πρόκειται, για μια σπανιότερη μορφή της “μοιρασμένης”- “χωλής” οικογένειας. Είναι η περίπτωση εκείνη των χωριστών οικογενειακών εστιών, όπου ένας από τους γονείς(συχνότερα ο πατέρας)είναι κοινός, μετά από την ύπαρξη διαζυγίου και διάστασης(π. χ. όταν τα παιδιά και η σύζυγος από τον πρώτο γάμο ζουν μαζί, ενώ ο πατέρας έχει δημιουργήσει άλλη οικογένεια με άλλη γυναίκα και παιδιά). (Μαρκαντώνης και Ρήγας, 1991).

- **“Διεθνική” οικογένεια**

Με τον ορισμό αυτό αναφέρονται οι οικογένειες, όπου οι σύζυγοι έχουν διαφορετική εθνικότητα και κατά κανόνα διαφορετικό θρήσκευμα. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας διαπολιτισμικής συνάντησης φορέων από δυο διαφορετικά εθνικούς πολιτισμικούς

χώρους, ένας νέος "επιπολιτισμός" οικογενειακών αξιών.(Ι.Σ.Μαρκαντώνης – Α.Β.Ρήγας κ' συν. 1991).

Μορφές απόκλισης από τον παραδοσιακό τύπο οικογένειας :

- **Οικογένεια σε κρίση**

Στις μέρες μας, η οικογένεια παρουσιάζει αποδυνάμωση στους συνεκτικούς δεσμούς της οικογενειακής δομής.

Η διάλυση εκδηλώνεται με διάφορες μορφές, ενώ συνήθως δεν είναι εμφανής και συνήθως κοινοποιείται με εκρηκτικό τρόπο αφήνοντας άναυδη την κοινωνία.

"Τα κύρια αίτια των κρίσεων είναι σοβαρά γεγονότα όπως, αυξανόμενη εχθρικήτητα εναντίον των παιδιών, επιδείνωση ενδοοικογενειακών σχέσεων".(Η. Bertram, 1987 στο Ι.Σ. Μαρκαντώνη-Α. Β. Ρήγα κ' συν. 1991).

Σύμφωνα με την Χ. Κατάκη (1990), διαλυμένες οικογένειες δεν είναι κατ' ανάγκη οι "χωρισμένες" οικογένειες, ούτε αυτές που περνούν μια συγκυριακή κρίση.

Πρόκειται, για τα μέλη εκείνα που δεν θέλουν ούτε να γνωρίσουν αντικειμενικά τη ζωή και τα πραγματικά γεγονότα ούτε να ενδιαφέρονται να συμμετέχουν σε αυτά. Τότε συμβαίνει δηλαδή, να μην επικοινωνούν μεταξύ τους καθόλου, ή και όταν επικοινωνούν η επικοινωνία να είναι αναποτελεσματική...", "να λένε κάτι και να εννοούν κάτι άλλο".(Χ. Κατάκη, ο. π. 1990, σελ.126 στο Μαρκαντώνη-Α. Β. Ρήγα,1991)

Μία φυσική οικογένεια μπορεί να οδηγηθεί σε διάλυση, όταν τα μέλη έχουν αναπτύξει δικά τους προγράμματα το καθένα, ώστε η μεταξύ τους επικοινωνία να περιορίζεται από την άμεση διαπροσωπική σχέση στην

απρόσωπη(π.χ. σημειώματα, τηλεφωνήματα, μεσολάβηση τρίτων).
(Ι.Σ.Μαρκαντώνης-Α. Β. Ρήγας κ' συν.1991).

- **Κλινική οικογένεια**

Είναι το είδος της απόκλισης της οικογένειας στην οποία, ένα μέλος παρουσιάζει σωματική ή ψυχική αρρώστια, ιδεολογική προσκόλληση, παραθρησκευτική εμμονή. Γενικός κανόνας, που απαντάται στην κλινική οικογένεια είναι όταν ένα μέλος της νοσεί, νοσούν και τα υπόλοιπα μέλη της, πυρηνικής και ευρύτερης. Η δομή της, παρουσιάζει φαινόμενα διάλυσης, προβλήματα επικοινωνίας, σοβαρότερα υπαρξιακά προβλήματα, όπως κλονισμός των ενδοοικογενειακών- διαπροσωπικών σχέσεων, νευρωτικών συμπτωμάτων και καταστάσεων που προκαλούν άγχος. Ως θεραπεία για αυτές τις οικογένειες συνίσταται συστηματική ψυχοθεραπευτική αγωγή.(Ι.Σ.Μαρκαντώνης-Α. Β. Ρήγας κ' συν. 1991).

- **Βίαη οικογένεια**

Είναι η μορφή εκείνη οικογένειας, όπου τα μέλη μεταξύ τους χρησιμοποιούν βία. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι γονείς που κακοποιούν βάνανσα τα παιδιά τους. Άλλο σχετικό πρόβλημα είναι η σεξουαλική κακοποίηση ανηλίκων, που τείνει να πάρει ανησυχητικές διαστάσεις μέσα στην οικογένεια. Αυτό οφείλεται στα εξής:

- φόβο τιμωρίας
- δυσπιστία για τα καταγγελλόμενα και
- από φόβο διαζυγίου

Αξιοσημείωτη, είναι η υπόθεση της "κυκλικής θεωρίας", κατά την οποία "οι γονείς που κακοποιούν τα παιδιά τους είχαν και εκείνοι

κακοποιηθεί, όταν ήταν παιδιά΄΄. (Θ. Γ. Χρηστάκης,1990 σελ11, στο Ι.Σ.Μαρκαντώνη-Α. Β. Ρήγα κ΄ συν. 1991).

- **Άτεκνα ζευγάρια-Κατά συνείδηση άτεκνη οικογένεια**

Ως άτεκνα ζευγάρια αναφέρονται τα ζευγάρια τα οποία, με τη θέληση τους δεν θέλουν να κάνουν παιδιά-άρνηση γονεϊκότητας.

Χαρακτηριστικό στο εναλλακτικό αυτό σχήμα της συζυγικής οικογένειας δεν είναι το ποσοστό του (το οποίο παραμένει χαμηλό), αλλά το ότι είναι κοινωνικά αποδεκτή επιλογή.

Το σχήμα αυτό μπορεί να έχει ορισμένη διάρκεια, όπως και στις μονογονεϊκές οικογένειες. Ωστόσο, μπορεί να αποδειχθεί και επιλογή τρόπου ζωής(ζευγάρι διπλής σταδιοδρομίας). (Λ. Μ. Μουσούρου,1998).

Σύμφωνα με τους Ι.Σ.Μαρκαντώνη- Α.Β. Ρήγα κ΄ συν(1991), πρόκειται για διμελή οικογένεια που συναντάται συχνότερα κυρίως, ανάμεσα σε νεαρά ζευγάρια μεγάλων αστικών κέντρων. Υποστηρίζει ότι, είναι δικαίωμα του καθενός να επιλέξει τον τύπο οικογένειας του αλλά μπορεί να εξελιχθεί σε απόκλιση, όταν τύπος της ενσυνείδητα άτεκνης οικογένειας, τείνει να νομιμοποιείται ως μορφή κανονικής ζωής. Εύκολα, τα άτομα αυτά, φτάνουν στο σημείο να στιγματιστούν ως άτομα «άχρηστα» και «ανολοκλήρωτα».

Ο λόγος που τα ζευγάρια επιθυμούν να μην κάνουν παιδιά οφείλεται: α)στην προτεραιότητα της ατομικής ελευθερίας έναντι της τεκνοποιίας, β)από φόβο ότι δεν θα έχουν καλές σχέσεις με τα παιδιά τους, γ) κάποια μειονεκτήματα που συνοδεύουν π. χ. μια γυναίκα σε κατάσταση εγκυμοσύνης (π. χ. εργασιακό, αισθητικό επίπεδο) (Ι.Σ.Μαρκαντώνης- Α. Β. Ρήγας κ΄ συν.1991).

- **Η οικογένεια διπλής σταδιοδρομίας**

Οι οικογένειες αυτές, αναφέρονται σε ένα πολύ μικρό ποσοστό εκείνων των οικογενειών, όπου και οι δύο σύζυγοι αποβλέπουν σε επαγγελματική σταδιοδρομία και όχι σε επαγγελματική απασχόληση. Μπορούμε να τις διακρίνουμε στις ακόλουθες κατηγορίες:

“Παραδοσιακές”: Παρόλο που και οι δύο σύζυγοι έχουν επαγγελματικές φιλοδοξίες, η σύζυγος δίνει ιδιαίτερο βάρος στην φροντίδα της οικογένειας της και όχι στη σταδιοδρομία της.

“Οικογενειοκεντρικές”: Επίκεντρο των συζύγων είναι η οικογένεια

“Επαγγελματοκεντρικές”: Οι δυο σύζυγοι ενδιαφέρονται για την επαγγελματική τους επιτυχία.

Και τέλος οι “επαναστατικές”: όπου η σύζυγος δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στην επαγγελματική της σταδιοδρομία και ο σύζυγος στην οικογένεια. Είναι ένα σχήμα, όπου η μορφή της οικογένειας είναι η συμβατική-συζυγική αλλά η δομή της, διαφέρει από αυτή. Οι ρόλοι και οι σχέσεις των μελών κατανέμονται σύμφωνα με τις δυνατότητες και τις επιθυμίες των ατόμων και όχι, με κατανομή με βάση το φύλο.

Παράλληλα, δεν αποτελεί πρόσκαιρο φαινόμενο και αναμφίβολα θα ασκεί επίδραση στις οικογενειακές και κοινωνικές δομές.(Λ. Μ. Μουσούρου,1998).

- **Σχήματα μη συμβατικής συζυγικής σχέσης**

Κατά τις δεκαετίες του 1960 και 1970 καταγράφηκαν τα παρακάτω σχήματα:

- **Ομαδικός γάμος (group marriage):**

Ο ομαδικός γάμος είναι μια μορφή κοινοβίου ,όπου η αποκλειστικότητα των σεξουαλικών σχέσεων δεν αναφέρεται σε συγκεκριμένο άτομο(σύζυγο) αλλά στα μέλη μιας συγκεκριμένης ομάδας. Δεν χαρακτηρίζεται από μακροβιότητα και ούτε προβλέπεται να

διεκδικήσει στο μέλλον κάποια σοβαρή θέση ανάμεσα στα εναλλακτικά σχήματα(Λ.Μ. Μουσούρου, 2000).

➤ **Ανοιχτός γάμος(open marriage):**

Ο ανοιχτός γάμος είναι ένα σχήμα, όπου οι σύζυγοι έχουν εξωσυζυγικές σχέσεις αλλά, αναγνωρίζουν την όλη μεταξύ τους σχέση, η οποία έχει πρωταρχική σημασία στη ζωή τους. Διακρίνεται από σεξουαλική ελευθερία των συζύγων, καθώς είναι μια ανοιχτή και ειλικρινής σχέση.(Λ.Μ. Μουσούρου,2000).

➤ **Ανταλλαγή συντρόφων(swinging):**

Το σχήμα αυτό εμφανίστηκε την εποχή της σεξουαλικής απελευθέρωσης αλλά και της δυνατότητας πλήρους διαχωρισμού της αναπαραγωγής από τις γεννητικές σχέσεις. Πρόκειται, περί "σεξ για ψυχαγωγία, όχι για αναπαραγωγή", χωρίς κανενός είδους συναισθηματική δέσμευση. Είναι ένας τρόπος ζωής, που δεν κοινολογείται στον περίγυρο και κρύβεται από τα παιδιά. (Λ.Μ.Μουσούρου, 2000).

• **Συντρόφων-ζευγαριών**

Στην εποχή μας, ανθίζει το φαινόμενο των "συντρόφων-ζευγαριών", τα οποία συγκροτούν την οικογένεια, χωρίς να έχει προηγηθεί γάμος. Πρόκειται, για μορφή πλήρη ή ελλιπή, χωρίς να είναι συζυγική.(Ι.Σ.Μαρκαντώνης- Α. Β. Ρήγας κ' συν.1991).

2.3 ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Η οικογένεια, ως κοινωνική ομάδα έχει δομή. Μέσα σε αυτήν διαμορφώνονται οι θέσεις και οι ρόλοι των μελών στην οικογένεια. Παραδοσιακά, εξαρτώνται από το φύλο(χαρακτηριστικό, το οποίο δεν μεταβάλλεται) και την ηλικία (χαρακτηριστικό, το οποίο μεταβάλλεται). Αυτό σημαίνει, πως η θέση και ο ρόλος του ατόμου προσδιορίζονται από ένα σταθερό και ένα ρευστό, συνεχώς μεταβαλλόμενο χαρακτηριστικό. Συνεπώς, οι οικογενειακοί ρόλοι χαρακτηρίζονται από ασάφεια, ρευστότητα και αντιφατικότητα, οι οποίες επιτείνονται από τη στιγμή κατά την οποία, οικογένεια και ο κοινωνικός της περίγυρος εισέρχονται στη διαδικασία του εκσυγχρονισμού, δηλαδή στην πορεία εξέλιξης της παραδοσιακής οικογένειας – κοινωνίας, σε αστεακή- βιομηχανική. «Όσο πιο παραδοσιακή είναι μια κοινωνία, τόσο πιο άκαμπτη η οικογενειακή δομή, τόσο πιο απόλυτη η αναπαραγωγή των ρόλων μέσω της κοινωνικοποίησης και τόσο πιο αποτελεσματική η οικογένεια ως φορέας κοινωνικής σταθερότητας και συντηρητισμού»(Λ.Μ. Μουσουρού,2000 σ.24).

Στη σύγχρονη κοινωνία εφόσον η βιομηχανική οικονομία εξελίσσεται, δημιουργούνται καινούργιες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες(διεύρυνση αγοράς εργασίας, ανάγκη κάλυψης αναγκών της οικογένειας). Οι συνθήκες αυτές καθιστούν δυνατή και συχνά επιτακτική την έξοδο της συζύγου- μητέρας από το σπίτι και την απασχόληση της στην αγορά εργασίας, η οποία συνεπάγεται την αλλαγή των ρόλων μέσα στην οικογένεια(Λ.Μ.Μουσουρού,2000).

Όπως η παραπάνω συγγραφέας επισημαίνει, οι ρόλοι των συζύγων, η κατανομή της εξουσίας και γενικότερα η δομή της οικογένειας μελετώνται και προσδιορίζονται αναφορικά με τέσσερις (4) κυρίως παράγοντες: α) τον αριθμό και την ηλικία των παιδιών, β) το

εκπαιδευτικό επίπεδο των συζύγων , γ) την απασχόληση των συζύγων και δ) τη διαφορά εισοδήματος μεταξύ των συζύγων.

Αναλύοντας τα παραπάνω, σε σχέση με τον παράγοντα “ παιδιά” η εξουσία της σύζυγου είναι αντιστρόφως ανάλογη του αριθμού των παιδιών της. Δηλαδή όσο περισσότερα τα παιδιά, τόσο πιο ανισότιμοι οι ρόλοι των συζύγων. Γιατί, η νέα μητέρα υποχρεώνεται να διακόψει την εργασία της μετά τη γέννηση του παιδιού και ο πατέρας αναγκάζεται να εργάζεται περισσότερες ώρες έξω από το σπίτι, ώστε ικανοποιητικά να μπορέσει να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις των βασικών αναγκών της οικογένειας. Στη συνέχεια φτάνοντας τα παιδιά στην σχολική ηλικία, η σύζυγος μπορεί να ανακτήσει κάποιο μέρος της εξουσίας που έχασε με την γέννηση τους. Καθώς τα παιδιά πλέον είναι σε μια ηλικία ικανά να αυτοεξυπηρετηθούν, ενώ παράλληλα ένα μεγάλο μέρος της ημέρας τους το περνούν στο σχολείο. Έτσι δίνουν την δυνατότητα και την άνεση στην μητέρα τους , να εργαστεί.

Ο παράγοντας “εκπαίδευση” ο οποίος έχει διττή σημασία, εφόσον η δομή της οικογένειας επηρεάζεται τόσο από το εκπαιδευτικό επίπεδο των συζύγων, όσο και από τη διάφορα του επιπέδου αυτού, μεταξύ τους. Καθώς το εκπαιδευτικό επίπεδο του συζύγου ανεβαίνει, αυξάνει η εξουσία του συζύγου μέσα στην οικογένεια.

Η “απασχόληση” είναι ένας ακόμη παράγοντας καίριας σημασίας, για τον προσδιορισμό της δομής της οικογένειας. Γι’ αυτό το λόγο, όσο πιο εξειδικευμένη η απασχόληση του συζύγου, τόσο μεγαλύτερο το προσωπικό του γόητρο(συνεπώς και οι αποδοχές του). Ακόμη, η μεταξύ σχέση των συζύγων στηρίζεται στην αμοιβαία συνεργασία εφόσον η σύζυγος κατανοεί την πολυπλοκότητα της εργασίας του συζύγου της και σε κάθε δυσκολία που παρουσιάζεται στην εργασία του, στέκεται στο πλευρό του και συζητούν για τα τυχόν προβλήματα που ανακύπτουν.

Όταν σε ένα ζευγάρι εργάζονται και οι δυο σύζυγοι, οι ρόλοι τους βασίζονται στην ισοτιμία. Παρ' όλα αυτά η εργαζόμενη γυναίκα εξακολουθεί να είναι υπεύθυνη για την φροντίδα του παιδιού και του νοικοκυριού, καθώς αποκτά περισσότερο λόγο για τις αποφάσεις που εμπίμπουν στην γυναικεία αρμοδιότητα. Επιπλέον, η εργαζόμενη γυναίκα επιδιώκει και την επαγγελματική της καταξίωση. Συχνό είναι το φαινόμενο της επαγγελματικά επιτυχημένης συζύγου, της οποίας η σταδιοδρομία είναι ανώτερη από 'κεινη του συζύγου της' αν και οι αποδοχές της μπορεί να είναι κατώτερες από τις αντρικές.

Όσο υψηλότερο το εκπαιδευτικό επίπεδο της συζύγου, τόσο πιο μεγάλες οι πιθανότητες επαγγελματικής σταδιοδρομίας. Συνεπώς και το εισόδημα από την απασχόληση της. Όταν συμβαίνει αυτό τότε έχει μεγαλύτερη εξουσία μέσα στην οικογένεια (Λ.Μ Μουσούρου, 2000).

Οι Α.Γ Ζαφείρης, Ε.Α. Ζαφείρη κ' συν.(1999) υπογραμμίζουν ότι, οι λόγοι που επηρέασαν άμεσα και έμμεσα τη "νοοτροπία" και τη δομή της οικογένειας είναι:

- Η ανάπτυξη της τεχνολογίας
- Η οικονομική εξαθλίωση ατόμων και οικογενειών
- Η φτώχεια
- Η διάσπαση των οικογενειών
- Η αναγκαστική μετακίνηση τους από αγροτικές σε αστικές περιοχές για αναζήτηση μιας καλύτερης τύχης.

Όλες οι παραπάνω αλλαγές συνετέλεσαν στην αντικατάσταση της εκτεταμένης οικογένειας είτε από την πυρηνική, είτε από άλλες μορφές οικογενειακής συνύπαρξης.

Οι παραπάνω συγγραφείς αναφέρουν ότι οι ρόλοι του άνδρα, της γυναίκας και των παιδιών αλλάζουν. Αναλυτικότερα, η γυναίκα- σύζυγος μετέχει σχεδόν ισότιμα στο εργατικό δυναμικό, ενώ η συμμετοχή του άνδρα στις οικιακές υποχρεώσεις και στη φροντίδα των παιδιών

θεωρείται πια αποδεκτή. Οικογένεια σήμερα, δίνει έμφαση στη γνώση και στην οικονομική ανεξαρτησία των μελών της και αυτό οδήγησε στην διαφοροποίηση και στην ανάληψη νέων ρόλων από τα μέλη.

Όλα τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά, δημιουργούν σε κάποιες περιπτώσεις τεταμένες οικογενειακές σχέσεις, (συγκρούσεις στην οικογένεια- ενδοοικογενειακή βία), οι οποίες όταν εμφανίζονται σε μεγάλο βαθμό μπορεί να οδηγήσουν στο διαζύγιο και άρα στη δημιουργία μονογονεϊκών οικογενειών(Α. Γ. Ζαφείρης, Ε. Α. Ζαφείρη κ' συν. 1999).

2.4 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΚΑΙ ΡΟΛΟΙ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Όπως ήδη αναφέρθηκε η οικογένεια είναι μια φυσική ομάδα ατόμων, συνδεδεμένη μεταξύ της με δεσμούς αίματος ή υιοθεσίας. (Δραγάκη-Σηφάκη Ελένη, 1999).

Ως θεσμός, η οικογένεια χαρακτηρίζεται από λειτουργίες που προωθούν ικανοποίηση στόχων τόσο σημαντικών για τα άτομα και το σύνολο, με αποτέλεσμα ο θεσμός αυτός παρά τις διαφοροποιήσεις των λειτουργιών στο χώρο και το χρόνο να εμφανίζεται σε όλες τις εποχές και όλες τις κοινωνίες. Οι λειτουργίες αυτές εξελίσσονται και διαφοροποιούνται επειδή επηρεάζονται από τις γενικότερες κοινωνικές και πολιτιστικές εξελίξεις. Η λειτουργία της οικογένειας αποτυπώνει τα χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς του παιδιού, τα οποία λίγο πολύ σχετίζονται με τη δομή της ευρύτερης κοινωνίας. Η άποψη μας αυτή, στηρίζεται και στις παρακάτω θεωρητικές απόψεις:

Με βάση τη Σηφάκη(1999), οι λειτουργίες της οικογένειας που αφορούν την αγωγή των παιδιών είναι οι εξής:

A) Η κάλυψη βασικών βιολογικών αναγκών του παιδιού ώστε να διασφαλίζεται η σημαντική ακεραιότητα, η υγεία και η απρόσκοπτη ανάπτυξη του.

B) Η μέριμνα για να εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις για την κοινωνικοποίησή του' όπως η φροντίδα για την προαγωγή της γλωσσικής έκφρασης, ώστε να επιτρέπει την αλληλεπίδραση με το περιβάλλον (εισαγωγή σε κανόνες συμπεριφοράς που επιβάλλει η κοινωνική ζωή, καλλιέργεια θετικής στάσης προς το κοινωνικό και φυσικό περιβάλλον. κ.α.).

Γ) Η φροντίδα για τη συγκρότηση της προσωπικότητας του παιδιού τους, έτσι ώστε αυτή να είναι αρμονική και ολόπλευρη.

Δ) Η εξασφάλιση καταστάσεων και συνθηκών πρόσφορων για την απόκτηση ακαδημαϊκών γνώσεων που είναι απαραίτητες για την επαγγελματική και κοινωνική καταξίωση του παιδιού τους. (Δραγάκη-Σηφάκη Ε. 1999).

Σύμφωνα με τον N. Ackerman οι σκοποί και οι ρόλοι της οικογένειας περιγράφονται ως εξής:

- Παροχή τροφής, κατοικίας και άλλων υλικών αγαθών για τη διατήρηση της ζωής και την προστασία των μελών της από εξωτερικούς κινδύνους.
- Παροχή κοινωνικής συντροφικότητας που είναι το υπόβαθρο για τις συναισθηματικές σχέσεις τις οικογένειας.
- Παροχή δυνατοτήτων για την ανάπτυξη προσωπικής ταυτότητας συνδεδεμένης με την οικογενειακή ταυτότητα. Το αίσθημα ταυτότητας είναι απαραίτητο για την αντιμετώπιση καινούριων εμπειριών και τη δημιουργία νέων δεσμών.

- Δημιουργία σεξουαλικών προτύπων και ρόλων που προετοιμάζουν το δρόμο για τη σεξουαλική ωρίμανση και ικανοποίηση.
- Κοινωνικοποίηση των παιδιών με την εκπαίδευσή τους σε κοινωνικούς ρόλους και την προετοιμασία τους για την αποδοχή κοινωνικών ευθυνών.
- Καλλιέργεια γνώσεων και υποστήριξη της δημιουργικότητας και των πρωτοβουλιών του κάθε μέλους.(Γ.Τσιάντης-Σ.Μανωλόπουλος κ' συν, τόμος Α',1987).

Γενικά, οι λειτουργίες της οικογένειας μπορούν να συνοψιστούν στις ακόλουθες τέσσερις κατηγορίες:

1. αναπαραγωγικές
2. οικονομικές
3. εκπαιδευτικές
4. ψυχολογικές

Αναλυτικότερα:

1. Η αναπαραγωγική λειτουργία εξασφαλίζει τη βιολογική αναπαραγωγή της κοινωνίας. Τα παιδιά είναι απαραίτητα για τη δημιουργία της οικογενειακής ομάδας και για την εξασφάλιση της μελλοντικής σχέσης με τους συγγενείς. Θεωρείται σημαντικό να αναφερθεί ο διαχωρισμός μεταξύ αναπαραγωγικής λειτουργίας και σεξουαλικών σχέσεων, αιτία του οποίου είναι η σύγχρονη τεχνολογία και οι κοινωνικές αξίες των σύγχρονων κοινωνιών.

2. Οικονομικές λειτουργίες: Αυτές διαφοροποιούνται περισσότερο από τις άλλες τρεις λειτουργίες, ως απόρροια της κοινωνικοοικονομικής εξέλιξης. Στις παραδοσιακές κοινωνίες οι λειτουργίες κατανέμονται ανάλογα με το φύλο (κατανομή εργασίας).

3. Εκπαιδευτικές λειτουργίες: Αναφέρονται προκειμένου να εξασφαλιστεί η πολιτισμική αναπαραγωγή της κοινωνίας.

Μπορούν να διακριθούν σε δυο κατηγορίες:

Η πρώτη αποβλέπει στην απόκτηση γνώσεων και ικανοτήτων που είναι απαραίτητες για την παραγωγή.

Η δεύτερη λειτουργία αφορά την κοινωνικοποίηση. Πιο συγκεκριμένα αναφέρεται στη μεταβίβαση κοινωνικής και πολιτισμικής κληρονομιάς. Το άτομο αναγκάζεται να υιοθετήσει κανόνες συμπεριφοράς, ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στις σύγχρονες απαιτήσεις.

Στις σύγχρονες κοινωνίες, η εκπαίδευση αποτελεί ευθύνη εξειδικευμένων θεσμών(π.χ. σχολείο). Η κοινωνικοποίηση παραμένει σαν μια απ' τις σπουδαιότερες λειτουργίες της οικογένειας και διαρκεί όσο η ζωή του ανθρώπου. Είναι ιδιαίτερης σημασίας για τα μέλη της και το κοινωνικό σύνολο.

4. Ψυχολογικές λειτουργίες: Ικανοποιούν τις ανάγκες των ατόμων για ασφάλεια και στοργή από τους συνανθρώπους τους. Ακόμη, αποτελούν εστία αγωγής, συναισθηματικής σύνδεσης και θαλπωρής για τα μέλη της.

Ένα χαρακτηριστικό που παρατηρείται στη σύγχρονη κοινωνία είναι οι εξαιρετικά μεγάλες προσδοκίες των μελών της και η δύσκολη ανταπόκρισή τους από τη σύγχρονη οικογένεια. (Λ.Μ.Μουσούρου, 1998).

2.4.1 ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΠΟΥ ΜΠΟΡΟΥΝ ΝΑ ΒΟΗΘΗΣΟΥΝ ΣΤΗΝ ΟΜΑΛΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

1. Η εξατομικευμένη προσέγγιση για το κάθε παιδί

Αναμφισβήτητα, το κάθε παιδί έχει το δικό του χαρακτήρα και ιδιοσυγκρασία. Έτσι λοιπόν, αντιμετωπίζει τις καταστάσεις με τις οποίες έρχεται αντιμέτωπο με το δικό του τρόπο.

Αναπόφευκτα, οι γονείς έχουν διαφορετικές σχέσεις με τα παιδιά τους, ωστόσο τα αγαπούν όλα με τον ίδιο τρόπο. Είναι βασικό για τους γονείς, να εξατομικεύουν τις σχέσεις τους με καθένα απ' τα παιδιά τους και να ενδυναμώνουν τα καλά και ισχυρά σημεία του χαρακτήρα του καθενός. Παρόλ' αυτά, οι γονείς θα πρέπει να αποφεύγουν να κάνουν αρνητικές συγκρίσεις αρνητικές συγκρίσεις για ένα παιδί, με τα αδέρφια του ή με τους φίλους του.

2. Η διατήρηση συνηθειών ή παραδόσεων

Τα παιδιά και οι γονείς επωφελούνται από μια κατάσταση, όπου σε καθημερινή βάση, υπάρχουν προβλεπόμενες και προγραμματισμένες δραστηριότητες στα πλαίσια μιας ρουτίνας. Για παράδειγμα, το πρωινό πρόγραμμα για τον καθένα, οι ώρες φαγητού και οι συνήθειες το βράδυ πριν από τον ύπνο, μπορούν να ακολουθηθούν ευκολότερα εάν υπάρχει ένα σταθερό χρονοδιάγραμμα.

3. Η κοινωνικότητα της οικογένεια

Για να μπορέσει η οικογένεια να λειτουργήσει καλύτερα, πρέπει τα μέλη της να νιώθουν ότι βρίσκονται στο ευρύτερο σύνολο και είναι συνδεδεμένα με φίλους και συγγενείς. Για να γίνει αυτό εφικτό, οι γονείς

πρέπει να προσπαθήσουν η οικογένεια να έχει καλές σχέσεις με άλλους ή να αναλαμβάνει μέρος σε κάποιες δραστηριότητες.

4. Οι προσδοκίες για το κάθε άτομο και για την οικογένεια γενικά:

Οι γονείς είναι καλό να παρακολουθούν την πορεία εξέλιξης στην κάθε φάση της ζωής του παιδιού. Οι ικανότητες, η γνώση, η αυτοπεποίθηση και το τι μπορεί να κάνει το κάθε παιδί, αλλάζουν συνεχώς. Έτσι οι γονείς θα αναμένουν αυτό που τα παιδιά μπορούν πραγματικά να αποδώσουν και δεν θα υπάρχουν τριβές λόγω μη ρεαλιστικών προσδοκιών. Αυτό βέβαια ισχύει και για τους γονείς, οι οποίοι έχουν τους περιορισμούς τους για το τι μπορούν να προσφέρουν ανάλογα με τις δικές τους δυνάμεις και το χρόνο τους.

5. Η χρήση του ελεύθερου χρόνου

Είναι χρήσιμο ο ελεύθερος χρόνος να χρησιμοποιείται για τη βελτίωση μεταξύ των μελών της οικογένειας, όσο ελάχιστος και αν είναι. Να χρησιμοποιηθεί δηλαδή σε κοινές δραστηριότητες και νέα κοινά ενδιαφέροντα, που συσφίγγουν τους δεσμούς γονέων – παιδιών.

Βασικός γνώμονας κατά τον ελεύθερο χρόνο θα πρέπει να είναι η ψυχαγωγία, το χιούμορ και η διασκέδαση και με κάθε τρόπο να αποφεύγονται καταστάσεις διαφωνίας και αντιπαλότητας. Η ψυχαγωγία και η διασκέδαση θα πρέπει να διαφυλάσσονται παρά τις οποιεσδήποτε δυσκολίες που πιθανόν να υπάρχουν στην καθημερινή ζωή της οικογένειας.

6. Η αρμονική σχέση των γονιών

Οι γονείς σαν άτομα αλλά και σαν ζευγάρι, πρέπει να φροντίζουν για τις ιδιαίτερες τους ανάγκες. Δηλαδή, με την διατήρηση ενός υγιεινού

τρόπου ζωής, την καλή διατροφή, την καλή εξάσκηση, τον καλό και αρκετό ύπνο συμβάλλουν ουσιαστικά στην διατήρηση ενός καλού κλίματος στις σχέσεις των γονιών μεταξύ τους αλλά και μεταξύ των παιδιών τους.

Οι γονείς πρέπει να φροντίζουν να έχουν χρόνο, έστω και πολύ λίγο για τη δική τους διασκέδαση. Τα παιδιά παίρνουν δύναμη και αυξάνονται τα κίνητρα τους, όταν καταλαβαίνουν ότι υπάρχει μια αρμονική σχέση μεταξύ των γονιών τους, καθώς επίσης ενθουσιάζονται όταν βλέπουν τους γονείς τους να είναι αισθηματικά ικανοποιημένοι.

Οι γονείς δεν πρέπει να ξεχνούν ότι αποτελούν το κυριότερο μοντέλο και παράδειγμα προς μίμηση που έχουν τα παιδιά. Οι γονείς θα πρέπει να αποδεικνύουν τις αξίες και την καλή συμπεριφορά που θέλουν τα παιδιά τους να έχουν όχι μόνο με λόγια αλλά και πράξεις (American Academy of Pediatrics British Psychological Society) (Παπαγεωργίου Χ.Ιωάννης, 2004).

2.5 Ο ΚΥΚΛΟΣ ΖΩΗΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΣ

Σύμφωνα με τον εγκυκλοπαιδικό ορισμό, «ως γάμος ορίζεται η νομικά και κοινωνικά εγκεκριμένη ένωση του ζευγαριού, η οποία παρέχει κοινωνική θέση στους απογόνους του και ρυθμίζεται από νόμους, κανόνες, έθιμα, πεποιθήσεις και θέσεις που επιβάλλουν τα δικαιώματα και τα καθήκοντα των δύο συζύγων.» (Δραγάση-Σηφάκη 1999,σελ.45).

Ο γάμος ανοίγει τον κύκλο ζωής της οικογένειας, ο οποίος περιλαμβάνει τις ακόλουθες φάσεις σύμφωνα με την Elizabeth Carter και την Monica McGoldrich (1998.):

”(α) Η περίοδος ανεξαρτητοποίησης των νεαρών ενηλίκων, δηλαδή η περίοδος κατά την οποία το νεαρό άτομο φεύγει από το σπίτι του.

(β) Η δημιουργία του νέου ζευγαριού και η σύνδεση των οικογενειών μέσω του γάμου

(γ) Η οικογένεια με μικρά παιδιά.

(δ) Η οικογένεια με παιδιά στην εφηβεία.

(ε) Η οικογένεια στην οποία τα παιδιά απομακρύνονται από την πατρική εστία.

(στ) Η οικογένεια στην τελική φάση της ζωής της.”(E.Carter-M. McGolden, 1998 στο Μουζακίτη 1999, σελ. 60).

Οι παραπάνω συγγραφείς πρότειναν ορισμένες δεύτερου βαθμού αλλαγές στα πλαίσια κάθε αναπτυξιακού σταδίου. Οι αλλαγές αυτές είναι αναγκαίες για την αναπτυξιακή πρόοδο του οικογενειακού συστήματος.

Αναλυτικότερα, στο πρώτο στάδιο:

(α) ο νεαρός ενήλικας: Αναφέρονται στο άτομο που είναι περίπου 20 ετών, δεν ζει πλέον στο σπίτι των γονέων του και είναι οικονομικά ανεξάρτητο. Το άτομο στην ηλικία αυτή, πρέπει να διαφοροποιηθεί από την οικογένεια καταγωγής και να αναπτύξει ισότιμες διαπροσωπικές

σχέσεις. Ακόμα να κατακτήσει τη συναισθηματική και την κοινωνική ανεξαρτησία του.

Η ανεξαρτητοποίησή από την οικογένεια καταγωγής γίνεται ομόφωνα αποδεκτή ως το πρωταρχικό αναπτυξιακό έργο που πρέπει να επιτευχθεί για να περάσει το άτομο με επιτυχία, στο στάδιο της ώριμης ηλικίας.

(β) όταν δημιουργηθεί το νέο ζευγάρι, ακολουθεί και η επαναδιαπραγμάτευση των καθημερινών τους δραστηριοτήτων από κοινού. Μέχρι πριν, αυτές ορίζονταν από τον καθένα χωριστά ή από την οικογένεια στην οποία ανήκαν. Επίσης, χρειάζεται επαναδιαπραγμάτευση των σχέσεων με τους γονείς, τα αδέρφια, το φιλικό περιβάλλον, τον εργασιακό χώρο των συζύγων. Και οι δύο σύζυγοι στο ξεκίνημα της νέας ζωής θέτουν κάποιες προσδοκίες για μια ευτυχισμένη, ισορροπημένη και υγιή ζωή.

Οι αμοιβαίες όμως υποχωρήσεις είναι απαραίτητη προϋπόθεση για μια αρμονική συμβίωση.

(γ) Οικογένεια με νεαρά παιδιά: Ο ερχομός των παιδιών φέρνει νέες και μεγάλες αλλαγές στο ζευγάρι. Μεγαλύτερες από αυτές που φέρνει αυτός καθαυτός ο γάμος. Τόσο η πυρηνική, όσο και η εκτεταμένη οικογένεια έρχονται αντιμέτωπες με προκλήσεις και αλλαγές. Τα πράγματα αλλάζουν στην μέχρι πριν, καθημερινή τους ζωή και χρειάζεται μια νέα ισορροπία με την εργασία, τους φίλους, τα αδέρφια και τους γονείς.

Το παρών στάδιο, είναι το στάδιο πού το ζευγάρι θα πρέπει να μοιράσει χώρο, για την άσκηση του γονεϊκού ρόλου, αλλά ταυτόχρονα και για την ανάπτυξη του συζυγικού ρόλου. Απαιτείται άμεσα μια νέα ισορροπία μεταξύ συζυγικών και γονεϊκών ευθυνών.

(δ) Οικογένεια με παιδιά στην εφηβεία: Η οικογένεια με παιδιά στην εφηβεία, οφείλει να δημιουργήσει ένα περιβάλλον ικανό και κατάλληλο, για να προετοιμάσει τον έφηβο για την μεταβίβασή του στον κόσμο των ενηλίκων, ο οποίος χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένες υποχρεώσεις

αλλά και ευθύνες. Οι γονείς με την ασφάλεια και την καθοδήγηση που προσφέρουν θα δημιουργήσουν το κατάλληλο πλαίσιο για την επίτευξη συγκεκριμένων αναπτυξιακών στόχων, όπως είναι η εδραίωση της εφηβικής ταυτότητας, η αυτονόμηση από την οικογενειακή εστία και η ικανότητα του για την ανάληψη υπεύθυνων αποφάσεων.

Συνήθως σε αυτό το στάδιο που τα παιδιά διανύουν τη φάση της εφηβείας οι γονείς βρίσκονται στην μέση ηλικία, οι παππούδες από την άλλη, στη φάση της συνταξιοδότησης και ίσως είναι απαραίτητο όλοι να αξιολογήσουν εκ νέου τη ζωή τους και την ικανοποίηση που αντλούν από αυτή.

(ε) Αποχώρηση των παιδιών από την οικογένεια ή το στάδιο της "άδειας φωλιάς". Σύμφωνα με τους Mac Cullough και Rutenberg, κατά τη διάρκεια αυτού του σταδίου συμβαίνουν στην οικογένεια αναρίθμητες αλλαγές, που υπερβαίνουν τον γονεϊκό ρόλο. Σε αυτό το στάδιο επέρχονται μεταβολές στην οικογενειακή ζωή και συνεπώς στη σχέση των μελών μεταξύ τους. Μερικές από αυτές είναι οι εξής: αλλάζει η λειτουργία του γάμου. Πλέον η σχέση γονέων-παιδιών μεταβάλλεται σε μια σχέση μεταξύ ενηλίκων. Η οικογένεια διευρύνει τους κόλπους της με τα πεθερικά και τα εγγόνια. Προβλήματα μεταξύ παιδιών και γονιών οδηγούνται σε λύση. Επιπλέον, τόσο οι άνδρες όσο και οι γυναίκες μπορεί να αναζητήσουν εξωσυζυγικές σχέσεις.

Οι γυναίκες έρχονται αντιμέτωπες με την εμμηνόπαυση και την οργανική και ψυχολογική καταπόνηση. Εδώ αξίζει να σημειωθεί ότι, οι διαφορές αυτές είναι δυνατόν να προκαλέσουν εντάσεις στο γάμο και πιθανόν οδηγήσουν το ζευγάρι στην αποξένωση ή ακόμα και στο διαζύγιο.

(στ) Η οικογένεια στην τελική φάση της ζωής της: Το στάδιο αυτό βρίσκει τους συζύγους να συνταξιοδοτούνται και να επιστρέφουν στο σπίτι. Φυσικά αυτό επιφέρει αναπροσαρμογή του ζευγαριού.

· εξωτερικό της οικογένειας και προσφέρουν δυνατότητες για ανάληψη ποικίλων άλλων ρόλων και ευκαιρίες για γόνιμη και ουσιαστική αλληλεπίδραση.

Οι γυναίκες εξακολουθούν να επωμίζονται την ευθύνη της φροντίδας των γονέων που γερνούν αλλά και των υπερηλίκων της οικογένειας που ενδέχεται να υπάρχουν (παππούδες και γιαγιάδες)· και εδώ γεννάται το δίλημμα της ιδρυματοποίησης των ηλικιωμένων που δεν έχουν καλή υγεία ή πάσχουν από κάποια ανίατη ασθένεια.

Τέλος στο στάδιο αυτό πολλές γυναίκες μένουν χήρες, καθώς ο μέσος όρος ηλικίας των γυναικών είναι συνήθως μεγαλύτερος από αυτός των ανδρών (Α. Ζαφείρης- Ε. Ζαφείρη κ' συν. 1999).

Μια άλλη μορφή του κύκλου ζωής της οικογένειας, σύμφωνα με την Ε. Δραγάση- Σηφάκη (1999), είναι και η παρακάτω και περιλαμβάνει τις ακόλουθες τέσσερις φάσεις:

(α) Η επιλογή συντρόφου: Πρόκειται για μια διαδικασία αυθόρμητη και συχνά μη συνειδητή, που ρυθμίζεται από το συναίσθημα.

Όταν υπάρχει αμοιβαία εκδήλωση και από τις δύο μεριές, κατά κανόνα ακολουθεί η ερωτική σχέση και η επιθυμία για την ολοκλήρωσή της με το γάμο.

(β) Στη συνέχεια ακολουθεί η περίοδος της μνηστείας ή του δεσμού των δύο νέων. Ως μνηστεία ορίζεται, η αναγνώριση του ζευγαριού να παντρευτεί και η δημοσιοποίηση αυτής της απόφασής του.

Περιλαμβάνει την αμοιβαία υπόσχεση γάμου και μερικές φορές ένα επίσημο "συμβόλαιο" των οικογενειών του ζευγαριού που επισφραγίζεται με αρραβώνα ή δαχτυλίδι.

(γ) Έπειτα ακολουθεί φυσιολογικά ο γάμος, που είναι ο σημαντικότερος σταθμός στο κύκλο ζωής της οικογένειας.

Με τον γάμο οι νέοι αποδεσμεύονται από την "εξουσία" των γονέων και αναλαμβάνουν την ευθύνη για τη δημιουργία μιας νέας οικογένειας.

Το ζευγάρι θεωρείται πλέον ως «μονάδα αδιαίρετη», ως οικογένεια αναπαραγωγής και οι σύζυγοι μαθαίνουν να αλληλοσυμπληρώνονται και να αποδέχονται ο ένας τον άλλον.

(δ) Η επόμενη φάση του κύκλου ζωής της οικογένειας είναι, η απόκτηση των παιδιών και η ανατροφή τους.

Τα παιδιά συμπληρώνουν την οικογένεια, της δίνουν νόημα και αξία. Δένουν το ζευγάρι και είναι το κλειδί για μια ευτυχισμένη οικογένεια. Σύμφωνα με τον Talbot Parsons, " η σημαντικότερη προσφορά της οικογένειας είναι η κοινωνικοποίηση των παιδιών , σταθεροποίηση της προσωπικότητας των γονέων και η καταξίωσή τους μέσα από την ανατροφή των παιδιών τους" (Talbot Parsons στο Δραγάση- Σηφάκη 1999, σελ.48)

Ο κύκλος ζωής της οικογένειας, κάποια στιγμή κλείνει. Αυτό θα συμβεί όταν τα παιδιά θα μεγαλώσουν, θα δημιουργήσουν τις δικές τους οικογένειες και οι σύζυγοι θα αποχωρήσουν από τη ζωή.(Ελένη Δραγάση- Σηφάκη,1999).

2.6 ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΓΟΝΕΩΝ

Η Χουρδάκη (1992), αναφέρει ως πρότυπο σωστού γονέα, το ώριμο ψυχολογικά άτομο που ξέρει να ελέγχει τη δική του ψυχολογία και να αντιμετωπίζει σωστά τις ανάγκες του παιδιού του.

Με βάση τα παραπάνω και αναφορικά με την αγωγή των παιδιών, διαμορφώνονται οι εξής ψυχολογικοί τύποι γονέων:

(Α)Ο ώριμος γονέας : Πρόκειται, για τους γονείς εκείνους, που διέπονται από αυτοκυριαρχία όσο αφορά τις σχέσεις τους με τα παιδιά τους, αλλά και τον τρόπο που αντιδρούν απέναντί τους. Αυτού του είδους

οι γονείς δεν είναι εγωκεντρικοί και συνεπώς έχουν διάθεση συνεργασίας. Παραδέχονται τα λάθη τους και ξέρουν να ζητούν όπου χρειάζεται, συγνώμη. Έχουν την ικανότητα να ρυθμίζουν την ψυχολογία τους και να «ζυγίζουν» σωστά τις αντιδράσεις τους. Πρόκειται, για μια υπόθεση γνώσεων και τεχνικής. Με αυτόν τον τρόπο, στις σχέσεις με το παιδί τους δεν θα του δίνουν ούτε λιγότερα ούτε περισσότερα. Μη ξεχνάμε πως όλοι οι γονείς έχουν τη διάθεση να είναι καλοί προς τα παιδιά τους, μα λίγοι είναι αυτοί που ξέρουν να αντιμετωπίζουν τις ανάγκες των παιδιών τους, όπως χρειάζεται. Πολλές φορές, τους δίνουν παρά πάνω από ότι πρέπει σε χάρια, προστασία, στοργή και άλλες φορές λιγότερα. Ο ώριμος γονέας πρέπει να φροντίζει, να τους δίνει αυτά που πραγματικά έχουν ανάγκη με μέτρο, αλλά πάνω από όλα με αληθινή αγάπη.(Μ.Χουρδάκη, 1992).

(B)Ο νευρωσικός γονέας : Στην κατηγορία αυτή, ανήκουν οι γονείς που είναι υπερβολικοί στις απαιτήσεις τους, στην ευερεθιστικότητά τους, στις φιλοδοξίες τους και στη στάση τους. Ένας τύπος αυτών των γονέων είναι οι ευερέθιστοι γονείς, που περιμένουν το παραμικρό για να εκραγούν. Είναι αυτοί οι γονείς, που ερεθίζονται εύκολα και με την πρώτη ευκαιρία δημιουργούν φασαρία και καυγάδες μέσα στο σπίτι.(Μ.Χουρδάκη,1992).

Σύμφωνα με τον Smyrnoff, πολλοί είναι οι γονείς, που εκνευρίζονται με τις πιο μικρές αντιθέσεις της καθημερινότητάς τους. Ιδίως στο τέλος της μέρας, όταν η κούραση τους έχει κυριεύσει, η «μπόρα» δεν αργεί να ξεσπάσει. Ένας κακός βαθμός στο σχολείο, μια κουβέντα που κρίνεται αναιδής κ.α. είναι μόνο μερικές αιτίες. Στην αρχή φωνές, απειλές, ύστερα τιμωρίες, κλείσιμο στο δωμάτιο, ένα χαστούκι ή και γερό ξύλο, είναι η συνέχεια του ξεσπάσματος. Το παιδί φεύγει από τη μέση και αρχίζουν οι κατηγορίες ανάμεσα στους συζύγους, ανακατεμένες με δάκρυα.

Γνωρίζουν και οι δύο πως, η νευρικότητά τους είχε ανάγκη από ξέσπασμα και το ξέσπασμα έγινε με μία αφορμή που έδωσε το παιδί.

Σε συνάρτηση με όλα τα παραπάνω, το παιδί θα κλειστεί στον εαυτό του, θα γίνει νευρικό, ευερέθιστο, φοβητσιάρικο, δύσπιστο και τρομοκρατημένο. Θα χάσει την εμπιστοσύνη στους γονείς του και εύκολα θα καταφύγει στα μικροψέματα, για να γλιτώσει καινούριους καβγάδες. Η νευρικότητα λοιπόν, των γονέων επιδρά αφάνταστα στη συμπεριφορά του παιδιού. Τόσο που αργότερα αυτά τα παιδιά φοβούνται να αντιμετωπίσουν ένα δύσκολο πρόβλημα. Δεν μπορούν να βγάλουν τη φοβία από μέσα τους και να σταθούν υπεύθυνα σε ένα χρέος. (Χουρδάκη 1992).

(Γ)Ο απαιτητικός γονέας: Ένας τρίτος τύπος γονέων σύμφωνα με τον Smyrnoff, είναι οι απαιτητικοί. Είναι ένα συχνό φαινόμενο στην εποχή μας, λίγοι όμως είναι αυτοί που το παραδέχονται. Οι γονείς αυτοί, οργανώνουν από το πρωί το πρόγραμμα της ζωής του παιδιού τους, προσέχοντας και την παραμικρή λεπτομέρεια. Το παιδί νιώθει να πιέζεται, δεν αντέχει και σκύβει το κεφάλι στις απαιτήσεις των γονέων, που παρουσιάζονται με δυο μορφές. Είτε είναι οι γονείς, που χρειάζονται το παιδί τους για να τους βοηθήσει στις διάφορες δουλειές του σπιτιού τους (το κοριτσάκι στο σπίτι, το αγόρι στο μαγαζί), είτε αντίθετα, δεν έχουν οι γονείς ανάγκη από τις δουλειές του παιδιού, μα του φορτώνουν το πρόγραμμά του με ιδιαίτερα μαθήματα, μουσική, χορό, ξένες γλώσσες, σχέδιο κ.α. Όλα τα παραπάνω, φυσικά και είναι απαιτήσεις. Οι γονείς με αυτή την τακτική εξαντλούν τη δύναμη του παιδιού, τη διάθεσή του να εργαστεί και γίνονται κουραστικοί. (Μ.Χουρδάκη, 1992).

Με το να κανονίζουν οι γονείς το πρόγραμμα του παιδιού τους, (όπως το διάβασμά του, τις δραστηριότητές του, ή το χρόνο που θα πρέπει να αναπαυθεί) το εμποδίζουν, να αποκτήσει το συναίσθημα της ευθύνης και

της πρωτοβουλίας. Ακόμα, εμποδίζοντάς το να ανεξαρτητοποιηθεί, του επιβάλλουν μια μονότονη ζωή, που δεν ταιριάζει ούτε στην ιδιοσυγκρασία του ούτε στις ανάγκες του. Έτσι, με τον τρόπο αυτό επιβάλλουν στα παιδιά αλληλοσυγκρουόμενες ιδιότητες. Ο απαιτητικός γονέας έχει αντιφατική τακτική προς το παιδί του. Από την μια, του ζητά να είναι υποτακτικό και να είναι σωστό υπόδειγμα, την ώρα που το θέλει αυθόρμητο και θαρραλέο και να μπορεί να επιβάλλεται στα άλλα παιδιά(Μ.Χουρδάκη,1992).

(Δ)Ο υπερπροστατευτικός γονέας: Συνήθως πρόκειται για της μητέρες, που ανησυχούν για το παραμικρό σε σχέση με το παιδί τους. Ίσως και σαν κάποια αντίδραση στη φαινομενική αδιαφορία του συζύγου, προστατεύουν το παιδί σε βαθμό υπερβολικό. Δεν το αφήνουν να κινηθεί μόνο του ή να παίξει με τα άλλα παιδάκια. Προετοιμάζουν το καθετί και στενοχωριούνται μήπως συμβεί κάτι και θέλουν να το προλάβουν. Με άλλα λόγια βρίσκονται πάντα στο πλευρό του παιδιού τους για να το προστατεύουν, καταλήγοντας τελικά να το υπερπροστατεύουν(Μ.Χουρδάκη,1992).

(Ε)Ο ανήσυχος γονέας: Ο Smyrnoff αναφέρει ότι, είναι αυτοί που συνεχώς φοβούνται πως όποιο κακό συμβεί στον κόσμο, θα έρθει πρώτα στα δικά τους παιδιά. Δικαιολογούνται βέβαια, μόνο και μόνο επειδή είναι γονείς. Μα την ανησυχία τους αυτή, θα έπρεπε να μπορούν να την ελέγχουν και όχι να προβαίνουν συνέχεια σε υπερβολές.

Σύμφωνα με τους ανήσυχους γονείς, το καθετί φαίνεται να απειλεί το παιδί(ατύχημα, αρρώστιες, μικρόβια, αποτυχία στο σχολείο, κακές συναναστροφές).Αυτό έχει σοβαρές συνέπειες, για το παιδί. Από την μία θα στερηθεί γρήγορα την ελευθερία του και θα νιώθει απομονωμένο από συμμαθητές και φίλου, καθώς θα παρακολουθείται συνεχώς από τους γονείς του. Από την άλλη, αυτή η πίεση των γονιών του, θα το κάνει δειλό. Θα φοβάται να πάρει πρωτοβουλίες, θα διστάζει, ενώ συνεχώς θα

αρνείται να αναλάβει ευθύνες που μπορεί να προκαλέσουν μια τιμωρία φόβους και επιπλήξεις(Μ.Χουρδάκη,1992).

(ΣΤ)Ο φιλόδοξος γονέας: Χαρακτηριστικό και αυτού του τύπου είναι η υπερβολή. Βέβαια, φιλοδοξίες έχει ο κάθε γονιός για τα παιδιά του. Αυτό είναι ανθρώπινο, αλλά ως το σημείο το θεμιτό και το κανονικό. Δυστυχώς όμως, οι φιλόδοξοι γονείς δεν βοηθούν τις φιλοδοξίες του παιδιού τους, μα απαιτούν τι να γίνει, όπως οι ίδιοι το θέλουνε. Του ρυθμίζουν το πρόγραμμά του, το επάγγελμά του, επιθυμούν να είναι πάντα σε όλα πρώτο. Με αυτό τον τρόπο, το παιδί συνθλίβεται κάτω από τις επιτακτικές αξιώσεις των γονέων, χάνει την προσωπικότητά του και μεγαλώνοντας θα κάνει την επανάστασή του. Ίσως να αντιδράσει πολύ άσχημα και τότε οι γονείς χάνουν το παιδί τους. Κλείνοντας, να σημειωθεί πως αυτού του τύπου οι γονείς, είναι άνθρωποι που βίωσαν δύσκολα παιδικά χρόνια. Πιθανώς, να στερήθηκαν από ψυχολογικής ή οικονομικής πλευράς. Και αυτό, για διάφορους λόγους, δεν μπόρεσαν να γίνουν ή να αποκτήσουν σαν απωθημένες καταστάσεις, τα ζητούν από τα παιδιά τους(Μ.Χουρδάκη,1992).

(Ζ) Ο κοσμικός –μποέμ γονέας: Είναι ένας τύπος γονέων, που δημιουργείται ιδίως στην εποχή μας. Πρόκειται, για τους γονείς εκείνους, που ρυθμίζουν τη ζωή τους κατά εγωκεντρικό τρόπο. Ενώ έχουν παιδιά, δεν διστάζουν να ζουν τη ζωή τους, σαν αυτά να μην υπάρχουν. Πιο συχνά έτσι σκέφτονται οι γυναίκες, πολλές φορές όμως και οι δύο σύζυγοι ταυτίζονται σε αυτό το ιδανικό και λένε «γιατί να μη διασκεδάσουμε, επειδή γεννήθηκαν τα παιδιά; ». Αγνοούν ότι το παιδί, έχει ανάγκη από ασφάλεια και προστασία. Δεν νοιάζονται ποιος θα το φροντίζει, θα το προσέχει, τι γίνεται όταν οι ίδιοι λείπουν από το σπίτι. Οι μποέμ γονείς συνήθως, ενδιαφέρονται να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες και αποστερήσεις που μικροί δεν έζησαν(Μ.Χουρδάκη,1992).

2.7 ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΣΥΖΥΓΩΝ ΣΕ ΜΙΑ ΥΓΙΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Οι σχέσεις στην οικογένεια παίζουν καθοριστικό ρόλο, καθώς διαμορφώνουν τις πρώτες εντυπώσεις, που διαρκούν μια ζωή και διδάσκουν τον τρόπο συναλλαγής με τους άλλους και τον τρόπο έκφρασης των διαφόρων συναισθημάτων. Οι σχέσεις και η επικοινωνία του ζευγαριού επηρεάζουν τη συμπεριφορά ολόκληρης της οικογένειας και φυσικά το ρόλο τους ως γονείς. (Χουντουμάδη Α. 1994)

Η Ε. Δραγάση –Σηφάκη (1999) αναφέρει ότι, τα ζευγάρια βήμα-βήμα προχωρούν, ζουν διάφορες καταστάσεις και τις βιώνουν θετικά ή αρνητικά.

Η εμπειρία του κάθε σταδίου είναι πολύτιμη καθώς αξιοποιείται στο επόμενο. Η θετική ανατροφοδοτεί και επιβεβαιώνει ενώ η αρνητική διδάσκει. Ο γάμος συνήθως αρχίζει με ένα στάδιο ηρεμίας και γαλήνης. Οι σύζυγοι πλέον από κοινού αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και τις ευθύνες της οικογένειας που οι ίδιοι δημιούργησαν. Αυτή η σύνθεση ελευθερίας και ευθύνης γοητεύει τα νέα ζευγάρια. Όπως αναπτύσσονται και ωριμάζουν τα συναισθήματα, έτσι είναι λογικό τα ενδιαφέροντα και ο χαρακτήρας τους να αλλάζουν, εφόσον δεν είναι στατικά. Η σχέση λοιπόν μεταξύ των συντρόφων έχει τις διακυμάνσεις της. Στην περίοδο του δεσμού το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στο συναισθηματικό δεσμό και στο σχεδιασμό, της από κοινού πορείας τους. Τον πρώτο καιρό του γάμου, σημασία δίνεται στην οργάνωση του νοικοκυριού και στη συγκρότηση της νέας οικογένειας. Σιγά-σιγά τα συναισθήματα σταθεροποιούνται, οι συνθήκες στο νέο τρόπο ζωής εξισορροπούνται και το ζευγάρι αρχίζει να σχεδιάζει την υποδοχή των νέων μελών της

οικογένειας. Το ενδιαφέρον του παραμένει ενεργό για το παιδί, σε ολόκληρη τη ζωή του.

Τα ζευγάρια δεν πρέπει να ξεχνούν ότι η αλληλεξάρτηση και το στενό τους δεσμό, δεν μπορεί παρά να τους οδηγήσει σε συγκρούσεις. Ωστόσο, πρέπει γρήγορα να ξεπεραστούν γιατί αν παραμείνουν μπερδεμένες, θεωρούνται ως απειλή, με αποτέλεσμα να οδηγήσουν σε μεγαλύτερη οξύτητα και ίσως κάποιες φορές στο χωρισμό. Όταν καταφέρουν οι δυσκολίες να ξεπεραστούν, το ζευγάρι "βγαίνει" πιο ώριμο και ασφαλώς η σχέση πιο δυνατή(Ε. Δραγάση- Σηφάκη, 1999).

Οι σύντροφοι οφείλουν να φροντίζουν ο ένας τον άλλο και να συμπληρώνουν με αυτό τον τρόπο τις ελλείψεις τους. Να καλύπτουν όσο μπορούν τις ανάγκες τους και έτσι να έρχονται πιο κοντά στο παιδί τους και να το βοηθούν όλο και πιο ουσιαστικά στη δική του πορεία(Κλαίρη Λυκιαρδοπούλου,1999).

Ο A.Giddens (2002) αναφέρει πως, ο γάμος δίνει χαρά και ικανοποίηση στο ζευγάρι αφού το λυτρώνει από την κοινωνική εκκρεμότητα, πως έπρεπε να "αποκατασταθούν". Το ανδρόγυνο πλέον συμμερίζεται από κοινού τις ευθύνες της ζωής, αλλά ταυτόχρονα νιώθει αγχωμένο. Πρόκειται, για κάτι υποσυνείδητο και οφείλεται στο ότι δοκιμάζονται αμοιβαία και έτσι αμοιβαία, φοβούνται μήπως δεν τα καταφέρουν να ανταποκριθούν ο ένας στις προσδοκίες του άλλου.

Πολλοί είναι οι παράγοντες που συνιστούν την ομαλή σχέση του ζευγαριού. Ένας από αυτούς είναι και οι ικανοποιητικές σεξουαλικές σχέσεις. Θα πρέπει το ζευγάρι να ξεκινήσει ξεκαθαρίζοντας και τακτοποιώντας αυτό το ζήτημα. Πάνω στις σεξουαλικές σχέσεις θεμελιώνεται το ψυχολογικό οικοδόμημα του γάμου και περιστρέφεται γύρω από άλλα βασικά θέματα που το ζευγάρι καλείται να επιλύσει όταν ξεκινήσει την καινούρια του ζωή.

Ένα άλλο πρόβλημα που απασχολεί τους δύο συζύγους είναι η στέγη. Όταν έχουν την ευκολία να έχουν δικό τους σπίτι απαλλάσσονται από οικονομικά και ψυχολογικά προβλήματα. Οικονομικά γιατί θα πρέπει να πληρώνουν κάθε μήνα, ένα ορισμένο ποσό για ενοίκιο. Και ψυχολογικά γιατί αν δεν έχουν δικό τους σπίτι θα πρέπει να έχουν συστέγαση. Η συστέγαση είναι καλή από οικονομική πλευρά, γιατί γίνεται συμψηφισμός των εξόδων. Ωστόσο, η συστέγαση δεν είναι καλή από ψυχολογική πλευρά, γιατί αίρει μια βασική προϋπόθεση για την αρμονία του ζευγαριού, που είναι η αυτονομία του (A.Giddens, 2002).

Τα οικονομικά είναι ένα σημείο που πρέπει να σταθεί ιδιαίτερα το νέο ζευγάρι. Στις μέρες μας τη διαχείριση τους την αναλαμβάνει η σύζυγος αλλά, συζητούνται από κοινού και από τους δύο. Περιλαμβάνει τα γενικά έξοδα του σπιτιού, τα χρήματα για τις κοινωνικές υποχρεώσεις του, όπου με το γάμο αρχίζουν να γίνονται περισσότερο αναγκαίες κ.α. Όταν υπάρχει σωστός ορθολογισμός στην υπόθεση των εσόδων και των εξόδων, ακόμα και ζευγάρια με μικρό προϋπολογισμό μπορεί να τα καταφέρουν θαυμάσια (A.Giddens,2002).

Ένα άλλο θέμα, που έχει να αντιμετωπίσει το καινούριο ζευγάρι είναι, η εργασία της γυναίκας. Αν η γυναίκα εργάζεται πριν από το γάμο της, υπάρχει το ερώτημα αν θα συνεχίσει να εργάζεται και μετά, ή όχι. Αν συνεχίσει να εργάζεται η γυναίκα, ο σύζυγος θα χρειαστεί να δείξει κατανόηση και προσαρμογή. Η γυναίκα, τις περισσότερες φορές, επιθυμεί να συνεχίσει την εργασία της, στην οποία βρίσκει περιεχόμενο και αγάπη. Όταν αναγκάζεται να σταματήσει τη δουλειά της, η ψυχολογία της γίνεται στερημένη και δημιουργούνται προβλήματα. Γι' αυτό το θέμα που προκύπτει θα πρέπει να παρθεί από κοινού μια απόφαση.

Ένα επιπλέον θέμα, πάνω στο οποίο πρέπει να σταθεί το νέο ζευγάρι, είναι η διαμόρφωση νέων ιδανικών. Να αποφασίσει πως θα

αντιμετωπίσουν τη δική τους οικογένεια, μέσα στο οικογενειακό και φιλικό περιβάλλον. Πρέπει να ιεραρχήσουν τις υποχρεώσεις τους και, να δουν τον τρόπο ζωής που επιθυμούν να δημιουργήσουν.

Τέλος, μόλις παντρευτεί ένα ζευγάρι, έρχεται στην επιφάνεια το θέμα της απόκτησης των παιδιών. Καλό θα είναι να μη βιαστούν και να το αναβάλουν για λίγο χρονικό διάστημα. Γύρω από το θέμα παιδί και αγωγή του παιδιού, υπάρχουν ένα σωρό θέματα που πρώτα πρέπει να κουβεντιάσει το νέο ζευγάρι. Όταν ωριμάσει η ψυχολογία του ζευγαριού, τότε ταυτίζονται οι δύο άνθρωποι. Ωριμάζει η ψυχολογία τους και αρχίζει το εμείς. Το εγώ ή το εσύ καταστέλλεται και τότε, οι άνθρωποι έχουν πετύχει αυτό που ονομάζουμε ψυχολογικό οικοδόμημα του ζευγαριού. Τότε γεννιέται αυτή η τρίτη κατάσταση που προκύπτει από την ψυχολογία των δύο συζύγων, η ψυχολογία του ζευγαριού(A. Giddens, 2002).

2.7.1 ΒΑΣΙΚΕΣ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ

Αναμφίβολα, ο γάμος αποτελεί μια πολύ σοβαρή υπόθεση στη ζωή του ατόμου. Παρακάτω αναφέρουμε ποιες είναι οι βασικές και δευτερεύουσες προϋποθέσεις του γάμου, ώστε το άτομο να αποφασίσει ένα τέτοιο σοβαρό διάβημα στην ζωή του.

1. Πρώτη βασική προϋπόθεση είναι η βιολογική ωριμότητα. Αυτή προϋποθέτει κατάλληλη σωματική διάπλαση, ικανότητα για ορισμένες ικανοποιήσεις σεξουαλικές, εκπληρώσεις αναγκών κ.λ.π. Χαρακτηριστικό αυτής της προϋπόθεσης είναι πως γίνεται χωρίς τη συνειδητή συμμετοχή και χωρίς τη συνειδητή αντίδραση του ατόμου. Δηλαδή, το άτομο με τη φυσιολογική γέννηση του θα φτάσει σε μια πληρότητα βιολογική είτε το θέλει είτε όχι, αρκεί να σιτίζεται (Anthony Giddens, 2002).
2. Η δεύτερη βασική προϋπόθεση είναι η πνευματική ωριμότητα, η οποία είναι μια διαδικασία νευρολογική, ψυχολογική και αναφέρεται στην εξέλιξη και ολοκλήρωση της νοημοσύνης. Ο άνθρωπος θ' αποκτήσει όλο το μηχανισμό σκέψης (θα περάσει όλα τα στάδια νοημοσύνης), αν δεν υπάρξουν εμπόδια από το περιβάλλον (βρεφοκομεία, ορφανοτροφεία κ.α.) (Anthony Giddens, 2002).
3. Η τρίτη βασική προϋπόθεση είναι η ψυχολογική ωριμότητα, στην οποία βασικό ρόλο παίζει η συνειδητοποίηση του ανθρώπου σχετικά με το σκοπό αυτό, του γάμου. Η ψυχολογική ωριμότητα είναι ένα κύριο χαρακτηριστικό της προσωπικότητας εφόσον αναφέρεται στη δυνατότητα του ατόμου ν' αναλαμβάνει τις ευθύνες του σε κάθε ρόλο της ζωής του ατομικό και κοινωνικό (Anthony Giddens, 2002).

Όπως ήδη αναφέραμε εκτός από τις βασικές προϋποθέσεις του γάμου, ο Giddens κάνει λόγο και για δευτερεύουσες προϋποθέσεις. Αυτές είναι:

- Οι οικονομικές προϋποθέσεις. Είναι γεγονός ότι, όταν ένα ζευγάρι ξεκινά να φτιάξει τη ζωή του θα πρέπει να έχει εξασφαλίσει έστω και λίγες βασικές οικονομικές προϋποθέσεις. Αυτό είναι σημαντικό, γιατί αν δεν έχει την οικονομική βάση, δεν μπορεί να κτίσει την ψυχολογική του ανεξαρτησία (να είναι κάπως ανεξάρτητο από τον πεθερό - πεθερά, πατέρα - μητέρα).
- Μία άλλη προϋπόθεση συζυγικής συμβίωσης είναι η κοινωνική - μορφωτική κατάσταση των ατόμων. Έτσι όταν δυο άνθρωποι, που ανήκουν σε διαφορετικά κοινωνικά- μορφωτικά περιβάλλοντα, θελήσουν να ζήσουν μαζί δυσκολεύονται, γιατί ο ένας σύζυγος που προέρχεται από ένα καλύτερο κοινωνικό περιβάλλον θα έχει έναν τρόπο συζήτησης - ψυχαγωγίας ενώ ο άλλος που δεν προέρχεται από το ίδιο περιβάλλον θα έχει άλλο.

Φυσικά, είναι δικαίωμα του κάθε ανθρώπου να ζητήσει ψυχαγωγία στα μέτρα του, με τη διαφορά πως δεν μπορεί να την επιβάλλει στο άλλο άτομο. Αυτό είναι ένα θέμα που ίσως δεν το προσέχουν οι άνθρωποι στο γάμο τους, μα που θα ήταν σωστό να το υπολογίζουν.

- Ο Giddens υποστηρίζει ότι, μια άλλη προϋπόθεση αρμονικής συμβίωσης είναι η σεξουαλική έλξη, η οποία είναι σημαντική ώστε να μπορέσει το ζευγάρι να στηρίξει το ψυχολογικό του οικοδόμημα. Ωστόσο, η σεξουαλική έλξη είναι περισσότερο σημαντική για τη γυναίκα ανάλογα και με τον τύπο της, η οποία θέλει να αισθάνεται και συναίσθημα όταν πρόκειται να πραγματοποιήσει μία ικανοποιητική σεξουαλική επαφή. Σε αντίθεση με τον άντρα, ο οποίος δεν χρειάζεται απαραίτητα τη συναισθηματική έλξη να είναι δεμένη με τη σεξουαλική.
- Η ηλικία είναι μια επιπλέον δευτερεύουσα προϋπόθεση. Οπωσδήποτε, παλιότερα είχε περισσότερη σημασία, γιατί τότε τα ζευγάρια προέρχονται από συνοικέσιο, όπου μέσα στ' άλλα ήταν και το θέμα

της ηλικίας. Σήμερα, το θέμα δεν απασχολεί πολύ γιατί οι άνθρωποι κάνουν συντροφιάς κατά ηλικίες, κατά γενιές και έτσι δεν έχουν διαφορές ηλικίας, όπως είχαν παλιότερα. Ή αν έχουν διαφορά μερικών χρόνων αυτό δεν είναι θέμα να μας απασχολεί. Σ' αυτές τις περιπτώσεις διαφοράς ηλικίας ο Giddens υποστηρίζει ότι:

"Καλό θα ήταν να προσέξουμε αν ο άνθρωπος είναι ώριμος ή ανώριμος ψυχολογικά, οπότε το θέμα ηλικία μειώνεται"(Anthony Giddens,2002,σελ. 286).

- Μία τελευταία προϋπόθεση είναι το θέμα του χαρακτήρα. Στην εποχή μας το θέμα χαρακτήρα πέρασε στα πλαίσια τα επιστημονικά και σήμερα δίνεται με τον όρο "συμπεριφορά" (Giddens A., 2002).

Σύμφωνα με τον Le Senne την προσωπικότητα την βλέπουμε "σαν επίδραση του περιβάλλοντος", το χαρακτήρα "σαν το σκελετό με τις καταβολές, τις κληρονομικές που παίρνει ο άνθρωπος όταν έρχεται στον κόσμο" (Le Senne στο A. Giddens, 2002, σελ.290).

Επίσης, ο Giddens (2002), αναφέρει ότι ένας άλλος ευμενής όρος για τη δημιουργία του ζευγαριού είναι η αυθυπαρξία του. Εννοεί, ότι το ζευγάρι πρέπει να ξεκαθαρίσει το δρόμο του και να βαδίζει μόνο του. Χρειάζεται αυθυπαρξία- ανεξαρτησία από την κηδεμονία των γονέων, γιατί μπορεί να εξυπηρετεί αλλά δεν αφήνει περιθώρια να ωριμάσει το ζευγάρι. Υπάρχουν γυναίκες ή άνδρες που θέλουν τη μητέρα ή τον πατέρα τους κοντά τους συνεχώς (βιώματα παιδικής ψυχολογίας). Όμως, αυτά δεν είναι εποικοδομητικά σχήματα και πρέπει να εγκαταλειφθούν, ώστε το ζευγάρι να στηριχθεί στις δικές τους δυνάμεις (Giddens, 2002).

Όμως και το θέμα της φιλίας θα επαναπροσδιοριστεί. Πολλές φορές δημιουργούνται στο ζευγάρι παρεξηγήσεις από τους φίλους, όταν χρειάζεται να ξεκόψουν κι οι φίλοι αυτοί θεωρούν πως είναι "προδοσία". Ωστόσο, εφόσον το ζευγάρι αρχίζει να διαμορφώνει τη ζωή του, η υπόθεση των φίλων περνά από νέο κριτήριο και ύστερα θα βγει η

απόφαση. Βέβαια, δεν γίνεται επίσημη ιεροτελεστία, για το ποιους φίλους θα δεχτούν και ποιους και ποιους όχι αλλά υποσυνείδητα, πολλές φορές, και συμφωνούν πως αυτοί οι φίλοι μας ταιριάζουν ενώ τους άλλους τους απορρίπτουν (A.Giddens, 2002).

Ωστόσο, η Μαρία Χουρδάκη (1992), μιλάει και για αυθυπαρξία ψυχολογική της γυναίκας. Πολλές φορές η σύζυγος συμβαίνει να προσκολλάται στο σύζυγο της και να νομίζει πως είναι χρέος της και υποχρέωση της να εξαρτάται από αυτόν.

«Να δεθεί ναι, αλλά με σωστά δεσμά, όχι να κολλήσει, άμεσα ή έμμεσα, όχι να του γίνει βάρος στους ώμους του»(Μ. Χουρδάκη, 1992, σελ.320).

Χρειάζεται, η αυθυπαρξία η ψυχολογική στη γυναίκα πρώτα απ' όλα γιατί ο σύζυγος θα την εκτιμήσει περισσότερο. Όταν καταφέρει δίπλα στον άνδρα της να έχει αυθυπαρξία ψυχολογική, τότε θα επιλύει τα δικά της προβλήματα του συζύγου της και ο σύζυγος δεν θα αισθάνεται κουρασμένος κοντά της (Μ. Χουρδάκη, 1992).

Επιπλέον, μια άλλη προϋπόθεση για την καλή διαμόρφωση του ζευγαριού είναι η διατήρηση της προσωπικότητας του καθενός από τους δυο συζύγους. Αυτό σημαίνει, πως ο κάθε σύζυγος πρέπει να διατηρήσει τα ενδιαφέροντα του, τις φιλοδοξίες του, να διατηρήσει τη δική του γνώμη σε διάφορα ζητήματα (Giddens, 2002).

Μια άλλη προϋπόθεση του καλού ζευγαριού είναι η προσωπική εξέλιξη και των δύο. Έτσι λοιπόν, ο σύζυγος αν έχει επαγγελματική εξέλιξη ή η σύζυγος πρέπει να τη συνεχίσουν.

«Γιατί αν στερήσουμε από τη σύζυγο - και η σύζυγος βασικά είναι αυτή που υφίσταται τον περιορισμό της προσωπικότητας- την εξέλιξη την προσωπική τότε, την μαραζώνουμε»(Α. Giddens, 2002, σελ.305).

Υπάρχουν πολλές γυναίκες οι οποίες σταματούν τα ενδιαφέροντα τους, επειδή ο σύζυγος δεν το εγκρίνει. Αυτό δεν σημαίνει απλώς “δεν σου επιτρέπω”, αλλά σε στερώ από τις προϋποθέσεις σου να εξελιχθείς σαν προσωπικότητα. Όταν λοιπόν, ο σύζυγος στερήσει αυτές τις προϋποθέσεις για κάποια χρόνια δημιουργούνται δυσάρεστες καταστάσεις με τις γνωστές συνέπειες(παράπονα, συγκρούσεις, ψυχική απομάκρυνση). Ανάγκη λοιπόν για να έχουμε ένα αρμονικό και σωστό ζευγάρι είναι να υπάρχει προσωπική εξέλιξη και για τους δυο.

Ακόμη, το ζευγάρι πρέπει να έχει δύναμη προσαρμογής. Ο Andre Berge, Γάλλος ψυχαναλυτής έχει γράψει βιβλία σχετικά με τη συζυγική ψυχολογία αναφέρει ότι, οι συζυγικές σχέσεις πρέπει να προσαρμόζονται αδιάκοπα σε νέες καταστάσεις και ότι η πλαστικότητα αυτής της προσαρμογής αποτελεί το καλύτερο σημάδι της ζωντάνιας του ζεύγους (Andre Berge στο Giddens, 2002).

2.8 ΣΧΕΣΕΙΣ ΣΥΖΥΓΩΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΩΝ

Η οικογένεια αποτελεί ένα βασικό κύτταρο από ψυχολογικής και κοινωνιολογικής πλευράς. Ανήκουμε σε μια οικογένεια, η οποία θέτει τα θεμέλια για να δημιουργήσουμε αργότερα τη δική μας. Από μικρή ηλικία, το οικογενειακό περιβάλλον έχει θεμελιακή σημασία για την ανάπτυξη του παιδιού. Ένα υγιές περιβάλλον έχει σαν αποτέλεσμα τη δημιουργία μιας υγιούς προσωπικότητας. Οι πρώτοι διάλογοι ανάμεσα στους γονείς και στα παιδιά μέσα σε ένα υγιές περιβάλλον δίνουν στα παιδιά την αίσθηση ότι στο μέλλον θα μπορέσουν ικανοποιητικά να αντιμετωπίσουν διάφορες προσωπικές τους καταστάσεις. Έτσι οικοδομείται μια περισσότερο ή λιγότερο σταθερή εσωτερική ψυχική αρμονία, η οποία είναι η βάση για την μετέπειτα μορφή σχέσεων του παιδιού με το κοινωνικό περιβάλλον(Χουντουμάδη,1994).

Οι συνθήκες διαβίωσης στο σπίτι, οι σχέσεις που υπάρχουν με τους γονείς, η ομαλή ή ανώμαλη συμβίωση αποτελούν την αρχή των ψυχικών εντάσεων ή τις προϋποθέσεις για μια ευτυχισμένη ζωή. Όταν υπερισχύουν οι γκρίνιες, οι συγκρούσεις, οι καβγάδες των γονέων μπροστά στα παιδιά, ο ανταγωνισμός, η αδιαφορία και η έλλειψη στοργής αυτό θα έχει σαν απόρροια τα παιδιά να υιοθετήσουν αυτές τις συνήθειες.

Σε μια σχετικά φυσιολογική οικογένεια, οι γονείς και τα παιδιά έχουν στενή σχέση μεταξύ τους και ικανοποιούν αμοιβαία τις συναισθηματικές τους ανάγκες με φανερά ή κρυφά μηνύματα που στέλνουν ο ένας στον άλλον. Τα μέλη της οικογένειας μπορούν να εκφράσουν τα συναισθήματά τους. Με αυτό τον τρόπο γνωρίζουν τα αδύναμα σημεία ο ένας του άλλου, γεγονός που καθιστά τη συμβίωση στενότερη απ' ότι συμβαίνει στις περισσότερες ομάδες. (Χουντουμάδη,1994).

Σύμφωνα με τον Κυριακίδη(2000), ένα από τα χαρακτηριστικά που καθορίζει τις σχέσεις αρχικά στο ζευγάρι και στη συνέχεια με τα υπόλοιπα μέλη είναι η αγάπη. Η συνοχή των μελών της οικογένειας, η αλληλεγγύη ανάμεσα στο ζευγάρι και στα υπόλοιπα μέλη, εξαρτώνται από την ύπαρξη και το βαθμό της αγάπης και το σεβασμό προς αυτά.

Ένα επιπλέον, σημαντικό χαρακτηριστικό που επηρεάζει την ψυχολογική κατάσταση των μελών της οικογένειας είναι η έκφραση στοργής. Κατά κύριο λόγο πηγάζει από τη βαθιά αγάπη μεταξύ των μελών και την ανάγκη να εκδηλώνεται ανάμεσά τους. Η εκδήλωση αυτή έχει άμεση σχέση με τα συναισθήματα του ανθρώπου από τον οποίο εκδηλώνονται.(Κυριακίδης,2000).

Η εκδήλωση των συναισθημάτων είναι πρωταρχικής σημασίας. Για το λόγο αυτό είναι αναγκαίο να υπάρχει ειλικρίνεια μεταξύ της οικογένειας. Δεν υπάρχει κανείς να φοβάται, να εκφράσει πως νιώθει πραγματικά. Οι γονείς και τα παιδιά χρειάζονται να συζητούν ακόμη και τις πιο πιθανές απογοητεύσεις, τους φόβους τους και να τολμούν με καλό τρόπο μια έντιμη κριτική.(Κυριακίδης,2000).

Επιπλέον, το παιδί αισθάνεται άνετα να αναπτύξει συναισθηματικές σχέσεις με τους γονείς του, όταν το περιβάλλον αυτό του καλύπτει σωστά τις βασικές ανάγκες, τόσο τις ψυχολογικές όσο και τις βιολογικές. Το αίσθημα της ασφάλειας θα επιδράσει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας. Αναμφισβήτητα, οι υπερπροστατευτικοί γονείς προκαλούν ανησυχία στα παιδιά τους, όπως και οι μη αξιόπιστοι γονείς προξενούν στα παιδιά τους φόβο και σύγχυση.

Τελειώνοντας, το παιδί μέσα στην οικογένεια πρέπει να αισθάνεται σαν άτομο ξεχωριστό και μοναδικό. Ένα αρνητικό χαρακτηριστικό στη σχέση γονέων και παιδιών είναι η ζηλοτυπία. Στην περίπτωση που οι γονείς κάνουν διακρίσεις ανάμεσα στα παιδιά τους, το «παραμελούμενο» παιδί θα εχθρεύεται το «προστατευμένο» παιδί, θα το φθονεί και γενικά

θα δημιουργηθούν αρνητικές αντιδράσεις ανάμεσα στις σχέσεις των παιδιών. Οι συμμαχίες αυτές προκαλούν έντονα προβλήματα ενοχών ή επιθετικότητας και κατάθλιψης(Κυριακίδης,2000).

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΤΕΡΑ

Σύμφωνα με τους Α. Ζαφείρη- Ε.Ζαφείρη κ' συν.(1999), ο ρόλος του πατέρα στη σύγχρονη πυρηνική οικογένεια δεν σχετίζεται πλέον με το ρόλο που διαδραμάτιζε στον παραδοσιακό τύπο οικογένειας. Τυπικά, ο ρόλος παραμένει αναλλοίωτος, παρότι μέσα στο οικογενειακό σχήμα έχει μερικώς αλλάξει. Ο πατέρας μπορεί να είναι ο «αρχηγός της οικογένειας» ωστόσο, η εξουσία του τείνει να εκλείψει. Η σχέση με τη σύζυγο του βασίζεται στη συνεργασία. Στη σχέση αυτή ο πατέρας αναλαμβάνει τη φροντίδα και τη διαπαιδαγώγηση των παιδιών του, όταν η σύζυγος εργάζεται. Ένα μέρος του ελεύθερου χρόνου αφιερώνεται στη δημιουργική σχέση με τα παιδιά και την ψυχαγωγία τους.

«Εξετάζοντας το θέμα από ψυχοδυναμική σκοπιά, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι, η ενεργός παρουσία του πατέρα στη ζωή της οικογένειας και του παιδιού ενισχύει την ταύτιση του παιδιού μαζί του και επιδρά θετικά στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του. Η απουσία του πατέρα για διάφορους λόγους έχει ποικίλες αρνητικές επιπτώσεις στη γενικότερη εξέλιξη του παιδιού»(Α.Ζαφείρη- Ε. Ζαφείρη κ' συν.1999, σελ.45).

Σύμφωνα με τη Χουρδάκη (1992), πατέρας πρέπει να διακατέχεται από ψυχολογική ωριμότητα για να μπορεί να σταθεί σαν ενήλικας δίπλα στο παιδί του. Με βάση την προσωπικότητά του, τις γνώσεις του, τη σοβαρότητα της σκέψης του και γενικά με τις πράξεις και τα έργα του, το παιδί να μπορεί να ακουμπήσει πάνω του.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΜΗΤΕΡΑΣ

Σύμφωνα με τον Τσιάντη (1987), η μητέρα παίζει, ασφαλώς, το βασικό ρόλο στη φυσιολογική και παθολογική ανάπτυξη του παιδιού.

Οι ειδικοί όμως, επισημαίνουν ότι, τα προβλήματα στα παιδιά δεν τα δημιουργεί η παθολογία της μητέρας ή του πατέρα αλλά η συναλλαγή και η αλληλεπίδρασή τους, η οποία καθορίζει τη λειτουργικότητα ή δυσλειτουργικότητα κάθε οικογένειας.

Η σχέση μητέρας – παιδιού είναι πιο στενή λόγω βιολογικών στοιχείων. Ο χρόνος που η μητέρα βρίσκεται με το παιδί, είναι πολύ περισσότερος από τον αντίστοιχο χρόνο του πατέρα. Η συναισθηματική επένδυση της μητέρας στο παιδί είναι εντονότερη από αυτή του πατέρα(Τσιάντης, 1987).

Σύμφωνα με τους Α.Ζαφείρη- Ε. Ζαφείρη κ' συν.(1999), ο ρόλος της μητέρας είναι αναμφίβολα αυτός που έχει υποστεί τις περισσότερες αλλαγές στην Ελληνική οικογένεια. Ο ρόλος της ως μητέρας, συζύγου, εργαζόμενης και νοικοκυράς την έχει καταστήσει το βασικότερο μέλος, μέσα στην οικογενειακή μονάδα. Παρόλα αυτά, όταν έχει να εκπληρώσει όλες τις αναφερθείσες υποχρεώσεις, η εργαζόμενη μητέρα αισθάνεται έντονη κούραση και βιώνει έντονο άγχος. «Η απομάκρυνση από το σύζυγο, η διατάραξη της σχέσης τους, η μεταξύ τους διαμάχη, η βία και πολλές φορές η διάσπαση της οικογένειας μπορούν να θεωρηθούν ως οι σημαντικότερες επιπτώσεις στην εκπλήρωση του ρόλου της συζύγου»(Α.Ζαφείρη-Ε.Ζαφείρη κ' συν.1999, σελ.46).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΤΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ – ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

3.1 ΒΙΟΣΩΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Σύμφωνα με τον Παρασκευόπουλο (1985), βιοσωματική ανάπτυξη κατά τη σχολική ηλικία χαρακτηρίζεται περισσότερο ως ποιοτική μεταβολή και λιγότερο ως ποσοτική αύξηση. Έτσι, ο ρυθμός αύξησης στις διαστάσεις του σώματος παρουσιάζει αισθητή ανάσχεση και δίνεται σημασία στην επεξεργασία αλλά στη σταθεροποίηση των ραγδαίων μεταβολών της προηγούμενης περιόδου. Είναι η μέση κατάσταση και μια περίοδος ανάπαυλας ανάμεσα στην έντονη αύξηση της προσχολικής ηλικίας και στο επερχόμενο ξέσπασμα της εφηβείας.

Το ύψος και το βάρος βρίσκονται σε μεταβαλλόμενη περίοδο. Τα αγόρια προηγούνται στην ανάπτυξη, έναντι των κοριτσιών. Στο 10^ο έτος χάνουν την υπεροχή αυτή, για να την επανακτήσουν πάλι, μόνιμα πλέον, με την εφηβεία στο 14^ο έτος. Στην ηλικία αυτή συναντούμε μεγάλες αποκλίσεις βάρους και ύψους μεταξύ των συνομήλικων παιδιών. Οι ατομικές αυτές διαφορές, οφείλονται τόσο σε γενετικούς παράγοντες (σωματική διάπλαση των γονέων) όσο και σε περιβαλλοντικούς παράγοντες (συνθήκες διαβίωσης, σωματική άσκηση , σταθμοί υγειονομικής περίθαλψης). Επίσης, οι νεότερες γενιές πλέον παρουσιάζουν, σε σύγκριση με τα προηγούμενα χρόνια, μια προοδευτική αύξηση στις διαστάσεις του σώματος (βάρος και ύψος). Αυτό οφείλεται

στη βελτίωση των όρων διαβίωσης (διατροφή , υγειονομική περίθαλψη , σωματική άσκηση).

Κατά τη σχολική ηλικία, οι αναλογίες του σώματος του παιδιού διαφοροποιούνται πια από του νηπίου. Πιο συγκεκριμένα, το παιδί φαίνεται να "επιμηκύνεται". Ο σωματότυπος του είναι ήδη καθορισμένος από το 6^ο έτος. Αυτή είναι και η ηλικία που μπορούμε να καθορίσουμε, με ικανοποιητική βεβαιότητα, τις τελικές διαστάσεις του σώματος.

«Στον ψυχοκινητικό τομέα η ανάπτυξη του παιδιού συνεχίζεται, ακολουθώντας τις τρεις βασικές κατευθύνσεις: α) Από αντανάκλαστική γίνεται σκόπιμη και ελεγχόμενη, β) από μαζική και γενικευμένη γίνεται μερική και εξειδικευμένη και γ) από αμφίπλευρη γίνεται ετερόπλευρη» (Παρασκευόπουλος 1985, τόμος 3, σελ.37).

Έτσι λοιπόν, μπαίνοντας το παιδί στη σχολική ηλικία, οι κινήσεις του αποκτούν ισχύ και χάρη. Βελτιώνεται η ταχύτητα, η ακρίβεια, η ευκαμψία αλλά και η ετοιμότητα αντίδρασης του. Η βελτίωση αυτή είναι ταχύτερη ως το 9^ο έτος.

Οι γονείς και το υπόλοιπο περιβάλλον του παιδιού οφείλουν να του δημιουργήσουν τις κατάλληλες προϋποθέσεις για την ορθή χρήση και ενίσχυση των ψυχοκινητικών του ικανοτήτων.

Αυτές είναι αφενός περιβαλλοντικές (άνετοι και ασφαλής χώροι, για άθληση, αθλητικά όργανα κ.α.) και αφετέρου ψυχολογικές (να φροντίζουν οι γονείς να μην το αγχώνουν, να το βοηθούν να εκφραστεί ελεύθερα).

Κλείνοντας τα χαρακτηριστικά της βιοσωματικής ανάπτυξης, θα αναφερθούμε εν συντομία σε ότι αφορά τον τομέα της υγείας. Η σχολική ηλικία θεωρείται η υγιέστερη περίοδος της ανάπτυξης. Οι ασθένειες τείνουν να μειώνονται αλλά και να γίνονται λιγότερο απειλητικές. Αυτό συμβαίνει μετά το 10^ο έτος. Το παιδί πρέπει να μάθει να

αυτοπροστατεύεται (να φροντίζει για τη σωματική του υγιεινή, να τρώει και να ντύνεται σωστά). Οι γονείς οφείλουν να του κάνουν τα κατάλληλα εμβόλια και να κάνουν τακτικές επισκέψεις στους γιατρούς. Τα κυριότερα προβλήματα με την είσοδο του παιδιού στο σχολείο είναι: τα τερηδονισμένα δόντια και τα προβλήματα στην όραση. Επίσης, απειλητικά και πολυάριθμα είναι τα ατυχήματα. Τα περισσότερα τραύματα (58%) τα δέχεται το κεφάλι. Οι γονείς πρέπει να διδάσκουν στα παιδιά την αυτοπροστασία και όχι να γίνονται υπερπροστατευτικοί απέναντι τους (Παρασκευόπουλος, 1985).

3.2 ΓΝΩΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ο Παρασκευόπουλος(1985) επισημαίνει ότι, στοιχεία για την νοητική ανάπτυξη αντλούμε από τα θεωρητικά διδάγματα και τις έρευνες τριών ομάδων ψυχολόγων: α) των γενετικών, β)των συμπεριφοριστών και γ)των ψυχομετρικών.

Οι γενετικοί ψυχολόγοι πιστεύουν ότι, το παιδί με την πάροδο του χρόνου αποκτά διαφορετικό είδος νοημοσύνης και κάνει χρήση διαφορετικών στρατηγικών για την επίλυση γνωστικών προβλημάτων. Μέσα από τις μελέτες τους στοχεύουν να καθορίσουν το είδος της νοημοσύνης που διαθέτει το άτομο σε κάθε αναπτυξιακή περίοδο.

Ο Jean Piaget υπήρξε ο κύριος εκπρόσωπος των γενετικών ψυχολόγων, το παιδί μέχρι το 6^ο έτος δεν έχει αναπτυγμένη επαρκώς τη νόηση του. Από το 7^ο πια έτος, το παιδί της σχολικής ηλικίας , κατέχει και χρησιμοποιεί αληθείς, λογικές, νοητικές πράξεις και σταθερό εννοιολογικό περιεχόμενο. Με την είσοδό του στο σχολείο , έχει πια την

ικανότητα να λύνει τα προβλήματα της ταξινόμησης, της σειροθέτησης, της γνωστικής διατήρησης και της αρίθμησης.

Σύμφωνα με τους συμπεριφοριστές ψυχολόγους, το παιδί κατά τη σχολική ηλικία, μπορεί πλέον αυθόρμητα να παράγει και να χρησιμοποιεί γλωσσικά διάμεσα στην επίλυση προβλημάτων.

Τέλος, οι ψυχομετρικές ψυχολόγοι, μελέτησαν τις ποσοτικές αλλαγές που υφίσταται η νοημοσύνη του παιδιού, με την πάροδο της ηλικίας και τις ατομικές διαφορές, ως προς την ποσοτική αυτή πλευρά της νοημοσύνης. Για να επιτύχουν αυτό χρησιμοποιούν ψυχομετρικές κλίμακες με δύο δείκτες: το νοητικό ηλικίο και τη νοητική ηλικία. Έτσι εξέφραζαν τη νοημοσύνη του παιδιού.

Όσον αφορά την γλωσσική ανάπτυξη, παρατηρείται μια εντυπωσιακή βελτίωση στο ποσό, στην ποικιλία και στο εννοιολογικό περιεχόμενο των λέξεων. Κατά τη σχολική ηλικία αυτές φτάνουν κάπου τις 5.000 λέξεις και τις 7.200 στο 12^ο έτος.

Στην ηλικία αυτή εμφανίζονται και οι πρώτες διαταραχές λόγου. Πρόκειται για το 7% του μαθητικού πληθυσμού (κυρίως τα αγόρια). Οι κυριότερες διαταραχές είναι: ο ψευδισμός, η δυσλεξία, ο τραυλισμός κ.α. Τα αίτια τους είναι είτε οργανικά (εγκεφαλικά τραύματα), είτε ψυχολογικά(πιεσμένη δεξιοχειρία, αδιάγνωστη ελαφρά νοητική καθυστέρηση κ.α.) Οι γονείς και οι δάσκαλοι πρέπει να μην πιέζουν το παιδί και να μην το μαλώνουν. Αντίθετα, πρέπει να κάνουν υπομονή και να στέκονται θετικά δίπλα του.(Παρασκευόπουλος,1985).

3.3 ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

Κατά τη σχολική ηλικία, σύμφωνα με τον Παρασκευόπουλο (1985), πραγματοποιούνται σημαντικές μεταβολές και στον τομέα της ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης του παιδιού. Αυτό συμβαίνει γιατί αλλάζουν τόσο το κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο δρα και αλληλεπιδρά το παιδί όσο και η ψυχοδυναμική του παιδιού, δηλαδή τα κίνητρα και οι αναπτυξιακές επιδιώξεις του.

Το παιδί απομακρύνεται από το περιβάλλον της οικογένειας και εισέρχεται στο χώρο των ευρύτερων κοινωνικών σχέσεων και της οργανωμένης εργασίας. Σημαντικό ρόλο έχουν κι άλλοι φορείς και ομάδες αναφοράς με επίκεντρο τη σχολική κοινότητα. Στο σχολείο, το παιδί έχει την ιδιότητα του μαθητή, όπου αντιμετωπίζει ένα κοινό πρόγραμμα για όλους. Αυτό αποτελεί την αρχή νέων επιτευγμάτων αλλά και δυσκολιών. Η άλλη ιδιότητα είναι του συμμαθητή, όπου έχει ν' αντιμετωπίσει νέες μορφές διαπροσωπικής συμπεριφοράς. Αυτές οι ιδιότητες επενεργούν ως μέσα ομαλοποίησης για τυχόν μονόπλευρη συμπεριφορά των γονέων.

Στην ψυχοδυναμική του παιδιού της σχολικής ηλικίας κυριαρχούν δύο βασικά στοιχεία: α) η επιθυμία του να συμμετέχει σε ομάδες συνομηλίκων και η κοινωνική αναγνώριση και β) η τάση για εργατικότητα και παραγωγικότητα. Το παιδί ζει στον κόσμο των ενηλίκων και στον κόσμο των συνομηλίκων. Όμως καθώς περνά η ηλικία του, στρέφεται το ενδιαφέρον του στους συνομηλίκους. Δημιουργεί ομάδες παιδικές, οι οποίες στα πρώτα σχολικά χρόνια διέπονται από χαλαρότητα και ρευστότητα (αυξομείωση αριθμού των μελών, όχι σαφείς κανόνες), ενώ στα τελευταία σχολικά χρόνια οι ομάδες γίνονται πιο οργανωμένες και συνεκτικότερες. Με την πάροδο

της ηλικίας οι ομάδες γίνονται ομόφυλες, απουσιάζει το ερωτοτροπικό-συγκινησιακό στοιχείο, ενώ το ετερόφυλο ενδιαφέρον υπάρχει. Όσο μεγαλώνει το παιδί δίνει μεγάλη σημασία στη συμμετοχή στην ομάδα καθώς έχει την τάση να συμμορφώνεται στον κώδικα συμπεριφοράς της ομάδας (Παρασκευόπουλος, 1985).

Τα παιδιά πρέπει να τονίσουμε ότι, διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την δημοτικότητα και την κοινωνική αποδοχή. Διακρίνουμε λοιπόν, τα δημοφιλή παιδιά, τα οποία είναι κοινωνικά και συνεργατικά. Δείχνουν φιλικότητα, έχουν ευαισθησία προς τις ανάγκες των άλλων και βοηθούν τους άλλους να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους αυτές. Επειδή, τα δημοφιλή παιδιά διαθέτουν ευελιξία και προσαρμοστικότητα αντιμετωπίζουν ευκολότερα τα νέα δεδομένα, στον ίδιο τον εαυτό τους ή στους άλλους, και έτσι διατηρούν την κοινωνική τους αποδοχή. Ωστόσο, κάποια παιδιά εξαιτίας της ιδιοσυγκρασίας τους ή προηγούμενων αρνητικών εμπειριών δεν μπορούν να διαμορφώσουν ευέλικτους τρόπους κοινωνικής συναλλαγής. Για ν' αποφύγουν λοιπόν αναμενόμενη απόρριψη ή εχθρική διάθεση υιοθετούν κοινωνικούς ρόλους, με δεδομένη την αποτυχία(π.χ. ψευτοπαλληκαράς, γελωτοποιός, κόλακας, μικρομέγας). (Παρασκευόπουλος, 1985).

«Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι, το σχολείο μπορεί να βελτιώσει τη θέση του στην ομάδα και να εξασφαλίσει την κοινωνική αποδοχή με ποικίλους τρόπους» (Παρασκευόπουλος 1985,τομος 3,σελ. 168).

Ένας άλλος τομέας, όπου το παιδί εμπλέκει έντονα τον συναισθηματικό του κόσμο με άλλα παιδιά είναι στις παιδικές φιλίες. Στην αρχή είναι μεταβαλλόμενες και βραχύβιες στη συνέχεια γίνονται πιο σταθερές εφόσον αρχίζουν και σταθεροποιούνται και τα ενδιαφέροντα του παιδιού. Ο Παρασκευόπουλος υπογραμμίζει ότι και στις περιπτώσεις που οι φιλίες είναι ευκαιριακές, είναι ιδιαίτερης

σημασίας για το παιδί ενώ η σχέση που αναπτύσσεται μεταξύ των παιδικών φίλων είναι ιδιαίτερα έντονη.

Σαν κριτήριο επιλογής των παιδικών φίλων είναι απλά η διαθεσιμότητα του άλλου για κοινωνική αλληλεπίδραση. Αργότερα, η επιλογή γίνεται με ατομικά κριτήρια. Στα τελευταία σχολικά χρόνια οι φίλιες είναι ομόφυλες.

Ο Παρασκευόπουλος τονίζει ότι, υπάρχουν παιδιά τα οποία δεν έχουν φίλους ή επιλέγουν φίλους χωρίς ανταπόκριση (μονοδρομική φιλία). Αυτά τα παιδιά αργότερα στην εφηβεία και στην ενήλικη ζωή θα εισέλθουν με σοβαρή ψυχοκοινωνική ανεπάρκεια. Αυτό συμβαίνει, γιατί χωρίς την εμπειρία της ομόφυλης συντροφιάς θα συναντήσουν αργότερα δυσκολίες, όταν θα χρειαστεί να έχουν μια πιο στενή σχέση με το άλλο φύλο, η οποία είναι απαιτητικότερη και πολυπλοκότερη (Παρασκευόπουλος, 1985).

Ένα άλλο ψυχοκοινωνικό στοιχείο για την ανάπτυξη της προσωπικότητας στην σχολική ηλικία είναι η τάση για φιλοπονία και παραγωγικότητα. Ο Erickson υποστηρίζει ότι το παιδί της σχολικής ηλικίας εφόσον είναι εξοπλισμένο με καινούργιες κατακτήσεις στον ψυχοκοινωνικό τομέα διαθέτει όλες τις απαιτούμενες ικανότητες, ώστε να πραγματοποιεί δραστηριότητες που απαιτούν αυτοέλεγχο, συνεργασία με άλλους, προγραμματισμό, διατήρηση αμείωτου ενδιαφέροντος κ.α. Απαραίτητη προϋπόθεση είναι η οικογένεια και το σχολείο να ενισχύουν τις παραγωγικές προσπάθειες του παιδιού, ώστε το παιδί να νιώθει προσωπική αυτάρκεια. Στην αντίθετη περίπτωση αν το σχολείο και οι γονείς αποθαρρύνουν αυτή την αναπτυξιακή τάση του παιδιού, θα εγκαθιδρυθεί στην προσωπικότητα του παιδιού το συναίσθημα της μειονεξίας και της ανεπάρκειας.

Ωστόσο, ένας άλλος κίνδυνος που διατρέχει η τάση αυτή του παιδιού είναι να ενισχυθεί η φιλοπονία του σε τέτοιο βαθμό, ώστε να θεωρήσει

την εργασία του ως μόνο του καθήκον και την παραγωγικότητα το μόνο κριτήριο αξίας του ανθρώπου και να γίνει τεχνοκράτης (Erickson στο Παρασκευόπουλο 1985).

3.4 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΜΝΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗΣ ΣΚΕΨΗΣ

Το άτομο για να καταστήσει τη μνημονική λειτουργία περισσότερο αποτελεσματική χρησιμοποιεί συνειδητές ενέργειες που λέγονται μνημονικές τεχνικές. Αυτές διακρίνονται στην :

- Εσωτερική επανάληψη
- Οργάνωση υλικού

Μέχρι το 6^ο έτος το παιδί δεν μπορεί να κάνει καμία μορφή εσωτερικής επανάληψης. Ξεκινά από το 7^ο έτος η τεχνική αυτή με αυξανόμενο ρυθμό και αποτελεσματικότητα. Ακόμη, το παιδί δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει αυθόρμητα, παρά μόνο αν του υποδειχθεί.

Η οργάνωση του μνημονικού υλικού μπορεί να γίνει με παρά πολλούς τρόπους (π.χ σημασιολογική κατηγοριοποίηση). Μέχρι το 6^ο έτος, η κατηγοριοποίηση είναι μερική ενώ μετά το 7^ο έτος, είναι συστηματική και ενσυνείδητη. Γενικά, το παιδί αξιοποιεί κάθε νέο γνωστικό σχήμα που κατακτά (π.χ. ιεραρχική οργάνωση) για τη βελτίωση της ανάκλησης και πρόσκτησης των απομνημονευθέντων.

Σημαντικός είναι και ο τομέας της δημιουργικής σκέψης. Ο δημιουργικός μαθητής παρουσιάζει τα εξής χαρακτηριστικά: δείχνει έντονη περιέργεια για τα πράγματα γύρω του, υποβάλλει ποικίλες ερωτήσεις και απορίες, δείχνει ευαισθησία για ότι γίνεται γύρω του και συλλαμβάνει τα κρίσιμα σημεία στη δομή και την πορεία των

φαινομένων, παράγει νέες ιδέες και λύσεις ακόμα και για κοινά προβλήματα· συχνά έρχεται σε αντίθεση με την παραδεδεγμένη τάξη, απεχθάνεται τις ρουτίνες (αντιγραφή, καθαρογραφή κ.α.).

Ωστόσο, αξίζει να σημειωθεί ότι δεν υπάρχει σχετική συνάφεια μεταξύ του δείκτη της νοημοσύνης και της επίδοσης στις κλίμακες δημιουργικής σκέψης. Δηλαδή, άτομα με υψηλό δείκτη νοημοσύνης δεν είναι συγχρόνως δημιουργικά και το αντίστροφο. Συνήθως, δημιουργικά άτομα με χαμηλό δείκτη νοημοσύνης βρίσκονται συχνά στο περιθώριο της σχολικής ζωής λόγω της χαμηλής τους επίδοσης και δεν τους δίνεται η δυνατότητα να εξελιχθούν σε δυναμικά παραγωγικά άτομα. Παρ' όλα αυτά, έχει διαπιστωθεί στην Δ' τάξη δημοτικού τα παιδιά να παρουσιάζουν κάμψη της δημιουργικής τους σκέψης λόγω στο ότι, δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στη διαδικασία της κοινωνικοποίησης και της συμμόρφωσης προς μονοσήμαντους κανόνες συμπεριφοράς που επιβάλλει το παραδοσιακό σχολείο.

Τα εμπόδια για την ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης είναι κυρίως ατομικά (άγχος μήπως κάνουμε λάθη, απόλυτη εμπιστοσύνη στη λογική, έλλειψη εμπιστοσύνης του εαυτού μας, φόβος αποτυχίας κ.α.) και κοινωνικά (οι συνέχεις επικρίσεις, η έλλειψη ελευθερίας της σκέψης, η αυταρχική συμπεριφορά κ.α.). Η δημιουργική σκέψη έχει αποδειχθεί ότι μπορεί να αυξηθεί με κατάλληλη άσκηση και αγωγή (Παρασκευόπουλος, 1985).

3.5 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΗΘΙΚΟΤΗΤΑΣ

Βασικό κίνητρο στην όλη διαδικασία της κοινωνικοποίησης είναι να καταστεί το παιδί ικανό να διακρίνει τι είναι « καλό» ή « κακό», τι «ηθικό» ή «ανήθικο» τόσο στη δική του συμπεριφορά όσο και στη

συμπεριφορά των άλλων. Να τηρεί τους ηθικούς κανόνες που έχει θεσπίσει η κοινωνία κ.α. Οι διάφορες αυτές επιδιώξεις της κοινωνικοποίησης αποτελούν την έννοια της ηθικότητας.

Ο όρος «ηθικότητα» μπορεί να οριστεί ως «ένα σύστημα αξιολόγησης των πράξεων του ανθρώπου» (Παρασκευόπουλος, 1985,σελ.191).

Από πλευράς ψυχολογικής άποψης μπορούμε να τη διακρίνουμε σε τρεις κατευθύνσεις:

Στην γνωστική πλευρά, ο Piaget υποστηρίζει ότι η πορεία ανάπτυξης της ηθικότητας, μετά από ένα αρχικό κινητικό-τελετουργικό στάδιο που κυριαρχεί στη προσχολική ηλικία, διέρχεται από δυο φάσεις: α) την περίοδο του ηθικού ρεαλισμού (από το 3^ο έως 8^ο ή 9^ο έτος) και β) την περίοδο της αυτόνομης ηθικής (από το 9^ο και ύστερα). Τα μικρότερα παιδιά (έως το 8^ο έτος) αξιολογούν το παράπτωμα από το αποτέλεσμα της ζημιάς και αγνοούν την πρόθεση του παιάσματος. Θεωρούν τους ηθικούς κανόνες ως αμετάβλητους και μόνιμα καθορισμένους. Τα μεγαλύτερα παιδιά (πάνω από 9 ετών) κρίνουν με βάση τα κίνητρα, την πρόθεση του παιάσματος. Τα παιδιά αυτά πιστεύουν ότι, οι σκληρές ποινές είναι ο μοναδικός τρόπος πειθάρχησης του ατόμου.

Κατά τον Piaget οι παράγοντες, που καθορίζουν τις αλλαγές στη πορεία της ανάπτυξης της ηθικότητας, είναι τρεις: i) διάφοροι περιορισμοί που επιβάλλουν οι ενήλικοι στη συμπεριφορά του παιδιού, ii) οι πιέσεις που ασκούν οι συνομήλικοι για συνεργασία και iii) οι αλλαγές στο είδος των γνωστικών σχημάτων που κυριαρχούν στη σκέψη του παιδιού στις διαφορές ηλικίες. (Παρασκευόπουλος, 1985).

Σύμφωνα με τη συναισθηματική πλευρά, ο Freud αναφέρει την ηθικότητα ως συναίσθημα ενοχής, ως είναι είδος αυτοτιμωρίας , για πράξεις που αντιβαίνουν στο Υπερεγώ .Το Υπερεγώ αντιστοιχεί προς τον κοινό όρο συνείδηση και διαμορφώνεται κατά το φαλλικό στάδιο της σεξουαλικής ανάπτυξης (4^ο ή 5^ο έτος)στο οποίο το παιδί ταυτίζεται με

το γονέα του ίδιου φύλου. Οι συμπεριφοριστές αναφέρουν το γεγονός ότι, το παιδί νιώθει αρνητικά συναισθήματα όταν κάνει κάτι "μη ηθικό".

Οι μορφές πειθάρχησης που χρησιμοποιούν οι γονείς είναι: α) η σωματική βία, β) η ψυχολογική βία, («φύγε, δεν σε θέλω, δεν σ' αγαπώ») και γ) η λογική ανάλυση και η επισήμανση των συνεπειών των πράξεων για τα συναισθήματα των άλλων. Κάθε μια πειθαρχική τακτική έχει και διαφορετικές αντιδράσεις στη διαμόρφωση της ηθικότητας του παιδιού. Η σωματική βία έχει μόνο προσωρινά και περιορισμένα αποτελέσματα. Η ψυχολογική βία συνήθως προκαλεί σύγχυση και έχει αντίθετα αποτελέσματα. Η λογική ανάλυση των συνεπειών των πράξεων, όταν συνοδεύονται από μια ζεστή σχέση γονέων και παιδιών είναι ο πιο κατάλληλος τρόπος ηθικής διαπαιδαγώγησης (Παρασκευόπουλος, 1985).

Κλείνοντας, είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι ο γονέας που έχει την μεγαλύτερη πιθανότητα το παιδί του να αποκτήσει μια ώριμη ηθικότητα είναι οι εξής: α) είναι στοργικός, έχει μια ζεστή σχέση με το παιδί του και με τους υπόλοιπους συνάνθρωπους του, β) εξηγεί στο παιδί του, τις αρνητικές συνέπειες που έχουν οι πράξεις του για τα συναισθήματα των άλλων και γ) τηρεί και στην πράξη τις ηθικές αρχές που διακηρύσσει και τις οποίες απαιτεί από τους άλλους να σέβονται.

Η μελέτη των χαρακτηριστικών της σχολικής ηλικίας 6-12 ετών πραγματοποιήθηκε με σκοπό τη γνώση και την κατανόηση της φυσιολογικής αναπτυξιακής πορείας των παιδιών, ώστε να καταστεί δυνατός ο συσχετισμός της συμπεριφοράς την οποία αναπτύσσει και εκδηλώνει το παιδί πριν και μετά το διαζύγιο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

4.1 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΕΙΟ

Σύμφωνα με τον Ι. Ηλιόπουλο[χ.χ], η οικογένεια και το σχολείο είναι οι δύο σπουδαιότεροι παράγοντες αγωγής του παιδιού. Και οι δύο στοχεύουν στη όσο το δυνατόν αρτιότερη ανατροφή και διαπαιδαγώγησή του. Για να επιτύχουν όμως πιο αποτελεσματικά το σκοπό τους , επιβάλλεται η μεταξύ τους στενή επαφή και συνεργασία.

Η οικογένεια και το σχολείο ασκούν μορφωτική και παιδαγωγική επίδραση κατά την παιδική ηλικία, που διακρίνεται για την πλαστικότητα και την εξελικτικότητά της. Εφόσον και οι δύο ενεργήσουν σωστά και με κοινό σχέδιο, θα βοηθήσουν το παιδί θετικά, για να ολοκληρώσει την προσωπικότητά του. Απαιτείται αρμονική συνεργασία των δύο αυτών παραγόντων της αγωγής και γι' αυτό πρέπει να θέτουν κοινούς στόχους και επιδιώξεις. Με αυτόν τον τρόπο θα ευδοκιμήσει το έργο της αγωγής, αλλά και της μόρφωσης του παιδιού.

Δυστυχώς όμως πολλές φορές, λόγω έλλειψης συνεργασίας οι παιδαγωγικές επιδράσεις οικογένειας και σχολείου έρχονται σε αντίθεση με αποτέλεσμα να καταστρέφεται το έργο της αγωγής. Έτσι ο δάσκαλος, πολλές φορές δεν είναι δυνατόν να γνωρίζει με ακρίβεια τον εσωτερικό κόσμο κάθε παιδιού. Αυτό οφείλεται στο μεγάλο αριθμό των μαθητών που έχει συνήθως η κάθε τάξη και επίσης στο γεγονός ότι, πολλά παιδιά στο χώρο του σχολείου είναι λιγομίλητα και ντροπαλά και δεν εκδηλώνονται ελεύθερα και αβίαστα, στο σπίτι τους.

Σε τέτοιες περιπτώσεις ο δάσκαλος πρέπει να γνωρίζει, όσο γίνεται καλύτερα και με μεγαλύτερη ακρίβεια, τον χαρακτήρα του κάθε παιδιού. Σ' αυτό, θα χρειαστεί τη βοήθεια των γονιών, που πρέπει να επισκέπτονται τακτικά το σχολείο και με ειλικρίνεια να μιλούν για την προσωπικότητα και τις διάφορες εκδηλώσεις του παιδιού τους στο σπίτι, καθώς και για τις συνθήκες της οικογενειακής ζωής. Μέσα από αυτά, ο δάσκαλος θα μπορέσει να σχηματίσει μια ολοκληρωμένη γνώμη για τον χαρακτήρα του κάθε παιδιού και φυσικά το οικογενειακό του περιβάλλον. Έτσι, θα μπορέσει να προσαρμόσει τις παιδαγωγικές και τις διδακτικές του ενέργειες στην ατομικότητα του κάθε παιδιού και στις ιδιαίτερες συνθήκες της οικογενειακής του ζωής.

Οι γονείς θα πρέπει να ενημερώνονται από το δάσκαλο για την συμπεριφορά και την επίδοση του παιδιού τους στο σχολείο. Η συμβουλή του δασκάλου ως ειδικού, είναι πολύτιμη. Θα τους υποδείξει με ποιο τρόπο να αντιμετωπίζουν κάθε πρόβλημα αγωγής και μόρφωσης του παιδιού τους. Επίσης, πώς να εργάζεται αποδοτικά στο σπίτι, πώς να το βοηθούν στη σχολική του εργασία, με τι πρέπει να ασχολείται τις ελεύθερες ώρες του. κ.α. (Ηλιόπουλος, [χ.χ]).

Ο Ζ. Δρόσου (1972) αναφέρει ότι, τουλάχιστον μια φορά το μήνα ο πατέρας ή η μητέρα θα πρέπει να επισκέπτονται το σχολείο και να συζητούν με το δάσκαλο για την πρόοδο και τη συμπεριφορά του παιδιού τους. Όλες οι πληροφορίες που θα ανταλλάσσουν για την εργασία, αλλά και τις υπόλοιπες δραστηριότητές του (παιχνίδι, φαγητό, ύπνος, κ.α.) είναι πολύτιμες και για τα δύο μέρη.

Το σχολείο θα πρέπει να έχει οργανώσει πολύ καλά τον τρόπο επικοινωνίας του με την οικογένεια. Καλό θα ήταν η καθιέρωση μηνιαίων συγκεντρώσεων γονέων, στις οποίες θα αναπτύσσονται παιδαγωγικά θέματα και θα ακολουθεί συζήτηση με απαντήσεις στις απορίες τόσο των γονέων, αλλά ακόμα και των δασκάλων.

Για τις σχέσεις οικογένειας- σχολείου κάνει αναφορά και ο Α. Τσακαλίδης (1987). Σύμφωνα με το συγγραφέα, βασική προϋπόθεση της συνεργασίας δασκάλου-γονέα είναι η εμπιστοσύνη, η κατανόηση των αναγκών, των προϋποθέσεων που έχει ο δάσκαλος στην εκτέλεση του έργου του και η διάθεση συνεργασίας σχολείου-σπιτιού. Δε συμφέρει σε καμία περίπτωση ούτε τον γονιό, ούτε το δάσκαλο να είναι ψυχρές οι σχέσεις τους γιατί αυτό είναι ολέθριο για το παιδί.

Όσο πιο συχνά ο γονιός επισκέπτεται το σχολείο, τόσο περισσότερο το γνωρίζει. Στις συγκεντρώσεις γονέων πρέπει να αντιμετωπίζει τα θέματα που προκύπτουν με ευρύτητα και ενδιαφέρον για το γενικό καλό της τάξης. Πρέπει να νοιάζεται για το επίπεδο όλης της τάξης και όχι μόνο για το δικό του παιδί. Όσο πιο πλούσια είναι σχολική ζωή, τόσο περισσότερο θα κερδίσουν όλα τα παιδιά μαζί.

Το σχολείο έχει ανάλογους ρόλους με την οικογένεια, για τη διαπαιδαγώγηση και την εκπαίδευση του παιδιού. Μεριμνά και αυτό για τη σωματική του ανάπτυξη και υγεία, την πνευματική καλλιέργεια και την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, μέσα σε συνθήκες ψυχικής υγείας. Το σχολείο σαν ένα διαφορετικό κοινωνικό περιβάλλον, σαν ένας άλλος κοινωνικός θεσμός βοηθά το παιδί να αναπτυχθεί σύμφωνα με το φυσικό του περιβάλλον. Το στηρίζει να καλλιεργήσει τις πνευματικές του ικανότητες και τον ψυχικό του κόσμο. Να αποκτήσει δεξιότητες (ανάγνωση, γραφή), βασικές γνώσεις και κυρίως τον τρόπο να μαθαίνει, να θέλει, να δημιουργεί και να συνεργάζεται για το ατομικό και για το γενικό καλό.

Ο Ι. Ηλιόπουλος [χ,χ], παραθέτει μερικές συμβουλές, για να είναι περισσότερο επιτυχημένη και πιο αποδοτική η συνεργασία σχολείου και οικογένειας. Έτσι πρέπει:

(1) Οι γονείς να επισκέπτονται συχνά στο σχολείο το δάσκαλο του παιδιού και αυτός να δέχεται να συνεργαστεί μαζί τους με προθυμία, υπομονή και καλοσύνη.

(2) Σπουδαίας σημασίας είναι οι ομαδικές συγκεντρώσεις των γονέων. Αυτές μπορεί να γίνονται είτε κατά τάξεις ή συνολικά στο σχολείο. Σκοπό έχουν την παροχή παιδαγωγικών οδηγιών και την χάραξη κοινών κατευθύνσεων οικογένειας και σχολείου στην αγωγή του παιδιού.

(3) Να υπάρχει τακτική επικοινωνία και αρμονική συνεργασία μεταξύ του σχολείου και του συλλόγου γονέων.

(4) Να γίνονται εκδρομές και γιορτές, με κοινή συμμετοχή γονέων, δασκάλων και μαθητών. Έτσι, θα δημιουργηθούν πιο στενές και πιο ανθρώπινες σχέσεις.

(5) Οι γονείς οφείλουν να απαντούν πρόθυμα και με ειλικρίνεια στις πληροφορίες που ζητά ο δάσκαλος για να συμπληρώσει το δελτίο ατομικότητας του μαθητή. Αν δεν το κάνουν αυτό, δυσχεραίνουν το ρόλο του σχολείου και τη βοήθεια που μπορεί να προσφέρει ο δάσκαλος.

(6) Οι γονείς ακόμα και αν δε συμφωνούν με ορισμένες ενέργειες του δασκάλου, δεν πρέπει ποτέ να τον κατηγορούν ή να τον ειρωνεύονται μπροστά στο παιδί τους. Το γεγονός αυτό, μειώνει το κύρος του δασκάλου στα μάτια του παιδιού, που μέχρι πριν θεωρούσε αυθεντία.

Σήμερα, με την εξέλιξη των χρόνων, έχει ξεπεραστεί η αριθμητική αξιολόγηση και ο δάσκαλος έπαψε να είναι ο κριτής του παιδιού. Λιγότεψαν τα προβλήματα στις σχέσεις δασκάλων, γονιών και μαθητών. Ο σημερινός ρόλος του δασκάλου είναι να δώσει τις ευκαιρίες, τις συνθήκες της μάθησης και να εμπυχώνει τα παιδιά. Οφείλει να είναι ένας έμπειρος βοηθός στο πλευρό του παιδιού και ένας έμπιστος συνεργάτης του.

Εάν πραγματοποιηθούν όλα αυτά, τότε θα πλησιάσουν η οικογένεια και το σχολείο πολύ κοντά και η συνεργασία τους θα είναι αρμονική και

δημιουργική. Έτσι, θα κατορθώσουν να επιτύχουν τον κοινό τους σκοπό, δηλαδή τη σωστή αγωγή και την μόρφωση του παιδιού.

4.1.1 ΠΩΣ ΣΥΜΒΑΛΛΕΙ Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.

‘Κοινωνικοποίηση είναι η ικανότητα του παιδιού να εντάσσεται εύκολα και να ζει αρμονικά στην ομάδα : Να έχει καλές σχέσεις με το οικογενειακό του περιβάλλον, να διατηρεί φιλικές σχέσεις με τα άλλα παιδιά, να πειθαρχεί στους κανόνες του παιχνιδιού, γενικά να μη διαταράσσονται οι ομαλές διαπροσωπικές σχέσεις με το παραμικρό’

(Ζαχαρίας Δρόσος 1972, σελ. 54).

Η κοινωνικοποίηση του παιδιού αρχίζει από τη στιγμή της γέννησής του. Κατά βάση, ασκείται από την οικογένειά του και κυρίως από την μητέρα και τη σωστή θέση που αυτή θα πάρει απέναντί του.

Ο Ζαχαρίας Δρόσος (1972), συνεχίζει λέγοντας πως, οι γονείς θα πρέπει να δημιουργούν ευκαιρίες ‘‘επικοινωνίας’’ του παιδιού τους με το εξωοικογενειακό περιβάλλον. Συνιστά να πραγματοποιούν επισκέψεις, περιπάτους, ταξιδάκια και να το παίρνουν μαζί τους στα κάθε είδους μικροψώνια. Επίσης, να οργανώνουν προς τιμήν του παιδικές γιορτές, τα γενέθλιά του και να το οδηγούν σε παρόμοιες εκδηλώσεις σε συγγενικά και φιλικά σπίτια.

Όταν το παιδί είναι συνεσταλμένο, οι γονείς θα πρέπει να το ενθαρρύνουν να αποκτήσει φίλους, να βγει και να παίξει. Έτσι, μέσα από τέτοιες καταστάσεις το παιδί θα ανοίξει τον πλούτο της ψυχής του, ικανοποιώντας τη φαντασία του. Θα καταλάβει πως κάποιες φορές, χρειάζεται να μετριάξει τον εγωισμό του και θα μάθει να παίρνει, να βοηθιέται και να βοηθά.

Τέλος θα συγκρουσθεί, θα συμφιλιωθεί και θα αποκτήσει τις βάσεις της κοινωνικότητάς του, που θα ολοκληρωθεί με την είσοδό του στο δεύτερο μεγάλο παράγοντα κοινωνικοποίησης, το σχολείο.

Σύμφωνα με τον Κυριαζόπουλο (2000), το σχολείο ως παράγοντας αγωγής και μόρφωσης, ασκεί επιδράσεις παιδαγωγικές, μορφωτικές και κοινωνικοποιεί τα παιδιά. Συστηματοποιεί, εμβαθύνει, διορθώνει και συμπληρώνει όλες τις αρχές, που το παιδί πήρε από την οικογένειά του. Φέρνοντας τα παιδιά το ένα κοντά στο άλλο, τα ωθεί να συνεργαστούν και να αναπτύξουν φιλικές σχέσεις. Μέσα από τα παιχνίδια, τα προτρέπει να γνωριστούν καλύτερα, παίζοντας όλα μαζί και έτσι να κατανοήσουν την αξία της αλληλοβοήθειας και της αλληλεγγύης.

Η είσοδος όμως του παιδιού στο σχολείο, στον καινούριο αυτό χώρο που θα ζήσει πρέπει να γίνει ομαλά. Σύμφωνα με τον Γ. Τσιάντη (1991), οι σχολικές εμπειρίες είναι οι πρώτες σπουδαίες εμπειρίες του παιδιού έξω από την οικογένεια και απαιτούν τον πρώτο συστηματικό αποχωρισμό του παιδιού από το σπίτι. Ζητείται τότε από το παιδί, να προσαρμοστεί με ενηλίκους και παιδιά που δε γνωρίζει. Το πρώτο μεγάλο βήμα της κοινωνικοποίησης γίνεται και ο τρόπος με τον οποίο θα τον δεχτούν οι δάσκαλοι και οι υπόλοιποι συμμαθητές του, παίζει καταλυτικό ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του.

" Η προ - και σχολική κοινωνικοποίηση του παιδιού αποτελεί άμεση και ανατροφοδοτική συνέχεια της οικογενειακής κοινωνικοποίησής του, τα αποτελέσματά της οποίας φαίνονται πολύ καθαρά ιδιαίτερα κατά τη διάρκεια της φοίτησής του στο σχολείο." (Α. Τσιπλητάρης, 2001, σελ.162).

Συμπεραίνουμε ότι, στην κοινωνικοποίηση του παιδιού, ο ρόλος της οικογένειας αποδείχτηκε ήδη ιδιαίτερα σημαντικός, κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του παιδιού και της προσχολικής του ηλικίας.

Οι Κ. Γκαρμάρ και Φ. Τεοντόρ (1994) αναφέρουν πως, το παιδί αρχίζει να κοινωνικοποιείται μέσα από τις πρώτες του παρέες. Ο κόσμος των "παιδικών συντρόφων" και των φίλων αποκτά τώρα μεγάλη σημασία. Τα παιδιά χαίρονται να κάνουν παρέα με άλλα παιδιά, να συζητούν και μέσα από τα παιχνίδια να ανακαλύπτουν την έννοια της ομαδικότητας. Κατανοούν την χρησιμότητα των κανόνων αμοιβαιότητας (π.χ. ο καθένας με τη σειρά του). Ενώ στην αρχή, μαθαίνουν να λύνουν τα προβλήματά τους μέσα από αντιδικίες και ξύλο, στη συνέχεια ανακαλύπτουν το διάλογο ως μέσο επίλυσης των διαφωνιών τους. Ανακαλύπτουν τέλος την αλληλεγγύη, την αλληλοβοήθεια και το να μοιράζονται τα ίδια παιχνίδια, τους ίδιους κινδύνους και τους ίδιους φόβους.

Κατά τον R. Hubert [χ.χ], η κοινωνικοποίηση του παιδιού ξεκινά από την οικογένεια του. Ανάμεσα στη σχέση μητέρας-παιδιού δημιουργούνται τα πρώτα στηρίγματα της κοινωνικής ανάπτυξης. Μετά την οικογένεια στην ανάπτυξη της κοινωνικότητας, συμβάλλει καθοριστικά το σχολείο, με τη μορφωτική και παιδαγωγική του δραστηριότητα. Όπως με την αγάπη των γονέων ενισχύεται η κοινωνικότητα του παιδιού, έτσι έχει ανάγκη και την αγάπη, το ενδιαφέρον, την καθοδήγηση και το ενδιαφέρον του δασκάλου του (R. Hubert στο Ι.Χ. Παπαγεωργίου, 2004).

Το σχολείο προετοιμάζει το παιδί με την ανάλογη κοινωνική ζωή και προσπαθεί με τα μέσα που διαθέτει και την οργάνωσή του, να το προετοιμάσει προοδευτικά στο πνεύμα της κοινωνικής ζωής. Οι εξεζητημένες προσπάθειες, που τείνουν στην πρόωρη κοινωνικοποίηση του παιδιού και στην πρόωρη οικείωση τρόπων κοινωνικής ζωής, καταδικάζονται ανεπιφύλακτα και οδηγούν με μαθηματική ακρίβεια στην αποτυχία. Στην περίοδο της σχολικής ζωής, πρέπει να δίνεται στο παιδί η δυνατότητα να αποκτήσει το συναίσθημα της ασφάλειας και της

εμπιστοσύνης, να αναπτύξει θάρρος και πρωτοβουλία, να επιδείξει προθυμία για εργασία με ανάληψη ευθυνών.

Κλείνοντας και συνοψίζοντας όλα τα παραπάνω –για το πώς συμβάλλει η οικογένεια και το σχολείο στην κοινωνικοποίηση του παιδιού- συμπεραίνουμε τα εξής :

- Η οικογένεια οφείλει να είναι ο πρωταρχικός παράγοντας, που με γερές βάσεις θα οδηγήσει στην κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού.
- Το σχολείο οφείλει να προετοιμάζει το παιδί για τη συνειδητή ένταξή του στο ρυθμό της κοινωνικής ζωής.
- Πρέπει να καλλιεργείται μεταξύ των μαθητών η ελευθερία του διαλόγου, ώστε να αναπτύσσεται σωστά η κρίση τους.
- Το σχολείο οφείλει να παροτρύνει τους μαθητές να μελετούν, να ερευνούν και να κρίνουν όσα συμβαίνουν γύρω τους. Δηλαδή, γεγονότα της κοινωνικής, πολιτιστικής και σχολικής ζωής.
- Το σχολείο πρέπει να είναι μια πραγματική κοινότητα και όχι μόνο να έχει τη μορφή της.
- Η σχολική ζωή πρέπει να έχει κοινά χαρακτηριστικά με την οργανωμένη έξω κοινωνία.
- Ο εκπαιδευτικός με την έντονη προσωπικότητά του και την κοινωνικότητά του, πρέπει να περάσει ομαλά και συνειδητά τις αξίες, τις αρχές και τις ευθύνες τόσο στους μαθητές, όσο και στην κοινότητα στην οποία ζει.

4.2 ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΕΠΙΔΟΣΗΣ

Οι σπουδαιότεροι παράγοντες, οι οποίοι επιδρούν στη σχολική μάθηση, μπορούν να χωριστούν σε δυο κατηγορίες: α) υποκειμενικούς, που αναφέρονται στην ψυχοφυσική υπόσταση ή ατομικότητα του μαθητή(ικανότητες, συναισθηματοβουλευτική κατάσταση και ψυχική υγεία, σωματική υγεία) και β) αντικειμενικούς ή περιβαλλοντικούς (οικογένεια, σχολείο, άμεσο κοινωνικό περιβάλλον(Κ. Χάρης [χ.χ]).

• ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Σύμφωνα με τον Κ. Χάρη [χ.χ], οι σπουδαιότεροι των υποκειμενικών παραγόντων είναι οι εξής : α) Ικανότητες ή Δυνατότητες του ατόμου: Η επικρατέστερη διάκριση των ικανοτήτων περιλαμβάνει τη γενική ικανότητα (γενικό επίπεδο ικανοτήτων ή γενική νοημοσύνη) και επιμέρους ή ειδικές ικανότητες (αντιληπτική, μνήμη, συλλογική, γλωσσική, αριθμητική, σχέσεων χώρου, καλλιτεχνικές).

Επιπλέον, ο Χάρης [χ.χ]), υποστηρίζει ότι, το είδος και ο βαθμός των ικανοτήτων διαφέρουν από άτομο σε άτομο (π.χ. από το κοινωνικό και πολιτιστικό περιβάλλον και έμφυτες ικανότητες). Οι ικανότητες του ατόμου αποτελούν αποφασιστικό παράγοντα της επίδοσης. Θέτουν ορισμένα όρια, τα οποία μπορούμε να αξιοποιήσουμε και να εξαντλήσουμε. Η πίεση όμως, ενός μαθητή να υπερβεί τις δυνατότητες αποτελεί ματαιοπονία και μπορεί να λειτουργήσει και επιζήμια.

β) Γνωρίσματα συναισθηματοβουλευτικά ή της κυρίως προσωπικότητας - ψυχική υγεία: Οι κυριότεροι παράγοντες της κατηγορίας αυτής που συνεργούν στη σχολική μάθηση είναι:

- i. η συναισθηματική σταθερότητα, που εξασφαλίζει ηρεμία και αυτοκυριαρχία, αποτρέπει το άγχος και διευκολύνει την έμμονη στη μαθησιακή προσπάθεια.
- ii. η επιμέλεια και ευσυνειδησία.
- iii. η αυτοπεποίθηση (δηλαδή η μετρημένη σιγουριά που αποτρέπει την αποθάρρυνση μπροστά στις μεγάλες δυσκολίες ή και αποτυχίες).
- iv. Κοινωνικότητα- συνεργατικότητα, αφού η μάθηση στο σχολείο είναι σε μεγάλο βαθμό και συλλογικό εγχείρημα· και ως παράγοντας καλής προσαρμογής και ψυχικής υγείας, ψυχολογικής ευφορίας και άνετης επικοινωνίας, δημιουργούν συνθήκες ευνοϊκές για αποδοτική δημιουργική συνεργασία.
- v. Ευγενική συνεργασία: το συναίσθημα τιμής και διάκρισης.

Η σημασία αυτών των συναισθηματοβουλευτικών παραγόντων είναι μεγάλη. Χωρίς αυτούς και μεγαλοφυή ακόμα άτομα δεν αποδίδουν στη σχολική μαθησιακή προσπάθεια. Δεν είναι μικρό το ποσοστό μαθητών οι οποίοι, παρουσιάζουν εκδηλώσεις μη καλής ψυχικής υγείας (π.χ. αγωνίες, άγχος, φοβίες, επιθετικότητα, ονειροπολήσεις, καταθλίψεις και άλλες γενικά διαταραχές συμπεριφοράς).

γ) Σωματική υγεία: Η κακή σωματική υγεία μπορεί να προκαλέσει κάμψη της ζωτικότητας, μη τακτική φοίτηση και κατά συνέπεια, κενά στη πορεία μάθησης και ακόμα ψυχολογικά νοσηρό κλίμα στις σχέσεις με τους άλλους.

Η υγεία και η λειτουργική ικανότητα τους έχει άμεση σχέση- επίδραση στους ψυχολογικούς παράγοντες της μάθησης, στις ικανότητες και στις ιδιοσυγκρασιακές συναισθηματοβουλευτικές ιδιότητες (π.χ. πολλές φορές παρατηρούνται γλωσσικές ή γνωστικές διαταραχές να οφείλονται σε δυσλειτουργίες των εγκεφαλικών κέντρων· δυσκολίες στην ανάγνωση ή την ορθογραφία σε ανωμαλία κάποιας φάσης της φυσιολογικής

διαδικασίας της όρασης)(Γ.Χαρης,[χ.χ] στη Παιδαγωγική Ψυχολογική εγκυκλοπαίδεια,1992).

• ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΙΚΟΙ

Ο Κ. Χάρης [χ.χ] αναφέρει ως, αντικειμενικούς παράγοντες τους εξής:

α) Οικογένεια : Επιμέρους παράγοντες του οικογενειακού περιβάλλοντος, που έχουν σημασία για την επιτυχία ή αποτυχία στη σχολική μάθηση είναι: το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας, η προσωπικότητα(χαρακτήρας, μόρφωση, φιλοδοξίες) των γονέων, κυρίως οι διαπροσωπικές τους σχέσεις και όλο το συναισθηματικό περιβάλλον που κυριαρχεί στο σπίτι, η τυχόν βοήθεια που έχει ο μαθητής στη σχολική εργασία και ο τρόπος που δίνεται.

Οι υλικές ανέσεις είναι θετικοί παράγοντες, όταν καλώς προσφέρονται (εξασφαλίζουν, π.χ. συνθήκες για εργασία, προσθετή βοήθεια).

Η μόρφωση, επίσης των γονέων είναι θετικός παράγοντας. Οι φιλοδοξίες τους όμως, όταν γίνονται πειστικές, χωρίς σεβασμό της ατομικότητας του μαθητή, έχουν κατά κανόνα αρνητικά αποτελέσματα (μπορεί να καταρρακώσουν τη δυνατότητα του, για αποδοτική προσπάθεια).

Οι δυσαρμονικές σχέσεις των γονέων, η ασυνεπής, η αλληλοπροσαλλη μεταχείριση του παιδιού και γενικά, η ταραγμένη ψυχολογική ατμόσφαιρα στο σπιτικό έχουν ολέθρια αποτελέσματα.

β) Το σχολείο: Πρωταρχικός παράγοντας, για τη δημιουργία και την αύξηση του επιπέδου της επίδοσης είναι το σχολείο. Αναμφίβολα, σημαντικές είναι οι υλικές προθέσεις του σχολείου και κυρίως ο εκπαιδευτικός: η προσωπικότητα του, η κατάρτιση του, η ευσυνειδησία

του, τόσο στη συστηματική μαθησιακή διαδικασία, όσο και στη γενικότερη παιδαγωγική φροντίδα (τα μέτρα που παίρνει, ο τρόπος που συμπεριφέρεται, το κλίμα που δημιουργεί) (Κ.Χάρης[χ.χ.] στη Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια- Λεξικό, 1992).

4.3 ΛΟΓΟΙ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΑΠΟΤΥΧΙΩΝ

Η οικογένεια είναι το κύτταρο της κοινωνίας και ο θεσμός που προετοιμάζει το παιδί, ώστε ομαλά και επιτυχώς να ενταχθεί στο κοινωνικό σύνολο. Το πλούσιο σε ερεθίσματα περιβάλλον βοηθάει το παιδί να προσαρμόζεται καλύτερα και να συμμετέχει περισσότερο στη μαθησιακή δυσκολία της τάξης. Επίσης το βοηθάει να εκφράζεται ευκολότερα και να αφομοιώνει γρηγορότερα την μόρφωση του σχολείου.

Σύμφωνα με τον Γ. Κυριαζόπουλο (2002), οι λόγοι των σχολικών αποτυχιών σχετίζονται άμεσα με την υπόσταση και το θεσμό της οικογένειας. Η ίδια η οικογένεια σαν περιβάλλον, έχει μερικά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν τη διαδικασία ανάπτυξης του παιδιού και τη σχολική του προσαρμογή. Οι πιο σημαντικές μεταβλητές είναι:

α) φυσικές (κάλυψη συναισθηματικών αναγκών) και υλικές(παροχή υλικών αναγκών) β) σύνθεση οικογένειας, γ) προσωπικότητα γονέων, δ) σχέσεις γονέων μεταξύ τους, ε) σχέσεις γονέων με το παιδί.

Κανείς κοινωνικός παράγοντας δεν επηρεάζει την ανάπτυξη και την αγωγή του παιδιού περισσότερο από την οικογένεια του. Το οικογενειακό περιβάλλον επηρεάζει αποφασιστικά σημαντικούς παράγοντες του παιδιού, όπως την προσωπικότητά, τη δομή της γλώσσας, τη συναισθηματική ισορροπία και ασφάλεια, την ομαλή ένταξή του στο

κοινωνικό σύνολο, τα κίνητρα και εν τέλει τη σχολική επιτυχία ή αποτυχία.

Το χαμηλό κοινωνικό-πολιτιστικό περιβάλλον δε βοηθά στην ανάπτυξη των παιδιών που ζουν σε αυτό και δεν τους παρέχει κίνητρα για επιτυχία και άνοδο. Η επιτυχία ή αποτυχία του παιδιού στο σχολείο είναι υπόθεση και της ταξικής του προέλευσης και γενικότερα της καλλιέργειας των γονιών του.(Γ.Κυριαζόπουλος 2002).

Ο Jack Dominian (1998), αναφέρεται συγκεκριμένα στις επιπτώσεις του διαζυγίου των γονέων, ως τον κύριο λόγο των σχολικών αποτυχιών και της χαμηλής επίδοσης των παιδιών. Τα παιδιά των διαζευγμένων οικογενειών έχουν περισσότερες πιθανότητες να τοποθετηθούν σε ειδικές τάξεις ανάγνωσης (παιδιά που παρουσιάζουν χαμηλή σχολική επίδοση) και μεγαλύτερες πιθανότητες να παρακολουθηθούν από κάποιον ψυχολόγο).

Για λόγους σχολικών αποτυχιών κάνει λόγο και ο Ε. Μουρνιαράκης (2002). Μεγάλη επίδραση ασκεί στο σχολείο και στους μαθητές, η δομή του οικογενειακού περιβάλλοντος, μέσα στο οποίο το παιδί περνά τις περισσότερες ώρες της ημέρας του.

Μια οικογένεια χωρίς πατέρα, μητέρα ή που και ακόμα τα παιδιά είναι ορφανά ή υπάρχουν διαταρασσόμενες σχέσεις, επηρεάζει αρνητικά τη σχολική επίδοση των παιδιών. Έρευνες έχουν δείξει ότι, οι σχολικές επιδόσεις των ορφανών παιδιών βρίσκονται κάτω από το κανονικό, αναλογικά από τους συμμαθητές τους που προέρχονται από κανονικές οικογένειες.

Η διαζευγμένη ή διαλυμένη οικογένεια αφήνει συναισθηματικές πληγές τόσο στο παιδί όσο και στους γονείς του. Οι οικογενειακές αυτές καταστάσεις γεμάτες από συγκρούσεις και πόνο, απορροφούν συχνά τόσο μεγάλη ψυχική ενέργεια από το παιδί, εμποδίζοντάς το να αντεπεξέλθει στα σχολικά του μαθήματα.

Επιπλέον, η αντικατάσταση του πατέρα ή της μητέρας που απουσιάζει, με πατριό ή μητριά είναι δύσκολη για το παιδί και προκαλεί διαταραχές της μάθησης.

Στο περιοδικό του ο Μουρνιαράκης (2002), παραθέτει έρευνες, σύμφωνα με τις οποίες η σειρά γεννήσεως του παιδιού, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη σχολική του επίδοση. Το πρωτότοκο παιδί πιθανόν να έχει κακές επιδόσεις και να αποστρέφεται πιο εύκολα το σχολείο. Να μην έχει επιμονή και να επιθυμεί να το θαυμάζουν και να τραβά την προσοχή. Αυτό οφείλεται στην υπερβολική αγάπη και ενασχόληση που σαν πρώτο παιδί, οι γονείς έδειξαν απέναντί του, ανικανότητα αποφάσεων, εξάρτηση από άλλα πρόσωπα και παθητικότητα.

Μια δεύτερη έρευνα απέδειξε ότι, χαμηλότερες επιδόσεις για τους δικούς τους λόγους είναι δυνατόν να παρουσιάζουν και τα υστερότοκα παιδιά. Αυτό αιτιολογείται από το γεγονός ότι, οι γονείς ασχολούνται πιο έντονα με τα πρωτότοκα παιδιά, δημιουργώντας στα δεύτερα το συναίσθημα της ζήλιας και δυσκολία να προχωρήσουν στο σχολείο.

Ένας ακόμη παράγοντας, ικανός να επηρεάσει την επίδοση του παιδιού, είναι η συμπεριφορά των γονέων απέναντί του. Το κλίμα μιας αυταρχικής οικογένειας, εξομοιούται με το κλίμα μιας σχολικής τάξης που διευθύνεται από αυταρχικό δάσκαλο. Αντίθετα, το κλίμα μιας δημοκρατικής οικογένειας ισούται με το κλίμα μιας δημοκρατικά διευθυνόμενης τάξης. Όταν αυτοί οι δύο παράγοντες (σχολείο και οικογένεια) διέπονται από αρμονική συνεργασία, τότε έχουμε θετικές συνέπειες και μία καλή σχολική επίδοση του παιδιού.

Ο Γ. Τσιάντης (1991), κατατάσσει τα προβλήματα της σχολικής αποτυχίας και μάθησης σε δύο κατηγορίες. Τα πρώτα έχουν την αιτία τους σε ψυχολογικά προβλήματα και δυσκολίες του παιδιού. Αυτά μπορεί να σχετίζονται, με το περιβάλλον του από τη στιγμή της γέννησής του και φυσικά το σχολικό του περιβάλλον.

Η δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνει τα παιδιά που δεν έχουν προβλήματα μάθησης και δεν παρουσιάζουν σαφή στοιχεία νευρολογικής διαταραχής ή κάποια δυσλειτουργία. Γι' αυτό το λόγο και για να καλύψει τα παραπάνω, έχει εμφανιστεί ένας νέος διαγνωστικός όρος. Ο όρος αυτός προσδιορίζεται περισσότερο από εκπαιδευτικά παρά από ιατρικής φύσεως κριτήρια και ονομάζεται "μαθησιακή ανικανότητα" ή "μαθησιακή αναπηρία".

Η Μ. Χουρδάκη (1966), εντοπίζει τους λόγους των σχολικών αποτυχιών αναφορικά με τρεις τομείς: Τον σωματικό, τον πνευματικό και τον χαρακτηρισιολογικό τομέα.

Ο πρώτος τομέας αφορά στη σωματική κατάσταση του παιδιού. Ένα παιδί άρρωστο, δεν μπορεί να αντεπεξέλθει στις υποχρεώσεις του σχολείου. Κουράζεται, δεν αποδίδει, απογοητεύεται. Μην βιαστούμε να χαρακτηρίσουμε ένα παιδί σαν "τεμπέλη". Ο γιατρός είναι ο μόνος αρμόδιος για να μας κατατοπίσει πάνω στο πρόβλημα της σωματικής υγείας και αντοχής του παιδιού.

Ο πνευματικός τομέας περιλαμβάνει συμπτώματα ελαφριάς μορφής καθυστέρησης. Παιδιά δηλαδή, που στα tests νοημοσύνης μόλις που καταφέρνουν να πάρουν τον δείκτη νοημοσύνης της ηλικίας τους. Δεν μπορούν όμως να χαρακτηρισθούν ως διανοητικώς καθυστερημένα για να παρακολουθήσουν το πρόγραμμα κάποιου ειδικού σχολείου. Σε αυτά τα παιδιά, αποτελεσματική σημασία έχει η σωστή τακτική των γονέων. Δεν πρέπει να πιέζουν τα παιδιά και να περιμένουν από αυτά υπερβολικές αξιώσεις. Θα πρέπει να προσανατολίσουν τα σχέδια τους, σύμφωνα με τις πραγματικές δυνατότητες του παιδιού τους.

Ο τρίτος και τελευταίος τομέας, είναι ο χαρακτηρισιολογικός. Περιλαμβάνει τις περισσότερες περιπτώσεις παιδιών που δεν αποδίδουν στο σχολείο. Αναφέρεται στους μαθητές που είναι γεροί από κάθε άποψη υγείας, κανονικοί ή πολύ έξυπνοι από άποψη νοημοσύνης. Υποφέρουν

όμως, από διάσπαση του συναισθηματικού τους κόσμου. Δηλαδή, από ψυχικές διαταραχές, πράγμα που εκδηλώνεται στον χαρακτήρα τους. Τα παιδιά αυτά, αδυνατούν να συγκεντρωθούν μέσα στην τάξη και να παρακολουθήσουν το μάθημα. Συνήθως χαρακτηρίζονται ως "άτακτα" "αφηρημένα" ή "αδιάφορα".

Η Δήμητρα Κογκίδου (1995), αναφέρει τους παράγοντες που σχετίζονται με τη σχολική αποτυχία ή επιτυχία των παιδιών. Αυτοί είναι: η απασχόληση και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, το εισόδημα της οικογένειας, η φυλή και η μορφή της οικογενειακής οργάνωσης.

Σύμφωνα με τον Δ. Παπαμιχελάκη (1996), πολλοί παράγοντες συντελούν στη διαμόρφωση των σχολικών αποτυχιών. Μερικοί από αυτούς, έχουν άμεση σχέση με τον ίδιο τον μαθητή όπως είναι: το φύλο, η νοημοσύνη, τα ειδικά ενδιαφέροντα και η στάση του στο σχολείο. Άλλοι παράγοντες σχετίζονται με το οικογενειακό, σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον του μαθητή. Η σχολική επίδοση των μαθητών επηρεάζεται και από την ηλικία των γονέων τους. Έρευνες έχουν δείξει πως δυσμενείς επιπτώσεις στη σωματική και πνευματική εξέλιξη των παιδιών, είναι πιθανόν να δημιουργηθούν α) από τους πολύ νέους γονείς ή β) από τους γονείς προχωρημένης ηλικίας. Γι' αυτό και τα παιδιά ώριμων γονέων (μεσαίες ηλικίες) υπερτερούν των άλλων. Ενώ τελευταία σε επιδόσεις, έρχονται τα παιδιά των ηλικιωμένων γονέων.

4.4 ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Η φοίτηση του παιδιού στο σχολείο αποτελεί ένα σημαντικό σταθμό της εξέλιξης της προσωπικότητάς του. Τελειώνει η περίοδος της ανευθυνότητας και της ξενοιασίας για το παιδί και με τη φοίτηση του μπαίνει στην περιοχή της εργασίας.

Το παιδί στο σχολείο αντιμετωπίζει καινούργιες συνθήκες ζωής, άγνωστες μορφές. Όλα αυτά, αποτελούν για το παιδί μια δοκιμασία. Γι' αυτό, η οικογένεια και το σχολείο πρέπει να το προετοιμάσουν κατάλληλα, ώστε να αντιμετωπίσει με επιτυχία τη δοκιμασία της προσαρμογής του στο σχολικό περιβάλλον.

Σύμφωνα με τον Ηλιόπουλο[χ.χ], για να προσαρμοστεί το παιδί στο σχολείο απαιτούνται ορισμένες προϋποθέσεις. Οι προϋποθέσεις είναι:

1. **Σωματική- Βιολογική ωριμότητα:** Να έχει σωματική ανάπτυξη ανάλογη με την ηλικία του, να κινείται φυσιολογικά, να μπορεί να παίρνει μέρος σε παιχνίδια. Να μάθει να υπηρετεί τον εαυτό του, να πλένεται, να τρώει, να ντύνεται και γενικά να φροντίζει τις ιδιαίτερες ανάγκες του.

Παιδιά που παρουσιάζουν οργανικά μειονεκτήματα (βαρηκοΐα, μυωπία, χρονιές παθήσεις κ.α), δυσκολεύονται στην επικοινωνία με το περιβάλλον με αποτέλεσμα να μην αποδίδουν στο σχολείο ανάλογα με την νοημοσύνη τους. Αυτά τα παιδιά, αισθάνονται αισθήματα κατωτερότητας και δυσκολεύονται να προσαρμοστούν στο σχολικό περιβάλλον.

2. **Πνευματική ωριμότητα:** Ο δείκτης της νοημοσύνης του παιδιού πρέπει να είναι αντίστοιχος με την ηλικία του. Να έχει ενδιαφέροντα για μάθηση, να έχει αποκτήσει τους απαραίτητους πνευματικούς μηχανισμούς για την ανάγνωση και τη γραφή. Να έχει φαντασία και ικανότητα συλλογισμών και κρίσεων ανάλογα

με την ηλικία του, τη δυνατότητα να συγκεντρώνει την προσοχή του σε χρονικό διάστημα, που είναι απαραίτητο για να παρακολουθήσει την διδασκαλία και την εργασία της τάξεως κ.α. Γι' αυτό, παιδιά που δεν έχουν αντίστοιχη με την ηλικία τους πνευματική ωριμότητα, παρουσιάζουν σοβαρές δυσκολίες προσαρμογής.

3. **Κοινωνική- Συναισθηματική ωριμότητα:** Αυτό σημαίνει ότι πρέπει να έχει αποκτήσει ένα σοβαρό στάδιο ανεξαρτητοποίησης, ώστε να μπορέσει να ξεκόψει από το οικογενειακό περιβάλλον και να ενταχθεί στο σχολικό περιβάλλον.

Η Χουρδάκη (1966), υποστηρίζει ότι, το παιδί καλείται να αντιμετωπίσει στο σχολείο:

- α) μια καινούργια αυθεντία, τον δάσκαλο με τον οποίο να εργαστεί με άνεση μαζί του.
- β) ένα μεγαλύτερο περιβάλλον, το σχολικό στο οποίο θα πρέπει να ενταχθεί με την ομάδα των συνομήλικων.

Στην περίπτωση που το παιδί είναι συναισθηματικά ανώριμο, τότε θα του παρουσιαστούν πολλές δυσκολίες κατά την προσαρμογή του στο σχολικό περιβάλλον. Η ανωριμότητα αυτή του δημιουργεί συναισθήματα μειονεκτικότητας και διάφορα συμπλέγματα. Η κοινωνική και συναισθηματική ωριμότητα του παιδιού είναι ευθύνη των γονέων.

Η Χουρδάκη (1966), υποστηρίζει ότι, οι γονείς θα βοηθήσουν το παιδί τους, να προσαρμοστεί στο σχολικό περιβάλλον έχοντας υπόψη τους τα εξής :

- Να φροντίζουν το παιδί από τη νηπιακή ηλικία, να αποκτήσει βαθμιαία κάποια ανεξαρτησία από το περιβάλλον του σπιτιού.
- Να το προετοιμάσουν σωστά για το σχολείο και να το παρουσιάσουν όπως πραγματικά είναι. Να εξηγήσουν στο παιδί ότι, το σχολείο δεν είναι ούτε τόπος ψυχαγωγίας και παιχνιδιού,

ούτε και τόπος φόβου και τιμωρίας. Είναι μέρος, που θα μάθει καινούργια πράγματα και απαραίτητα για την ζωή του.

- Πριν αρχίσουν τα μαθήματα, θα πρέπει οι γονείς να επισκεφτούν το σχολείο μαζί με το παιδί τους, για να το γνωρίσει και να εξοικειωθεί με το χώρο και τα πρόσωπα.
- Όλες οι προετοιμασίες για το σχολείο, να γίνονται με τη συμμετοχή του παιδιού, όπως είναι η εγγραφή, η αγορά σχολικών ειδών κ.α.
- Κατά την πρώτη ημέρα, που θα οδηγήσουν οι γονείς το παιδί στο σχολείο, πρέπει η συμπεριφορά τους να είναι συγκρατημένη και φυσική, ώστε να ενισχύει αντί ν' αποθαρρύνει το παιδί στη γενική προσπάθεια του ν' αντιμετωπίσει την ευθύνη του σχολείου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΔΙΑΖΥΓΙΟ

5.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ

Σύμφωνα με τον Κων/ νο Κορωση (1997), *“ το διαζύγιο είναι το αποτέλεσμα μιας πολύχρονης (ψυχο) κοινωνικής διαδικασίας, αφετηρία της οποίας θεωρείται, η κλιμάκωση των συγκρούσεων μεταξύ των συζύγων”* (Κων/ νο Κορωση,1997,σελ. 126).

Στις μέρες μας, ένα ζευγάρι μπορεί εύκολα να οδηγηθεί στην οριστική λύση του γάμου, δηλαδή το διαζύγιο. Πολλοί είναι οι λόγοι που μπορεί να οδηγήσουν ένα ζευγάρι σ’ αυτή την απόφαση. Μερικοί από τους λόγους αυτούς, είναι η απιστία, έλλειψη επικοινωνίας, ζήλια, καταπίεση κ.α.

Τα πράγματα όμως είναι δύσκολα, σε περίπτωση που υπάρχουν και παιδιά μέσα στην οικογένεια. Η απόφαση τους επηρεάζεται από το αν θα είναι η καλύτερη λύση αυτή και τι θα απογίνουν τα παιδιά τους. Έτσι τίθεται το ερώτημα:ποια θα είναι η απόφαση τους λοιπόν και τι θα γίνει με τα παιδιά μετά από έναν ενδεχόμενο χωρισμό;

Στην περίπτωση χωρισμού, ο νόμος ορίζει ότι οι γονείς εξακολουθούν μετά το χωρισμό τους –είτε συναινετικό ή κατ’ αντιδικία διαζύγιο – να έχουν την γονική μέριμνα των ανήλικων τεκνών τους. Ενώ από το δικαστήριο αποφασίζεται η επιμέλεια και η διατροφή των παιδιών τους σε περίπτωση κατ’ αντιδικία διαζυγίου.

Ποικίλοι κοινωνικοί, οικογενειακοί και ατομικοί παράγοντες παίζουν σημαντικό ρόλο στην επίδραση του διαζυγίου στα παιδιά και στη μετέπειτα προσαρμογή τους. Για κάθε παιδί, η διάλυση της οικογένειας του σημαίνει ένα μεγάλο σοκ, απώλεια ενός αγαπημένου προσώπου,

άγχος αποχωρισμού. Επίσης, τα παιδιά νιώθουν πως, χάνεται η οικογενειακή ατμόσφαιρα, μέσα στην οποία μεγάλωσαν και τις ελπίδες ότι ζούσαν σε μια υγιή οικογένεια. Συνεπώς, τα παιδιά περνούν από διάφορων ειδών αντιδράσεις προκειμένου να συνειδητοποιήσουν τι τους έχει συμβεί.

Στην περίπτωση του διαζυγίου, πολλοί είναι οι παράγοντες που επιδρούν καταστρεπτικά για την εξέλιξη του παιδιού και πλήθος τα συμπτώματα τα οποία, επηρεάζουν την εξελικτική πορεία της ανάπτυξης τους .

5.2 ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ-ΣΤΑΔΙΑ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ

«Το διαζύγιο είναι η λύση του γάμου των συζύγων, ως συνέπεια διαταραχών στη σχέση τους βάση ορισμένων γεγονότων διαπιστωμένων με δικαστική απόφαση» (Σταθείας, 1985, σελ.39). Προκειμένου όμως, να γίνει αντικείμενο μελέτης των δικηγόρων, αποτελεί μια διαδικασία, μια κατάσταση που δεν αρχίζει από μια στιγμή στην άλλη. Ξεκινά, από τις διαταραγμένες ενδο-οικογενειακές σχέσεις και για να πάρει μορφή και για να γίνει πράξη χρειάζεται έντονη διαδικασία, δοκιμασία ψυχολογική, τόσο για τον ένα σύζυγο όσο και για τον άλλον.

Σύμφωνα με τη Χουρδάκη (1992) το διαζύγιο για να γίνει πράξη περνάει από ορισμένα στάδια:

Το πρώτο στάδιο ονομάζεται **στάδιο των πρώτων απογοητεύσεων**. Την περίοδο αυτή, το ζευγάρι αρχίζει να αισθάνεται πως κάτι δεν πάει καλά, αρχίζουν να δημιουργούνται οι πρώτες υπόνοιες, οι πρώτες σκέψεις μεταξύ τους. Αυτό όμως, είναι κάτι που θέλουν να το ξεχάσουν, δεν θέλουν να το συζητήσουν μεταξύ τους. Ο λόγος οφείλεται στο γεγονός, πως οι άνθρωποι αυτοί έχουν χτίσει τη σχέση τους σε όχι γέρα θεμέλια και σιγά- σιγά έρχονται οι απογοητεύσεις .Επίσης, το γεγονός ότι δεν έχουν βοηθηθεί μεταξύ τους να ωριμάσουν, με αποτέλεσμα να καταθέτουν εύκολα τις δυνάμεις τους .

Το δεύτερο σταδιο είναι το **στάδιο του συναισθηματικού διαζυγίου**. Στην περίπτωση αυτή, τα πράγματα είναι πιο ξεκαθαρισμένα .Οι σύζυγοι αρχίζουν να βλέπουν, ότι δεν ταιριάζουν .Αρχίζει ο ένας να κατηγορεί τον άλλο σύζυγο, πως δεν είναι αντάξιος ως σύζυγος και πως τον απογοητεύει. Σε αυτήν την περίοδο, γίνονται διαξιφισμοί και είναι πιο ξεκάθαρη η θέση που παίρνει τόσο ο ένας σύζυγος όσο και άλλος. Κατηγορούνται αμοιβαία και υποστηρίζουν ο καθένας την γνώμη του και δεν προχωρούν προς τη θέση του αλλού γιατί συνεχίζει να υπάρχει

ψυχολογική ανωριμότητα, που οδηγεί σε αυτού του είδους τις διαφωνίες και δεν βοηθάει σε μια αντικειμενική αντιμετώπιση των καταστάσεων .

Όπως αναφέρει η Χουρδάκη(1992), το συναισθηματικό διαζύγιο αν και είναι μια περίπτωση πολύ συχνή στην εποχή μας, εντούτοις δεν καταλήγει πάντα στο νομικό διαζύγιο. Μερικοί άνθρωποι, επιθυμούν να ζήσουν σ' όλη τους τη ζωή σ' αυτή την κατάσταση και πολλές φορές κάνουν ορισμένες υποχωρήσεις μεταξύ τους. Άλλοτε υπάρχουν οικονομικοί λόγοι, που δεν καταφεύγουν στο νομικό διαζύγιο. Τέλος, αν υπάρχουν παιδιά στην οικογένεια είναι μια αφορμή, να μη χωρίσει το ζευγάρι.

Άλλες φορές, το συναισθηματικό διαζύγιο διαδέχεται το **νομικό διαζύγιο** και είναι η χαρακτηριστική έκφραση του διαζυγίου. Είναι η απόφαση του ζευγαριού να διαχωρίσει τους δρόμους του και η θέληση του να εμφανίσει αυτή την απόφαση στην κοινωνία. Σ' αυτήν τους την απόφαση, βρίσκονται σε δύσκολη ψυχολογική θέση, γιατί επωμίζεται ο καθένας τις ευθύνες του. Έτσι λοιπόν, καταφεύγουν σ' ένα τρίτο άτομο, τον δικηγόρο.

Ένα ερώτημα που προκύπτει είναι, αν η διαδικασία και ο τρόπος λύσεως του γάμου πρέπει να είναι απλή ή θα πρέπει να μελετάται έτσι ώστε, να επιτυγχάνεται μετά από ώριμη σκέψη και των δυο συζύγων. Όπως υποστηρίζει ο Σταθάς (1985), εάν το διαζύγιο είναι τρόπος λύσεως του γάμου και αποσκοπεί να οδηγήσει σε ομαλοποίηση στις σχέσεις της οικογένειας, πρέπει η διαδικασία του διαζυγίου να είναι απλή και ταχεία. Με αυτόν τον τρόπο, εξυπηρετείται το συμφέρον των συζύγων. Όσο περισσότερος χρόνος μεσολαβεί, τόσο δημιουργείται αφόρητη κατάσταση και δύσκολα μπορεί να προκύψει επανασύνδεση των σχέσεων. «Η εμμονή μόνο προβλήματα γεννά, μίσος, αναστολή της ανθρώπινης δραστηριότητας, διοχέτευση στα νοσηρού ιδεολογικού κλίματος, απέχθεια εναντίον των γονέων, μείωση της οντότητας και

υποβιβασμό της εντιμότητας και ηθικότητας» (Μαριδάκη στο Σταθέα, 1985, σελ. 40).

5.3 ΕΙΔΗ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ

Με τη αναθεώρηση του οικογενειακού δικαίου (Νόμος 1329, Φεκ 25/18-3-1983) καθιερώνονται δυο είδη διαζυγίου, το συναινετικό και το κατ' αντιδικία διαζύγιο.

A) Συναινετικό Διαζύγιο:

Το συναινετικό διαζύγιο εκδίδεται με δικαστική απόφαση, μετά από κοινή αίτηση των συζύγων, δικάζεται κατά τη διαδικασία της εκούσιας δικαιοδοσίας, αφού διαπιστωθεί η ύπαρξη συμφωνίας των συζύγων, η θέληση τους, δηλαδή για τη λύση του γάμου.

Προϋπόθεση, για να εκδοθεί συναινετικό διαζύγιο, είναι ο γάμος να έχει διαρκέσει τουλάχιστον ένα χρόνο πριν από την υπόθεση της αίτησης και η συμφωνία των συζύγων να δηλωθεί στο δικαστήριο, αυτοπρόσωπος ή με ειδικό πληρεξούσιο, σε δυο συνεδριάσεις, που να απέχουν μεταξύ τους έξι τουλάχιστον μήνες (Μαυρής, 1998).

Σε περίπτωση που υπάρχουν και ανήλικα τεκνά, ο νόμος ορίζει ότι, για την έκδοση του διαζυγίου, θα πρέπει στην αίτηση να υπάρχει έγγραφη συμφωνία των συζύγων, που να ρυθμίζει την επιμέλεια των τεκνών και την επικοινωνία με αυτά. Με τον τρόπο αυτό, αποφεύγονται και οι συνεχείς προστριβές μεταξύ των συζύγων, οι οποίες αντανακλούν και στα τεκνά (Μαυρής, 1998).

B) Κατ' αντιδικία διαζύγιο:

Στο κατ' αντιδικία διαζύγιο καθιερώνεται, ως λόγος διαζυγίου ο ισχυρός κλονισμός του γάμου. Καθ' ένας από του συζύγους, μπορεί να

ζητήσει το διαζύγιο, όταν οι μεταξύ τους σχέσεις έχουν κλονιστεί τόσο ισχυρά, ώστε βάσιμα, η εξακολούθηση της έγγαμης σχέσης να είναι αφόρητη.

Η αγωγή διαζυγίου περιέχει κάποιους λόγους . Αυτοί είναι:

- i. Λόγω ισχυρού κλονισμού της έγγαμης σχέσης, όπως συγκεκριμένα κλονίσθηκα περιστατικά ή καταστάσεις (περιγραφή εκδηλώσεων παραπτωματικής συμπεριφοράς, είδος ύβρεων, μορφή βιαιοπραγίας, ασυμφωνίας χαρακτήρων κ.τ.λ)
- ii. Λόγω ισχυρού κλονισμού, όπως μοιχεία και διγαμία κ.τ.λ
- iii. Λόγω 4-ετους διάστασης.
- iv. Λόγω αφάνειας
- v. Λόγω επίβουλη της ζωής.

Αυτά τα γεγονότα, επιφέρουν ισχυρό κλονισμό της έγγαμης σχέσης και πρέπει να αποδειχτούν στο δικαστήριο. Γι' αυτούς τους λόγους, το δικαστήριο συνάγει ότι, υπάρχει κλονισμός της έγγαμης σχέσης.

Σε περίπτωση που υπάρχουν και ανήλικα τεκνά, το δικαστήριο αποφασίζει για την επιμέλεια και την διατροφή των παιδιών(ποιος πρέπει να έχει τα παιδιά, καθορισμός ποσού διατροφής). Η μη καταβολή διατροφής είναι ποινικό αδίκημα.

5.4 ΛΟΓΟΙ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ

Είναι γεγονός ότι, κάθε άνθρωπος, ξεχωρίζει για τη μοναδικότητα του χαρακτήρα του. Ανάμεσα σε δισεκατομμύρια ανθρώπων στον κόσμο, δεν υπάρχουν ούτε δύο όμοιοι άνθρωποι. Συνεπακόλουθο λοιπόν αυτού, είναι δύο σύζυγοι όσα κοινά και αν έχουν, να παρουσιάζουν μεταξύ τους λίγες ή πολλές διαφορές. Αυτές, σχετίζονται με τα σωματικά γνωρίσματα, τη μόρφωση, το χαρακτήρα, τις ιδέες, τη νοοτροπία, τις συνήθειες κ.α.

Όταν οι διαφορές αυτές είναι μικρές και ασήμαντες, δεν κρύβουν φόβο για διάλυση του γάμου. Όταν όμως, είναι μεγάλες και καθένας από τους δύο συζύγους επιμένει στην γνώμη του χωρίς ίχνος διάθεσης για συνεργασία και συμβιβασμό, τότε είναι πιθανό να αποβούν ολέθριες για όλα τα μέλη και για τη συνοχή της οικογένειας.

Στις μέρες, μας ένα ζευγάρι παίρνει την απόφαση να χωρίσει πιο εύκολα, απ' ότι παλιότερα. Βέβαια, στην περίπτωση που υπάρχουν και παιδιά, η απόφαση αυτή γίνεται πιο δύσκολη αλλά η κατάληξη δεν παύει να είναι η γνωστή. Κανείς άνθρωπος, δεν προχωρεί στο γάμο πιστεύοντας ότι, θα διαρκέσει κάποιο χρονικό διάστημα. Όλοι οι γάμοι έχουν στόχο τη δια βίου ένωση των συζύγων, παρά το γεγονός ότι κατά την πορεία πολλοί από αυτούς αποτυγχάνουν και διαλύονται.

Πολλοί είναι οι λόγοι που ένα ζευγάρι μπορεί να οδηγηθεί στην οριστική ρήξη του γάμου, δηλαδή στο διαζύγιο.

Σύμφωνα με τον Παύλο Κυριακίδη (2000), οι αιτίες της διάβρωσης της σχέσης των συζύγων είναι άπειρες και με μεγάλη ευκολία, -εάν δεν ξεπεραστούν εγκαίρως – οδηγούν στο διαζύγιο.

Μια βασική αιτία είναι η ρουτίνα και η αυτοεγκατάλειψη. Ζευγάρια που συμβιώνουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα μαζί, εμφανίζουν τάσεις και φαινόμενα που μπορούν να χαρακτηριστούν ως διαβρωτικά,

διαλυτικά της συνοχής της σχέσεις. Αυτό συμβαίνει, γιατί δεν επικράτησαν τα στοιχεία εκείνα, που ενώνουν το ζευγάρι και το βοηθούν να ξεπεράσει τις αντιθέσεις, τις δυσκολίες και τις μεταξύ τους κρίσεις. Όταν δεν υπάρχουν τα παραπάνω, ο ένας ή και οι δύο σύζυγοι απομακρύνονται από την συζυγική εστία και αναζητούν νέους τρόπους ευχαρίστησης και ικανοποίησης.

Σημαντικό ρόλο, διαδραματίζουν μερικές αδυναμίες ή και ελλείψεις που ίσως εμφανιστούν στη ζωή του ζευγαριού. Πιο συγκεκριμένα, πρόκειται για οργανικές ή ψυχολογικές δυσλειτουργίες, ή καμιά φορά συνδυασμός και των δύο. Στις οργανικές, συγκαταλέγονται τυχόν αναπηρίες σωματικές, που όμως μπορούν να ξεπεραστούν από το ζευγάρι, χωρίς να δημιουργήσουν σοβαρά προβλήματα. Αντίθετα, τα προβλήματα είναι πιο έντονα, όταν πρόκειται για εγκεφαλικές δυσλειτουργίες και εκεί κανείς οφείλει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός.

Περισσότερα όμως, είναι τα προβλήματα που δημιουργούνται από τον ψυχολογικό παράγοντα. Εδώ, φανερώνεται η αδυναμία του ατόμου να αναλάβει ευθύνες αναφορικά με τη λήψη ορθών αποφάσεων, τη ρύθμιση οικογενειακών θεμάτων, την εργασία, την φροντίδα, αγωγή, περιποίηση των παιδιών κ.α.

Με το πέρασμα του χρόνου, είναι αρκετά πιθανό μεταξύ των συζύγων και κατ' επέκταση των υπολοίπων μελών της οικογένειας, να εμφανιστούν συναισθήματα έλλειψης αληθινής επικοινωνίας, εμπιστοσύνης, αμφιβολίας, αμφισβήτησης, καχυποψίας κ.α. Η επίδραση του χρόνου που περνά, οι καθημερινές δυσκολίες της επιβίωσης, η πίεση από τη δουλειά είναι ικανοί λόγοι, να δημιουργήσουν τέτοιου είδους συναισθήματα. Το ζευγάρι που προχωρά στο γάμο, πρέπει να έχει καλλιεργήσει την προσωπικότητά του και να είναι ικανό και ώριμο για να αντεπεξέλθει σε ό,τι προβλήματα εμφανιστούν.

Η ζήλια, είναι ένα συναίσθημα τελείως ανεξάρτητο, από τη θέληση. Ο άνθρωπος χρειάζεται να είναι απαλλαγμένος από τέτοιες είδους δυσάρεστες καταστάσεις. Αυτό, θα πρέπει να επιδιώκεται οπωσδήποτε όταν δημιουργείται μια οικογένεια, διότι τέτοια βασανιστικά συναισθήματα (π.χ. θυμός, φόβος, ζήλια) εμποδίζουν το άτομο να μπορέσει να συμβιώσει αρμονικά με έναν άλλον άνθρωπο.

Εντούτοις, το φαινόμενο της ζήλιας είναι πολύ συχνό μεταξύ των ζευγαριών, διαταράσσοντας την συζυγική κλίση και συχνά δημιουργώντας λόγους διαζυγίου. Βέβαια, δεν είναι λίγες και οι φορές που οδηγεί στο έγκλημα. Αυτός που ζηλεύει γίνεται κουραστικός απέναντι στον άλλον και δεν έχει διάθεση να χαρεί με οτιδήποτε. Πονάει και υποφέρει, αισθάνεται δυστυχισμένος και κυριεύεται από υποψίες, που ανεξάρτητα αν είναι πραγματικές ή όχι του καταστρέφουν τη ζωή και συνεπώς τον γάμο του(Π.Κυριακίδης,2000).

Ένα ζευγάρι, έχει την ανάγκη των συγγενών και των φίλων του. Πολλά, όμως, περιστατικά πιστοποιούν ότι οι "τρίτοι " στο γάμο προξενούν περισσότερο κακό, παρά καλό. Παράδειγμα, είναι οι πεθερές αλλά και οι φίλοι. Και οι δύο, είναι ικανοί να δημιουργήσουν στο ζευγάρι προβλήματα με τις συμπεριφορές τους. Γι' αυτό το λόγο, οι φίλοι και οι συγγενείς οφείλουν να αναγνωρίζουν τα όρια που το ζευγάρι έχει θέσει, χωρίς να επεμβαίνουν στην προσωπική τους ζωή, όταν παρουσιάζονται προβλήματα προσπαθώντας να δώσουν λύση(Π.Κυριακίδης,2000).

Ένας πολύ σοβαρός λόγος ακόμη, για να οδηγήσει το ζευγάρι στο διαζύγιο, είναι η αυταρχική συμπεριφορά. « Η αξιοπρέπεια κάθε ατόμου, αποτελεί ιερό και αναφαίρετο δικαίωμα και η διαφύλαξη της είναι πρώτιστο χρέος όλων. Όταν δεν γίνεται σεβαστή, καταλύεται κάθε έννοια οικογενειακής σχέσης.» (Κυριακίδης Π. 2000,σελ.186).

Συχνά, οι σχέσεις των συζύγων, σύμφωνα με τον παραπάνω συγγραφέα, γίνονται προβληματικές, όταν ο ένας υποτιμά τον άλλον.

Δυστυχώς, δεν είναι λίγες οι φορές που η ζωή, συνήθως της συζύγου, καταντά μαρτυρική και για χάρη και μόνο των παιδιών υποχωρεί ή υπομένει την βάνουση συμπεριφορά του συζύγου της. Μια τέτοια σχέση, είναι χρησιμοθηρική και πολύ εύθραυστη , γιατί χαρακτηρίζεται ως εκμετάλλευση του ενός από τον άλλον για δική του ικανοποίηση και εξυπηρέτηση. Το "μας" καταστέλλεται από το "εγώ" και φαίνεται, πόσο έντονα η προσωπικότητα του ενός ατόμου έχει καταστρατηγηθεί, από το/τη σύντροφό του. Τέτοιου είδους συμπεριφορά, συχνά παρουσιάζουν και οι περιπτώσεις αλκοολικών ή και χαρτοπαικτών, που όχι μόνο καταστρέφουν την προσωπική τους ζωή αλλά και της οικογένειάς τους, οδηγώντας την σε φτώχεια και την σύζυγο να νιώθει φοβισμένη και παραμελημένη.

Συνεχίζοντας, δυο επιπλέον αρρωστημένες εκδηλώσεις, οι οποίες οδηγούν στη διάλυση της οικογένειας, είναι η ενδοοικογενειακή βία και η κακοποίηση. Οι κακοποιήσεις μεταξύ των συζύγων, γίνονται συνήθως, από το σύζυγο στη σύζυγο. Οι μορφές που αυτή μπορεί να πάρει είναι: η σωματική, η λεκτική, η ψυχολογική, η σεξουαλική και η οικονομική.

Οι κακοποιημένες γυναίκες, δεν έχουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά ή προέρχονται από κάποια συγκεκριμένη κοινωνική τάξη. Κακοποίηση, υφίστανται γυναίκες όλων των κοινωνικών στρωμάτων, ακόμα και αυτές που είναι οικονομικά ανεξάρτητες. Οι γυναίκες, μην αντέχοντας αυτή την κατάσταση ξεσπούν ζητώντας διαζύγιο, ενώ δεν είναι λίγες οι φορές που οδηγούνται στην διάπραξη εγκλημάτων, προσπαθώντας να αντισταθούν στην κακοποίησή τους.

Η συζυγική απιστία αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς λόγους διαζυγίου. Οι προκλήσεις για συζυγική απιστία είναι πολλές και συχνά πιεστικές. Αυτό όμως, δεν δικαιολογεί αυτούς που την πραγματοποιούν. Ο καθένας θέτει τα όρια του και ξέρει που να βάλει φραγμό. Όπου απουσιάζει η αγάπη, μπορεί να εισχωρήσει η απιστία.

Αρκετοί είναι οι λόγοι που ένα άτομο όντας, στη συζυγική σχέση, μπορεί να απατήσει τον/ την σύντροφό του:

-Αναλυτικότερα, πρόκειται για την έλλειψη αμοιβαιότητας και ειλικρίνειας μεταξύ των συζύγων και της κάλυψης των βιολογικών αναγκών. Άνδρες με ψυχρές γυναίκες και το αντίθετο, εύκολα μπορούν να ενδώσουν στον πειρασμό.

-Η αδυναμία τόσο του άνδρα, όσο και της γυναίκας να συμβιβαστούν με την φυσική πορεία ωρίμανσης μυαλού και σώματος, που οδηγούν στην γήρανση ωθεί στο να συνάπτουν εξωσυζυγικές σχέσεις με νεότερους άνδρες ή γυναίκες αντίστοιχα.

-Όταν η γυναίκα διανύει την περίοδο εγκυμοσύνης ή λοχείας ή και ακόμα, όταν πρέπει να δώσει την αμέριστη προσοχή της στη φροντίδα του βρέφους, ο άντρας νιώθοντας παραμελημένος, μπορεί να αναζητήσει μια εξωτερική σχέση. Το ίδιο μπορεί να κάνει και η γυναίκα, όταν νιώσει ότι ο άνδρας της, έχει απορροφηθεί από την εργασία του ή για κάποιο διάστημα χρειαστεί να λείπει μακριά αφήνοντάς την ακάλυπτη.

Όταν τα θεμέλια του γάμου και της αγάπης δεν είναι γερά, τότε όλα τα παραπάνω δεν αργούν να γίνουν.

-Η πλήξη, η ανία, η ρουτίνα και η έλλειψη φαντασίας στην καθημερινή και προσωπική ζωή είναι κακοί σύμβουλοι και επικίνδυνοι για το γάμο. Οι σύζυγοι, πρέπει να προσπαθούν να αναζωογονούν τη σχέση τους, μέσα από κοινού δραστηριότητες, εκπλήξεις κ.α. καθώς η φθορά, η πλήξη και η ανία διευκολύνουν σε μεγάλο βαθμό την απιστία.

Τελειώνοντας, μια ακόμα αιτία κατά την οποία μπορεί να ανθίσει η απιστία είναι όταν ο ένας από τους δύο συντρόφους πιστέψει, ότι σε κάποιο άλλο πρόσωπο, συνάντησε την "αδελφή ψυχή" του. Δηλαδή, κάποιο άλλο άτομο, με περισσότερα κοινά ενδιαφέροντα και κοινά στοιχεία της προσωπικότητάς τους. Συνήθως όμως, πρόκειται για εντύπωση που δεν στηρίζεται σε βαθύτερη σκέψη (Π.Κυριακίδης,2000).

Σύμφωνα με την Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια και κατά τα άρθρα 1439- 1446 του Οικογενειακού Δικαίου που ίσχυε μέχρι το 1983, στις διατάξεις του εβδόμου κεφαλαίου του 4^{ου} βιβλίου του Α.Κ. αναγνωρίζονται ως λόγοι διαζυγίου οι εξής παρακάτω:

Η μοιχεία, η διαγαμία, η επιβουλή της ζωής του ενός συζύγου από τον άλλον, η κακόβουλος εγκατάλειψη για δύο συναπτά έτη ή όταν ο ένας σύζυγος εκδιώξει τον άλλον από τη συζυγική εστία ή φέρει μέσα σε αυτήν κάποιον άλλον σύντροφο και κλονιστεί η έγγαμος σχέση.

Επίσης, ως λόγοι από την ίδια πηγή αναφέρονται ακόμα, η φρενοβλάβεια, δηλαδή, η πνευματική νόσος που πλήττει κάποιον από τους δύο συντρόφους, η αφάνεια κατά την οποία μπορεί να ζητήσει διαζύγιο ο ένας από τους δύο συζύγους, όταν ο άλλος εξαφανίζεται εν ζωή από τη κοινή συμβίωση που μέχρι πριν είχαν και η ανικανότητα για συνουσία. Τέλος, στα παλαιότερα χρόνια στα παρών άρθρα του Α.Κ. ως ένας επιπλέον λόγος, θεωρούνταν και η λέπρα.

Στο Νέο Οικογενειακό δίκαιο που ισχύει από το 1983, αντικαταστάθηκαν στο σύνολό τους, οι παλιές με νέες διατάξεις στα άρθρα 1439-1441. (Χρυσή Χατζηχρήστου, 1998). Έτσι, ως λόγοι αίτησης διαζυγίου, διαμορφώθηκαν οι ακόλουθοι: α) ο ισχυρός κλονισμός, β) η αφάνεια, γ) το συναινετικό διαζύγιο. Όσο αφορά, το τελευταίο αποτέλεσε, ίσως το σημαντικότερο βήμα για την αλλαγή των αρνητικών στερεοτύπων. Καθώς είναι μια από κοινού απόφαση και των δύο συζύγων χωρίς ο ένας να πρέπει να είναι αποκλειστικά υπαίτιος και ο άλλος ο αποδέκτης μιας βάνανυσης συμπεριφοράς.

Σύμφωνα επίσης, με την Χρυσή Χατζηχρήστου(1998), μέσα από μελέτες και στα δύο φύλα, ως λόγοι που μπορούν να οδηγήσουν στο διαζύγιο διασαφηνίζονται οι παρακάτω: συγκρούσεις, έλλειψη συμφωνίας για κοινά ενδιαφέροντα, αξίες και στόχους, ανεκπλήρωτες συναισθηματικές ανάγκες, έλλειψη σεβασμού και τρυφερότητας,

αμφισβήτηση των παραδοσιακών ρόλων του κάθε φύλου, έλλειψη επικοινωνίας σε διάφορους τομείς, ύπαρξη άλλης σχέσης, εχθρότητα, κακοποίηση αλλά και αλκοολισμός.

Αναφορά στους λόγους, που μπορεί να οδηγήσουν στο διαζύγιο, κάνει και ο Κων/νος Κορώσης(1997). Έτσι λοιπόν, αυτή η επώδυνη κατάσταση μπορεί να επέλθει, όταν σε έναν από τους περισσότερους τομείς της κοινής ζωής δεν μπορεί να επιτευχθεί συνεννόηση. Όταν οι ελπίδες δεν πραγματοποιούνται, οι απογοητεύσεις διευρύνουν το ψυχικό κενό και η αφοσίωση δεν έχει αντίκτυπο στη συζυγική ζωή είναι λόγοι ικανοί συνυφασμένοι με το κενό της δυσαναπλήρωτης μοναξιάς που νιώθουν οι σύζυγοι αυτής της κατάστασης, να οδηγήσουν στην οριστική λήξη του γάμου.

Δυσμενείς παράγοντες, που είναι πιθανό να οδηγήσουν στη διάλυση του γάμου, αναφέρονται και από τον Anthony Giddens(2002).

Έτσι λοιπόν, ένας λόγος είναι οι οικονομικές δυσκολίες, που ένα ζευγάρι συναντά στο γάμο του. Η σημερινή εποχή με τις ολοένα και αυξανόμενες ανάγκες και με το μεγάλο ποσοστό της ανεργίας, φέρνει δυσκολίες συνεννόησης και εκνευρισμό στο ζευγάρι. Όταν για παράδειγμα, ο/ η σύζυγος απολυθεί από την εργασία του, τότε πιθανόν πλησιάσει η στιγμή του διαζυγίου. Τέτοιες ώρες, η σωστή κρίση και η ορθή αντιμετώπιση των πραγμάτων κρίνεται αναγκαία.

Ένα ζευγάρι αποκτά παιδιά, χωρίς να το έχει πάντα προγραμματίσει. Ακόμα και όταν είναι ώριμο, όταν έρχεται το πρώτο παιδί περνά μια δοκιμασία. Όταν τα παιδιά έρθουν νωρίς, το ζευγάρι δεν έχει ακόμα πετύχει να ξεπεράσει τις προσωπικές του κρίσεις και να σταθεί στα πόδια του. Ο φόβος, η αδυναμία αν θα τα καταφέρουν, οι προτεραιότητες που έχουν θέσει για το παρόν τους(επαγγελματική σταδιοδρομία, οικονομική ανέλιξη), δημιουργούν πιθανά προβλήματα στη συζυγική τους ζωή. Σίγουρα όμως, δεν οδηγούν πάντα στο διαζύγιο.

Επίσης, υπάρχουν τα εμπόδια συναισθηματικής μορφής, στη διαμόρφωση του ζευγαριού. Εμπόδια, που έχουν δημιουργηθεί στα παιδιά, που προέρχονται από διαζευγμένους γονείς, από βρεφοκομεία, από άσχημη οικογενειακή ζωή. Γι' αυτό, τα παιδιά πρέπει απαραίτητως, να βοηθηθούν στην παιδική τους ηλικία, να ολοκληρώσουν την προσωπικότητά τους και ομαλώς να περάσουν στην ώριμη ηλικία, ώστε στην οικογένεια που θα δημιουργήσουν, να μην κάνουν τα λάθη των γονιών τους.

Ο ίδιος συγγραφέας συνεχίζει παραθέτοντας ως πιθανούς λόγους διαζυγίου και τους παρακάτω:

Η ανασφάλεια που υπάρχει δημιουργεί, σε όλες μας τις σχέσεις (ερωτικές, φιλικές) μια κατάσταση, όχι σιγουριάς. Οι άνθρωποι φοβούνται όλο και περισσότερο να εμπιστευτούν ο ένας τον άλλον.

Οι διάφορες καταστάσεις της ζωής (π.χ. οι πόλεμοι) έχουν κάνει τον άνθρωπο να σέβεται λιγότερο την αξιοπρέπεια του άλλου και ακόμα και την ίδια τη ζωή. Τον έχουν κάνει να σκέφτεται "ας περάσουμε σήμερα και θα δούμε αύριο". Ο άνθρωπος τόσο στη ζωή αλλά και στο γάμο του, πρέπει να αποκτήσει προοπτική, για καλύτερα και πιο ευτυχισμένα χρόνια.

Τα σημερινά ζευγάρια έχουν περισσότερες αξιώσεις από τον γάμο τους ,απ' ότι είχαν παλιότερα. Τους ενδιαφέρει, το αν θα συνεννοηθούν και πόσο θα το καταφέρουν αυτό. Έχουν αξιώσεις, από πλευράς κατανόησης και συνεννόησης ή κοινωνικής τοποθέτησης. Σήμερα, ο κάθε άνθρωπος δε δέχεται εύκολα, να ταυτίσει τη ζωή του με κάποιο άλλο πρόσωπο, όταν δεν πληρώνεται ορισμένες από τις αξιώσεις αυτές κατανόησης.

Με την είσοδο της γυναίκας, στον εργασιακό χώρο και με την ανάληψη μιας νέας προσωπικότητας, αξιώνει σεβασμό και αναγνώριση των ικανοτήτων και προσφορών της, στην οικογένεια. Ο σύζυγος δε δέχεται πάντα το νέο ρόλο της γυναίκας του και ζητά να μένει στο σπίτι.

Ιδιαίτερα, όταν υπάρχουν παιδιά τα προβλήματα πολλαπλασιάζονται. Θα μπορούσε και αυτός, να είναι ένας από τους κύριους λόγους διαζυγίου.

Ένα ζευγάρι, που προχωράει στο γάμο θα πρέπει να διαθέτει υψηλά επίπεδα ψυχολογικής ωριμότητας. Ο γάμος στις μέρες μας, είναι ένα πολύμορφο ψυχολογικό φαινόμενο και οι άνθρωποι οφείλουν να προετοιμάζονται για αυτό. Γι' αυτό το λόγο, ανά τον κόσμο έχουν δημιουργηθεί χιλιάδες συμβουλευτικά κέντρα και σχολές γονέων για την κατάλληλη προετοιμασία του νέου ζευγαριού, για να αναλάβει το ρόλο του συζύγου και του γονέα, αποφεύγοντας την οδυνηρή συνέπεια του διαζυγίου.

Λόγους που ένα ζευγάρι μπορεί να οδηγηθεί στο διαζύγιο, αναφέρει και ο Π. Κυριακίδης (2000). Σε αυτούς ανήκουν, η είσοδος της γυναίκας στον εργασιακό χώρο, χωριστά από τον άντρα, η ατεκνία αλλά και ο μικρός αριθμός παιδιών. Σημαντικό ρόλο, διαδραμάτισε η βιομηχανική επανάσταση με τις επιπτώσεις της σε όλες τις πτυχές της κοινωνικής ζωής, αλλά και η μετανάστευση στις αστικές περιοχές.

Επίσης, οι νέες αντισυλληπτικές μέθοδοι, η οικονομική ανεξαρτησία, η έλλειψη αληθινής συντροφικότητας μεταξύ των συζύγων συνέβαλαν στην αύξηση του αριθμού των διαζυγίων. Το διαφορετικό μορφωτικό αλλά και εργασιακό υπόβαθρο μεταξύ των συζύγων, σε σχέση με το παρελθόν, πιθανό να συμβάλει σε αυτό. Γυναίκες υπάλληλοι, δε διστάζουν να χωρίσουν ευκολότερα από ότι, ανειδίκευτες ή ειδικευμένες εργάτριες, λόγω του ότι πλέον, είναι οικονομικά ανεξάρτητες.

Ο John Gottman (2000), καταλήγει σε τέσσερις «κακούς οiwονούς» για τα ζευγάρια που μπορούν να οδηγήσουν στην οριστική λήξη του γάμου.

Ο πρώτος κίνδυνος, είναι οι επικρίσεις μεταξύ των συζύγων. Μοιάζουν με τα λεγόμενα, παράπονα. Όταν δηλαδή, ο ένας σύζυγος νιώθει ότι ο άλλος δεν ανταποκρίνεται στις ανάγκες του. Η διαφορά όμως, είναι ότι στις επικρίσεις εξαπολύουν κατά μέτωπο επίθεση ο ένας στον χαρακτήρα

του άλλου. Συχνά, αποτελούν την έκφραση μιας καταπιγμένης απογοήτευσης και ενός αδιέξοδου θυμού, ενώ χαρακτηρίζονται από έλλειψη εμπιστοσύνης και συνεχείς μομφές.

Η περιφρόνηση, είναι ο δεύτερος κακός οιωνός. Το άτομο, που εκφράζει περιφρόνηση για το σύντροφό του, έχει την πρόθεση να τον προσβάλει ή να τον πλήξει ψυχολογικά. Κάνει διαρκώς, υποτιμητικές και μειωτικές σκέψεις εναντίον του.

Στη συνέχεια, ακολουθεί η αμυντική στάση. Ο άνθρωπος, που δέχεται περιφρόνηση, κρατά μια αμυντική στάση για να προστατευθεί. Αυτή, είναι δυνατόν, να φανεί τόσο από τον τόνο της φωνής, όσο και από την γλώσσα του σώματος. Παύει να ακούει το σύντροφό του και έτσι, αποκόπτεται κάθε γέφυρα επικοινωνίας.

Επόμενος οιωνός, είναι η ψυχική απομάκρυνση: Συμβαίνει όταν ο ένας σύντροφος "κατεβάζει ρολά" και κλείνεται στον εαυτό του. Στην ουσία, μοιάζει με πέτρινο τοίχο, χωρίς διέξοδο επικοινωνίας. Εάν και αυτοί οι παράγοντες, δε δουλεύουν από το ζευγάρι με θέληση πάνω απ' όλα και αγάπη, θα οδηγήσουν με τη σειρά τους στο διαζύγιο.

5.5 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ

Σύμφωνα με τον Χατζηχρήστου [χ.χ], οι παράγοντες που επηρεάζουν το παιδί, όσο αφορά το διαζύγιο είναι ποικίλοι. Οι κατηγορίες που διακρίνονται είναι κοινωνικοί, οικογενειακοί και ατομικοί. Διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο, όσον αφορά στην επίδραση του διαζυγίου στα παιδιά και στην μετέπειτα προσαρμογή τους. Κοινωνικές αξίες και νόρμες επηρεάζουν την αντίληψη των παιδιών για το διαζύγιο και συνεπώς, τον τρόπο που αντιδρούν. Έρευνες, έχουν αποδείξει ότι, "το ενδεχόμενο κοινωνικό στίγμα και τα αρνητικά_στερεότυπα σχετικά με τους γονείς που έχουν χωρίσει, με την προσαρμογή των παιδιών και με τη λειτουργία της οικογένειας μετά το διαζύγιο, επιδρούν αρνητικά σε όλα τα μέλη της οικογένειας". (Χατζηχρήστου [χ.χ] στη Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια- Λεξικό, τόμος Γ, 1989, σελ.1377)

Σύμφωνα με τον Γ.Τσιάντη(1991), οι παράγοντες εκείνοι που μπορούν να επηρεάσουν το παιδί αναφορικά με το διαζύγιο των γονιών τους, διακρίνονται σε γενικούς και σε ειδικούς.

Αναλυτικότερα, στους γενικούς παράγοντες συμπεριλαμβάνονται οι εξής:

- Με τη διακοπή του συνηθισμένου τρόπου ζωής της οικογένειας συνήθως, το παιδί βιώνει έντονο στρες. Παράγοντες που συμβάλλουν σε αυτό είναι: η αλλαγή κατοικίας, του σχολείου και συνεπώς δημιουργείται ανάγκη στο παιδί να ενσωματωθεί σε νέες παρέες.
- Οι συνέπειες του διαζυγίου, στη ψυχολογική κατάσταση των γονέων. Το διαζύγιο χαρακτηρίζεται, ως μια εξελικτική διαδικασία και πριν από αυτό συνήθως, επικρατεί ένταση στις σχέσεις των γονέων. Η ένταση αυτή, όποιες διακυμάνσεις και αν έχει,

διαταράσσει την ισορροπία όλης της οικογένειας και καταλήγει στην αποδιοργάνωση της. Μέσα από αυτή την κρίση, τα παιδιά φοβούνται τον επερχόμενο χωρισμό των γονέων τους και δυσκολεύονται να ανταποκριθούν στις συναισθηματικές τους ανάγκες.

- Το διαζύγιο καταλήγει σε κοινωνικές επιπτώσεις, είτε με την μορφή του στίγματος, είτε με την μορφή της έλλειψης ή όχι υποστηρικτικών συστημάτων, από τον κοινωνικό περίγυρο του προσώπου που πήρε διαζύγιο (είτε πατέρα είτε μητέρα).
- Ένας χωρισμός, δημιουργεί αλλαγές στην οικονομική κατάσταση της οικογένειας και συνεπώς δυσεπίλυτα προβλήματα.

Από την άλλη πλευρά, οι ειδικοί παράγοντες είναι οι εξής:

- Η ηλικία του παιδιού και ο χρόνος, κατά τον οποίο γίνεται η εκτίμηση των επιπτώσεων του διαζυγίου. Οι ψυχικές διαταραχές των παιδιών ποικίλουν και μπορεί να πάρουν την μορφή της νευρωτικής διαταραχής, της διαταραχής της συμπεριφοράς και σπάνια της ψύχωσης. Επίσης, μπορούμε να παρατηρήσουμε μια πτώση στη σχολική επίδοση του παιδιού και μια παλινδρόμηση (το παιδί βρέχεται πάλι ενώ έλεγχε τους σφικτήρες του, πισωγύρισμα σε νηπιακή ηλικία, άρνηση να πάει στο σχολείο κ.α.)
- Το φύλο του παιδιού και το φύλο του γονέα που είναι μακριά, παίζουν σημαντικό ρόλο με την έννοια της συναισθηματικής αποστέρησης και της δυσχέρειας στους μηχανισμούς ταύτισης με το φύλο, με επιπτώσεις στο τρόπο που θα λειτουργήσει το παιδί σαν γονέας αργότερα.
- Η ποιότητα των σχέσεων του παιδιού με τους γονείς του πριν και μετά το διαζύγιο είναι θεμελιώδεις σημασίας. Το παιδί πρέπει να διατηρεί ικανοποιητικές σχέσεις και με τους δύο γονείς του, τόσο

με αυτόν που μένει όσο και με αυτόν που φεύγει (Τσιάντης 1991, τεύχος Α.)

5.6 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΙΔΡΟΥΝ ΚΑΤΑΣΤΡΕΠΤΙΚΑ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕΤΑ ΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ

Με βάση τον Γ. Τσιαντη (1991), οι παράγοντες εκείνοι που είναι ικανοί να λειτουργήσουν αρνητικά και να εμποδίσουν την ομαλή εξέλιξη των παιδιών, μετά τον χωρισμό των γονέων τους, είναι οι παρακάτω:

- Όταν το παιδί τύχει να παραμεληθεί κατά την περίοδο του διαζυγίου ή και αργότερα, από τους ενήλικες γύρω του.
- Όταν το παιδί χρησιμοποιείται από τον γονέα με τον οποίο πα μένει και βρίσκεται μεταξύ των διαφορών των γονέων. Ακόμη, όταν το παιδί ταυτίζεται(από το γονέα που μένει) με αυτόν που απουσιάζει και έτσι δέχεται όλη την επιθετικότητα πάνω του.
- Όταν στα μάτια του παιδιού κατηγορείται και υποτιμάται ο γονέας που απουσιάζει. Αυτό συμβαίνει, όχι μόνο από τον γονέα ο οποίος μένει αλλά δυστυχώς, από την ευρύτερη εκτεταμένη οικογένεια.

5.7 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΥΝΟΟΥΝ ΤΗΝ ΟΜΑΛΟΤΕΡΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΜΕΤΑ ΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ

Ο Γ. Τσιαντης (1991), αναφέρει τους παράγοντες που είναι απαραίτητοι και θα βοηθήσουν το παιδί να δεχτεί και να τα καταφέρει ομαλότερα μετά το διαζύγιο των γονέων του.

Έτσι λοιπόν , αυτοί είναι οι ακόλουθοι:

- Να βοηθηθεί το παιδί σωστά, να θρηνηήσει το γονέα που απουσιάζει. Να εκφράσει τον πόνο του ανοιχτά και να ξεσπάσει , αν χρειαστεί δίχως να κλείνεται στον εαυτό του.
- Το παιδί πρέπει να μπορεί- εφόσον το επιθυμεί- να κρατά σχέσεις και μια συνεχή επαφή με τον γονέα που απουσιάζει. Θα είναι σίγουρα, μια σχέση από τη φύση της διαφορετική από την προηγούμενη. Αυτή η δυνατότητα για επαφή, πρέπει να έχει ως κριτήριο τις ανάγκες των παιδιών και όχι των γονέων.
- Η ισχύουσα νομοθετική ρύθμιση στη χώρα μας, δεν είναι διευκολυντική σε περιπτώσεις διαζυγίου. Και αυτό γιατί, εκτός λίγων εξαιρέσεων(π.χ σχιζοφρένεια) η γονική μέριμνα ανατίθεται στη μητέρα, για κάθε παιδί μικρότερο των 10 ετών και ανεξάρτητα από το φύλο του. Οφείλεται να λαμβάνεται υπόψη, τόσο η ικανότητα του γονέα να φροντίσει το παιδί- ανεξάρτητα από το φύλο του- όσο και τι είναι εκείνο που το ίδιο το παιδί επιθυμεί. Πράγμα όμως, ιδιαίτερα δύσκολο και αυτό, λόγω της επιθυμίας του παιδιού να μην ζουν χώρια οι γονείς του, αλλά και γιατί αισθάνεται φόβο ή αδυναμία να εκφράσει αυτό που νιώθει.

- Τέλος, στο παιδί πρέπει να δίνονται οι ευκαιρίες και οι δυνατότητες να δοκιμάσει μόνο του και να δει τα αρνητικά αλλά και τα θετικά στοιχεία της προσωπικότητας του γονέα που ζει χωρίς. Να μπορεί να εκτιμήσει τις πραγματικές αιτίες, που χώρισαν οι γονείς του. Έτσι, καταφέρνει να συνειδητοποιήσει την νέα κατάσταση, που θα ζήσει ομαλότερα και με λιγότερο πόνο.

5.8 ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΚΡΟΧΡΟΝΙΑ ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ

Το διαζύγιο αποτελεί μια σύνθετη διαδικασία, με πολλά στάδια. Έρευνες χρόνων έχουν επισημάνει, τη σπουδαιότητα ορισμένων παραγόντων με καθοριστική επιρροή, που διευκολύνουν τη μακροχρόνια προσαρμογή των παιδιών στο διαζύγιο.

Σύμφωνα με τον Kurder (1981), αναφέρονται οι εξής παράγοντες :

Οι γονείς, πρέπει να αποφεύγουν τις μεταξύ τους συγκρούσεις και να μην εμφανίζουν συναισθήματα εχθρότητας, πριν και μετά το διαζύγιο. Να αγαπούν το παιδί και να κρατούν θετικές σχέσεις και οι δυο, μαζί του. Σημαντικός είναι, ο ρόλος της ψυχικής υγείας και ισορροπίας των γονέων πριν και μετά το διαζύγιο και η ικανότητα τους να καλύπτουν τις συναισθηματικές ανάγκες των παιδιών τους.

Ένας ακόμη παράγοντας, είναι η ικανότητα του παιδιού να έχει κατάλληλους μηχανισμούς αντιμετώπισης και προσαρμογής στο στρες, που του δημιουργεί το περιβάλλον. Οι γονείς μετά το διαζύγιο τους, πρέπει να κρατούν μια κοινή στάση, ως προς την ανατροφή, τη διαπαιδαγώγηση και την πειθαρχία των παιδιών. Ο γονέας ιδιαίτερα, που

του έχει ανατεθεί η επιμέλεια των παιδιών, πρέπει να κάνει χρήση δημοκρατικής διαπαιδαγώγησης και μεθόδων.

Οι πιο συχνές και συνεπείς επισκέψεις του γονέα, που δεν έχει την επιμέλεια των παιδιών, φυσικά και κρίνονται απαραίτητες. Αναγκαίο επίσης, είναι ένα συναισθηματικό κλίμα, που επιτρέπει στο παιδί και σε όλη την οικογένεια ανοιχτές συζητήσεις και έκφραση ανησυχιών γύρω από τα ζητήματα του διαζυγίου. Οι οικονομικές επιπτώσεις του γονέα, που έχει την επιμέλεια πρέπει να είναι σχετικά μικρές.

Εν κατακλείδι, η διάθεση φιλικών και συγγενικών προσώπων, για να βοηθήσουν και να στηρίξουν την οικογένεια, διαδραματίζει και αυτή σπουδαίο ρόλο. (Kurder, 1981 στη Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια- Λεξικό, 1989, τόμος Γ).

5.9 ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΕΝΟΣ ΝΕΟΥ ΓΑΜΟΥ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

Ο Martin Herbert(1998), αναφέρεται στις επιπτώσεις που έχει ο νέος γάμος του μπαμπά ή της μαμάς, πάνω στα παιδιά και στον τρόπο, με τον οποίον αυτά αντιδρούν. Όταν ο γονέας θα ξαναπαντρευτεί, είναι πιθανό να εμφανιστούν προβλήματα προσαρμογής. Οι δυσκολίες του ετεροθαλούς παιδιού, όπως και τα προβλήματα του θετού γονέα είναι θρυλικά.

Έρευνες έχουν δείξει ότι, όταν οι γονείς ξαναπαντρευτούν, υποβάλλουν τα παιδιά τους σε κάποιο βαθμό τραυματικής εμπειρίας. Όταν ένα παιδί με τον νέο γάμο της μητέρας ή του πατέρα του, αλλάζει σπίτι βιώνει υψηλότερα επίπεδα αβεβαιότητας, ανασφάλειας και πίεσης. Όταν ιδιαίτερα πρόκειται, για νεαρούς και νεαρές έφηβους εμφανίζονται

σημαντικά προβλήματα αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Περισσότερος καταστροφικός και από το φόβο της ζήλιας είναι για το παιδί, ο φόβος της εγκατάλειψης. Γιατί το παιδί νιώθει πως οι γονείς του αφοσιώνονται συνεχώς σε άλλες ρομαντικές σχέσεις και τους δίνουν προτεραιότητα αναλογικά με τη σχέση τους με το ίδιο(Martin Herbert,1998)

Όταν ο γονέας που βρίσκει νέο σύζυγο είναι του ίδιου φύλου με το παιδί, υπάρχει μεγαλύτερος κίνδυνος να εμφανιστούν ψυχολογικά προβλήματα. Όλα τα παραπάνω βέβαια, προέρχονται από στατιστικά στοιχεία και αντικατροπτίζουν απλώς, έναν ελάχιστα αυξημένο κίνδυνο . Ως αντιπαραβολή, υπάρχουν πολλά παραδείγματα θετών γονέων που φέρνουν μεγάλη ευτυχία και ανακούφιση στα παιδιά που υιοθετούν.

Όπου εμφανίζονται, καταστάσεις προστριβών, ζήλιας και αμφιθυμίας, που είναι συνηθισμένα χαρακτηριστικά στις σχέσεις θετού παιδιού-θετού γονέα, υπάρχει τρόπος να ξεπεραστούν. Με σωστό χειρισμό που εκφράζει περίσκεψη και συναισθηματική συμμετοχή. Δηλαδή, ο γονιός πρέπει να προσπαθήσει να δει τα πράγματα από την πλευρά του παιδιού. Να καταλάβει πως νιώθει και να προσπαθήσει να εξηγήσει τον θυμό και τα υπόλοιπα συναισθήματα που αισθάνεται. Έτσι, θα καταφέρει να έρθει πιο κοντά του, θα γίνει το πρώτο πλησίασμα και σιγά- σιγά θα ξεκαθαριστούν κάποια πράγματα.

Σύμφωνα με την Κ. Γκάρμαρ και Φ. Τεοντόρ(1994), τα μέλη μιας παραδοσιακής οικογένειας έχουν ευθύς εξαρχής την αίσθηση, ότι ανήκουν κάπου και είναι μια αίσθηση η οποία συμβολίζεται κυρίως από το πατρώνυμο, κάτι που όλοι οι άνθρωποι διαθέτουν. Στην οικογένεια, που έχει ανασυγκροτηθεί είναι απόλυτα δικαιολογημένο να έχει ο καθένας το δικό του επώνυμο.

Οι ανακατατάξεις στην μέχρι πριν οικογενειακή ζωή δημιουργούν στο παιδί ερωτηματικά αναφορικά με τις ρίζες του. Βρίσκεται ξαφνικά, ανάμεσα σε δυο οικογένειες με δυο "πατεράδες" και δυο "μητέρες"

και μπορεί να αναρωτηθεί για το αν προέρχεται επίσης, από πολλά γένη. Γι' αυτό και είναι απαραίτητο, να του διευκρινιστεί ότι η γενεαλογική σειρά καθορίζεται μόνο από τους γεννήτορες του. Αυτοί σηματοδοτούν την καταγωγή του, τη θέση του στη διάδοχη των γενεών και τους δεσμούς του με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας.

Μετά το χωρισμό των γονέων του, το παιδί αναγκάζεται να δημιουργήσει νέες σχέσεις και με τους δυο γονείς του, χωριστά πλέον. Είναι όμως υποχρεωμένο να δημιουργήσει συναισθηματικούς δεσμούς με τον "πάτριο", τη "μητριά" - και αν υπάρχουν- και με τα νέα του αδέρφια.

Όταν το παιδί υποχρεώνεται να προσαρμοστεί στην ύπαρξη δυο διαφορετικών οικογενειών, μια από τις πλέον δύσκολες καταστάσεις που έχει αντιμετωπίσει, ένα η διάσταση απόψεων όσον αφορά τη διαπαιδαγώγησή του. Όταν αυτό ισχύει και οι κανόνες των δυο οικογενειών είναι διαφορετικοί, τότε οι γονείς οφείλουν να τους καθορίσουν με σαφήνεια και να προσπαθούν να τους τηρούν σταθερά, ώστε και τα παιδιά να μάθουν να συμπεριφέρονται ανάλογα.

Οι ίδιες συγγραφείς συνεχίζουν αναφερόμενες στα συναισθήματα του παιδιού. Έτσι λοιπόν, αισθάνεται διχασμένο σαν να είναι κομμένο στα δυο. Ονειρεύεται διαρκώς πως, οι γονείς του θα ξανασμίξουν και όταν εμφανίζεται ο " νέος γονέας" διαψεύδεται αυτό το όνειρο του.

Το παιδί που δεν έχει αποδεχτεί το διαζύγιο των γονιών του, κινδυνεύει να βιώσει το δεύτερο γάμο του γονέα του σαν προδοσία. Επειδή, τα παιδιά αργούν να δεχτούν τις νέες συγκινήσεις και αλλαγές θα ήταν προτιμότερο να μεσολαβήσει κάποιο χρονικό διάστημα μεταξύ της διάλυσης της οικογένειας του και της δημιουργίας μιας καινούργιας.

Το παιδί που ζει με δυο οικογένειες ξαφνικά, βρίσκεται και αντιμέτωπο με δυο διαφορετικούς τρόπους ζωής. Σε αυτές τις καταστάσεις, θα πρέπει να προσαρμοστεί. Αν μπορέσει να επωφεληθεί

από αυτές τις διαφορές, θα κερδίσει μεγαλύτερη ευρύτητα πνεύματος. Δεν είναι, όμως, πάντα εύκολο να εντοπίσει τι είναι αυτό που επιτρέπεται και τι όχι, σε κάθε οικογένεια. Το παιδί χρειάζεται χρόνο και ηρεμία. Χρειάζεται τον χρόνο του, για να αφήσει την μια οικογένεια και τις σχέσεις που δημιούργησε το Σαβ/κο και να ξαναγυρίσει στην κανονική του οικογένεια, με την οποία ζει καθημερινά(Κ. Γκαρμάρ και Φ. Τεοντόρ, 1994).

5.10 ΑΝΤΙΔΡΑΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ (6-12) ΕΤΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΧΩΡΙΣΜΟ ΤΩΝ ΓΟΝΕΩΝ ΤΟΥΣ

Κανονικά, η κοινωνικοποίηση του παιδιού συντελείται μέσα στην οικογένεια. Εκεί, το παιδί μαθαίνει να αναπτύσσει τη σχέση με ένα άλλο άνθρωπο, κυρίως με τη μητέρα και στη συνέχεια τη σχέση με δύο ανθρώπους, τη μητέρα και τον πατέρα.

Στο βιβλίο της "οι γονείς χωρίζουν", η Ίνα Φριτζ ονομάζει αυτή τη σχέση "τριγωνική", χάρη στην οποία, διευκολύνεται το βίωμα και το ξεπέραςμα του οιδιπόδειου συμπλέγματος στην προσχολική ηλικία. Για να πραγματοποιηθεί η κοινωνικοποίηση κατά ένα επαρκή τρόπο, είναι αναγκαία "μια μακρόχρονη συναισθηματική σχέση του άνδρα και της γυναίκας".

Όπου δεν υπάρχει αυτή, όπου το παιδί βιώνει άντ' αυτού μια διαρκή ένταση μεταξύ των γονιών, μια αμοιβαία έλλειψη εκτίμησης και στοργής, η οικογένεια δεν μπορεί να θεωρηθεί σαν θεσμός που προωθεί την κοινωνικοποίηση(Lemp στο Φριτζ [χ.χ]).

Η Φρανσουάζ Ντολτό(1997), αναφέρει ότι "η ασυνείδητη τριαδική σχέση γονέων-παιδιού, μπορεί να οδηγήσει σε αποτελέσματα φαινομενικά αντιφατικά. Έτσι, το παιδί που μεγαλώνει στα χέρια ενός μόνο προσώπου και που είναι υποχρεωμένο να ταυτιστεί μαζί του, οδηγείται στο να αναζητήσει διέξοδο και των ενεργητικών και των παθητικών του ορμών σε σχέση με αυτό το πρόσωπο, μόνο που ενσαρκώνει και τους δύο πόλους της αρχικής τριάδας"(Φρανσουάζ Ντολτό, 1997 σελ.20).

Συνεπώς, τίθεται στο παιδί ένα πρόβλημα -πρόβλημα ειδικά ανθρώπινο- το οποίο δεν περιορίζεται απλώς στη συμπεριφορά. Μάλιστα, δεν έχει να κάνει καθόλου με συμπεριφορά. Σ' αυτόν τον τύπο

ταύτισης, σημαντικό ρόλο παίζει για το άτομο , κάτι πιο ιερό και από την ηθική, που έχει σχέση με την ασυνείδητη δομή του, το φύλο. Το άτομο, μπορεί να φτάσει σε διαστροφές σε σχέση με την ηθική. Ηθική, η οποία διαστρεβλώθηκε από συμβάντα των παιδικών χρόνων του ατόμου, γιατί δεν μπόρεσε να βρει στον έξω κόσμο τα δυο πρόσωπα που θα αντιπροσώπευαν γι' αυτό, την τριαδικότητα που υπήρχε στο ξεκίνημα της ζωής του. Πιο συγκεκριμένα, τέτοιες καταστάσεις μετά από ένα διαζύγιο, είναι η περίπτωση των αγοριών που ζουν μονάχα με τη μητέρα τους (Φρανσουάζ Ντολτό, 1997 2^η έκδοση).

Το διαζύγιο των γονέων σημαίνει για τα παιδιά ένα μεγάλο δυστύχημα. Για κάθε παιδί, η διάλυση του γάμου των γονιών του, η διάλυση της οικογένειας σημαίνει ένα μεγάλο σοκ, είναι ένας σεισμός με συνέπειες για όλη τη ζωή του ανθρώπου. Με το διαζύγιο χάνονται πολλά από τη ζωή του παιδιού, αλλά ανάμεσα στα άλλα χάνεται το πιο σπουδαίο: η ατμόσφαιρα, μέσα στην οποία αναπτύσσονται οι προδιαθέσεις που φέρνει το παιδί, ο κάθε άνθρωπος από τη φύση του, για να δημιουργήσει οικογένεια. Με το διαζύγιο χάνονται οι ευκαιρίες στη ζωή των παιδιών ν' αντιληφθούν το γάμο και την οικογένεια σαν ρυθμό ζωής, σαν τάξη πραγμάτων ζωής' και όταν λείπουν αυτές οι προϋποθέσεις, δεν αναπτύσσεται στους ανθρώπους, στα παιδιά μέσα τους η δύναμη, να μπορούν να αναλαμβάνουν επάνω τους, για το χατίρι της οικογένειας, για τη διατήρησή της κάθε είδος ευθύνης και κάθε είδος θυσίας (Ι. Ν. Ξηροτύρη, 1961).

Μελέτες που έχουν γίνει σχετικά με παιδιά διαλυμένων οικογενειών πιστοποιούν ότι, παιδιά χωρισμένων γονέων, όταν μεγαλώνουν και παντρεύονται δεν μπορούν συνήθως να στερεώσουν το γάμο τους, χωρίζουν και αυτά όσο κι αν δεν ήθελαν να ζήσουν τη ζωή που έζησαν οι γονείς τους. Δυστυχώς, τα χωρίσματα εκείνων φέρνουν συνήθως και τους γάμους των παιδιών τους στο ίδιο σημείο (Ι. Ν. Ξηροτύρη, 1961).

Το διαζύγιο υποστηρίζει ο Τσιάντης(1991), ισοδυναμεί για το παιδί με την απώλεια ενός προσώπου. Η απώλεια αυτή, μπορεί να είναι παροδική ή και μονιμότερη, αλλά έχει σαν αποτέλεσμα, το σπάσιμο των συναισθηματικών δεσμών του παιδιού με αυτό το πρόσωπο. Το αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής είναι το άγχος του αποχωρισμού και οι αντιδράσεις θρήνου, που μοιάζουν με αυτές που παρατηρούνται μετά το θάνατο γονιού. Μια χαρακτηριστική αντίδραση θρήνου είναι, η διαρκής αναζήτηση του χαμένου προσώπου (με κλάματα και συνεχείς ερωτήσεις). Στο θρήνο, που παρατηρείται μετά από απώλεια γίνεται μια παραδοχή αυτού του γεγονότος σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό. Όμως, με τα παιδιά του διαζυγίου, δίνεται η εντύπωση ότι βρίσκονται σ' ένα στάδιο συνεχούς θρήνου, επειδή ακριβώς τροφοδοτούνται από την περιοδική επικοινωνία με αυτό το πρόσωπο. Ακόμη, τροφοδοτούνται από άλλα εξωτερικά γεγονότα που μπορεί να συμβαίνουν και επιτείνουν αυτό το θρήνο. Τα γεγονότα αυτά, είναι οι δικαστικές διαδικασίες, οι πιθανοί καβγάδες μεταξύ των χωρισμένων γονέων και άλλα προβλήματα που μπορεί να συνυπάρχουν, τα οποία είναι πάρα πολύ δύσκολο ν' αφομοιωθούν από τα παιδιά.

Ένα άλλο που συμβαίνει είναι οι διαδικασίες "ταύτισης" του παιδιού με τους γονείς του, οι οποίες βλάπτουν το παιδί με επιπτώσεις στη μελλοντική του λειτουργία ως ενηλίκου και ως γονέα.

Ένας τρόπος για ν' αντιμετωπίσει το παιδί την απώλεια, είναι να ταυτιστεί συνειδητά ή ασυνείδητα (να υιοθετήσει χαρακτηριστικά) με τον απόντα γονέα. Η κάθε ταύτιση διαφέρει μεταξύ τους με το χαμένο πρόσωπο στο βαθμό που:

1. Είναι ή όχι παραδεκτές από το εγώ του παιδιού.
2. Ο γονέας με τον οποίο μένει το παιδί τις δέχεται ή τις απορρίπτει (αν δεν τις δέχεται, υπάρχει μια πηγή σύγκρουσης του παιδιού με το γονέα που μένει).

3. Αντιπροσωπεύουν θετικά ή αρνητικά στοιχεία του γονέα που είναι μακριά. Μερικές φορές συμβαίνει, το παιδί να ταυτίζεται με αρνητικά στοιχεία της προσωπικότητας του γονέα που είναι μακριά, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται προβλήματα και μια άλλη πηγή σύγκρουσης του παιδιού με το γονέα που μένει.
4. Διευκολύνουν ή αναστέλλουν την εξέλιξη του παιδιού.

(Τσιάντης Γ. 1991).

Ο παραπάνω συγγραφέας, υπογραμμίζει ότι, μια άλλη άμυνα και ένας διαφορετικός τρόπος αντίδρασης του παιδιού είναι, να εξιδανικεύσει το γονέα που απουσιάζει ή το αντίθετο, να εξιδανικεύσει το γονέα με τον οποίο μένει. Και στις δυο περιπτώσεις, η εξέλιξη του παιδιού ζημιώνεται, επειδή δημιουργείται εξάρτηση από τα γονικά πρότυπα και οι διαδικασίες της ταύτισης δεν εξελίσσονται ομαλά. Το παιδί επίσης, μπορεί ν' αντιδράσει στο γεγονός της απώλειας, με το να θεωρήσει τον εαυτό του υπεύθυνο για το ότι, έφυγε ο πατέρας και να εμφανίσει μεγάλη κατάθλιψη. Η κατάσταση αυτή, μπορεί να οδηγήσει το παιδί στο να προσκολληθεί πάρα πολύ στο γονέα με τον οποίο μένει και να ζει κάτω από συνεχές άγχος, ότι και αυτός ο γονέας θα το εγκαταλείψει (Τσιαντης,1991).

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναφέρουμε την έννοια της "συγκεκαλυμμένης αποστέρησης" όπου οι Rugh και Harlow αναφέρουν ότι είναι η αποστέρηση η οποία, "δεν οφείλεται σε φυσική απουσία του ενός ή και των δύο γονιών αλλά είναι το αποτέλεσμα διαταραγμένων ενδοοικογενειακών σχέσεων. Μπορεί να προκαλέσει βλάβη, στην ψυχική υγεία των παιδιών, παρόμοια με αυτή που οφείλεται σε φυσικό αποχωρισμό(δηλ. διαζύγιο, θάνατο κ. α.)" (Ι.Κούρος, 1993, σελ.25).

Η Leonara Siebenschoen στο βιβλίο της «ο κύκλος με την κιμωλία» αφηγείται για το σοκ που υφίσταται τα παιδιά τη στιγμή του χωρισμού.

‘‘Η άρνηση των παιδιών να καταλάβουν και να συλλάβουν, η αδυναμία τους να παραδεχτούν τη νέα κατάσταση που δημιουργείται, είναι η πρώτη αντίδραση τους. Αίσθημα διχασμού μεταξύ των γονιών, μοναξιά, επιθυμία να πεθάνουν, κλείσιμο μέσα στον εαυτό τους είναι οι επόμενες αντιδράσεις’’. (Leonara Siebenschoen στο Ένα Φρίτζ [χ.χ], σελ.94)

Η Ένα Φρίτζ αναφέρει ότι τα παιδιά υποφέρουν συχνά από εφιάλτες, είναι επιθετικότερα, πιο ιδιότροπα και πιο ανήσυχα. Επίσης τονίζει ότι, η ζήλια απέναντι στα αδέρφια αυξάνει και υπάρχει μια εντονότερη ανάγκη απομόνωσης. Ακόμη, τα παιδιά χωρισμένων οικογενειών γίνονται πιο φιλάσθενα και οι επιδόσεις στο σχολείο χειροτερεύουν.

Η συγγραφέας υπογραμμίζει ότι εκτός από το σοκ που υφίσταται τα παιδιά εξαιτίας του χωρισμού των γονιών όταν πληροφορούνται για πρώτη φορά γύρω από αυτό, αυξάνεται και η ανασφάλεια του παιδιού και των γονιών του. Αυτό οφείλεται στο γεγονός, ότι από τώρα και στο εξής θα πρέπει να είναι μόνο ο ένας από τους δύο γονείς υπεύθυνος για την φροντίδα του παιδιού, και πως αυτή η απόφαση ακόμα και όταν συμφωνούν οι γονείς, θα πρέπει να επιβεβαιωθεί από το δικαστήριο.

Αυτό σημαίνει ότι, οι γονείς χάνουν την αρμοδιότητα να παίρνουν αποφάσεις για το καλό των παιδιών τους, μέχρι να αποδοθεί η αρμοδιότητα αυτή, επίσημα, σε έναν από τους δύο γονείς. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα, τα παιδιά να μην αισθάνονται πια ψυχικά σαν το σπίτι τους, ούτε σ’ αυτό της μητέρας ούτε σ’ αυτό του πατέρα.

Στην περίπτωση που οι γονείς δεν συμφωνήσουν, θα πρέπει το παιδί να περιμένει την απόφαση από τρίτους χωρίς να έχει το δικαίωμα να μιλήσει και να αρνηθεί όταν είναι κάτω από δέκα ετών. Όταν ένα παιδί μπορεί, με την απόφαση του δικαστηρίου να μείνει με το γονέα που προτιμά πιο πολύ, αντιμετωπίζει τη χειρότερη φάση αβεβαιότητας. Η φάση αυτή, μπορεί να προκαλέσει αισθήματα αμηχανίας, αδυναμίας και απόγνωσης, όχι μόνο στα παιδιά αλλά και στους γονείς. Παράλληλα, με

την πίεση του πόνου , που βιώνει ένα παιδί μέσα από την αβεβαιότητα, την θαλπωρή και την έλλειψη προοπτικής, δημιουργεί το ίδιο ένα δικό του αδιέξοδο. Εφόσον, το παιδί ελπίζει οι γονείς του να συμφιλιωθούν και να μείνουν όλοι μαζί. Κατά κανόνα, η επιθυμία του αυτή δεν μπορεί να εκπληρωθεί και το παιδί βιώνει ένα συνεχή πόνο (Ίνα Φριτζ, [χ.χ]).

Ο κοινωνιολόγος Joachim Hirschfeld γράφει πως:

«Τα παιδιά βρίσκονται κατά τη διάρκεια της όλης διαδικασίας του διαζυγίου σαν μέσα σε ομίχλη» (Joachim Hirschfeld στο Ίνα Φριτζ [χ.χ], σελ.95).

Κατά τη διάρκεια του διαζυγίου, τα σωματικά συμπτώματα στα μικρά παιδιά (6-8 ετών) και τα συμπτώματα στη συμπεριφορά όσον αφορά τα μεγαλύτερα (9-12 ετών), θα εκφράζουν τη δυσκολία τους να αφομοιώσουν τις αλλαγές. Οι ρινοφαρυγγίτιδες, η κόπωση, η πτώση της απόδοσης στο σχολείο, μαθησιακά προβλήματα, οι κλοπές, η φυγή μπορεί να συνιστούν μια συγκαλυμμένη έκκληση για βοήθεια. Αυτό συμβαίνει, γιατί το παιδί αισθάνεται αδύναμο να τα κάνει όλα μαζί, να προσπαθεί να υπερνικήσει το άγχος του και συγχρόνως να αφοσιωθεί στη σχολική ζωή (Μαριλένα Καρρά,1994).

Ο Κυριακίδης Π.(2000) επισημαίνει ότι, οι αντιδράσεις των παιδιών στο διαζύγιο των γονέων τους είναι ποικίλες ανάλογα με την ηλικία, το φύλο και το στάδιο ανάπτυξης τους. Ο θυμός, ο φόβος, η κατάθλιψη, η ενοχή, η χαμηλή αυτοεκτίμηση, τα ψυχοσωματικά προβλήματα και προβλήματα συμπεριφοράς είναι κάποιες από αυτές τις αντιδράσεις. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά ηλικίας (7-9 ετών) νιώθουν θυμό εναντίον του γονέα τον οποίο θεωρούν υπεύθυνο, αλλά και φόβο μήπως στερηθούν το φαγητό, τα ρούχα και τα παιχνίδια τους. Μερικά εμφανίζουν κατάθλιψη, με δυσμενείς επιπτώσεις στη σχολική τους επίδοση.

Στην ηλικία της λογικής, γύρω στα έξι με επτά χρόνια, το παιδί αρχίζει να έχει πρόσβαση στο συλλογισμό. Αυτό του επιτρέπει να κατανοεί αυτά

που συμβαίνουν δίπλα του. Εκφράζεται πιο εύκολα και μπορεί να μιλήσει για τη θλίψη του, για την αναστάτωση που του προκαλεί ο γονέας που εγκαταλείπει το σπίτι και η κατάλυση της οικογενειακής ενότητας.

Είναι κάπως πιο εύκολο για αυτό, να επωμιστεί το χωρισμό των γονέων του, αν η σχέση με εκείνους δεν είναι πολύ ανταγωνιστική και αν το διαζύγιο έχει παρουσιαστεί από τους γονείς με ένα θετικό και σαφή τρόπο. Συχνά το παιδί μην αντέχοντας τη φυγή του γονέα νιώθει θυμό και φόβο απέναντι στο γονέα που μένει μήπως το διώξει και αυτό.

Άλλα παιδιά που βρίσκονται στην ίδια κατάσταση, γίνονται πολύ υπάκουα, για να μη ρίξουν λάδι στη φωτιά, ενώ μέσα τους υποβόσκει ορισμένες φορές μια εσωτερική σύγκρουση, η οποία θα εκδηλωθεί ξαφνικά, αργότερα(Μαριλένα Καρρά,1994).

Στην ηλικία των δέκα περίπου ετών, το παιδί είναι καλύτερα οπλισμένο για να ελέγξει τα αντιφατικά αισθήματα του απέναντι στους γονείς του, το άγχος και την οδύνη του. Επειδή, διανύει την περίοδο της ταύτισης το αγόρι έχει ιδιαίτερη ανάγκη από το πατρικό πρότυπο και το κορίτσι από το μητρικό. Το παιδί μπορεί, επίσης, σ' αυτήν την ηλικία να δείξει κατανόηση, συμπόνια να είναι περιποιητικό. Ορισμένα παιδιά λοιπόν, ασχολούνται με προθυμία με τα αδερφάκια τους, άλλα τονώνουν το ηθικό του πληγωμένου γονέα. Αυτή η στάση, τα κάνουν να ωριμάζουν γρήγορα, αρκεί να μην ξεχνάμε ότι είναι και παραμένουν παιδιά και ότι πρέπει να τους αναθέτουμε ευθύνες που να είναι στα μέτρα τους(Μαριλένα Καρρά,1994).

Η συγγραφέας αναφέρει ότι: "Όταν ένα παιδί ζει μόνο με τον έναν γονέα του, οι δυο τους σχηματίζουν ορισμένες φορές ένα εικονικό ζευγάρι. Αυτή η κατάσταση συνεπάγεται δυσκολίες στην ταύτιση και πολλές φορές προβλήματα στην εφηβεία" (Μαριλένα Καρρά,1994 σελ.133).

Σύμφωνα με τον Κυριακίδη Π. (2000), τα παιδιά των διαζευγμένων γονέων υποφέρουν επίσης, είτε από έλλειψη συναισθηματικών ερεθισμάτων (αισθάνονται θλίψη, σύγχυση, προδομένες ελπίδες και πικρία), είτε από υπερβολική φόρτιση ερεθισμάτων. Συχνά, μαθαίνουν να μισούν και να αποστρέφονται τον ένα γονέα, ενώ από πολύ μικρή ηλικία, καλούνται να λύσουν μόνα τους, τα προβλήματα τους.

Ο Gottman J. (2000), αναφέρει μέσα από μελέτες και έρευνες που έχει κάνει μαζί με τους συνεργάτες του, για την οικογένεια με μικρά παιδιά ότι, υπάρχει μεγάλη συσχέτιση μεταξύ των συζυγικών σχέσεων και της συμπεριφοράς των παιδιών με τους φίλους τους. Τα παιδιά, των οποίων οι γονείς ένιωθαν δυστυχημένοι από το γάμο τους, ήταν λιγότερο συνεργάσιμα κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού και είχαν περισσότερες αρνητικές αλληλεπιδράσεις με τους φίλους τους, σε σύγκριση με τα παιδιά των οποίων οι γονείς είχαν ευτυχισμένο γάμο.

Ο Gottman (2000) υποστηρίζει ότι, οι συζυγικές συγκρούσεις και το διαζύγιο βάζουν τα παιδιά στην "τροχιά" της προβληματικής συμπεριφοράς, που εκδηλώνεται στη μετέπειτα ζωή τους. Οι δυσκολίες, μπορεί να εμφανιστούν από την προσχολική ηλικία με την μορφή περιορισμένων διαπροσωπικών δεξιοτήτων και επιθετικής συμπεριφοράς που οδηγούν στην απόρριψη από τους συνομηλίκους. Οι γονείς απορροφημένοι από τα προβλήματα τους, αφιερώνουν ελάχιστο χρόνο και προσοχή στα παιδιά τους, με αποτέλεσμα τα παιδιά να "γλιστρούν" χωρίς καμιά επιτήρηση, προς όλο και περισσότερες αποκλίνουσες ομάδες συνομηλίκων.

Ο συγγραφέας αναφέρει ότι, κοινωνικοί επιστήμονες έχουν προτείνει διάφορες θεωρίες που εξηγούν γιατί τα νέα παιδιά από τέτοιου είδους οικογένειες, παρουσιάζουν περισσότερα προβλήματα συμπεριφοράς και μεγαλύτερη δυσκολία στις σχέσεις τους με τους συνομηλίκους τους.

Ορισμένοι κοινωνικοί επιστήμονες υποστήριξαν ότι, οι γονείς που έχουν διαφωνίες και συγκρούσεις με τους/ τις νυν ή πρώην συζύγους τους, διαθέτουν λιγότερο χρόνο και ενέργεια για τα παιδιά τους. Τα διαζύγια, όπως και οι συγκρούσεις που οδηγούν στο διαζύγιο, εξαντλούν τους γονείς, διασπών την προσοχή τους και τους προξενούν κατάθλιψη. Έτσι, παύουν να είναι αποτελεσματικοί στο ρόλο του ατόμου που πρέπει να επιβάλλει την πειθαρχία. (Gottman, 2000)

Η E.Hetherington ,περιγράφει την περίοδο του χωρισμού και του διαζυγίου των γονέων, καθώς και αυτή των δύο πρώτων χρόνων μετά το χωρισμό, ως περίοδο σοβαρής διαταραχής της σχέσης γονέων-παιδιού. Εκείνο το χρονικό διάστημα ``ένας απορροφημένος στις σκέψεις του ή και διαταραγμένος συναισθηματικά γονέας και ένα δυστυχισμένο, απαιτητικό παιδί, είναι πιθανό να δυσκολευτούν να αλληλουποστηριχθούν και να αλληλοπαρηγορηθούν, ενώ ο ένας μπορεί να επιδεινώνει τα προβλήματα του άλλου`` (Hetherington στο Gottman J. 2000, σελ.167).

Ο Gottman (2000), τονίζει ότι οι γονείς που βιώνουν εντάσεις στο γάμο τους αποτελούν κακά πρότυπα για τα παιδιά τους, κυρίως σε ότι αφορά τις σχέσεις τους με τους άλλους. Τα παιδιά που βλέπουν τη μητέρα και τον πατέρα τους να συμπεριφέρονται ο ένας στον άλλο με επιθετικότητα, εριστικότητα ή περιφρόνηση είναι πιθανό να επιδείξουν παρόμοια συμπεριφορά στις σχέσεις τους με τους φίλους τους. Χωρίς ένα πρότυπο, που θα τους διδάξει να ακούν με ενσυναίσθηση και να λύνουν τα προβλήματα συνεργατικά, τα παιδιά ακολουθούν το σενάριο που τους κληροδοτούν οι γονείς τους: ένα σενάριο που διατείνεται ότι, η αμυντικότητα και η έχθρα αποτελούν τις κατάλληλες αντιδράσεις σε μια σύγκρουση και ότι οι επιθετικοί άνθρωποι παίρνουν αυτό που θέλουν.

Οι συζυγικές διαφωνίες είναι δυνατόν, υπογραμμίζει ο Gottman, να επηρεάσουν ακόμη βαθύτερα τα παιδιά, ιδιαίτερα αυτά που εκτίθεται σε σοβαρά οικογενειακά προβλήματα από μικρή ηλικία. Τονίζει ότι:

“ το άγχος που δημιουργείται από τις συγκρούσεις των γονέων μπορεί να επηρεάσει την ανάπτυξη του αυτόνομου νευρικού συστήματος του παιδιού, κάτι που με τη σειρά του επηρεάζει την ικανότητα του να αντιμετωπίσει με επιτυχία τη ζωή”. (Gottman J. 2000, σελ. 167).

Επιπλέον, πρέπει να αναφέρουμε ότι το διαζύγιο επηρεάζει πάρα πολύ την ψυχική σφαίρα των παιδιών, επειδή ακριβώς εκείνη την περίοδο αναπτύσσονται.

Συνεπώς, οι τραυματικές εμπειρίες στον οικογενειακό χώρο προκαλούν στα μέλη μεγάλες ψυχικές διαταραχές. Τα λιγότερο βαριά περιστατικά μπορούν να θεραπευτούν, αλλά οι σοβαρές περιπτώσεις μετεξελίσσονται σε μόνιμες καταστάσεις και τραυματίζουν τα παιδιά. “Το παιδί που βλέπει τους γονείς του να τσακώνονται συνεχώς, ή να κρατούν μια παγερή μεταξύ τους απόσταση, ουσιαστικά δεν έχει οικογένεια, δεν έχει τίποτε έξω από τον εαυτό του που να το στηρίζει, τίποτε σταθερό στο οποίο μπορεί να βασιστεί” (Κυριακίδης Π. Α. 2000, σελ.172).

Με τα παραπάνω συμφωνούν και οι Judith S.Wallertein- Joan B.Kelly (2000), οι οποίοι αναφέρουν ότι, όταν τα παιδιά μαθαίνουν ότι οι γονείς τους έχουν αποφασίσει να χωρίσουν, χρησιμοποιούν διάφορες τεχνικές, ώστε να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τα αισθήματα απώλειας, απόρριψης, εγκατάλειψης, μοναξιάς που νιώθουν. Υποστηρίζουν, ότι τα παιδιά στην αρχή καλύπτουν αρκετά καλά τα αισθήματα και τους φόβους τους. Ακόμη, κάποια από τα μεγαλύτερα παιδιά προσπαθούν να τακτοποιήσουν τα συναισθηματά τους μέσα από το παιχνίδι και μέσα από οργανωμένες δραστηριότητες. Στη συνέχεια, μετά τις αρχικές αντιδράσεις, μας λένε, ότι τα παιδιά αυτά συχνά βιώνουν θυμό, άγχος,

φοβίες, διαταραχή της αίσθησης της ταυτότητας τους, μοναξιά και έλλειψη εμπιστοσύνης. Αναφέρουν ότι, περίπου το ένα τέταρτο των παιδιών συντάσσεται με τον ένα γονέα και απορρίπτει τον άλλο. Μετά τον πρώτο χρόνο, περίπου τα μισά παιδιά έχουν προσαρμοστεί αρκετά καλά, ενώ τα άλλα μισά αντιμετωπίζουν ακόμη προβλήματα.

Ωστόσο, η απόφαση του διαζυγίου, που τις περισσότερες φορές εκτείνεται σε μια μακρά περίοδο και χαρακτηρίζεται από "αβεβαιότητα" και "έλλειψη συνέχειας", μπορεί να έχει σαν επίπτωση στο παιδί, που βρίσκεται στη "λανθάνουσα σεξουαλικότητα"¹, τη διατάραξη της ψυχικής και κοινωνικής ισορροπίας και την επώδυνη αλλαγή στις σχέσεις με τους γονείς του. Υποστηρίζουν, ότι ενδέχεται αυτές οι αλλαγές να προωθήσουν και θετικά, την εξέλιξη και την ωρίμανση, καθώς επίσης και να βελτιώσουν τις σχέσεις της οικογένειας, σχετικά με την περίοδο πριν το διαζύγιο. (Judith S. Wallerstein-Joan B. Kelly, 2000 κείμενα κοινωνιολογίας του γάμου και της οικογένειας, α έκδοση)

---

¹λανθάνουσα σεξουαλικότητα: ψυχαναλυτικός όρος του Freud, που αναφέρεται στη σχολική ηλικία (7-11 ετών), όταν το άτομο στρέφεται προς τα πρόσωπα και τα άτομα του ευρύτερου περιβάλλοντος και αποκτά ποικίλες γνώσεις και δεξιότητες και ενισχύει το Υπερεγώ. Το στάδιο αυτό είναι μια περίοδος εσωτερικής γαλήνης πριν από την καταιγίδα της ήβης.

Η Vicki Lansky (1994) τονίζει ότι, τα παιδιά από έξι ως δέκα χρόνων συχνά αντιδρούν διαφορετικά από τα παιδιά άλλων ηλικιών και μερικές φορές υποφέρουν πολύ. Αναφέρει, ότι τα παιδιά αυτής της ηλικίας είναι αρκετά μεγάλα, για να καταφύγουν σε φαντασιώσεις και να αρνηθούν την κατάσταση και αρκετά μικρά για να έχουν την ωριμότητα ή την ανεξαρτησία να απομακρυνθούν από τις επιπτώσεις του διαζυγίου ή να συνειδητοποιήσουν ότι δεν ευθύνονται εκείνα. Ενδέχεται, να κάνουν υπερβολικές προσπάθειες για να είναι υποταγμένα και υπάκουα (Vicki Lansky, 2000).

Η Lansky επισημαίνει ότι, τα παιδιά αυτής της ηλικίας φοβούνται επίσης, ότι θα εκτοπιστούν (Θα έχω καινούρια μητέρα; Θα πάρει κάποιο άλλο παιδί στην θέση μου στη ζωή των γονιών μου;).

- Ακόμη και αν η σχέση του παιδιού με το γονιό ήταν φτωχή, ο απών γονιός θα λείπει πολύ στο παιδί.
- Η ελπίδα για τη συμφιλίωση των γονιών θα είναι πολύ δυνατή.
- Απογοητευμένα από την αίσθηση αδυναμίας που έχουν τα παιδιά αυτής της ηλικίας, μπορεί να δείξουν έντονο θυμό προς τους γονείς τους "που άφησαν να συμβεί κάτι τέτοιο".

Τα περισσότερα παιδιά τρέφουν την ελπίδα ότι οι χωρισμένοι γονείς τους θα σμίξουν ξανά, μέχρι βέβαια τη στιγμή που οι δεσμοί θα σπάσουν εντελώς με το δεύτερο γάμο του ενός γονιού, αν και η ελπίδα η οποία μπορεί να συνεχιστεί και μετά από αυτό. Εξάλλου, εάν οι γονείς χώρισαν μια φορά, μπορεί να χωρίσουν και δεύτερη.

Είναι πιθανόν, τα μικρά παιδιά να δίνουν υπερβολικές υποσχέσεις ότι, θα γίνουν "αγγελάκια" αρκεί να ζήσουν πάλι όλοι μαζί. Και είναι επίσης πολύ πιθανό η ευχή τους πάνω στην τούρτα των γενεθλίων τους ή "στο πρώτο άστρο που θα δουν την νύχτα" να είναι η επανασύνδεση της οικογένειας. Τα μεγαλύτερα παιδιά μαθαίνουν πόσο μάταιες είναι αυτές οι συζητήσεις, αλλά φαντασιώνουν συχνά την ιδανική οικογένεια και

θυμούνται επιλεκτικά μόνο τα καλά σημεία της προηγούμενης "ευτυχισμένης τέλει" οικογενειακής ζωής (Vicki Lansky, 1994).

Η εμπειρία του χωρισμού είναι διαφορετική για τους γονείς απ' ότι είναι για τα παιδιά.

"Τα προβλήματα των παιδιών δεν αποτελούν απλά αντανάκλαση των προβλημάτων του ζευγαριού, σαν τα παιδιά να μην είχαν τις δικές τους αντιδράσεις ανεξάρτητα απ' αυτές των ενηλίκων".

(Λουίς Ρόχας Μάρκος, 1998, σελ. 115)

Ο Α. Ρ. Μάρκος τονίζει ότι, λίγα παιδιά προσβλέπουν με ελπίδα στο χωρισμό των γονιών τους. Είναι γεγονός, ότι ποτέ δεν είναι έτοιμα γι' αυτή τη σοβαρή στιγμή και όταν πληροφορούνται ότι ο χωρισμός είναι άμεσος, πολλά από αυτά, συντετριμμένα, δεν θέλουν να πιστέψουν.

Αναμφισβήτητα, τα παιδιά χάνουν (τουλάχιστον παροδικά, τις συντεταγμένες της οικογένειας, το πλαίσιο που χρησιμεύει ως φυσική και συναισθηματική στήριξη για την ανάπτυξη τους). Ο παραπάνω συγγραφέας αναφέρει ότι, τα παιδιά δεν συνηθίζουν να αντιλαμβάνονται το χωρισμό σαν μια δεύτερη ευκαιρία (εξαιρώντας αυτά, που υπήρξαν θύματα σωματικής κακοποίησης ή εγκατάλειψης),

Μάλιστα, νιώθουν κάποια ότι η παιδική τους ηλικία χάθηκε για πάντα και αυτό τους προκαλεί επίσης πόνο. Υποστηρίζει ότι, έχει αποδειχθεί στις περισσότερες των περιπτώσεων ότι, ο χωρισμός των γονιών προσφέρει στα παιδιά νέες ευκαιρίες. "Ένα ζευγάρι κλονισμένο από συνεχείς εχθρότητες και διαμάχες βλάπτει σοβαρά τα παιδιά, έτσι ώστε αυτά να ωφελούνται από το χωρισμό" (Λουίς Ρόχας Μάρκος, 1998 σελ. 116).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΟΥ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΕΠΙΔΟΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ

Η δυσαρμονία του οικογενειακού περιβάλλοντος, οι καυγάδες και οι συγκρούσεις, η απουσία των γονέων για μεγάλα διαστήματα, το παγερό οικογενειακό κλίμα και άλλες ακόμη δυσάρεστες καταστάσεις επιδρούν καταλυτικά και στο πιο φυσιολογικό παιδί. (Βασιλείου Γ. Σκιαδά, 1994).

Μια διαταρασσομένη, διαζευγμένη ή διαλυμένη οικογένεια ``αφήνει συναισθηματικές πληγές τόσο στο παιδί όσο και στους γονείς`` (Τσιμπούκη Κ, 1975 στο Καρσανίδη Ευάγγελο, 1977 σελ.368), προκαλεί μεγάλους κινδύνους στη συναισθηματική και κοινωνική εξέλιξη του παιδιού. Μεγάλη ψυχική ενέργεια του παιδιού απορροφάται συχνά από οικογενειακές καταστάσεις, οι οποίες είναι γεμάτες από συγκρούσεις και έριδες, με αποτέλεσμα τα παιδιά να μην έχουν τη δύναμη να ασχοληθούν με τα σχολικά τους μαθήματα. (Καρσανίδης Ευάγγελος, 1977).

Η Dr.Joanne Rocklin, η οποία εργάζεται με ζευγάρια που παίρνουν διαζύγιο, σε έρευνες της διαπίστωσε ότι, είτε η οικογένεια είναι χωρισμένη, είτε όχι, οι συνεχιζόμενες συγκρούσεις των γονέων είναι η πιο βλαβερή παράμετρος για τα παιδιά όλων των ηλικιών. Έτσι λοιπόν, τα παιδιά των οποίων οι γονείς τσακώνονται συχνά μπροστά τους έχουν μικρότερες κοινωνικές δεξιότητες από τους συνομηλίκους τους και παίρνουν χαμηλότερους βαθμούς στο σχολείο τους. Συχνά, οι διαζευγμένοι γονείς λανθασμένα περιμένουν ότι οι συγκρούσεις θα εξαφανιστούν μετά το χωρισμό. Στη πραγματικότητα, εκείνη την περίοδο οι καυγάδες και οι θυμοί συχνά αυξάνονται, επηρεάζοντας αρνητικά τα παιδιά, προσθέτοντας περισσότερο άγχος σ' αυτό που αισθάνονται,

καθιστώντας δύσκολη και την προσαρμογή τους στο σχολείο (Vicki Lansky, 1994).

Στα παιδιά ηλικίας 6-12 ετών, το διαζύγιο των γονέων μπορεί να επηρεάσει δυσμενώς την όρεξη για εργασία, την ευρύτητα της σκέψης και την ανάπτυξη της κοινωνικότητας και των σχέσεων με τα συνομήλικα παιδιά (Αλέξανδρος Κακαβούλης, 1990).

Ο Martin Herbert (1998), τονίζει ότι, σε περιπτώσεις διαζυγίου είναι συνηθισμένο να βλέπουμε να αντιδρούν με τρόπους απροσάρμοστους. Αυτοί περιλαμβάνουν:

Αίσθημα παραίτησης: Το παιδί ενδέχεται ν' αποτραβηχτεί από την οικογένεια και τη σχολική ζωή. Αυτός είναι ένας ψυχολογικός μηχανισμός άμυνας, που ονομάζεται "συναισθηματική απομόνωση".

Επιθετικότητα: Το παιδί ενδέχεται να εκδηλώσει τον εσωτερικό πόνο, τη δυσαρέσκεια, τη σύγχυση ή την ταραχή του, γίνοντας επιθετικό προς τους άλλους.

Υποκατάσταση: Το παιδί ίσως ψάξει να βρει, ένα υποκατάστατο του πατέρα ή της μητέρας.

Ο Τσιάντης (1991), κάνοντας διάκριση σε κατηγορίες των παιδιών που έχουν προβλήματα μάθησης και τα οποία, δεν παρουσιάζουν σαφή στοιχεία νευρολογικής διαταραχής ή δυσλειτουργίας αναφέρει, ανάμεσα σ' άλλες και τα "αποστερημένα παιδιά". Στην κατηγορία αυτή, μπορεί να υπάγονται παιδιά, που για διάφορους λόγους, δεν έζησαν ποτέ με την οικογένεια τους ή παιδιά που αν και ζουν με την οικογένεια τους, είχαν από πολύ νωρίς υποστεί εμπειρίες αποχωρισμού από τους γονείς τους. Επίσης, μπορεί να είναι παιδιά των οποίων οι γονείς έχουν δυσαρμονία και διαταραχές στις σχέσεις τους. Τα παιδιά αυτά εμφανίζουν συμπτώματα και διαταραχές της συμπεριφοράς. Μπορεί να είναι επιθετικά αγχώδη, να λένε ψέματα, να εμφανίζουν διάφορα ψυχοσωματικά συμπτώματα αναφέρει ότι, μπορεί να συνυπάρχουν με

καθυστέρηση στην εξέλιξη του λόγου και με μειωμένη σχολική επίδοση ή αποτυχία.

Ο Κυριαζόπουλος (2002), επισημαίνει ότι, το παιδί του διαζυγίου μπορεί να νιώθει φοβία για το σχολείο ή ακόμη και απόρριψη γι' αυτό. Επίσης, το παιδί μπορεί να αρνείται να συνεργαστεί με το δάσκαλο ή με τα άλλα παιδιά, να βάζει τα κλάματα, να είναι δειλό ή επιθετικό, να έχει ακράτεια ούρων, τάση για εμετό και το χειρότερο και συγκινητικότερο, το ίδιο το παιδί να έχει απορρίψει τον ένα γονέα του και να μην δέχεται να τον δει ούτε στο διάλειμμα.

Έρευνες που έκανε η Dr. Joanne Rocklin, η οποία εργάζεται με ζευγάρια που παίρνουν διαζύγιο, δείχνουν ότι, είτε η οικογένεια είναι χωρισμένη είτε όχι, οι συνεχιζόμενες συγκρούσεις των γονέων είναι η πιο βλαβερή παράμετρος για τα παιδιά όλων των ηλικιών. Παιδιά των οποίων οι γονείς τσακώνονται συχνά μπροστά τους, έχουν μικρότερες κοινωνικές δεξιότητες από τους συνομηλίκους τους και παίρνουν χαμηλότερους βαθμούς στο σχολείο (Dr. Joanne Rocklin Vicki στο Lansky, 1994, σελ. 15).

Ο Α. Γ. Ζομπανάκης (1979), αναφέρει ότι "η διχόνοια ακόμη ή γενικά η ανώμαλη συμβίωση των γονέων, που υπονομεύει την τόσο χρειαζόμενη για το παιδί θαλπωρή, γεννά συχνά το συναίσθημα της μειονεξίας. (Ζομπανάκης, 1979, τεύχος α', σελ. 14

Ο Andre le Gall (1963), υποστηρίζει ότι, κάθε οικογενειακή διαφωνία, κάθε έλλειψη συνοχής και στοργής έχει αντίκτυπο στη συμπεριφορά ορισμένων παιδιών και φυσικά στη σχολική τους δουλειά. Κυρίως, αν είναι ευαίσθητος κι εσωστρεφής ένας μαθητής, ο οποίος αναστατώνεται συνέχεια από χίλιες δυο οικογενειακές ανωμαλίες, δεν θα αλλάξει χαρακτήρα στο κατώφλι του σχολείου. Έτσι λοιπόν, ή αντιδρά ζωηρά, είτε με επιθετικές ενέργειες και βίαιη άρνηση είτε με ασυνείδητη και

παθητική άρνηση, ή φαίνεται εξουθενωμένος, απογοητευμένος απ' το πριν, χωρίς να μπορεί να δοθεί σε κάτι, να επιδιώξει ένα σκοπό.

Ο παραπάνω συγγραφέας τονίζει ότι, οικογένεια και σχολείο δεν είναι δυνατόν να διαχωριστούν: θα πρέπει ο μαθητής να βρίσκει στην οικογένεια του, όχι μια απαιτητική και σχολαστική επίβλεψη της σχολικής του δουλειάς, αλλά ένα περιβάλλον εύφορο και προσεκτικό, ενθαρρυντικό όσο και άγρυπνο. Πρέπει να φεύγει κάθε πρωί το παιδί, μ' αυτά τα τονωτικά για το σχολείο. Πολλές αποτυχίες, όπως αναφέρει ο συγγραφέας, δεν έχουν άλλη αιτία παρά την έλλειψη αυτού του εφοδίου (Andre le Gall, 1963 μτφ. Σάββας Βασιλείου σελ. 78-79).

Η Vicki Lansky (1994), υπογραμμίζει ότι, η επίδραση του διαζυγίου στην συμπεριφορά και στη σχολική επίδοση διαφέρει από παιδί σε παιδί. Κάποια παιδιά αναφέρει ότι, περνούν πολύ δύσκολες στιγμές, αποτυχαίνουν στα μαθήματα, αρνούνται να συμμετάσχουν σε ο,τιδήποτε δεν είναι υποχρεωτικό, αγνοούν τους δασκάλους και τον σύμβουλο, που προσπαθούν να βοηθήσουν και χάνουν φίλους εξαιτίας της επιθετικότητας ή της απάθειας τους.

Η Lansky τονίζει ότι, αυτό συμβαίνει γιατί, είναι δύσκολο να αντεπεξέλθεις στις απαιτήσεις του σχολείου, όταν είσαι θλιμμένος και υποφέρεις. Ωστόσο, άλλα παιδιά βλέπουν το σχολείο σαν ένα σωσίβιο. Απορροφούνται από το διάβασμα, τις σχολικές δραστηριότητες και τις φιλίες, προσπαθώντας να ξεφύγουν από τα προβλήματα τους. Μερικοί βρίσκουν ακόμη ότι, η ευκαιρία να μιλήσουν για το διαζύγιο με τους καθηγητές, το σύμβουλο ή τους φίλους τους είναι ένας τρόπος εκτόνωσης· άλλοι μπορεί να προτιμούν να κρατήσουν τα οικογενειακά τους προβλήματα στο σπίτι και να βλέπουν το σχολείο σαν ένα μέρος για να χαλαρώσουν και να τα ξεχάσουν όλα. Έτσι λοιπόν, αν και μερικά παιδιά σχολικής ηλικίας βελτιώνονται στο σχολείο, σε μια προσπάθειά

τους να ξεχάσουν τι συμβαίνει στο σπίτι, άλλα παιδιά χειροτερεύουν γιατί ανησυχούν φοβερά για τους γονείς τους.

Η Lansky αναφέρει ότι, μερικές φορές, το παιδί θα αφήσει τους βαθμούς του να πέσουν σαν ένα τέχνασμα για να τραβήξει την προσοχή των γονιών του και να τους φέρει αναγκάστηκε πιο κοντά (V. Lansky, 1994).

Τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών στο σχολείο, κατά τους Mulkey et al (1992), μπορούν να αποδοθούν στη ματαιώση και στην ανάγκη έκφρασης "επαναστατικής" συμπεριφοράς ή στην διάσπαση της προσοχής, εξαιτίας της αυξημένης ανάγκης των παιδιών για διαπροσωπική επικοινωνία. Επίσης, μπορούν να αποδοθούν στην μικρότερη δυνατότητα ελέγχου από το μόνο γονέα, τη μεγαλύτερη ανάγκη για επικοινωνία με την ομάδα των συνομηλίκων ή στην πίεση που ασκείται στο παιδί, εξαιτίας της δυναμικής της μονογονεϊκής οικογένειας να υιοθετήσει ρόλο περισσότερο ενηλίκου παρά παιδιού στο σπίτι. Είναι γεγονός ότι, τα παιδιά των μονογονεϊκών οικογενειών δουλεύουν περισσότερο συχνά από τα παιδιά των διγονεϊκών οικογενειών σε ευκαιριακές δουλειές, παράλληλα με το σχολείο ή αναλαμβάνουν περισσότερες οικιακές ευθύνες στο σπίτι και φροντίζουν τα μικρότερα αδέρφια τους (Mulkey et al 1992 στο Δήμητρα Κογκίδου, 1995).

Η Κογκίδου Δ. (1995), αναφέρει ότι, τα παιδιά που μεγαλώνουν σε μονογονεϊκές οικογένειες, αποτελούν μια ομάδα υψηλού κινδύνου από πολλές απόψεις και φυσικά, ως προς την εκπαιδευτική επιτυχία, χωρίς όμως, να υπάρχει μεγάλος βαθμός συμφωνίας ως προς τις αιτίες. Ωστόσο, τονίζει ότι, υπάρχουν έρευνες που δείχνουν ότι, οι εκπαιδευτικοί έχουν διαφορετική αντίληψη και προσδοκίες, για τα παιδιά των χωρισμένων γονέων από αυτές που σχηματίζουν για τα παιδιά που ζουν

σε οικογένειες με δυο γονείς (Gottman, Geva and Gefen, 1998 στο Κογκίδου Δ. 1995).

Η παραπάνω συγγραφέας αναφέρει ότι, οι αλλαγές στην οικογενειακή οργάνωση – που χαρακτηρίζουν τις μονογονεϊκές οικογένειες – έχουν συσχετιστεί με δυσκολίες στην επίτευξη εκπαιδευτικής επιτυχίας των παιδιών μέσω πολλών μηχανισμών, όπως: ένταση από τις συσσωρευμένες αλλαγές (Simmons, Burgeson, Carlton – Ford and Blyth, 1987), ένταση εξαιτίας της ύπαρξης ενός θετού γονέα (Amato and Ochiltree, 1987), χαμηλότερες προσδοκίες των εκπαιδευτικών για τα παιδιά αυτών των οικογενειών (Guttman et al, 1988· Hes and Camara, 1979), ελάχιστος διαθέσιμος χρόνος των γονέων για τα παιδιά και οι πίεση από τις εργασιακές συνθήκες (Milne, Meyers, Rosenthal and Ginsburg, 1986), η επίδραση της προσαρμογής του γονέα στο νέο σχήμα οικογενειακής οργάνωσης που επηρεάζει άμεσα τη δυνατότητα προσαρμογής του παιδιού (Hess and Camara, 1979) ή η διαθεσιμότητα ανδρικών μοντέλων στο περιβάλλον του παιδιού (Κογκίδου Δ. , 1995).

Ωστόσο, ένα από τα πιο σημαντικά στοιχεία, είναι ότι υπάρχει κοινωνικός στιγματισμός, ο οποίος, σε συνδυασμό με αρκετές από τις παραπάνω καταστάσεις, μπορεί να οδηγήσει τα παιδιά σε μη ευνοϊκή θέση στο σχολείο, όπως άλλωστε προκύπτει από τα αποτελέσματα των ερευνών (Carmezzy and Rutter, 1983 στο Κογκίδου Δ. , 1995).

Παρολ' αυτά, η Weisner & Garnier (1992), υπογραμμίζουν ότι, παρά τους σημαντικούς κινδύνους που αναφέρθηκαν, υπάρχουν αρκετοί λόγοι που αιτιολογούν την πρόβλεψη ότι, αρκετά παιδιά μονογονεϊκών οικογενειών, μπορούν να έχουν εκπαιδευτική επιτυχία. Υποστηρίζουν ότι, αυτό που καθορίζει τελικά την εκπαιδευτική επιτυχία των παιδιών είναι η ποιότητα της οικογενειακής ζωής (εισόδημα, προσδοκίες – αξίες γονέων). Αυτή, αποτελεί έναν παράγοντα προστασίας από τον κίνδυνο

για εκπαιδευτική αποτυχία καθώς και η προσήλωση στις αξίες που έχει η οικογένεια (π.χ. αξίες επιτυχίας) (Κογκίδου Δ., 1995).

Ο Μάρτιν Ρίτσαρντς (1995), ανέλυσε ένα μεγάλο μέρος ερευνητικού υλικού, σχετικά με την επίδραση του διαζυγίου των γονέων στα παιδιά, από την Αυστραλία, τις Η.Π.Α., την Βρετανία και άλλες χώρες. Υποστήριξε ότι, οι έρευνες αυτές κατέληξαν σε μία σειρά από αξιόπιστα συμπεράσματα. Μέσα από την ανάλυση διαπίστωσε ότι, τα παιδιά με όμοια κοινωνική προέλευση, οι γονείς των οποίων είχαν χωρίσει ή διαζευχθεί, εμφανίζουν μικρές αλλά σταθερές διαφορές αργότερα στη ζωή τους, από τα παιδιά των οποίων οι γονείς δεν είχαν χωρίσει. Κατά μέσον όρο, αναφέρει ότι, τα παιδιά αυτά έχουν χαμηλότερα επίπεδα αυτοεκτίμησης και σχολικής επιτυχίας, ενώ ως ενήλικες αλλάζουν συχνότερα δουλείες και εμφανίζουν μία τάση να χωρίσουν και οι ίδιοι. Ο Ρίτσαρντς τονίζει ότι, οι διαφορές αυτές δεν είναι καθόλου εύκολο να εξηγηθούν, όσο σταθερές κι αν είναι. Ωστόσο, αναφέρει ότι μερικά παιδιά των οποίων οι γονείς έχουν διαζευχθεί, έχουν πετύχει στο σχολείο και δεν εμφανίζουν ιδιαίτερα σημάδια έλλειψης αυτοεκτίμησης. Αντίθετα, παιδιά των οποίων οι γονείς δεν χώρισαν, πέρασαν δυστυχισμένα παιδικά χρόνια, δεν τα κατάφεραν καλά στο σχολείο και δεν είχαν επιτυχημένη επαγγελματική ζωή (Ρίτσαρντς, 1995).

Αξίζει να σημειώσουμε ότι, μια βασική δυσκολία για να ερμηνεύσει τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών, είναι ότι, οι έρευνες μακροχρόνιας παρακολούθησης αναφέρονται εξ' ορισμού στο παρελθόν. Οι στάσεις απέναντι στο διαζύγιο αλλάζουν γρήγορα, έτσι λοιπόν λίγα χρόνια πριν, το διαζύγιο συνοδευόταν στιγματισμό πολύ περισσότερο σχετικά με τώρα.

Ο Amato (1993), υποστηρίζει ότι "ίσως να μην είναι απλώς η παρουσία ή η απουσία των δυο γονιών που είναι το σημαντικό, όσο το ύφος και το περιεχόμενο της γονικής σχέσης. Τα παιδιά φαίνεται να

προκόβουν περισσότερο όταν τα αγαπούν, όταν οι γονείς είναι αυστηροί – όχι όμως αυταρχικοί – και όταν οι γονείς είναι ευαίσθητοι στις ανάγκες τους'' (Amato 1993 στο Ρίτσαρντς 1995, σελ. 225).

Το διαζύγιο μπορεί, βέβαια, να δυσχεραίνει τη διατήρηση ενός τέτοιου τρόπου γονικής μέριμνας. Παρόλ' αυτά, η διάσταση μεταξύ των γονιών που εξακολουθούν να μένουν μαζί μπορεί να έχει και αυτή επιζήμιες συνέπειες για τα παιδιά.

Ο Dominian (1998), υποστηρίζει ότι, όλες οι μελέτες, που εξετάζουν τις επιπτώσεις του διαζυγίου στα παιδιά, έχουν βρει ότι, η απόδοση των παιδιών στο σχολείο επηρεάζεται αρνητικά. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι, παιδιά διαζευγμένων οικογενειών είχαν περισσότερες πιθανότητες να τοποθετηθούν σε ειδικές τάξεις ανάγνωσης, να έχουν χαμηλότερη απόδοση στο σχολείο και στις κοινωνικές τους σχέσεις και μεγαλύτερες πιθανότητες παραπομπής σε εκπαιδευτικό ψυχολόγο.

Οι McClean and Wadworth [χ.χ] βρήκαν ότι, '' όσα παιδιά έζησαν την εμπειρία του διαζυγίου των γονέων τους, στη διάρκεια των σχολικών τους χρόνων είχαν σημαντικά αυξημένες πιθανότητες για μικρότερη απόδοση στους εκπαιδευτικούς χώρους ανεξάρτητα κοινωνικής τάξης ή οικογενειακής προέλευσης'' (McClean and Wadworth στο J. Dominian, 1998 σελ. 253).

Ο Νταλούκας (1993), αναφέρει ότι, μελέτες έχουν δείξει ότι, παιδιά χωρισμένων γονιών έχουν καλύτερη σχολική επίδοση, όταν τα παιδιά περνούν περισσότερο χρόνο μαζί και με τους δυο γονείς τους.

Η Vicki Lansky (1994), τονίζει ότι τα παιδιά με ένα γονιό δεν τα καταφέρνουν τόσο καλά στο σχολείο όσο τα παιδιά με τους δυο γονείς. Ωστόσο, μιλά για έρευνες, οι οποίες έδειξαν ότι, τα παιδιά των χωρισμένων γονιών δεν είναι απαραίτητο να παρουσιάζουν συνεχή προβλήματα στο σχολείο, αν και όπως αναφέρει τα αγόρια χωρισμένων οικογενειών, για κάποιο λόγο, είναι πιθανότερο να ταξινομηθούν στους

μαθητές με " χαμηλές επιδόσεις" παρά τα αγόρια που ζουν και με τους δυο γονείς τους.

Ο Νταλούκας (1993), υποστηρίζει ότι, φαίνεται πως τα αγόρια έχουν μεγαλύτερη δυσκολία να ξεπεράσουν το πρόβλημα κι αυτό φαίνεται όχι μόνο από την επίδοση, αλλά και από την συμπεριφορά τους. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά, "τα προβλήματα ενός παιδιού, που προέρχεται από ένα χωρισμό, είναι προβλήματα συμπεριφοράς και εσωτερικών δυσκολιών – όπως το άγχος. Αυτό είναι συχνότερο στα αγόρια απ' ότι στα κορίτσια και έχει ως συνέπεια να εγκαταλείψει ένα παιδί τις συνήθειες του (π. χ. της τουαλέτας, όταν μιλάμε για μικρό παιδάκι), ν' αναπτύξει δυσκολίες στον ύπνο (π. χ. ν' αρχίσει να ξυπνάει από εφιάλτες) και να προσκολληθεί περισσότερο στον ένα γονιό απ' ότι στον άλλο" (Νταλούκας, 1993 σελ. 23).

Οι Robert Blanchard και Herry Biller στο J. Gottman(2000), διαπίστωσαν σε έρευνες ότι, τα αγόρια των οποίων ο πατέρας ήταν απών, είχαν τους χειρότερους βαθμούς, ενώ τα αγόρια των οποίων ο πατέρας ήταν παρών και διαθέσιμος, τους καλύτερους.

Ο Gottman (2000), μαζί με τους συνεργάτες του, σε μελέτες που έκαναν διαπίστωσαν ότι, τα παιδιά των οποίων οι γονείς έχουν συχνές και έντονες συγκρούσεις μεταξύ τους, καθώς επίσης και παιδιά χωρισμένων γονέων, έχουν μικρότερους βαθμούς στο σχολείο. Ακόμη, βρήκαν ότι οι δάσκαλοι τα αξιολογούν χαμηλότερα σε κλίμακες ικανοτήτων και νοημοσύνης.

Η Barbara Dafoe Whitehead, [χ.χ] δημοσιογράφος ειδική σε κοινωνικά θέματα, γράφει στην επιθεώρηση Atlantic Monthly:

" Η μεγάλη εκπαιδευτική τραγωδία της εποχής μας, είναι ότι πολλά παιδιά στις Ηνωμένες πολιτείες αποτυγχάνουν στο σχολείο όχι επειδή αντιμετωπίζουν νοητικά ή σωματικά προβλήματα , αλλά επειδή έχουν σοβαρά συναισθηματικά προβλήματα...Οι εκπαιδευτικοί διαπιστώνουν

ότι, πολλά παιδιά είναι τόσο ταραγμένα, αναστατωμένα και απορροφημένα από το εκρηκτικό δράμα των οικογενειών τους, που δεν είναι ικανά να συγκεντρωθούν ούτε καν στη μάθηση της προπαίδειας" (Barbara Dafoe Whitehead στο Gottman, 2000 σελ. 169).

Σύμφωνα με την Ντολτό (1997), κατά τη διάρκεια του διαζυγίου αντενδείκνυται να αναγκάσουμε το παιδί να αλλάξει σχολείο. Υποστηρίζει ότι, μπορούμε να είμαστε σίγουροι ότι, το παιδί θα χάσει δύο σχολικές χρονιές. Αυτό συμβαίνει, επειδή το παιδί δεν θα μπορέσει να παρακολουθήσει, διότι θα είναι υπερβολικά διχασμένο. (Φρανσουάζ Ντολτό, 1997).

Το παιδί αυτή την περίοδο αν δεν αποκοπεί από τα πάντα, αν παραμείνει στο σχολείο του, στη γειτονιά του, αν διατηρήσει τους φίλους του, θα υπομένει ευκολότερα το διαζύγιο των γονέων του. Κατά συνέπεια, η κοινωνική του ζωή θα το βοηθήσει σημαντικά να ξεπεράσει τα προβλήματα που αντιμετωπίζει, εφόσον στην ηλικία (6-12 ετών), αρχίζει να αποστασιοποιείται περισσότερο από τους γονείς του και από την οικογενειακή του ζωή. Για το παιδί του διαζυγίου, το σχολείο -αν εξακολουθήσει να πηγαίνει στο ίδιο- θα είναι μεγάλο στήριγμα. Κατά κύριο λόγο, γιατί είναι ένα πλαίσιο στήριξης, το οποίο δεν μεταβάλλεται και έτσι, θα του προσφέρει ασφάλεια. Ωστόσο, ιδιαίτερη σημασία σ' αυτή την ηλικία έχουν για το παιδί οι συνομήλικοι. Ακόμη, τα μαθήματα θα δώσουν τη δυνατότητα στο παιδί ν' αποστασιοποιηθεί από τους γονείς του και να αντισταθμίσει, έστω και περιορισμένα τις στενοχώριες του. (Κλαίρ Γκαρμάρ και Φρανσίς Τεοντόρ, 1994).

Είναι ολέθριο για το παιδί, κατά τη διάρκεια της σχολικής χρονιάς, να αφήνει το σχολείο του και να πάει να ζήσει αλλού, με το γονέα που μένει.

Η Φρανσουάζ Ντολτό τονίζει ότι "η απόγνωση που αισθάνεται το παιδί είναι διπλή: από τη μια το πιο βαθύ του είναι, το υποκείμενο όπως σχηματίστηκε από τα δύο όντα που το συγκρότησαν, κλονίζεται. Από την

άλλη, το κοινωνικό του είναι, που εξαρτάται από τους συνομήλικους συμμαθητές του θίγεται'' (Φ. Ντολτό, 1997 σελ.22).

Η παραπάνω συγγραφέας αναφέρει ότι, αυτό συμβαίνει διότι, το παιδί θα χρειαστεί να συνηθίσει με άλλους συμμαθητές, οι οποίοι θα το ρωτάνε γιατί πήγε στο σχολείο τους στη μέση της χρονιάς έτσι θα διπλασιάζουν την απόγνωσή του.

Επίσης, υπάρχει η πιθανότητα οι γονείς να μην έχουν πει, στο παιδί τι έχει συμβεί για ν' αποφευχθεί τυχόν σύγκρουση και να του δώσουν ως εξήγηση: '' Ο πατέρας σου, η μητέρα σου έφυγε για ταξίδι''. Όπως τονίζει η Ντολτό και στην περίπτωση, όπου το παιδί παραμένει στο ίδιο σχολείο, τα πράγματα δεν θα είναι τόσο καλά. Αναφέρει ότι, ''το κοινωνικό του συνεχές'' θα έχει διακοπή, εφόσον του έκρυσαν την αλήθεια για τον καινούριο τρόπο ζωής των γονιών του, που έχουν χωρίσει. Συνεπώς, το παιδί μπορεί να βιώσει αποδοκιμασία ή απόρριψη από τους γονείς του (Φρανσουάζ Ντολτό, 1997) .

Η Δήμητρα Κογκίδου(1995), αναφέρει ότι, μερικοί ερευνητές/τριες υποστηρίζουν ότι, η επίδραση της μονογονεϊκής οικογένειας από την εκπαιδευτική μειονεξία ή από το χαμηλό εισόδημα, εξαιτίας της απουσίας του πατέρα (Herzog and Sudia, 1973), δηλαδή όταν το νοικοκυριό είναι μόνο με τη μητέρα και έχει ικανοποιητικό εισόδημα, τότε δεν υπάρχει καμία αρνητική επίδραση στην εκπαιδευτική επιτυχία του παιδιού.

Άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν το αντίθετο, ότι τα παιδιά βλάπτονται από την ψυχολογική ένταση και την ελλιπή κοινωνικοποίηση, ακόμη και όταν υπάρχει ικανοποιητικό εισόδημα (Crain and Weisman, 1972 : Keith and Finlay,1988 στο Κογκίδου Δ. 1995).

Οι Mulkey, Crain και Harrington (1992), θεωρούν ότι οι δυσκολίες είναι περισσότερο συναισθηματικές παρά γνωστικές και αποδίδονται περισσότερο στη δυσκολία χειρισμού της συμπεριφοράς των παιδιών από

το μόνο γονέα. Οι ερευνητές/τριες, που υποστηρίζουν αυτή την άποψη θεωρούν ότι, η απουσία της μητέρας είναι εξίσου ή περισσότερο επιζήμια με την απουσία του πατέρα.

Η απουσία του ενός γονέα είναι γενικά επιζήμια, καθώς αλλάζει τον τρόπο λήψεως αποφάσεων και μειώνει τη δυνατότητα του γονεϊκού έλεγχου στη συμπεριφορά του παιδιού. Έτσι λοιπόν, είναι η κύρια αιτία της λιγότερο ευνοϊκής θέσης του παιδιού που ζει σε μονογονεϊκή οικογένεια.

Η Κογκίδου Δ. (1995), υποστηρίζει ότι περιορισμένο εισόδημα μπορεί να επηρεάσει την εκπαιδευτική επιτυχία, εξαιτίας της έλλειψης οικονομικής στήριξης από τους γονείς και την πιθανή αναγκαστική είσοδο του παιδιού, από πολύ νωρίς στην αγορά εργασίας.

Ο Κυριαζόπουλος (2002), αναφέρει ότι το πλούσιο σε ερεθίσματα περιβάλλον, βοηθάει το παιδί να προσαρμόζεται καλύτερα, να συμμετέχει περισσότερο στη μαθησιακή διαδικασία της τάξης, να εκφράζεται ευκολότερα και να αφομοιώνει γρηγορότερα τη μόρφωση του σχολείου.

Η οικογένεια, σαν περιβάλλον έχει μερικά χαρακτηριστικά που επηρεάζουν τη διαδικασία ανάπτυξης του παιδιού και τη σχολική του προσαρμογή. Οι πιο σημαντικές μεταβλητές είναι: α) οι υλικές, β) η σύνθεση της οικογένειας, γ) η προσωπικότητα των γονέων, δ) οι σχέσεις των γονέων μεταξύ τους, ε) οι σχέσεις των γονέων με το παιδί (Κυριαζόπουλος, 2002).

Στον Κυριαζόπουλο(2002), τονίζεται ότι, συνάρτηση του τρόπου συμπεριφοράς των γονέων είναι η ψυχολογική προετοιμασία των παιδιών για φοίτηση στο σχολείο. Μ' αυτόν τον τρόπο, το παιδί διαμορφώνει θετική ή αρνητική στάση για το σχολείο, γεγονός που βοηθά όχι μόνο στην πρώτη του προσαρμογή στο σχολείο αλλά καθορίζει και την παραπέρα πορεία του και σχολική εργασία και πρόοδο.

Αναμφισβήτητα λοιπόν, η συμπεριφορά των γονιών καλλιεργεί στα παιδιά αξιολογικούς προσανατολισμούς, οι οποίοι ευνοούν την ανάπτυξη κινήτρων επιτυχίας.

Οι σχέσεις που αναπτύσσουν τα παιδιά με τους γονείς τους επηρεάζουν τη συναισθηματική τους ανάπτυξη και φυσικά και τις στάσεις τους απέναντι στη ζωή γενικότερα. Η διαμόρφωση των στάσεων αυτών, επηρεάζεται από τη μίμηση του ενήλικου προτύπου και από την καθημερινή πρακτική του γονέα. Έτσι λοιπόν, κάθε δυσκολία στη συναισθηματική ζωή του παιδιού και στη σχέση του με τους γονείς του έχει επιπτώσεις στη σχολική του επιτυχία και στη θετική στάση του για το σχολείο. Βέβαια, η θετική αυτή στάση διαμορφώνεται μόνο αν το παιδί γνωρίσει στα πρώτα χρόνια της ζωής του, τη ζεστασιά και τη θαλπωρή της οικογένειας και βιώσει την αμοιβαιότητα των σχέσεων, την εμπιστοσύνη και την ασφάλεια (Κυριαζόπουλος, 2002).

Ο Erikson κάνει λόγο για αίσθημα "αρχέγονης εμπιστοσύνης", δηλαδή εννοεί τη θετική στάση του ατόμου απέναντι στον ίδιο τον εαυτό του και τον εξωτερικό κόσμο γενικότερα. Αυτή, αποτελεί θεμελιακή προϋπόθεση για τη σύμμετρη και σφαιρική ανάπτυξη της προσωπικότητας.

Συμπερασματικά, η οικογένεια με τον κοινωνικό- πολιτιστικό της περίγυρο, έχει σημαδέψει καθοριστικά, την ωρίμανση του παιδιού και έχει καλλιεργήσει σε μεγάλο βαθμό, αυτό που ονομάζουμε σχολική αποτυχία ή επιτυχία πριν ακόμη φοιτήσει στο σχολείο (Κυριαζόπουλος, 2002).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII

ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ

7.1 ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΓΟΝΕΩΝ ΣΕ ΜΙΑ ΥΓΙΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Σύμφωνα με την Δραγάση-Σηφάκη (1999), η συμβουλευτική γονέων στοχεύει να βοηθήσει τους γονείς :

α) Να εξελίσσουν και να εμπλουτίζουν συνεχώς, τη συζυγική τους σχέση

β) Να αντιληφθούν την ευθύνη του γονικού ρόλου

γ) Να πληροφορηθούν για τα στάδια εξέλιξης του παιδιού και να γνωρίσουν τα βασικά χαρακτηριστικά κάθε σταδίου, ώστε να ερμηνεύουν τις αντιδράσεις του παιδιού τους.

δ) Να εξασφαλίσουν τις προϋποθέσεις, που είναι απαραίτητες για την ομαλή ανάπτυξη των παιδιών τους.

ε) Να ασχοληθούν σοβαρά με τα θέματα υγείας, ειδικών αναγκών, χρήσης ουσιών κ.α., προκειμένου, να προφυλάξουν τα παιδιά τους και να τους προσφέρουν την κατάλληλη στήριξη.

στ) Να αντιμετωπίζουν με ευθύνη το θέμα του επαγγελματικού προσανατολισμού κ.α.

7.2 ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΚΡΙΣΙΜΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ

“ Η κρίση είναι μια κατάσταση αποδιοργάνωσης, κατά την οποία ο βοηθούμενος αντιμετωπίζει αποστέρηση σημαντικών στόχων που έχει θέσει για τη ζωή του ή βαθιά διάσπαση του κύκλου της ζωής του και των μεθόδων καταπολέμησης του στρες” (Brammer, 1973, στη Μαλικιώση-Λοΐζου, 1999, σελ. 299).

Οι κρίσιμες καταστάσεις, που αντιμετωπίζουν οι άνθρωποι περιλαμβάνουν, περιπτώσεις απόπειρας αυτοκτονίας, απώλειας πολύ αγαπητού προσώπου, βιασμού, οικογενειακών κρίσεων όπως, διαζύγιο και απιστία, διαπροσωπικών κρίσεων με άτομα που είναι πολύ αγαπητά και οικονομικών δυσκολιών.

Βασικός στόχος της συμβουλευτικής, είναι να βοηθήσει το άτομο να ξεπεράσει την κρίσιμη κατάσταση που αντιμετωπίζει εκπνέοντας του εμπιστοσύνη.

7.3 ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΣΥΖΥΓΙΚΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ

Σύμφωνα με την Μ. Μαλικιώση- Λοϊζου (1999), η συμβουλευτική της οικογένειας είναι ο κλάδος εκείνος, που σαν στόχο έχει την επίλυση των προβλημάτων της συζυγικής ή οικογενειακής σχέσης. Επίσης, συμπεριλαμβάνει τον οικογενειακό προγραμματισμό και την προετοιμασία του ζευγαριού για το γάμο. Στις περιπτώσεις των διαζυγίων, η συμπαράσταση του σύμβουλου είναι καθοριστικής σημασίας και έγκειται στο να βοηθήσει τα μέλη της οικογένειας να αντιμετωπίσουν πιο εποικοδομητικά, τα προβλήματα που προκύπτουν από τη διάλυση του γάμου.

Τα θέματα με τα οποία ασχολείται συνήθως, η οικογενειακή συμβουλευτική είναι: διαπροσωπικές σχέσεις μεταξύ συζύγων, γονέων παιδιών και αδελφών. Προβλήματα σχετικά, με την ανατροφή των παιδιών, σεξουαλικά προβλήματα του ζευγαριού, οικονομικά και νομικά οικογενειακά προβλήματα. Τέλος, ασχολείται με την επιλογή συντρόφου και την πρόβλεψη επιτυχίας ή αποτυχίας μιας σχέσης. Αυτό, επιτυγχάνεται με την βοήθεια του οικογενειακού προγραμματισμού.

Η συζυγική ή οικογενειακή συμβουλευτική αναπτύχθηκε ιδιαίτερα τα τελευταία 50 χρόνια. Οι λόγοι που οδήγησαν σε αυτό, έχουν να κάνουν με την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης στα ανθρώπινα δικαιώματα. Τα " αδύναμα " μέλη της οικογένειας- οι γυναίκες και τα παιδιά- κατάφεραν να υψώσουν τη φωνή τους και να αναδείξουν έτσι πολλά από τα προβλήματα, που αντιμετώπιζαν. Οι γεωγραφικές μετακινήσεις της οικογένειας , η ολοένα αύξηση των διαζυγίων. Η απομάκρυνση των συγγενικών προσώπων μεταξύ τους και η έλλειψη επικοινωνίας, δημιούργησε πιο έντονη την ανάγκη των μελών της οικογένειας, να μιλήσουν για τα προβλήματα και τις συγκρούσεις που τους βασανίζουν και να αναζητήσουν βοήθεια.

Ο σύμβουλος, που έχει το ρόλο να σταθεί και να βοηθήσει την οικογένεια, οφείλει να έχει γνώση και κατανόηση των τρόπων με τους οποίους, λειτουργούν τα ζευγάρια αλλά και όλος ο οργανισμός της οικογένειας. Σε κάθε φάση της εξέλιξης της, η οικογένεια αντιμετωπίζει διαφορετικές καταστάσεις και οι συγκρούσεις ή κρίσιμες φάσεις που περνάει προέρχονται από άλλες πηγές. Άλλα προβλήματα και δυσκολίες παρουσιάζει και συνεπώς αντιμετωπίζει το νιόπαντρο ζευγάρι, αλλά η νεαρή οικογένεια, διαφορετικά το ζευγάρι των ηλικιωμένων που τα παιδιά τους έχουν φύγει από το πατρικό σπίτι κ.α.

Η διαδικασία της οικογενειακής συμβουλευτικής οπωσδήποτε διαφέρει από ειδικό σε ειδικό. Ορισμένες όμως αρχές, τηρούνται από όλους. Συγκεκριμένα, ο σύμβουλος στις πρώτες τουλάχιστον συναντήσεις, βλέπει και συζητάει με κάθε μέλος ξεχωριστά. Με αυτό τον τρόπο, δίνεται στα μέλη της οικογένειας η δυνατότητα, να εκφραστούν πιο ελεύθερα και έτσι, ο ειδικός αποκτά μια πιο προσωπική εντύπωση για κάθε μέλος.

Μια ακόμα αρχή είναι πως, από την στιγμή που ο σύμβουλος θα κατανοήσει την άποψη κάθε μέλους και θα αναγνωρίσει τις πηγές των δυσκολιών, που αντιμετωπίζουν στις μεταξύ τους σχέσεις, θα αρχίσει να ερμηνεύει τις στάσεις και τα συναισθήματα του κάθε μέλους. Έτσι, θα μπορεί να τα μεταφέρει ίσως και στους υπόλοιπους για να ανοίξει δρόμους για καλύτερη επικοινωνία μεταξύ τους.

Βασισμένος στα παραπάνω, όταν καταλάβει ότι αρχίζει να υπάρχει κάποιο σημείο επαφής μεταξύ των μελών της οικογένειας, θα προγραμματίσει μια κοινή συνάντηση και όλοι μαζί από κοινού, θα συζητήσουν για τα προβλήματα τους. Ο ίδιος, θα διευθύνει τη συζήτηση και θα φροντίσει να τα καθοδηγήσει προς τη λύση του.

7.4 ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΔΙΑΖΥΓΙΟΥ

Σύμφωνα με τους Kressel και Deutsch (1977), η συμβουλευτική διαζυγίου προέρχεται από τη συμβουλευτική του γάμου, ως ειδικός κλάδος και αναφέρεται στην απόφαση του ζευγαριού να χωρίσει και στις σχετικές διαπραγματεύσεις που αυτό επιφέρει.

Στόχος της, είναι να βοηθήσει το ζευγάρι να αποσυνδεθεί από το γάμο, με τις λιγότερες δυνατές επιπτώσεις, τόσο για το ίδιο το ζευγάρι όσο και για τα παιδιά. Οι συμβουλευτικές παρεμβάσεις –σε ατομική ή ομαδική βάση- είναι ικανές να βοηθήσουν το άτομο στις διαφορετικές φάσεις στη διαδικασία του χωρισμού. Στόχος τους είναι να προσφέρουν αποτελεσματική βοήθεια στο άτομο για να ξεπεράσει το θρήνο του, να ανακτήσει την αυτοπεποίθηση του και να μπορέσει να λειτουργήσει ικανοποιητικά σε όλους τους τομείς της ζωής του.

Οι συμβουλευτικές παρεμβάσεις για γονείς μετά το διαζύγιο επικεντρώνονται σε θέματα σε σχέση, με την προσαρμογή και τις ψυχολογικές αντιδράσεις των παιδιών τους. Επίσης, σε τρόπους κατάλληλης ανατροφής και διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους και σε τρόπους προσέγγισης συνεργασίας των γονέων.

Οι συμβουλευτικές και θεραπευτικές παρεμβάσεις ποικίλουν ανάλογα με τη θεωρητική προσέγγιση και εκπαίδευση του ειδικού, την διαθεσιμότητα των υπηρεσιών, την ψυχολογική κατάσταση και τις ανάγκες των συζύγων αλλά και των παιδιών και το στάδιο της διαδικασίας του χωρισμού στο οποίο βρίσκονται καθώς και με το είδος της παρέμβασης, που η οικογένεια θεωρεί ως το πιο κατάλληλο για τις ανάγκες της. Οι παρεμβάσεις αυτές μπορεί να αναφέρονται – στους συζύγους χωριστά ή και μαζί, στα παιδιά,- σε όλα τα μέλη της οικογένειας και στα παιδιά με το γονέα που είναι υπεύθυνος για την επιμέλεια τους. Επίσης, είναι δυνατή η ένταξη των συζύγων σε

προγράμματα ομαδικής συμβουλευτικής με επίκεντρο το χωρισμό ή σε ειδικές ομάδες υποστήριξης.

Η σχέση μεταξύ σύμβουλου και των συζύγων πρέπει να βασίζεται στη λειτουργία κλίματος εμπιστοσύνης, στην υποστήριξη και καθησύχαση και στη διατήρηση εχεμύθειας και αμεροληψίας(Χρυσή Γ. Χατζηχρήστου, 1999).

Οι συμβουλευτικές- θεραπευτικές παρεμβάσεις και τα προγράμματα, σε ατομική, οικογενειακή ή ομαδική βάση ποικίλουν, ως προς τη χρονική διάρκεια και τη δομή ανάλογα με τους συγκεκριμένους σκοπούς και στόχους. Κάποιες παρεμβάσεις και προγράμματα, -δευτερογενούς πρόληψης- έχουν συμβουλευτικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα με συγκεκριμένη δομή και αριθμό συναντήσεων(συνήθως 8-20) και αποσκοπούν στη βελτίωση και ανάπτυξη συγκεκριμένων ικανοτήτων και δεξιοτήτων και στην εκμάθηση στρατηγικών επίλυσης προβλημάτων και μεθόδων αντιμετώπισης αγχογόνων καταστάσεων. Ωστόσο, υπάρχουν και μακροχρόνιες παρεμβάσεις τριτογενούς πρόληψης- κυρίως σε οικογενειακή και ατομική βάση- οι οποίες έχουν θεραπευτικό χαρακτήρα όταν υπάρχουν ενδείξεις συμπτωμάτων ψυχοπαθολογίας με μεγάλη διάρκεια και ένταση. Ακόμη, κάποιες παρεμβάσεις σε ομαδική βάση αφορούν ομάδες αλληλοϋποστήριξης με χαλαρή δομή. Κύριος σκοπός τους είναι, η δημιουργία ενός υποστηρικτικού δικτύου μεταξύ των μελών που αντιμετωπίζουν παρόμοια προβλήματα μετά το χωρισμό(Χρυσή Γ. Χατζηχρήστου, 1999).

7.4.1 ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΤΟ ΓΟΝΕΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΕΧΕΙ ΤΗΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Πολύ σημαντική είναι, η συνέπεια και η συχνότητα στην επικοινωνία και επαφή των παιδιών με το γονέα, που δεν έχει την επιμέλεια. Ο γονέας πρέπει, να προσπαθήσει να έχει τακτική επικοινωνία με τα παιδιά ιδιαίτερα, την αρχική περίοδο του χωρισμού. Όταν δεν υπάρχει επικοινωνία, τα παιδιά είναι δυνατόν να θεωρήσουν ότι οι γονείς τα απορρίπτουν και ότι δεν τα αγαπούν πλέον. Παρ'όλα αυτά, αν ο γονέας που έχει την επιμέλεια δεν μπορεί να τα βλέπει και να έρχεται σε επικοινωνία μαζί τους, θα πρέπει να προσπαθήσει να είναι συνεπής και να κρατά τις υποσχέσεις του. Δηλαδή, να μην αφήνουν τα παιδιά να τον/την περιμένουν, αν δεν πρόκειται να πάει και να προσπαθεί να μην αναβάλλει τις συναντήσεις, μαζί τους.

Ο γονέας, καλό θα ήταν να συνεννοηθεί με τα παιδιά για το χρόνο συνάντησης τους και το πρόγραμμα που θα διαμορφώσουν για τη συνάντηση αυτή. Όμως πολλές φορές, τα παιδιά νιώθουν ότι είναι ένα πρόγραμμα περισσότερο βολικό στους γονείς τους και δημιουργεί δυσκολίες στο δικό τους, με αποτέλεσμα να βρίσκουν δικαιολογίες για να αποφύγουν τις συναντήσεις. Γι' αυτό, θα πρέπει το πρόγραμμα, που ακολουθείται να είναι ευέλικτο και να προσαρμόζεται σε αλλαγές (Χατζηχρηστού Χρυση Γ. 1999).

Η συγγραφέας αναφέρει ότι, ανάλογα με την ηλικία των παιδιών χρειάζονται διαφορετικά χρονικά διαστήματα επαφής και επικοινωνίας. Τα μικρότερα παιδιά (6-12 ετών), χρειάζονται περισσότερο χρόνο, προσοχή και έκδηλη τρυφερότητα, ώστε να

νιώθουν ασφαλή και να νιώθουν την αγάπη του γονέα που έχει φύγει από το σπίτι.

7.4.2 Η ΣΤΑΣΗ ΓΟΝΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ

Το διαζύγιο είναι ένα οδυνηρό γεγονός στη ζωή του παιδιού και οι επιπτώσεις του, μπορεί να είναι πολύ σοβαρές για τη μελλοντική ζωή του. Με το διαζύγιο τα παιδιά ζουν μέσα σε μια συγκρουσιακή οικογενειακή κατάσταση ή σε ένα περιβάλλον κακοποίησης ή παραμέλησης. Γι'αυτό το λόγο, επιβάλλεται κάποια προετοιμασία των παιδιών από τους ίδιους τους γονείς.

Έτσι λοιπόν, πρέπει να υπάρχει κατάλληλη πληροφόρηση στα παιδιά για να καταλάβουν το χωρισμό των γονιών τους και την επακόλουθη απομάκρυνση από το σπίτι του πατέρα ή της μητέρας. Οι γονείς, πρέπει να ανταποκριθούν στο πνευματικό επίπεδο των παιδιών τους και να είναι σαφείς, ειλικρινείς και έντιμοι. Η ανικανότητα των γονέων, να εξηγήσουν με ειλικρίνεια και σαφήνεια το χωρισμό σημαίνει για τα παιδιά, εκτός από την οδυνηρή εμπειρία της διάλυσης της οικογένειας, και ένα επιπλέον σημείο: ότι πρέπει από μόνα τους, να αναζητήσουν της αιτίες αυτού που συνέβη.

Η Χατζηχρήστου (1999) τονίζει ότι, χρειάζεται οι γονείς να βρουν το θάρρος και την δύναμη να εξηγήσουν στα παιδιά με άμεσο και ξεκάθαρο

τρόπο τι σημαίνει "διαζύγιο" καθώς και τα γενικά προβλήματα, που τους οδήγησαν στην απόφασή τους να χωρίσουν.

Σύμφωνα με το Λούις Ρόχας Μάρκος(1998), οι γονείς πρέπει να κατανοούν τις ανησυχίες τους και να τα ενθαρρύνουν, να τα στηρίζουν και κυρίως, να υπόσχονται ότι, θα συνεχίσουν να τα αγαπούν, να τα προστατεύουν και να διατηρούν τις υποχρεώσεις τους σαν γονείς' ακόμα και να ζουν χωριστά. Επιπλέον, αρκετά παιδιά κατηγορούν τους εαυτούς τους ότι, είναι υπαίτιοι για το χωρισμό, ιδέα που πρέπει να διώξουν οι γονείς. Πρέπει να τους εξηγήσουν ότι, η απόφασή τους δεν επηρεάστηκε από αυτά. Η ηλικία των παιδιών είναι σημαντικός παράγοντας, που θα καθορίσει τις αντιδράσεις των παιδιών τους στο γεγονός του διαζυγίου και πως μπορούν να βοηθήσουν το παιδί τους. Οι εξηγήσεις που θα χρησιμοποιήσουν για να εξηγήσουν το χωρισμό τους θα διαφέρουν ανάλογα με το αν απευθύνονται σε ένα δίχρονο ή ένα δεκάχρονο. Θα πρέπει να έχουν υπόψη τους, το επίπεδο κατανόησης του κάθε παιδιού, τυχόν προσλαμβάνουσα παραδείγματα, που μπορεί να έχει σχετικά με τα διαζύγια.

Επιπλέον, τα μικρά παιδιά έχουν λιγότερες αναμνήσεις από την προηγούμενη οικογενειακή ζωή, προσαρμόζονται πιο εύκολα στις αλλαγές που μπορεί να επιφέρει ένας χωρισμός. Τα παιδιά ηλικίας 7 ή 8 ετών θλίβονται ιδιαίτερα, με την προοπτική ενός δεύτερου γάμου, φοβούνται μήπως χάσουν την θέση τους, μέσα στην οικογένεια. Εξαιτίας της κατάστασης αυτής, τα περισσότερα παιδιά θέτουν κάποια ερωτήματα, που ζητούν να απαντήσουν μόνο τους. Που θα μείνουν; Θα πρέπει να αλλάξουν σχολείο; Τι θα γίνει αν ο ένας γονιός τους μετακομίσει μακριά; (Vicki Lansky, 1994).

Σύμφωνα με τον G. Caplan, διευθυντής του Family Center of the Jerysalem Institute for the study of psychological stress, σε άρθρο του στο Arch. Dis.Childhool 62 (1987), που τα κύρια σημεία του

δημοσιεύτηκαν στην ενημερωτική έκδοση "Παιδί" του ιδρύματος ερευνών για το παιδί (τεύχος 19, Σεπτ.1987) ως επικεφαλίδα από το Σπύρο Δοξιάδη, συμβουλεύει ότι "οι γονείς πρέπει να συζητούν με τα παιδιά τους και η συζήτηση να γίνει μόνο μια έως δυο εβδομάδες πριν από το χωρισμό για τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, ενώ ένα με δυο μήνες για παιδιά 5 έως 8 ετών, ενώ μεγαλύτερα παιδιά πρέπει να προετοιμαστούν ακόμα πιο νωρίς" [Νικολαου-Ζαχου,2004(internet)].

Η Χατζηχρήστου Χρ.(1999) αναφέρει ότι, ο πιο κατάλληλος χρόνος που πρέπει να ενημερωθούν τα παιδιά για το χωρισμό των γονέων τους είναι όταν έχουν πάρει την τελική απόφαση και συνήθως μεσολαβεί κάποιο χρονικό διάστημα πριν πραγματοποιηθεί. Εάν η απόφαση δεν είναι οριστική δεν πρέπει να βιαστούν να το ανακοινώσουν στα παιδιά.

Η συζήτηση με τα παιδιά, θα πρέπει να γίνεται συγχρόνως και με τους δυο γονείς παρόντες, γιατί έτσι αυτά θα πεισθούν ότι οι γονείς τους συμφωνούν στα λεγόμενα τους. Ανάλογα με τις αντιδράσεις των παιδιών στις πρώτες συζητήσεις που θα έχουν με τους γονείς τους θα κριθεί αν τέτοιου είδους επαφές θα πρέπει να συνεχιστούν και με ποιον από τους δυο (ή και τους δυο) γονείς θα πρέπει να γίνουν.

Η Χατζηχρήστου Χρ. (1999) αναφέρει ότι , οι γονείς πρέπει να αναφέρουν στα παιδιά συγκεκριμένες προσπάθειες που έκαναν για να βελτιώσουν τη σχέση τους και να αποφύγουν το χωρισμό (π.χ εξωσυζυγικές σχέσεις να αναγνωρίζουν ότι αποτελούν ενδείξεις της μη ικανοποίησης από τη συζυγική σχέση).

Πρέπει, λοιπόν όπως η Νικολοπούλου-Ζάχου (2004) υποστηρίζει, οι γονείς να φροντίσουν ώστε να γίνει ανοιχτή συζήτηση στα εξής:

1. Οι γονείς να ενημερώσουν τα παιδιά ότι θα διαλύσουν το γάμο τους και να ζήσουν χωριστά και ότι, δεν μπορούν να ζήσουν μαζί χωρίς να τσακώνονται. Τέλος να τα διαβεβαιώσουν ότι δεν φέρνουν καμία ευθύνη για το χωρισμό των γονέων τους.

2. Ότι θα εξακολουθήσουν να υπάρχουν ως γονείς για τα παιδιά τους, να τα αγαπούν και να τα φροντίζουν.
3. Ότι τα παιδιά θα ζουν στο σπίτι του ενός από τους δυο γονείς και θα επισκέπτονται τον άλλο τακτικά.
4. Ότι η απόφαση τους να χωρίσουν είναι οριστική έστω κι αν διατηρήσουν φιλικές σχέσεις μεταξύ τους.
5. Οι γονείς ξέρουν ότι τα παιδιά τους θα αντιδράσουν στο χωρισμό (θα θυμώσουν, θα νιώσουν ανασφάλεια). Γι' αυτό το λόγο θα πρέπει να βοηθήσουν τα παιδιά τους να ελέγξουν αυτά τα συναισθήματα τους και να κουβεντιάσουν γι' αυτά.
6. Ότι το διαζύγιο δεν είναι σπάνιο στις μέρες μας και γι' αυτό θα πρέπει τα παιδιά να μην αισθάνονται διαφορετικά από τα άλλα και να ντρέπονται γι' αυτό
7. Πρέπει οι γονείς να μην αναμείξουν τα παιδιά στις αντιδικίες των παιδιών τους. Επίσης να μην κατηγορούν μπροστά στα παιδιά τους, ο ένας τον άλλο και να επιρρίπτουν ευθύνες. Όσο περισσότερο κατηγορεί ο ένας τον άλλο, τόσο περισσότερο αποζητά από το παιδί (ο γονέας) να πάρει "θέση" και να δημιουργήσει μια παθολογική "συμμαχία" με τον άλλο γονέα, θεωρώντας τον ένα γονέα "καλό" και το άλλο "κακό". Να αναγνωρίζουν και να αποδέχονται τα συναισθήματα τους (π.χ πόνο, θλίψη κ.α)
8. Οι γονείς μαζί ή χωριστά, θα συζητούν με τα παιδιά τους όλα τα παραπάνω πριν και μετά το διαζύγιο. Είναι δύσκολο γι' αυτά να προσαρμοστούν στη νέα κατάσταση και πρέπει να εκδηλώνουν τα συναισθήματα τους και να είναι ελεύθερα να βάζουν ερωτήματα που οι γονείς να είναι σε θέση να απαντήσουν.

7.4.3 ΠΩΣ ΕΠΗΡΕΑΖΕΤΑΙ ΤΟ ΠΑΙΔΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΛΛΑΓΗ ΣΠΙΤΙΟΥ

Η Φρανσουάζ Ντολτό (1997) αναφέρει ότι, το παιδί αποτελείται από τρεις συνέχειες, δηλαδή αδιάριπτες ενότητες, αλληλουχίες. Αυτές είναι:

- Η συνέχεια του σώματος
- Η συνέχεια των συναισθημάτων
- Η συνέχεια του κοινωνικού.

Έτσι λοιπόν, το σώμα του παιδιού οικοδομήθηκε μέσα σ' ένα ορισμένο χώρο και με τους γονείς του παρόντες. Γι' αυτό λοιπόν, όταν οι γονείς χωρίσουν, φύγουν δηλαδή από το σπίτι, ο χώρος δεν είναι πια ο ίδιος. Συνεπώς και το παιδί, το οποίο είχε μεγαλώσει σ' αυτό το χώρο δεν μπορεί να αναγνωρίσει το σώμα του, δηλαδή τα σημεία επανευρεσεως του στο χώρο και το χρόνο, εφόσον τα μεν εξαρτώνται από τα δε.

Αντίθετα, όταν το ζευγάρι χωρίσει, αν το παιδί μπορέσει να μείνει στο χώρο, όπου οι γονείς του ζούσαν ενωμένοι, δημιουργείται ένα είδος μεσολάβησης και η διεργασία του διαζυγίου είναι πιο εύκολη για το παιδί. Διαφορετικά, καθώς το σώμα του παιδιού ταυτίζεται με το σπίτι που ζει, όταν το παιδί αυτό καταστρέφεται με την απουσία ενός γονέα ή τη διάλυση του ζευγαριού, ή όταν χρειαστεί να το εγκαταλείψει το ίδιο, το παιδί θα δοκιμάσει μια διπλή αποδιοργάνωση. Η αποδιοργάνωση αυτή, υφίσταται στο χώρο, η οποία έχει αντίκτυπο και στο σώμα του παιδιού και στη συνέχεια στα συναισθήματα του, όπου και αυτά αποδιοργανώνονται με τη σειρά τους.

Το παιδί, όταν είναι ακόμη, σε πολύ νεαρή ηλικία δεν μπορεί να μεταβεί στο στάδιο της συναισθηματικής διαδικασίας κατανόησης του διαζυγίου, παρά μόνο όταν μείνει στον ίδιο χώρο. Το καλύτερο θα ήταν,

αν οι γονείς μπορούσαν να αφήσουν το διαμέρισμα στα παιδιά και οι ίδιοι να έρχονται εναλλάξ να ζουν "τα καθήκοντα τους ως γονείς". Ο χώρος διαμονής των παιδιών θα έπρεπε να είναι εκείνος όπου έζησαν με τους δυο γονείς τους και όπου μετά, θα ζήσουν με τον ένα γονέα. (Φρανσουάζ Ντολτό, 1997).

7.5 ΚΑΤΑΝΟΗΣΗ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ ΤΟΥΣ

Οι γονείς θα πρέπει να ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να κάνουν ερωτήσεις και να εκφράζουν τις απορίες τους όχι μόνο την αρχική περίοδο του χωρισμού αλλά καθ' όλη τη διάρκεια της προσαρμογής τους στο χωρισμό. Την περίοδο του θρήνου του χωρισμού των γονέων τους, τα παιδιά είναι πολύ σημαντικό να εκφράσουν τα συναισθήματα τους ελεύθερα(π.χ. να κλάψουν).

Έτσι λοιπόν, είναι δέουσας σημασίας, τα παιδιά να ενθαρρύνονται και να στηρίζονται στη θλίψη που περνούν, ώστε να μπορούν να εκφράσουν τα συναισθήματα τους. Απαραίτητη, είναι η αποδοχή των συναισθημάτων του παιδιού από το γονέα, η αναγνώριση αυτών που νιώθουν και η διαβεβαίωση ότι όλα τα παραπάνω είναι "φυσιολογικές αντιδράσεις θρήνου" για το χωρισμό των γονέων τους.

Τέλος, οι γονείς θα πρέπει να προσπαθήσουν "να ακούνε" τα παιδιά τους με προσοχή, για να νιώθουν ότι, τα συναισθήματα τους είναι κατανοητά και σεβαστά και ότι τα λαμβάνουν υπόψη τους(Χατζηχρηστού Χρυσή, 1999).

7.6 ΣΧΟΛΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ

Η Χατζηχρήστου Χρ.(1999) αναφέρει πως, οι κρίσεις στην οικογένεια επιδρούν στη συμπεριφορά, την ψυχοκοινωνική επάρκεια και την επίδοση των παιδιών στο σχολείο. Τα παιδιά αυτά, διατρέχουν μεγαλύτερο να αποτύχουν στο σχολείο και να εμφανίσουν μετέπειτα ψυχοκοινωνικές διαταραχές. Στα πλαίσια της σχολικής ψυχολογίας, μπορούν να σχεδιαστούν και να εφαρμοστούν στο σχολείο προγράμματα συμβουλευτικής παρέμβασης και ψυχολογικής υποστήριξης. Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή τους μπορούν να πραγματοποιηθούν σε επίπεδο πρωτογενούς, δευτερογενούς ή τριτογενούς πρόληψης.

Σε επίπεδο πρωτογενούς πρόληψης, ο/ η σχολική σύμβουλος/ ή ψυχολόγος έχει σαν στόχο, την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση :

α) όλου του μαθητικού πληθυσμού και β) του προσωπικού των σχολείων. Στόχος των προγραμμάτων πρωτογενούς πρόληψης για τους μαθητές μια τάξης ή ενός σχολείου γενικότερα, είναι να ενημερωθούν τα παιδιά για τις ποικίλες μορφές "κρίσεων", που είναι πιθανό να συμβούν σε μια οικογένεια σε κάποια χρονική περίοδο(π.χ, θάνατος, χωρισμός γονέων, αρρώστια, ατύχημα, ανεργία, μετακίνηση σε άλλη πόλη κ.τ.λ.).Επίσης , η κατανόηση των αντιδράσεων και των συναισθημάτων όλων των μελών της οικογένειας σε περιόδους κρίσεων, τη συζήτηση για το πως αυτές μπορούν να αντιμετωπιστούν, αλλά και για τις διαφορετικές μορφές, που έχει η οικογένεια. Όταν ενημερώνονται και ευαισθητοποιούνται όλα τα παιδιά, βοηθούνται ιδιαίτερα, στις διαπροσωπικές τους σχέσεις μέσα στην τάξη και διευκολύνονται στην επικοινωνία με τους συμμαθητές τους, όταν πρόκειται για παιδιά χωρισμένων γονέων, δημιουργώντας έτσι ένα υποστηρικτικό δίκτυο συνομήλικων(Χατζηχρήστου Χ. 1999).

Τα προγράμματα επιμόρφωσης των εκπαιδευτικών αφορούν την εκπαίδευση και ενημέρωση τους, σχετικά με τα εξής :

- Τις αντιδράσεις και τα συναισθήματα των παιδιών, για το διαζύγιο των γονέων τους, σε κάθε στάδιο ανάπτυξης και σε διαφορετικές ηλικιακές φάσεις.
- Τις τυχόν αντιδράσεις, δυσκολίες και προβλήματα των παιδιών στο σχολείο.
- Τους καθοριστικούς παράγοντες σχετικά, με τη μακρόχρονη προσαρμογή των παιδιών στο διαζύγιο των γονέων.
- Τις ενδείξεις για τα ιδιαίτερα προβλήματα που μπορεί να παρουσιάζουν και την παραπομπή τους σε ψυχολογικές υπηρεσίες.
- Τους τρόπους διευκόλυνσης της προσαρμογής των παιδιών στο σχολικό χώρο μετά το διαζύγιο.
- Τις μορφές συνεργασίας και επικοινωνίας με τους γονείς.

Την μελέτη στην τάξη διάφορων οικογενειακών δομών και τη συζήτηση γύρω από αυτές, βασισμένων στη σχετική βιβλιογραφία.

Στα πλαίσια της δευτερογενούς και τριτογενούς πρόληψης υπάρχουν ποικίλα προγράμματα ομαδικής συμβουλευτικής παρέμβασης, για τα παιδιά χωρισμένων γονέων. Σκοπός τους, είναι η διευκόλυνση της προσαρμογής των παιδιών στο χωρισμό των γονέων και στη λειτουργία της οικογένειας μετά το διαζύγιο.

Οι στόχοι τους είναι οι παρακάτω:

- Να βοηθήσουν τα παιδιά να δεχτούν την νέα κατάσταση, του χωρισμού και να θεωρήσουν " φυσιολογική" τη νέα μορφή της οικογένειας τους.
- Να τους δοθούν απαντήσεις σχετικά με το διαζύγιο και να λυθούν απορίες, που προκαλούν σύγχυση και αναστάτωση.

- Να δημιουργήσουν στα παιδιά ένα ασφαλές περιβάλλον, όπου με ηρεμία θα επανεξετάσουν τα αρνητικά σημεία του διαζυγίου, που τα πόνεσαν και της νέας ζωής μετά το διαζύγιο
- Να στηρίξουν τα παιδιά, ώστε να αναπτύξουν μηχανισμούς άμυνας, για να αντιμετωπίσουν έντονα και άσχημα συναισθήματα.
- Να εκπαιδεύσουν τα παιδιά, ώστε να αποκτήσουν δεξιότητες για την αντιμετώπιση προβλημάτων σχετικά με το διαζύγιο και τη λειτουργία της οικογένειας μετά απ' αυτό(π.χ. έλεγχος θυμού, χαλάρωση, δεξιότητες επικοινωνίας).
- Να βοηθήσουν τα παιδιά να εκφραστούν και να συζητήσουν τους προβληματισμούς τους, με τους γονείς τους, σχετικά με το διαζύγιο και τις συνέπειες του.

▪ Η ΑΠΟΨΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟ ΔΙΑΖΥΓΙΟ

Σύμφωνα με την άποψη της εκκλησίας (Γ.Π.Πατρώνου,1984), το διαζύγιο έρχεται στη ζωή του ζευγαριού σαν άρνηση του γάμου και αναιρεί την μυστηριακή λειτουργικότητα. Η διάλυση του γάμου και της σχέσης, δεν οδηγεί μόνο στην καταστροφή της κοινωνίας αγάπης, αλλά διχάζει και κατακερματίζει την ανθρώπινη προσωπικότητα των δύο φύλων. Το διαζύγιο είναι, η άρνηση της πληρότητας του γάμου και χαρακτηρίζεται ως πτώση και αμαρτία.

Η εκκλησία μας θεωρεί τον πρώτο γάμο ενός ζευγαριού, ως την πρώτη και μεγάλη "συμφωνία" δύο ανθρώπων ενώπιον του θεού. Βέβαια, δέχεται και δεύτερο και τρίτο γάμο, μετά το θάνατο του ενός από τους συζύγους όμως, μόνο «κατ' οικονομίαν». Δηλαδή, για την κάλυψη των βασικών ανθρωπίνων αναγκών(π.χ. η ανάγκη για συντροφικότητα, η απόκτηση παιδιών) και όχι με την έννοια ενός φυσικού και πλήρους γάμου, σαν τον πρώτο. Είναι πολύ χαρακτηριστικό ότι, από την Ορθόδοξη Θεολογία, οι γάμοι που ακολουθούν τον πρώτο αναφέρονται ως « ανεπαρκείς γάμοι». Χαρακτηρίζονται, ως δεύτερη ή και τρίτη "συμφωνία". Φυσικά πρόκειται, για υποδεέστερες και δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ή να λάβουν τη σημασία του πρώτου. Έτσι, ο γάμος είναι ισόβιος και ακατάλυτος θείος θεσμός για τον άνθρωπο. Αυτός που προβαίνει στο διαζύγιο είναι ασυνεπής και ανέντιμος στην υπαρξιακή και μυστηριακή του "συμφωνία" (Γ.Π.Πατρώνου 1984).

Η Αγία Γραφή τονίζει την μοιχεία και την πορνεία, σαν τις βασικές αιτίες του διαζυγίου. Εντάσσει το διαζύγιο, στην αρνητική και καταλυτική λειτουργικότητα της "σκληροκαρδίας" του ανθρώπου. Το θεωρεί ως πράξη αυτοκαταστροφής και εγκληματικής ενέργειας για την ανθρώπινη κοινωνία. Αυτά δε, οπωσδήποτε, είναι αποτελέσματα της

πτώσεως του ανθρώπου, γιατί `` απ ' αργής ου γέγονεν ούτως ``. (Ματθ. 19.8).

Ο γάμος ιδρύεται από το Θεό για να νικηθεί η δαιμονική μοναξιά του ανθρώπου και έτσι να μπορέσει να οικοδομηθεί η κοινωνία. Το διαζύγιο με την μοναξιά, τον πόνο, την πικρία και τη δυστυχία που το ακολουθούν, επαναφέρει τον άνθρωπο έξω από την αγαπητική σχέση με τον σύντροφό του και τον οδηγεί ξανά στην ερημιά της μοναξιάς του. Το να προβεί κάποιος να χωρίσει φανερώνει όχι μόνο, πίστη και έλλειψη εμπιστοσύνης στο Θεό, αλλά πάνω απ' όλα αδυναμία αγάπης προς την ανθρώπινη φύση. (Γ. Π. Πατρώνου, 1984).

▪ ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΣΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Ο S. Johnston στο βιβλίο του *school based social workers in Haringay* επισημαίνει ότι "ο κοινωνικός λειτουργός: α) παρέχει άμεση βοήθεια σε κρίση (ασθένεια, θάνατος, διαζύγιο, αλλαγή κατοικίας και γειτονιάς, κοινωνικός αποκλεισμός κ. λ. π. β) συγκαλεί τις υποστηρικτικές υπηρεσίες της κοινότητας γ) επιτυγχάνει γρήγορη ανατροφοδότηση πληροφοριών, δ) αποτελεί τον έμπιστο συνδετικό κρίκο ανάμεσα στο μαθητή, το δάσκαλο, την οικογένεια ακόμη και την αστυνομία όποτε αυτό χρειαστεί, ε) συνεργάζεται με "δύσκολους" μαθητές που παρουσιάζουν αρνητισμό και φοβίες, στ) με προληπτική κοινωνική εργασία προλαβαίνει τυχόν απομάκρυνση από το σχολείο ή τη διακοπή της φοίτησης του μαθητή, ζ) μέσω της Διεπιστημονικής Συνεργασίας προωθεί συνεργασίες με εκπροσώπους διαφόρων ειδικοτήτων όπου κρίνεται αναγκαίο". Βέβαια θα ήταν λάθος να θεωρηθεί εύκολη ή και πάντοτε αποτελεσματική η Διεπιστημονική Συνεργασία, παρότι τονίζεται πάντοτε η σημασία της. (S. Johnston στο Κ. Παπαιωάννου, 2000 σελ.40).

Στην άσκηση της σχολικής κοινωνικής εργασίας την πρώτη θέση έχει πάντοτε η άμεση και συστηματική συνεργασία του κοινωνικού λειτουργού με το δάσκαλο, που "ζει" τους μαθητές και ότι αυτοί φέρνουν από τον εαυτό τους και την οικογενειά τους. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η παρέμβαση του κοινωνικού λειτουργού εκτείνεται με Διεπιστημονική Συνεργασία μέσω της Διεπιστημονικής ομάδας σε όλα τα επίπεδα και αναλαμβάνει πέρα από τη θεραπευτική και προληπτική δράση (που είναι ασφαλώς πολυτιμότερη), επειδή προφυλάσσει το παιδί από αγωνία και κόπο. Ανοίγοντας το πεδίο δράσης του δασκάλου αλλά

και τη συνεργασιμότητα του παιδιού που έχει πρώτιστη ανάγκη την αναγνώριση του ως "ξεχωριστής προσωπικότητας".

Οι κοινωνικοί λειτουργοί που αντιμετωπίζουν δυσκολίες στο σχολείο είναι απαραίτητο να έχουν γνώση του οικογενειακού περιβάλλοντος που θα αποτελέσουν πιθανές εστίες παρέμβασης. Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στο σχολείο βασίζεται στην ποιότητα των υποστηρικτικών και θεραπευτικών υπηρεσιών, που προσφέρουν στο μαθητή και την οικογένεια του καθώς επίσης, στην πρόληψη και την αποκατάσταση (Κ.Παπαιωάνου,2000).

Μεταξύ άλλων, ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού είναι να γνωρίζει τις ικανότητες του καθενός, όταν χρειαστεί να κάνει παραπομπή του παιδιού σε ψυχολόγο. Δηλαδή, πρέπει να ξέρει εάν ο εν λόγω ψυχολόγος έχει ψυχοθεραπευτικές ικανότητες και την απαιτούμενη κατάρτιση. Διαφορετικά, μπορεί να βρει ένα συμβουλευτικό σταθμό στην περιοχή και να βοηθήσει το παιδί να κάνει το βήμα και να απευθυνθεί εκεί (Φρανσουάζ Ντολτό,1997).

▪ ΓΟΝΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ ΚΑΙ ΓΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Σύμφωνα με τον Νταλούκα (1993), η "γονική μέριμνα", όπως λέγεται με το σύγχρονο δίκαιο, είναι η λεγόμενη "πατρική εξουσία" με το προϋπάρχον δίκαιο. Η διαφορά μεταξύ των δύο εννοιών, συνίσταται στη σημασία της και στον τρόπο με τον οποίο ασκείται. Έτσι, η πατρική εξουσία ασκούνταν από τον πατέρα αποκλειστικά, ενώ η γονική μέριμνα ασκείται και από τους δύο γονείς λόγω της ισότητας των δύο φύλων.

Η γονική μέριμνα αφορά κάθε φροντίδα που σαν στόχο έχει την σωματική, ψυχική υγεία και την ανάπτυξη του ανήλικου παιδιού. Επιπλέον στοχεύει στη φύλαξη και στην συντήρησή του. Ο γονέας είναι υποχρεωμένος να ελέγχει τη διαγωγή του παιδιού του και τις συναναστροφές του, καθώς και την αλληλογραφία του, την μόρφωσή του και την επαγγελματική του εκπαίδευση. Βασικό του καθήκον, είναι να προσδιορίσει τον τόπο διαμονής και κατοικίας του, τη λήψη ασφαλιστικών μέτρων, την μέριμνα για την ιατρική περίθαλψη, τη διοίκηση της περιουσίας του και ασφαλώς την επικοινωνία του γονέα με τον ανήλικο.

Η γονική μέριμνα και στην περίπτωση του διαζυγίου ασκείται και από τους δύο γονείς. Το δικαστήριο δεν αφαιρεί ποτέ την γονική μέριμνα, αφαιρεί μόνο την άσκηση της και την οποία εφόσον στο μέλλον εκλείψει ο λόγος για τον οποίο αφαιρέθηκε αυτή από τον έναν γονέα, είναι δυνατόν να αποκαταστήσει.

Η επιμέλεια είναι έννοια που κατά βάση περιλαμβάνεται στην έννοια της γονικής μέριμνας και αφορά κυρίως την διαχείριση της περιουσίας, την εκπροσώπηση και το πρόσωπο του ανήλικου. Ανατίθεται δε από το

δικαστήριο σε έναν από τους δύο γονείς, συνήθως στην μητέρα, ιδιαίτερα εφόσον τα ανήλικα είναι σε ηλικία κάτω των δέκα ετών. Ηλικία κατά την οποία έχουν ανάγκη μεγαλύτερης στοργής και φροντίδας. Με την γονική επιμέλεια ρυθμίζεται και το ζήτημα της επικοινωνίας τους με τον πατέρα. Το δικαστήριο είναι ελεύθερο να επιλέξει μια από τις προτεινόμενες λύσεις. Αλλιώς είναι ελεύθερο να αποφασίσει έχοντας υπόψη του, την επαγγελματική και ατομική ζωή του αιτούντα. Μάλιστα ανάλογα με την περίπτωση είναι σε θέση να διατάξει να παρίσταται τρίτο πρόσωπο την ώρα της επικοινωνίας, αν δηλαδή αυτό υπαγορεύει η ψυχική και σωματική υγεία του ανήλικου παιδιού. Τέλος με την επιμέλεια του ανήλικου, ορίζεται και η επικοινωνία που θα έχει με τον γονέα, τις εορτές του Πάσχα, των Χριστουγέννων και του καλοκαιριού.

Η αξίωση διατροφής του ενός εκ δύο των συζύγων από τον άλλον μετά το διαζύγιο, αποφασίζεται από το δικαστήριο.

Προϋποθέτει απορία του δικαιούχου και ευπορία του υπόχρεου. Αναλυτικότερα, πρέπει να συντρέχουν αναλυτικά τα εξής:

- Ο δικαιούχος να μην μπορεί, λόγω της ηλικίας του, της υγείας του ή του μορφωτικού του επιπέδου, να αρχίσει ή να συνεχίσει άσκηση επαγγέλματος κατάλληλου για την εξασφάλιση της διατροφής.
- Ο δικαιούχος να έχει την επιμέλεια των ανήλικων παιδιών του, ώστε να εμποδίζεται να εργαστεί.
- Ο δικαιούχος να μην βρίσκει κατάλληλη εργασία με βάση την επαγγελματική του εκπαίδευση.
- Η επιδίκαση διατροφής να επιβάλλεται για λόγους επιείκειας προς το δικαιούχο στην περίπτωση δηλαδή που ο υπόχρεος είναι και υπαίτιος του κλονισμού της έγγαμης σχέσης, αποκλείεται από το δικαίωμα της διατροφής.

ΜΕΡΟΣ Β

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.1 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σκοπός της έρευνάς μας θα αποτελέσει η διερεύνηση της επίδρασης του διαζυγίου στη σχολική συμπεριφορά και επίδοση των παιδιών ηλικίας 6-12 ετών, σύμφωνα με τις απόψεις των εκπαιδευτικών.

1.2 ΣΤΟΧΟΙ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ως **στόχοι** της ερευνητικής διαδικασίας, ορίζονται:

- Να μελετηθούν οι αντιδράσεις των παιδιών διαζευγμένων γονέων στο σχολείο, με βάση την εμπειρία των δασκάλων.
- Να διερευνηθεί εάν υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών, διαζευγμένων γονέων, τόσο σε ατομικό επίπεδο, όσο και με τους συμμαθητές τους.
- Να αναζητηθούν ποιες είναι οι πιθανές επιπτώσεις στη σχολική επίδοση των παιδιών αυτών και ποιοί οι παράγοντες που συντελούν σ' αυτό.
- Να μελετηθεί εάν υπάρχει συνεργασία από το περιβάλλον του παιδιού με το σχολείο.
- Να εξετάσουμε την αντιμετώπιση των δασκάλων σε παιδιά διαζευγμένων γονέων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

2.1 ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η μέθοδος που χρησιμοποιήσαμε στην ερευνητική διαδικασία ήταν η επισκόπηση, η οποία είναι η συνηθέστερη χρησιμοποιούμενη περιγραφική μέθοδος στην εκπαιδευτική έρευνα. Κατά κανόνα, οι επισκοπίσεις συλλέγουν δεδομένα, σε ένα συγκεκριμένο χρονικό σημείο, με σκοπό να περιγράψουν τη φύση των υπαρχουσών συνθηκών ή να εντοπίσουν σταθερές με βάση τις οποίες μπορούν να συγκριθούν, οι συνθήκες που κάθε φορά υπάρχουν ή να προσδιορίσουν τις σχέσεις ανάμεσα σε συγκεκριμένα γεγονότα (Louis Cohen/ Lawrence Manion, 2000).

Αναφερόμενες συνοπτικά, στην πορεία που ακολουθήθηκε από τις ερευνήτριες, μέχρι την τελική πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας, παραθέτουμε τα στάδια από τα οποία πέρασε η ερευνητική διαδικασία.

Αφετηρία, αποτέλεσε η διατύπωση του θέματος με πλήρη, σαφή και κατανοητό τρόπο, ώστε να ανταποκρίνεται στην ουσία των υπό διερεύνηση υποθέσεων. Επόμενο βήμα, ήταν ο εντοπισμός σχετικού βιβλιογραφικού υλικού με την συγκέντρωση ικανού αριθμού βιβλίων, που να ικανοποιούν τις απαιτήσεις της συγκεκριμένης έρευνας. Μετά τη μελέτη και την εξέταση των παραπάνω στοιχείων προχωρήσαμε στο σχεδιασμό της έρευνας.

Σ' αυτό το σημείο, αξίζει να σημειωθεί η τηλεφωνική επικοινωνία και η μετέπειτα συνάντηση με τον προϊστάμενο εκπαιδευτικής πολιτικής του Νομού Αχαΐας, ο οποίος μας παρέδωσε σε πίνακες τα συνολικά σχολεία

της Πάτρας, που θα μας βοηθήσουν στην περαιτέρω οργάνωση της ερευνητικής διαδικασίας.

Το επόμενο βήμα μας ήταν, μία συνάντηση, ύστερα από τηλεφωνική επικοινωνία, με τον προϊστάμενο της Διεύθυνσης Α/βάθμιας εκπαίδευσης του Νομού Αχαΐας, η οποία ορίστηκε στο γραφείο του. Κατά τη διάρκεια της, τον ενημερώσαμε σε προσωπικό επίπεδο για την έρευνα με τους εκπαιδευτικούς και ζητήσαμε την έγκριση του, για τη διεξαγωγή της στα σχολεία. Μας παρέπεμψε, στην περιφερειακή Δ/νση Α/βάθμιας και Β/βάθμιας εκπαίδευσης Δ. Ελλάδας. Εκεί, συναντήσαμε τον περιφερειακό διευθυντή Α/ θμιας και Β/θμιας του Νομού Αχαΐας, στον οποίο παραδώσαμε μια αίτηση στην οποία καταγράφονταν τα σχολεία στα οποία θα πραγματοποιούνταν η ερευνά μας, καθώς και ο σκοπός της παρούσας έρευνας. Με την κατάθεση της αίτησης μας, μας χορηγήθηκε η απαιτούμενη έγκριση.

Στη συνέχεια, σχεδιάστηκαν τα ερωτηματολόγια που θα πραγματοποιούνταν με τους εκπαιδευτικούς. Έπειτα, στάλθηκε ενημερωτική επιστολή– μετά από τηλεφωνική επικοινωνία με τους διευθυντές στο σύνολο των σχολείων του δείγματος– η οποία είχε ετοιμαστεί εκ των προτέρων. Τα σχολεία ήταν ήδη ενημερωμένα με fax, που στάλθηκε από την πρωτοβάθμια και στο οποίο φαινόταν η έγκριση που μας είχε δοθεί από την περιφέρεια. Η σύνταξη της επιστολής έγινε, ώστε να γνωστοποιήσει τόσο το σκοπό της έρευνας μας γενικότερα, όσο και έγινε, ώστε να γνωστοποιήσει τόσο το σκοπό της ερευνάς μας γενικότερα, όσο και του συγκεκριμένου ερωτηματολογίου, καθιστώντας κατανοητή τη σημασία του στον παραλήπτη. Τηρώντας το τυπικό, το όνομα του ιδρύματος (Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ, Σ.Ε.Υ.Π, ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ), αναγράφηκε στην επικεφαλίδα της επιστολής, ώστε να γίνεται άμεσα αντιληπτός από τον αναγνώστη, ο οργανισμός στα πλαίσια οποίου διεξάγεται η έρευνα.

Τελευταίο βήμα, ήταν η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων από τους εκπαιδευτικούς. Την ημέρα παραλαβής των ερωτηματολογίων δόθηκαν στους διευθυντές ευχαριστήρια έγγραφα για τη συνεργασία και την πολύτιμη βοήθεια τους.

2.2. ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Το εργαλείο που χρησιμοποιήσαμε στην παρούσα έρευνα είναι το ερωτηματολόγιο. Επιλέξαμε τον τρόπο αυτό συλλογής των ερευνητικών δεδομένων, διότι το δείγμα της έρευνας μας ήταν σχετικά μεγάλο (304 άτομα) και ο χρόνος πραγματοποίησης της περιορισμένος. Επίσης, σε σχέση με τη συνέντευξη είναι πιο οικονομικό, τόσο από πλευράς χρόνου, όσο και χρήματος.

Κάνοντας χρήση του ερωτηματολογίου, είχαμε τη δυνατότητα γενίκευσης των αποτελεσμάτων της έρευνας. Ο αριθμός των ερωτήσεων που χρησιμοποιήσαμε ήταν δεκατέσσερις (14), και ήταν κλειστού τύπου, χωρίς να κατευθύνουν τον ερωτώμενο σε έτοιμες απαντήσεις.

Ο ερωτώμενος κλήθηκε να απαντήσει μ' ένα ΝΑΙ ή ένα ΟΧΙ. Σε άλλες περιπτώσεις επέλεξε την απάντηση, από μία σειρά περισσότερων των δυο προτεινόμενων εναλλακτικών απαντήσεων. Πιο συγκεκριμένα, οι ερωτώμενοι επέλεξαν μιας (1), μεταξύ δύο ή περισσότερων αμοιβαίως αποκλειόμενων προτεινόμενων εναλλακτικών απαντήσεων.

Επίσης, κάναμε χρήση διαβαθμιστικών επιλογών. Δηλαδή, προτάθηκαν πολλά επάλληλα επίπεδα, διαφορετικού βαθμού, σε ανιούσα ή κατιούσα διάταξη, από τα οποία επιλέχθηκε το ένα. Τέλος, δόθηκαν

στον ερωτώμενο πολλές επιλογές, μεταξύ πολλαπλών, μη αμοιβαίως αποκλειόμενων εναλλακτικών απαντήσεων. Δηλαδή, οι απαντήσεις, που η μία δεν αποκλείει την άλλη. Οι κλειστού τύπου απαντήσεις πλεονεκτούν στο ότι, η κωδικοποίηση είναι συνήθως ενσωματωμένη στην απάντηση από την κατασκευή της ερώτησης.

Επειδή είναι ανώνυμο και οι καθορισμένες- εναλλακτικές απαντήσεις που χρησιμοποιούνται επιτυγχάνουν μεγαλύτερη ομοιομορφία στις μετρήσεις, προωθεί την ειλικρίνεια από τους ερωτώμενους (Ι.Ν.Παρασκευόπουλος, 1993).

2.3. ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Ο πληθυσμός της ερευνάς μας, είναι το σύνολο των ανθρώπων για χάρη των οποίων γίνεται η έρευνα. Σ' αυτό το σύνολο, αναφέρονται τα συμπεράσματα της έρευνας. Ο πληθυσμός δε συμμετέχει ολόκληρος στην έρευνα, αλλά απ' αυτόν επιλέγεται ένα δείγμα στο οποίο πραγματοποιείται η έρευνα. Γι' αυτό εξάλλου, ο πληθυσμός λέγεται δειγματοληπτική βάση. (Louis Cohen// Laurence Manion, 2000).

Ως ερευνούμενος πληθυσμός στην έρευνα ορίστηκε το σύνολο των εκπαιδευτικών όλων των δημοσίων δημοτικών σχολείων της Πάτρας, που σε αριθμό ανέρχονται στους 763 δασκάλους.

Ως κύρια χαρακτηριστικά των συγκεκριμένων εκπαιδευτικών προσδιορίστηκαν:

- η εμπειρία διδασκαλίας τους σε παιδιά διαζευγμένων γονέων
- η φοίτηση παιδιών διαζευγμένων γονέων κατά το τρέχον έτος, στην τάξη που διδάσκουν.

2.4. Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Δείγμα είναι το μέρος του πληθυσμού το οποίο συμμετέχει στην έρευνα και επιλέγεται με διάφορες στατιστικές μεθόδους, που ονομάζονται μέθοδοι δειγματοληψίας. Το δείγμα μιας έρευνας, πρέπει να είναι αντιπροσωπευτικό του πληθυσμού, να έχει δηλαδή τα ίδια ποιοτικά χαρακτηριστικά μ' αυτόν. Επίσης, το μέγεθος του δείγματος πρέπει να είναι τέτοιο, που να εξασφαλίζει την εγκυρότητα της έρευνας. (L.Cohen- K. Manion, 2000).

Η δειγματοληψία κατά στρώματα συνεπάγεται τη διαίρεση του πληθυσμού σε ομοιογενείς ομάδες.

Η Πάτρα χωρίζεται σε πέντε(5) Δημοτικά διαμερίσματα. Συνεπώς, είναι ήδη διαιρεμένη σε ομοιογενείς ομάδες, η κάθε μία από τις οποίες περιλαμβάνει υποκείμενα με παρόμοια χαρακτηριστικά (τα σχολεία).

Όσον αφορά, το σύνολο των σχολείων, των οποίων ο αριθμός είναι άνισος ανά διαμέρισμα, δηλαδή υπάρχει ανομοιομορφία, αποφασίσαμε να αυξήσουμε το δείγμα σε αναλογία με τον αριθμό των σχολείων στο κάθε διαμέρισμα.

Στην ερευνά μας, η επιλογή των σχολείων του δείγματος έγινε με την μέθοδο της συστηματικής δειγματοληψίας. Πρόκειται για μια μέθοδο που είναι μια τροποποιημένη μορφή της απλής τυχαίας δειγματοληψίας, εμπεριέχει την επιλογή υποκειμένων από έναν κατάλογο του πληθυσμού μ' έναν συστηματικό μάλλον τρόπο, παρά στην τύχη. Η αφετηρία της επιλογής γίνεται τυχαία. Το δείγμα μας ήταν οι εκπαιδευτικοί όλων των ειδικοτήτων των Δημοτικών σχολείων της Πάτρας.

Ακολουθώντας την συστηματική δειγματοληψία, εξετάστηκε ένας κατάλογος με όλα τα δημόσια δημοτικά σχολεία της Πάτρας, στα οποία φοιτούν οι μαθητές .

Στη συνέχεια, συγκεντρώνοντας όλα τα δημοτικά σχολεία, που ήταν στο σύνολο τους εξήντα οχτώ (68), επιλέχθηκαν, συμπεριλαμβανομένου και των πέντε δημοτικών διαμερισμάτων (ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ- ΑΡΚΤΙΚΟ- ΝΟΤΙΟ- ΚΕΝΤΡΙΚΟ-ΣΟΥΛΙΟΥ), με την παραπάνω μέθοδο τα είκοσι δύο (22) από αυτά.

Η επιλογή των συγκεκριμένων σχολείων έγινε με βάση την παρακάτω παράμετρο:

- Θελήσαμε να καλύψουμε το $\frac{1}{3}$ των σχολείων αυτών (22/68) ώστε να είναι το δείγμα μας αντιπροσωπευτικό.

Αναλυτικότερα, επιλέξαμε ως συντελεστή το διαμέρισμα, με τον μικρότερο αριθμό σχολείων, δηλαδή το Σούλι (3 σχολεία). Διαιρέσαμε τον συνολικό αριθμό σχολείων κάθε διαμερίσματος με το τρία (3), ώστε να βγάλουμε ένα αντιπροσωπευτικό αριθμό σχολείων απο κάθε διαμέρισμα, όπου αποτέλεσε το δείγμα του πληθυσμού μας.

2.5. ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ- ΗΘΙΚΕΣ ΔΕΣΜΕΥΣΕΙΣ

Κάθε κοινωνικός επιστήμονας και ιδιαίτερα αυτός που διεξάγει μια έρευνα, είναι φορέας μιας διπλής ευθύνης. Αφενός, απέναντι στο επάγγελμα του, δηλαδή στην αναζήτηση της γνώσης και της αλήθειας και αφετέρου, απέναντι στα υποκείμενα που αποτελούν τον πυρήνα της ερευνητικής διαδικασίας (Cohen/ Manion, 2000).

Η δεοντολογική συμπεριφορά συνίσταται στον συνυπολογισμό από τον ερευνητή των επιδράσεων της έρευνας στους συμμετέχοντες και στη

συμπεριφορά τους κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να εξασφαλίζεται η ανθρώπινη αξιοπρέπεια (Cohen/ Manion, 2000).

Σύμφωνα με τον Cavan (2000), η δεοντολογία μπορεί να οριστεί ως: «ένα ζήτημα πρωταρχικής ευαισθησίας απέναντι στα δικαιώματα των άλλων ... περιορίζει τις επιλογές που μπορούμε να κάνουμε κατά την αναζήτηση της αλήθειας ... Λέει ότι, ενώ η αλήθεια είναι καλή, ο σεβασμός της ανθρώπινης αξιοπρέπειας είναι καλύτερος, ακόμα και αν σε ακραία περίπτωση, ο σεβασμός της ανθρώπινης φύσης αφήνει σε κάποιον ερωτηματικά για την ανθρώπινη φύση» (Cohen/ Manion, 2000,σελ.487).

Ένας από τους δεοντολογικούς κανόνες που πρέπει να τηρείται από τους κοινωνικούς επιστήμονες, αναφέρεται στην πρόσβαση στο ίδρυμα ή τον οργανισμό, όπου πρόκειται να διεξαχθεί η ερευνά και την αποδοχή του προγράμματος από τα άτομα των οποίων απαιτείται η άδεια, πριν από την έναρξη των εργασιών(Cohen/ Manion, 2000).

Στην παρούσα ερευνά, τηρώντας τον παραπάνω κανόνα, προσεγγίσαμε τα σημαντικά πρόσωπα, δηλαδή τον περιφερειακό Δ/ντη Α/θμιας – Β/θμιας εκπαίδευσης Δυτικής Ελλάδας, τον Δ/ντη της διεύθυνσης Α/θμιας εκπαίδευσης και τους διευθυντές των Δημοτικών σχολείων του δείγματος μας, τόσο με επίσημες επιστολές όσο και με τηλεφωνική επικοινωνία, καθώς και με κατ' ιδίαν συναντήσεις, υπογραμμίζοντας σε κάθε περίπτωση τον εκπαιδευτικό χαρακτήρα της ερευνάς μας. Με αυτό τον τρόπο, είχαμε την ευκαιρία παρουσιάζοντας τα πιστοποιητικά, ως σοβαροί ερευνητές να εδραιώσουμε την δεοντολογική μας στάση σε σχέση με την ερευνά που διεξάγομε (Cohen/ Manion, 2000).

Περνώντας στο πιο πρακτικό κομμάτι της ερευνητικής διαδικασίας, δηλαδή στα ερωτηματολόγια με τους δάσκαλους, προκύπτουν κάποια σημαντικά δεοντολογικά ζητήματα, όπως είναι η εξασφάλιση συνειδητής

συναίνεσης, ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα, καθώς και η εξαπάτηση.

Αναλυτικότερα, η συνειδητή συναίνεση αφορά την εξασφάλιση της οικειοθελούς συμμετοχής του δείγματος της ερευνάς. Η αρχή της συνειδητής συναίνεσης, βασίζεται στο δικαίωμα του ατόμου, στην ελευθερία και την αυτοδιάθεση του. Άλλωστε, οι Diener και Grandall (1978), ορίζουν ως, συνειδητή συναίνεση το σύνολο εκείνο των διαδικασιών, με τις οποίες είναι στην επιλογή των ατόμων εάν θα συμμετάσχουν σε μια ερευνά, αφού πρώτα ενημερωθούν για τα γεγονότα τα οποία είναι πιθανόν να επηρεάσουν τις αποφάσεις τους. Ο ορισμός αυτός, εμπεριέχει τέσσερα στοιχεία: α) ικανότητα, β) εθελοντική διάθεση, γ) πλήρη πληροφόρηση και δ) κατανόηση.

Ο όρος ικανότητα σχετίζεται με την υπευθυνότητα και την ωριμότητα των ατόμων, να μπορούν να πάρουν σωστές αποφάσεις, εφόσον τους δοθούν όλες οι σχετικές πληροφορίες, σχετικά με την ερευνά. Η εθελοντική διάθεση σημαίνει πως, οι συμμετέχοντες επιλέγουν ελεύθερα εάν θα συμμετάσχουν (ή όχι), στην ερευνητική διαδικασία. Η πλήρης πληροφόρηση αφορά, στην ενημέρωση των υποκείμενων για καθετί σε σχέση με την ερευνά(π.χ. σκοποί, στόχοι κ.α.).Τέλος, ο όρος κατανόηση σημαίνει ότι οι συμμετέχοντες κατανοούν πλήρως τη φύση του ερευνητικού προγράμματος (Cohen/ Manion, 2000).

Στην παρούσα ερευνά τηρήθηκαν όλα τα βασικά στοιχεία της συνειδητής συναίνεσης αφού: η ελευθερία θεωρήθηκε δεδομένη, ενώ η αυτοδιάθεση και η εθελοντική διάθεση εξασφαλίστηκαν με την παροχή του δικαιώματος στα άτομα, να αρνηθούν να συμμετάσχουν ή να αποσυρθούν μετά την έναρξη της ερευνητικής διαδικασίας. Η ικανότητα θεωρείται δεδομένη, αφού όλα τα άτομα του δείγματος μας, ήταν εν ενεργεία δάσκαλοι, ενώ τους δόθηκε πλήρης πληροφόρηση για την ακριβή φύση και το σκοπό της ερευνάς. Τέλος, διευκρινίστηκαν πιθανές

απορίες – ερωτήματα, που είχαν οι ερωτώμενοι (Δημητρόπουλος, 1991 / Cohen/ Manion, 2000).

Τα ανθρώπινα δικαιώματα περιλαμβάνουν(εκτός των παραπάνω), τον σεβασμό στη ιδιωτική ζωή, το ατομικό απόρρητο, την υπόσχεση της εμπιστευτικότητας, την αποφυγή πρόκλησης πόνου, την εξαπάτηση και την προδοσία. Ο σεβασμός στην ιδιωτική ζωή, που είναι αναφαίρετο δικαίωμα κάθε ατόμου, εμπεριέχει τα ακόλουθα στοιχεία: τον ευαίσθητο χαρακτήρα των παρεχόμενων πληροφοριών και την δημοσιοποίηση τους. Το ατομικό απόρρητο αναφέρεται στις πληροφορίες από τους συμμετέχοντες και οι οποίες, με κανέναν τρόπο δεν πρέπει να αποκαλύπτουν την ταυτότητα των υποκειμένων της ερευνάς. Η υπόσχεση εμπιστευτικότητας είναι ένας τρόπος προστασίας του δικαιώματος σεβασμού της προσωπικής ζωής των συμμετεχόντων, καθώς σχετίζεται και με το ατομικό απόρρητο (Δημητρόπουλος, 1991/ Cohen/Manion, 2000).

Ως, ερευνητές τηρώντας τους παραπάνω κανόνες δεν χρησιμοποιήσαμε το ονοματεπώνυμο των δασκάλων, ενώ οι ερωτήσεις που συμπεριλάβαμε στο ερωτηματολόγιο, αφορούσαν το επαγγελματικό τους αντικείμενο και όχι την προσωπική τους ζωή.

Ένα από τα πιο σημαντικά δεοντολογικά ζητήματα, έχει σχέση με την έκθεση σε πόνο, φυσικό ή συναισθηματικό τραυματισμό, σε απειλή της προσωπικής ησυχίας ή σε φυσιολογικό και ψυχολογικό άγχος. Στην ερευνά μας και ιδιαίτερα κατά την διάρκεια της παράδοσης των ερωτηματολογίων, δεν υπήρξε κανενός είδους πίεση ή άλλη ενέργεια που να προκάλεσε στους δάσκαλους πόνο ή οποιαδήποτε μορφή βλάβης(Cohen/Manion, 2000).

Τελειώνοντας, το κομμάτι των δεοντολογικών ζητημάτων, δεν πρέπει να παραλειφθούν τα ζητήματα της προδοσίας και της εξαπάτησης. Λέγοντας προδοσία, αναφερόμαστε στην πράξη κατά την οποία τα

δεδομένα που παρασχέθηκαν με εμπιστευτικότητα, δημοσιοποιούνται κατά τρόπο, ώστε να προκαλούν ενόχληση, άγχος ή και πόνο, στο υποκείμενο που έδωσε τις πληροφορίες, ενώ η εξαπάτηση συνίσταται στο ότι, δεν λέγεται όλη η αλήθεια(Cohen/ Manion, 2000).

Στην παρούσα ερευνά, δεν τίθεται ζήτημα προδοσίας και εξαπάτησης, αφού σε κάθε φάση επαφής με τους δάσκαλους, οι ερευνητές ήταν ειλικρινείς και έντιμοι, τονίζοντας ότι η ερευνά πραγματοποιείται για εκπαιδευτικούς σκοπούς. Τέλος, τηρήθηκαν όλες οι τυπικές και ηθικές δεσμεύσεις σχετικά με την εμπιστευτικότητα και το ατομικό απόρρητο, αφού δεν δημοσιεύθηκαν στοιχεία που να παραπέμπουν στην ταυτότητα των εκπαιδευτικών ή στην προσωπική τους ζωή(Cohen/ Manion, 2000).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

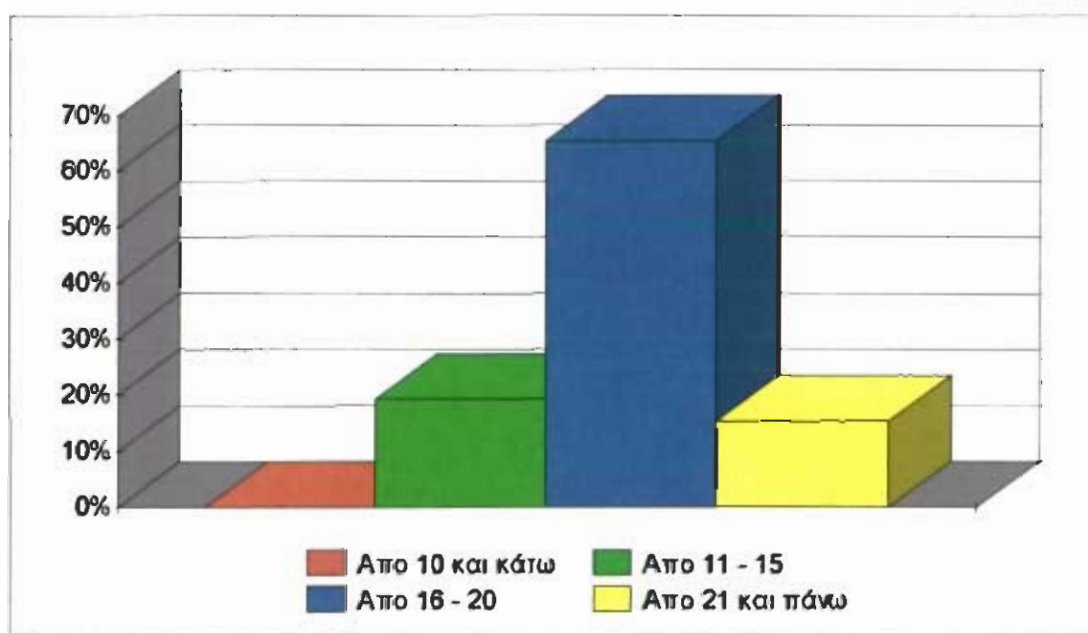
ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ

Σε ενδεικτικό δείγμα 34 καθηγητών απο 3 σχολεία του ανατολικού διαμερίσματος της Πατρας απάντησε το 76,4 % τον ερωτηθέντων.

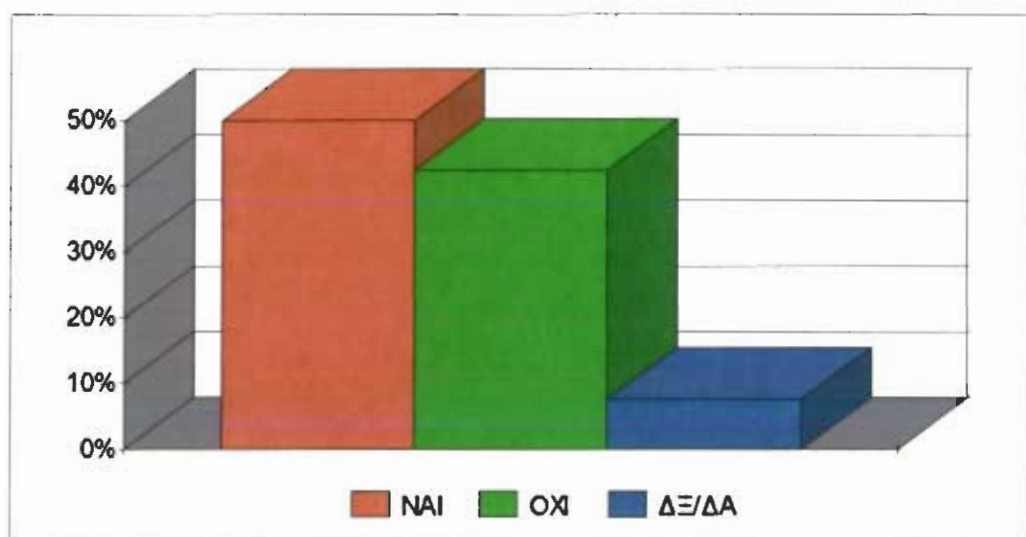
Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, τα περισσότερα ερωτηματολόγια απαντηθήκαν απο 18 γυναίκες, ενώ τα ερωτηματολόγια που απαντήθηκαν από άντρες ανέρχονται σε 8. Ο μέσος όρος προυπηρεσίας των δασκάλων του δείγματός μας ήταν περίπου 18 χρόνια εργασίας. Ενώ οι περισσότεροι δάσκαλοι δίδασκαν στην ΣΤ' δημοτικού.

Πόσα παιδιά περιλαμβάνει η τάξη σας ;

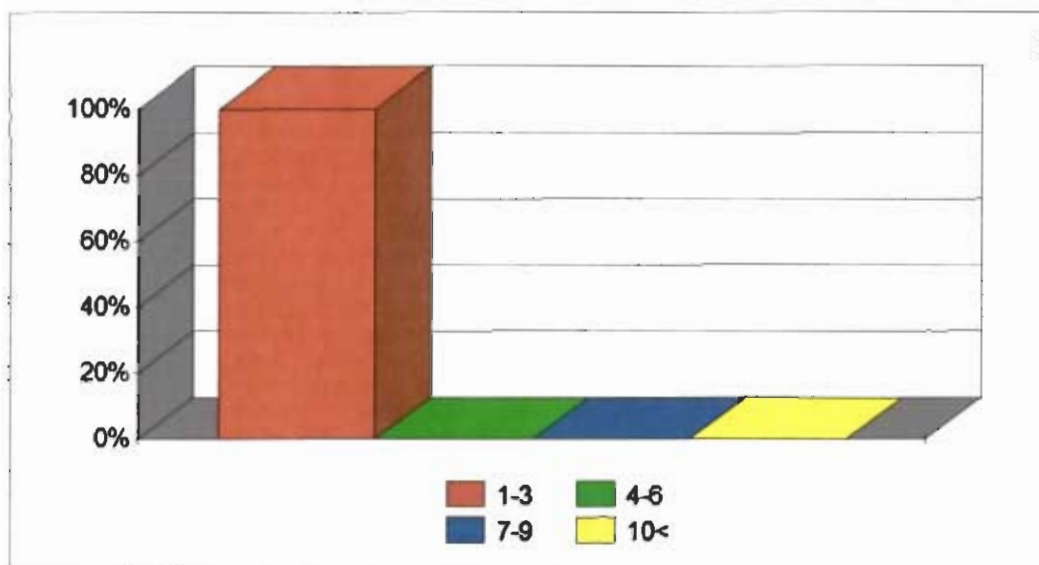
Σχετικά, με την ερώτηση πόσα παιδιά περιλαμβάνει η τάξη κάθε εκπαιδευτικού, στο Ανατολικό διαμέρισμα δόθηκαν οι απαντήσεις: το 65,3% των εκπαιδευτικών απάντησαν ότι, η τάξη τους αποτελείται από 16-20 παιδιά. Το 15,5% απάντησαν 21 παιδιά και πάνω, το 19,2% ανέφεραν ότι, έχουν από 11-15 παιδιά, ενώ τέλος ένα 0% απάντησε πως, η τάξη τους αποτελείται από 10 παιδιά και κάτω.

Έχετε παιδιά χωρισμένων γονιών στην τάξη σας ;

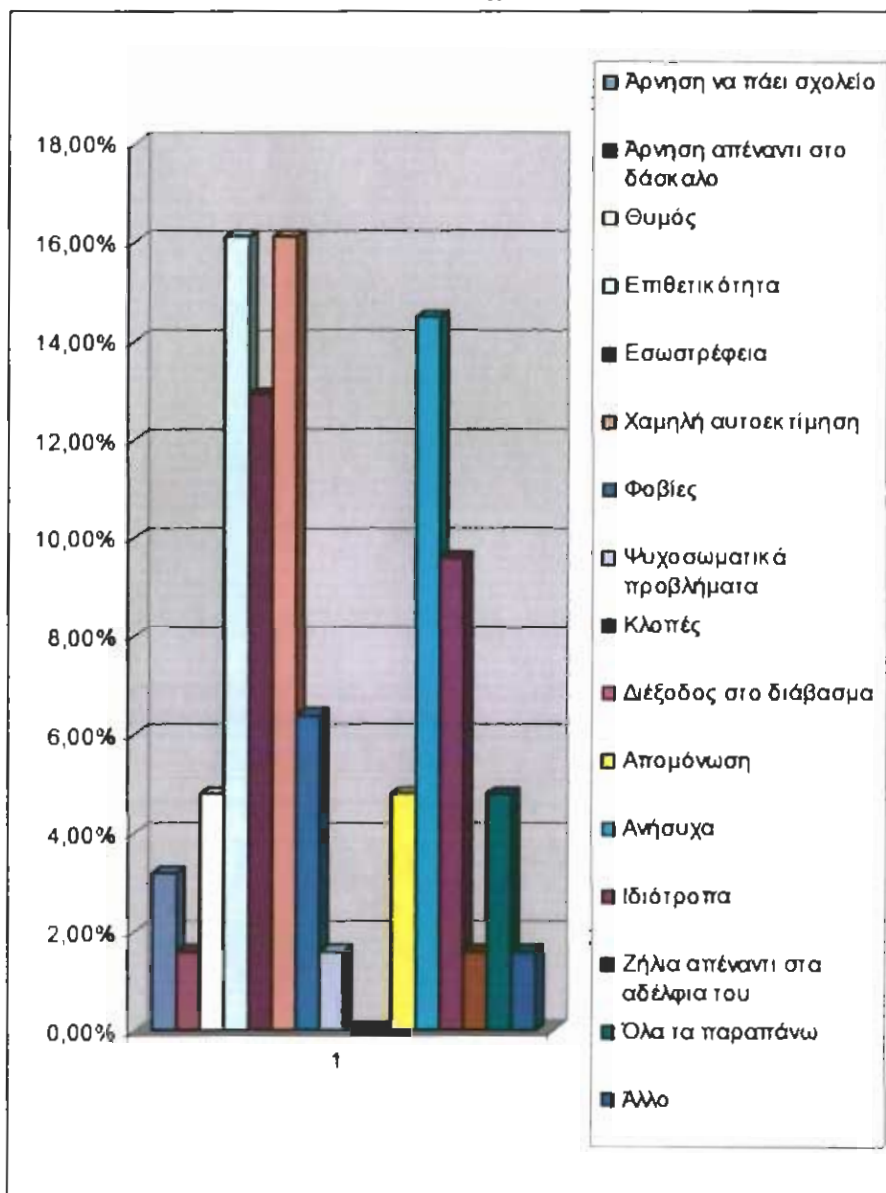
Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν στο συγκεκριμένο διαμέρισμα, παρατηρήθηκε ότι, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων με ποσοστό 50%, απάντησε ότι έχουν παιδιά χωρισμένων γονέων στην τάξη τους. Το 42,3% απάντησε αρνητικά στην παραπάνω ερώτηση, ενώ ένα 7,7% δεν θέλησε να απαντήσει.

Πόσα παιδιά διαζευγμένων γονέων, φοιτούν στην τάξη σας;

Αναφορικά με την παραπάνω ερώτηση, το 100% των εκπαιδευτικών, απάντησε ότι, στην τάξη τους υπάρχουν απο 1-3 παιδιά χωρισμένων γονέων, ενώ οι υπόλοιπες απαντήσεις κατέχουν μηδενική βαθμολογία.

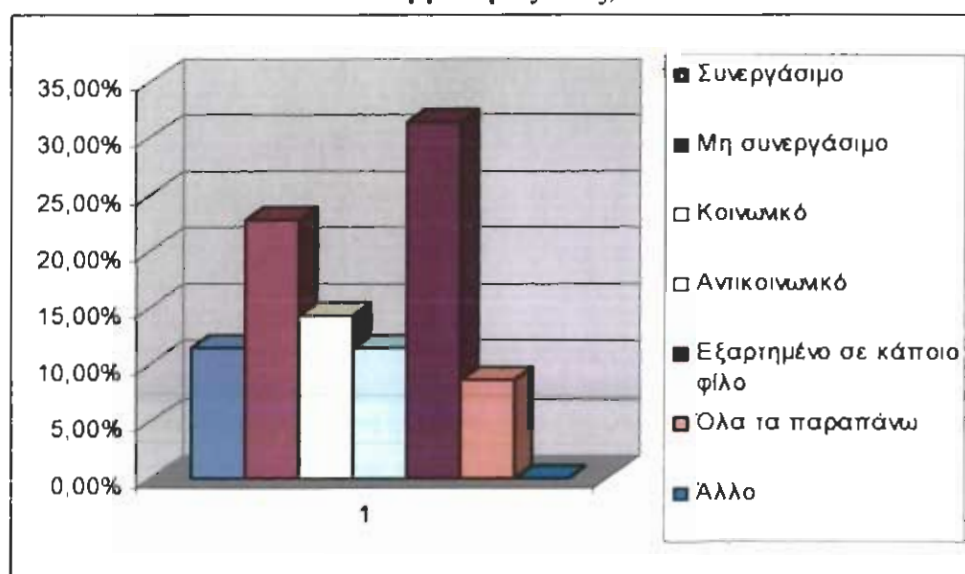
Με βάση την εμπειρία σας, ποιές είναι οι αντιδράσεις των παιδιών αυτών στο σχολείο;

Σύμφωνα με την εμπειρία των δασκάλων, οι αντιδράσεις των παιδιών χωρισμένων γονέων όπως, παρατηρούνται απο τους ίδιους, είναι: η επιθετικότητα με ποσοστό 16,1%, η χαμηλή αυτοεκτίμηση με 16,1%, η ανησυχία με ποσοστό 14,5%. Ακολουθεί, η εσωστρέφεια με 12,90%. Στη συνέχεια, απαντήθηκε με ποσοστό 9,6% οτι, είναι ιδιότροπα, 6,4%

παρουσιάζουν φοβίες, το 1,6% ψυχοσωματικά προβλήματα, καθώς το 4,8% παρουσιάζουν θυμό. Ακολουθούν, με μικρότερα ποσοστά, η απομόνωση με 4,8%, το 1,60% άρνηση απέναντι στο δάσκαλο και ζήλια απέναντι στα αδέρφια του. Ενώ στις απαντήσεις,διέξοδος στο διάβασμα και κλοπές δεν δόθηκε κανένα ποσοστό. Τέλος, ένα ποσοστο 4,8% απάντησε ολα τα παραπάνω και το 1,6% των δασκάλων απάντησε κατι άλλο.

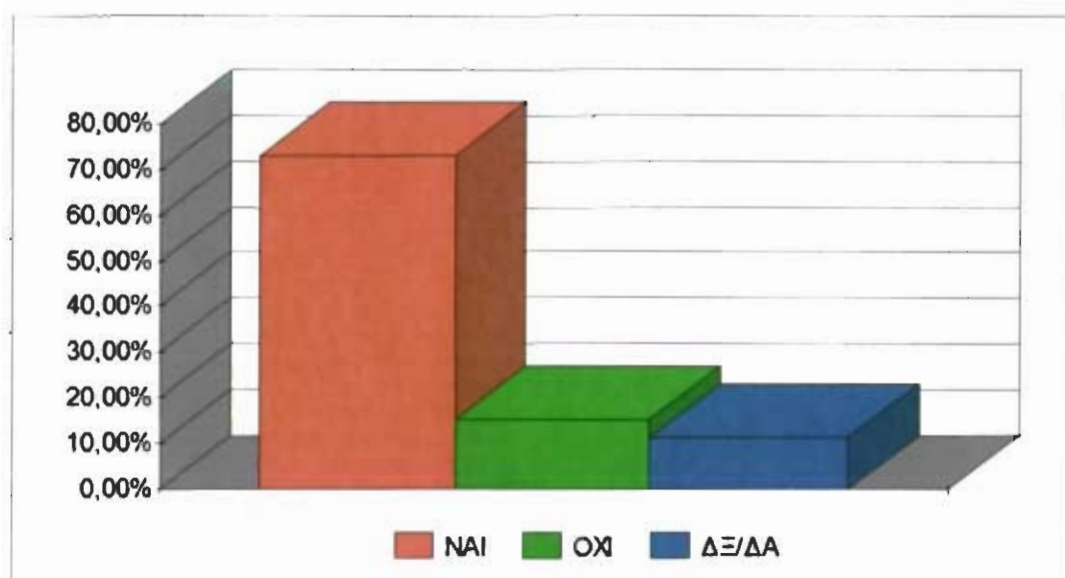
Ποιά είναι η σχέση των παιδιών των διαζευγμένων γονέων με τους συμμαθητές τους;

Στην ερωτηση, ποιά η σχέση των διαζευγμένων γονέων με τους συμμαθητές τους οι δάσκαλοι απάντησαν τα εξής: το 31,4% οτι είναι εξαρτημένα σε κάποιο φίλο, το 22,8% είναι μη συνεργάσιμα και το οτι, είναι αντικοινωνικα κατείχε ποσοστό 11,4%. Οι υπολοιπες απαντήσεις διακυμάνθηκαν ως εξης: το 11,4% των δασκάλων απάντησε οτι, το παιδί διαζευγμένου γονέα παρουσιάζει συνεργασία και 14,2% οτι, είναι κοινωνικό. Τέλος, το 8,6% απάντησε όλες τις παραπάνω απαντήσεις.

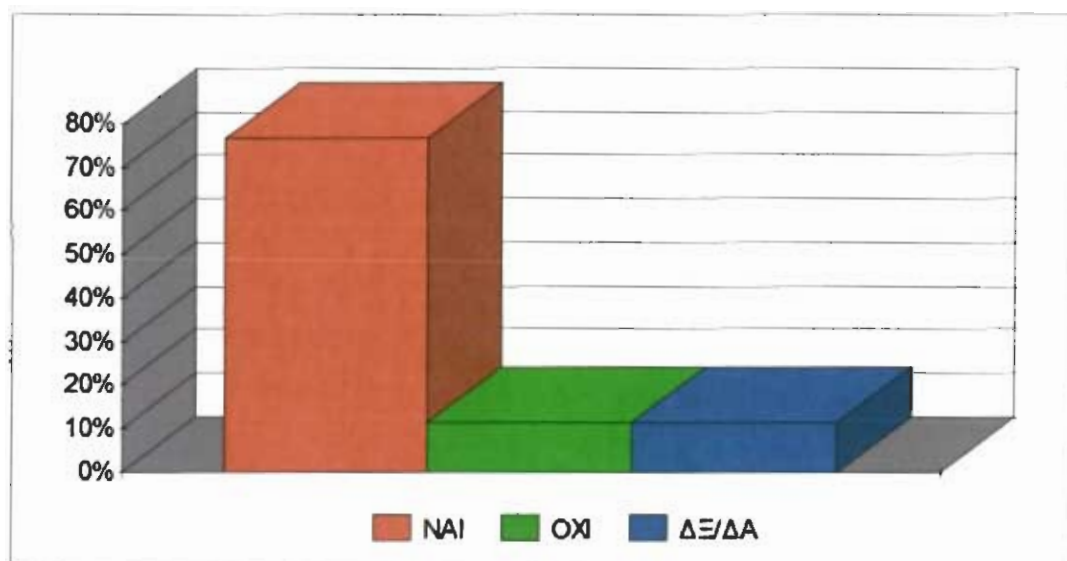

Πιστεύετε ότι υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων από τα άλλα παιδιά;

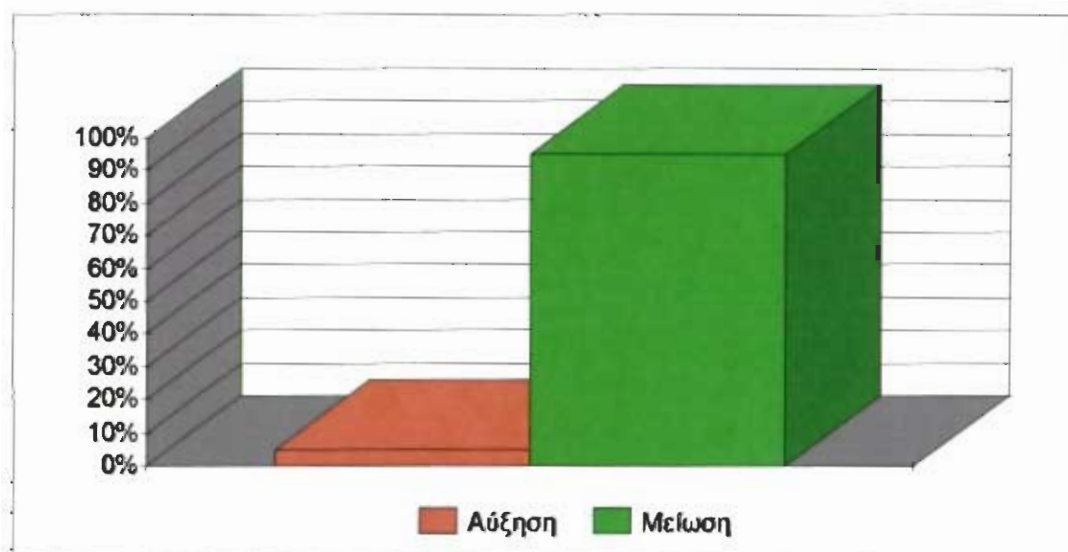
Στην ερώτηση εάν υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων από τα υπόλοιπα παιδιά, η πλειοψηφία των δασκάλων μας απάντησε θετικά με ποσοστό 73,2%. Επίσης, ένα άλλο ποσοστό της τάξεως 15,3% υποστήριξε πως, δεν υπάρχει καμιά διαφορά στη σχολική επίδοση των παιδιών διαζευγμένων γονέων σε σχέση τα άλλα παιδιά. Τέλος, ένα ποσοστό 11,5% το οποίο δεν απάντησε μια από τις παραπάνω επιλογές, περιορίστηκε στο δεν ξέρω- δεν απαντώ.

Παρατηρείτε διαφορά στη σχολική επίδοση του παιδιού σε ατομικό επίπεδο;

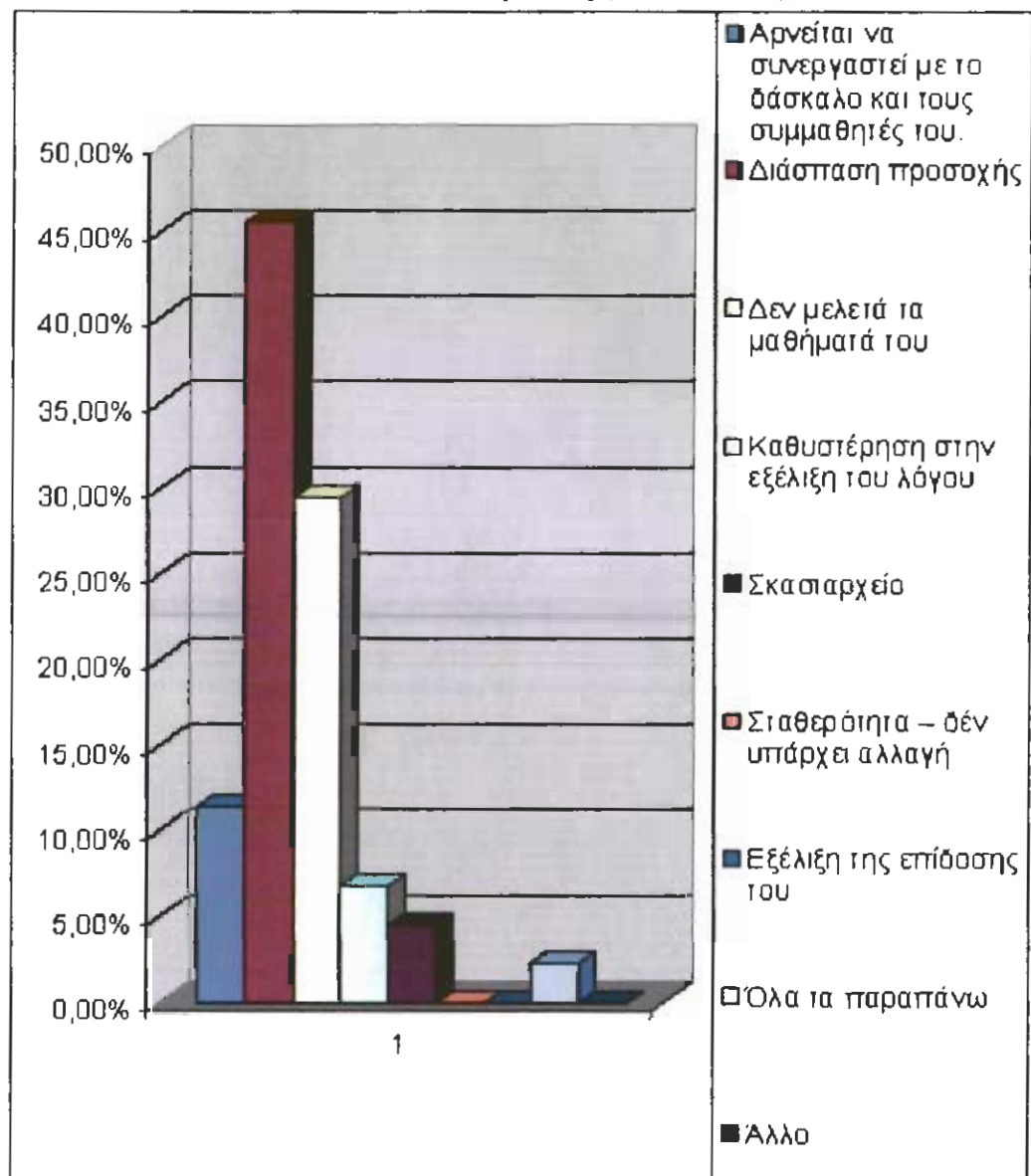
Όσον αφορά την σχολική επίδοση των παιδιών διαζευγμένων σε ατομικό επίπεδο, οι δάσκαλοι απάντησαν ότι, υπάρχει διαφορά στην σχολική επίδοσή τους με ποσοστό 77%. Το 11,5% από τους δασκάλους μας απάντησαν ότι, δεν υπάρχει καμία απολύτως διαφορά και το ίδιο ποσοστό δασκάλων μας είπαν ότι δεν ξέρουν-δεν απαντούν.

Η επίδοσή των παιδιών διαζευγμένων γονέων παρουσιάζει:

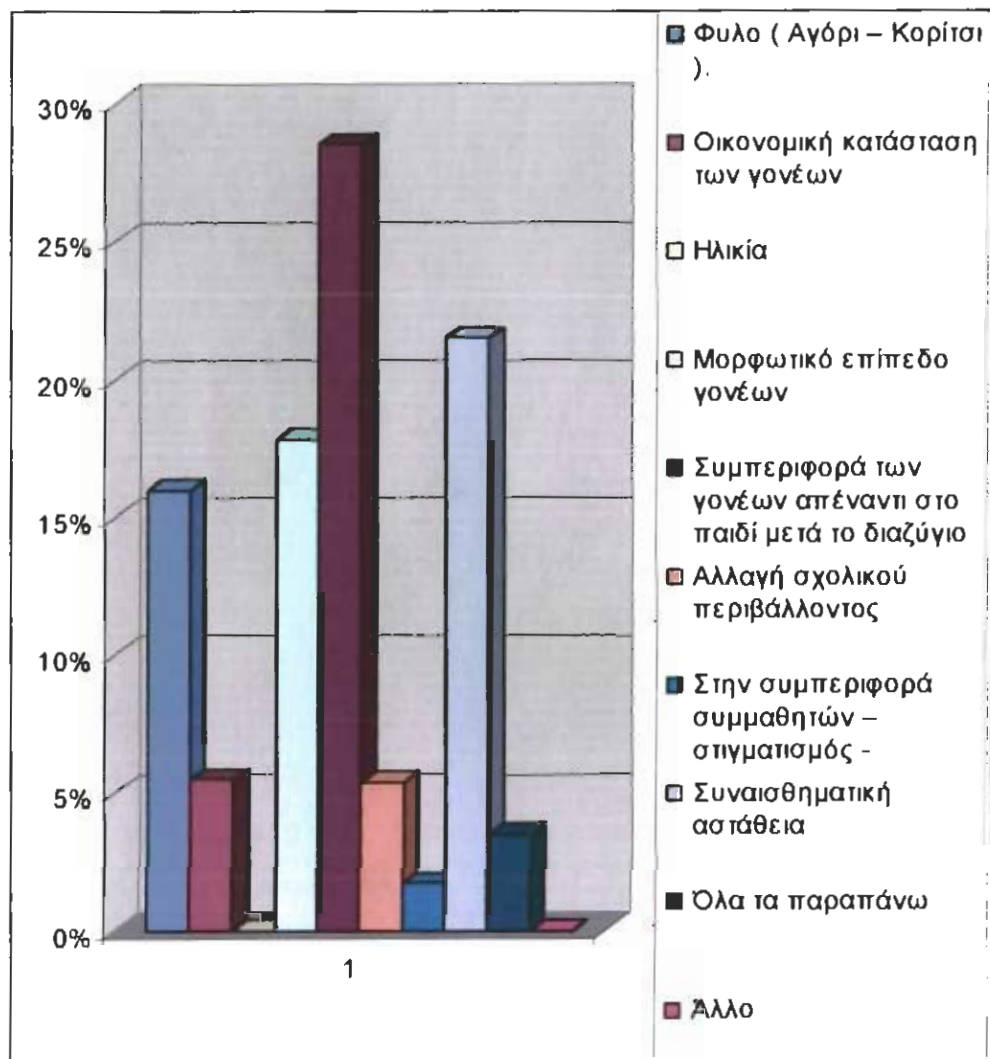
Συγκεκριμένα, στην ερώτηση αυτή, το 5% μας απάντησαν ότι, η σχολική τους επίδοση παρουσιάζει αύξηση μετά απο ένα ενδεχόμενο διαζύγιο των γονιών του, ενώ το 95% των δασκάλων υποστήριξαν ότι, η σχολική τους επίδοση παρουσιάζει μείωση.

Ποιές νομίζετε ότι είναι οι επιπτώσεις στη σχολική επίδοση των παιδιών ηλικίας (6 – 12 ετών);

Όσον αφορά στην ερώτηση, ποιές είναι οι επιπτώσεις που παρουσιάζει το παιδί που προέρχεται από διαζευγμένη οικογένεια, οι δάσκαλοι μας απάντησαν τα εξής: το 45,5% των δασκάλων απάντησε ότι, το παιδί παρουσιάζει διάσπαση της προσοχής του και το 29,5% είπαν ότι, δεν μελετούν τα μαθηματά τους. Οι υπόλοιπες απαντήσεις διακυμάνθηκαν με τα εξής ποσοστά: το 11,4% αρνείται οποιαδήποτε συνεργασία στο σχολικό περιβάλλον, το 6,8% των δασκάλων είπε ότι, παρουσιάζουν καθυστέρηση στη εξέλιξη του λόγου τους, το 4,5% σκασιαρχείο. Επίσης, κάποιες άλλες απαντήσεις που δόθηκαν ήταν: το 5,6% των δασκάλων ότι τα παιδιά παρουσιάζουν εξέλιξη στην επίδοσή τους και ένα ποσοστό 2,4% ότι δεν υπάρχει καμία αλλαγή στην σχολική τους επίδοση. Επίσης, ένα μέρος των δασκάλων 2,3% απάντησε όλες τις παραπάνω απαντήσεις. Τέλος, η σταθερότητα και η εξέλιξη της επίδοσής του, δεν συγκέντρωσαν καμία απάντηση.

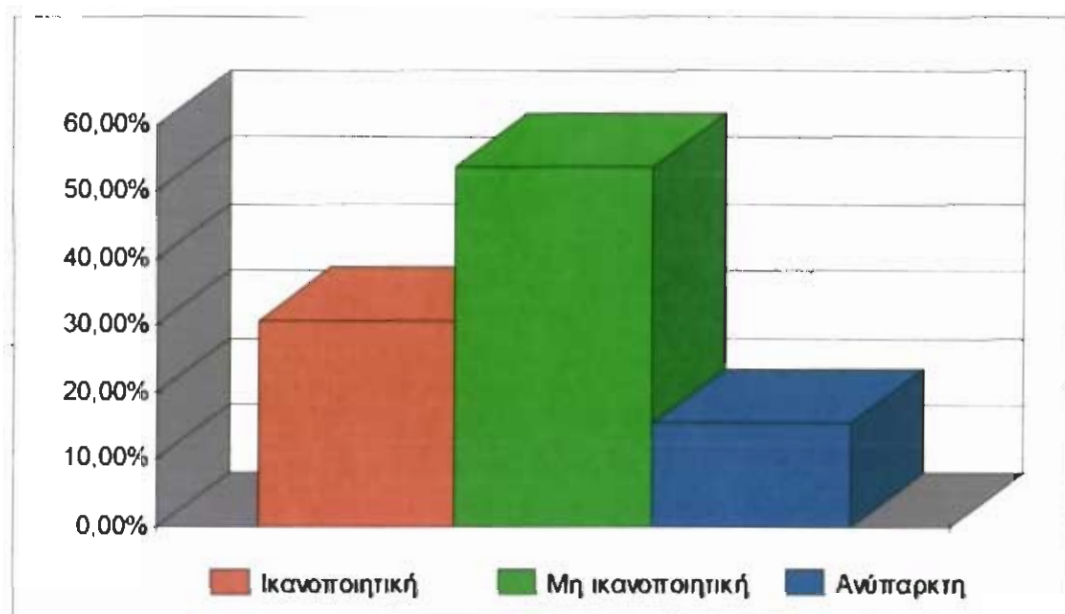
Ποιοί είναι οι παράγοντες που συντελούν σ' αυτό;

Επίσης, ένα άλλο ερώτημα που τέθηκε στους δασκάλους ήταν για τους παράγοντες που συντελούν στη σχολική επίδοση. Σύμφωνα με τους δασκάλους, το 28,5% απάντησε ότι, ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τα παιδιά στη σχολική τους επίδοση είναι η συμπεριφορά των γονέων μετά το διαζύγιο, το 21,5% η συναισθηματική αστάθεια που νιώθουν τα παιδιά. Επίσης, το 17,8% των δασκάλων είπαν το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, το 16% το φύλο του παιδιού, το οποίο αντιστοιχεί σύμφωνα με τις απαντήσεις των δασκάλων σε 100% για τα αγόρια και 0% για τα κορίτσια, 5,5% η οικονομική κατάσταση των γονέων και 5,4% η αλλαγή του σχολικού περιβάλλοντος. Επίσης ακολουθούν, με ποσοστό 1,7% η συμπεριφορά που δείχνουν οι υπόλοιποι συμμαθητές απέναντι

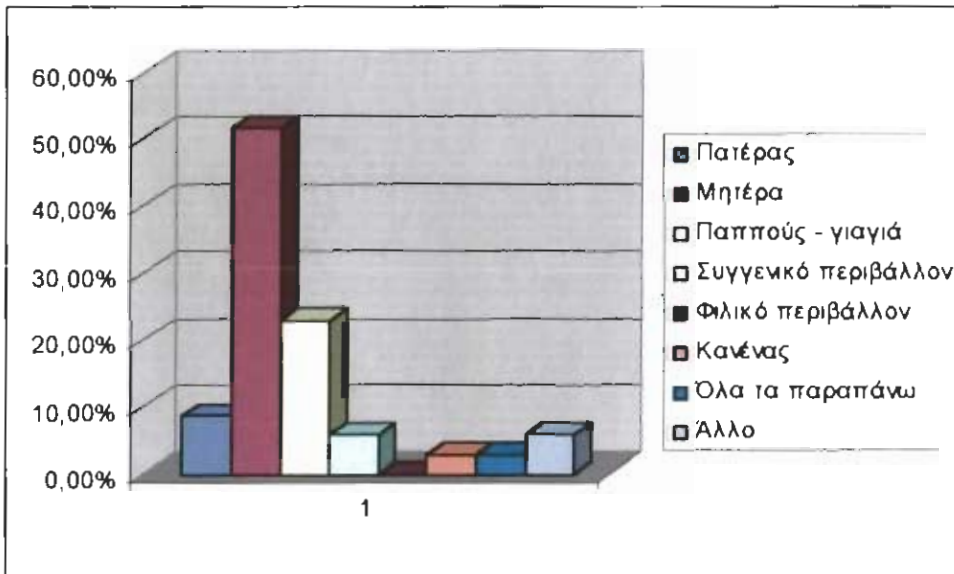
τους(στιγματισμός). Ενώ, στην ηλικία του παιδιού δεν δόθηκε καμία απάντηση. Τέλος το 3,5% των δασκάλων απάντησε όλες τις παραπάνω απαντήσεις.

Υπάρχει συνεργασία των διαζευγμένων γονέων με το σχολείο;

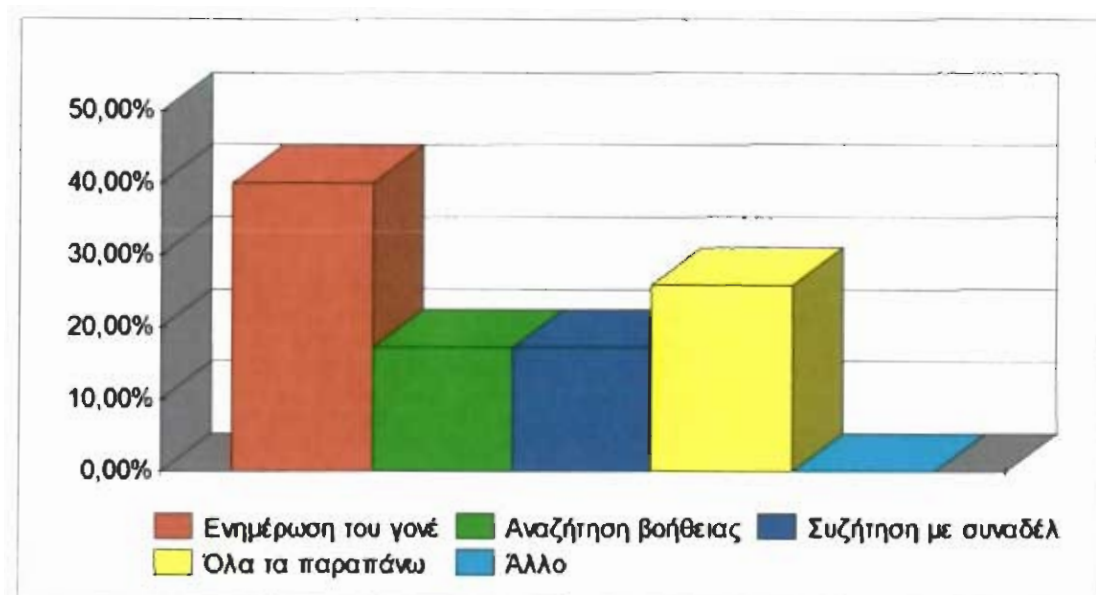
Επίσης, ένας άλλος στόχος μας ήταν να διερευνηθεί αν υπάρχει συνεργασία των διαζευγμένων γονέων με τους δασκάλους των παιδιών τους και να συμπεράνουμε κατά πόσο οι διαζευγμένοι γονείς ενδιαφέρονται για την σχολική επίδοση των παιδιών τους. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας μας , το 53,8% των δασκάλων μας απάντησαν ότι, η συνεργασία τους με τους γονείς δεν είναι ικανοποιητική, ενώ το 30,7% των δασκάλων, μας απάντησαν ότι, η συνεργασία που έχουν με τους διαζευγμένους γονείς είναι ικανοποιητική. Τέλος, το 15,5% των απαντήσεων ανέφεραν ότι, είναι τελείως ανύπαρκτη.

Ποιά άτομα ενδιαφέρονται για την πορεία της σχολικής επίδοσης του παιδιού;

Όσον αφορά τα άτομα που ενδιαφέρονται για την σχολική επίδοση του παιδιού, τα αποτελέσματα έδειξαν τα εξής: σύμφωνα με τους δασκάλους, το μεγαλύτερο ενδιαφέρον κατέχει η μητέρα με ποσοστό 51,4%, ακολουθεί ο παππούς – γιαγιά με ποσοστό 22,8%, ο πατέρας 8,3%. Ακολουθούν, το συγγενικό περιβάλλον 5,7%, ενώ το φιλικό περιβάλλον 0%. Τελος, κάποιοι δάσκαλοι μας απάντησαν οτι κανένας δεν ενδιαφέρεται για τη σχολική επίδοση του παιδιού με ποσοστό 2,8%,το 0,7% απάντησε όλες τις προηγούμενες απαντήσεις ενώ το άλλο απαντήθηκε από τους δασκάλους με ποσοστό 5,7%.

Σε περίπτωση που αντιμετωπίσατε παιδί διαζευγμένου γονέα,
ποιά ήταν η συμπεριφορά σας;

Τέλος όσον αφορά, την συμπεριφορά των δασκάλων στην περίπτωση που αντιμετώπισαν παιδί διαζευγμένου γονέα, οι ενέργειες που έκαναν ήταν: το 40,1% να ενημερώσουν το γονέα, το 17,1% το συζήτησαν με τους συναδέλφους τους και το 17,1% αναζήτησαν βοήθεια απο κάποιον ειδικό. Τέλος, ένα ποσοστό 25,7% απο τους δασκάλους μας απάντησε όλες τις παραπάνω επιλογές ενώ το άλλο δεν το απάντησε κανένας δάσκαλος.

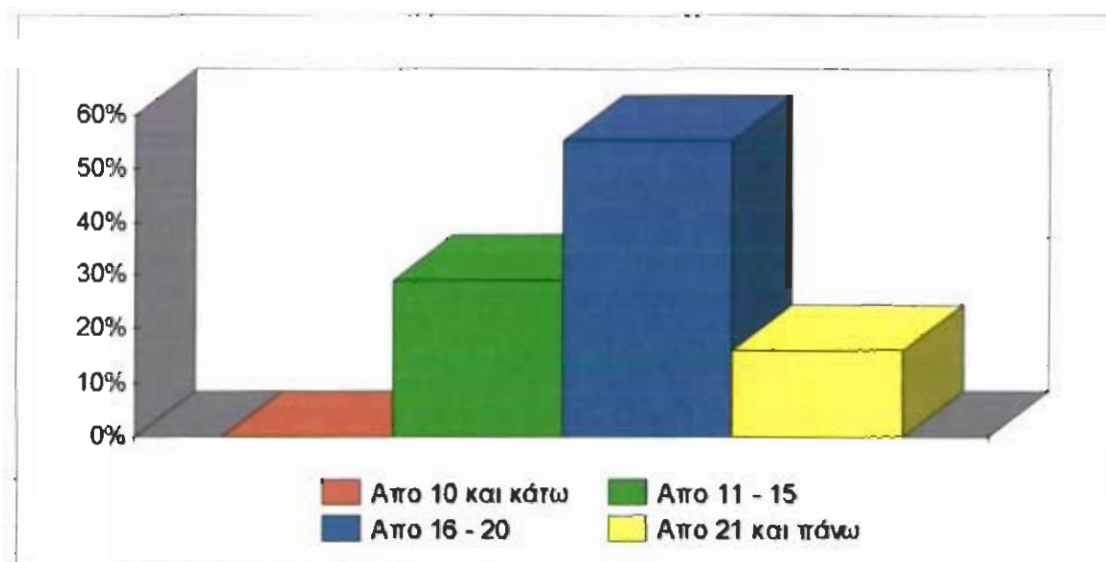

ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΡΚΤΙΚΟΥ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ

Σε ενδεικτικό δείγμα 67 δασκάλων απο 4 σχολεία του Αρκτικού διαμερίσματος της Πάτρας απάντησε το 55,2% τον ερωτηθέντων. Δηλαδή, από τα 67 ερωτηματολόγια, απαντήθηκαν τα 37.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, τα περισσότερα ερωτηματολόγια απαντηθήκαν απο 25 γυναίκες, ενώ τα ερωτηματολόγια που απαντήθηκαν από άντρες, ήταν 12. Ο μέσος όρος προυπηρεσίας των δασκάλων του δείγματός μας, ήταν 18 χρόνια εργασίας περίπου. Ενώ ο μεγαλύτερος αριθμός δασκάλων δίδασκε στην Δ' δημοτικού.

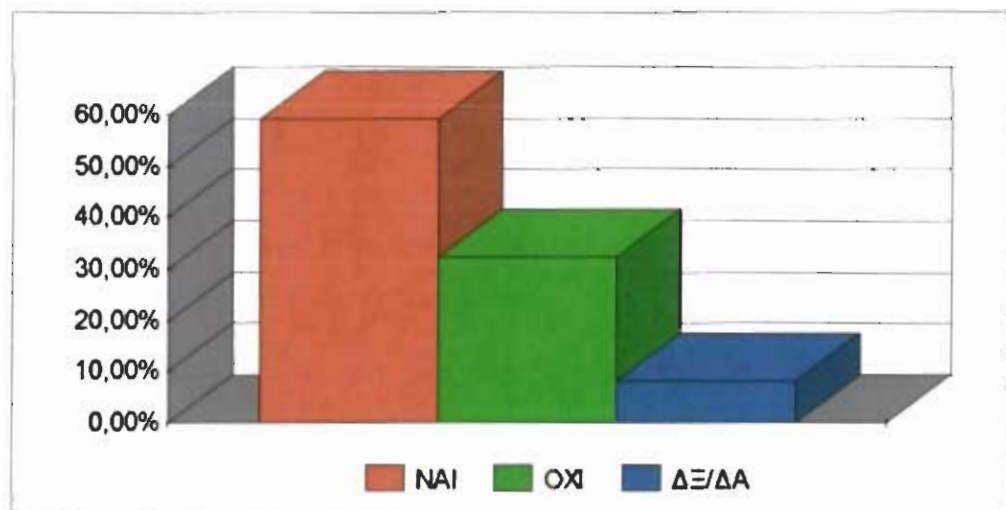
Πόσα παιδιά περιλαμβάνει η τάξη σας;

Στην ερώτηση πόσα παιδιά χωρισμένων γονέων υπάρχουν στην τάξη τους, οι δάσκαλοι μας απάντησαν τα εξής: το 55% των ερωτηθέντων εκπαιδευτικών απάντησαν ότι, έχουν από 16-20 παιδιά διαζευγμένων γονέων στην τάξη τους, το 29% έχουν από 11-15 παιδιά, ενώ ένα 16%

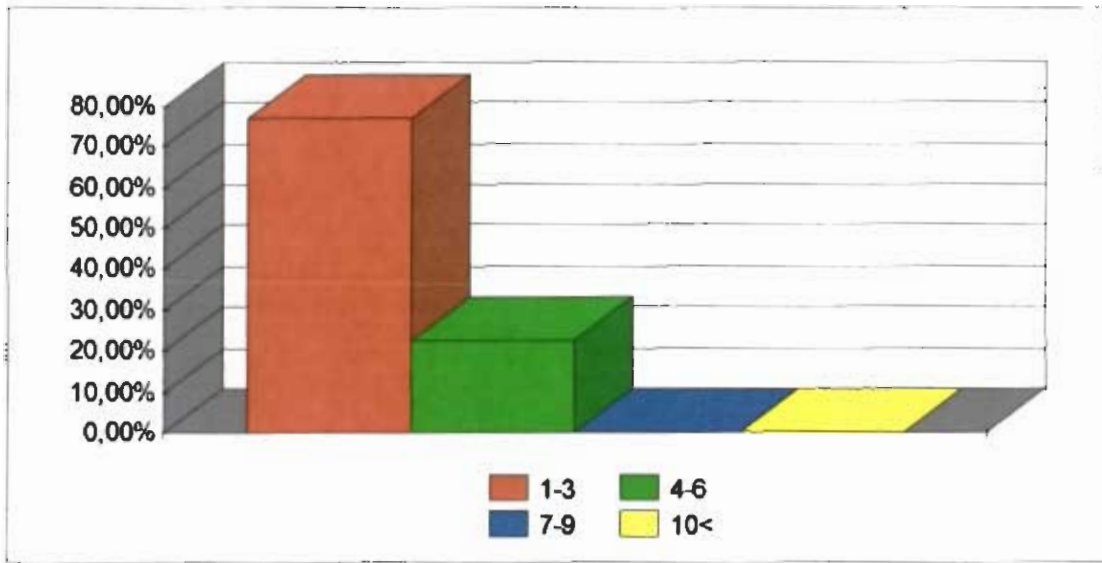
έχουν από 21 και πάνω παιδιά. Τέλος, σ' αυτο το διαμέρισμα δεν υπήρχαν στα σχολεία από 10 και κάτω παιδιά χωρισμένων γονέων.

Έχετε παιδιά χωρισμένων γονιών στην τάξη σας;

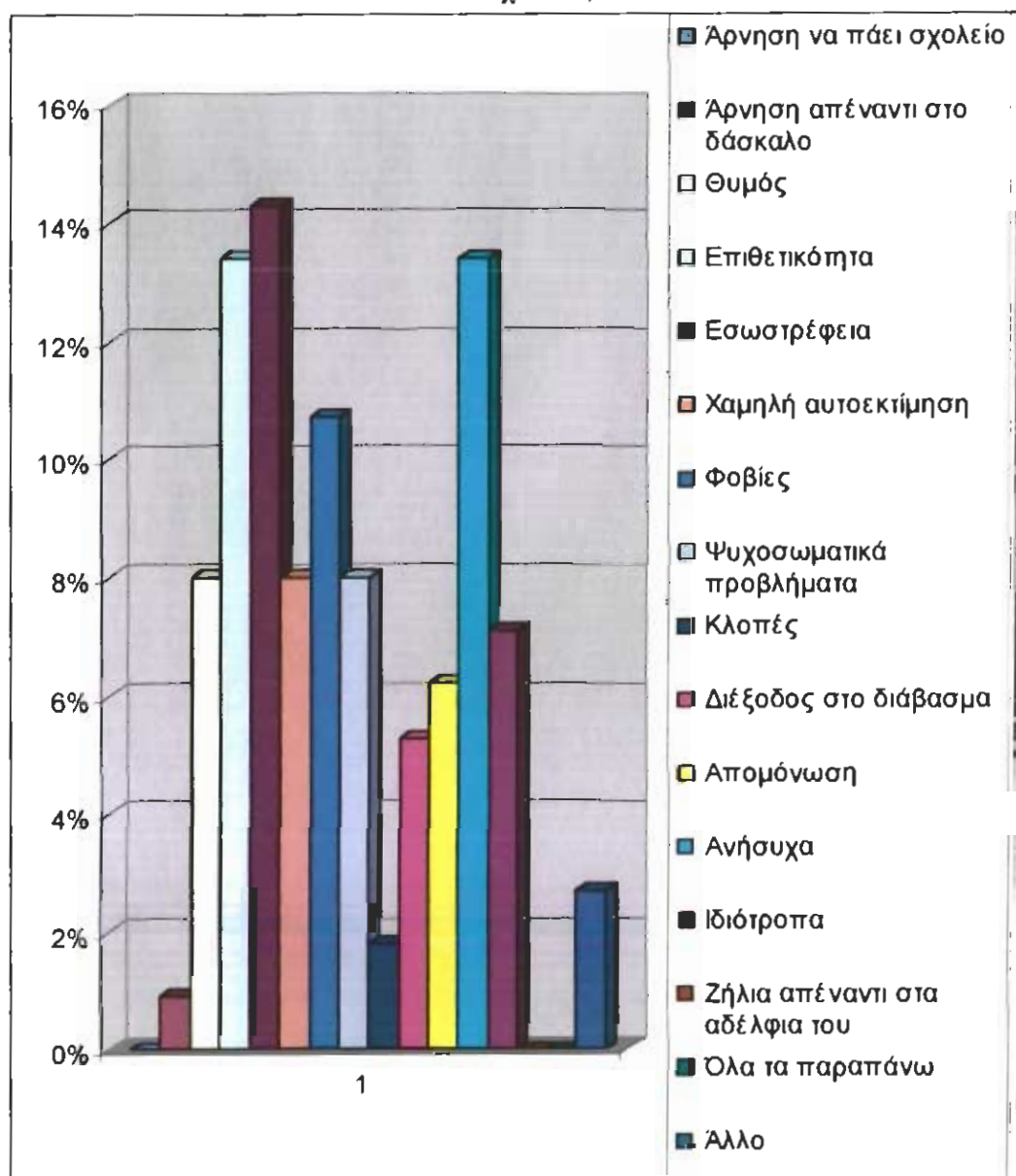
Όσον αφορά την ερώτηση, αν υπάρχουν παιδιά διαζευγμένων γονεων στα σχολεία αυτού του διαμερίσματος, παρατηρούμε τα εξής: Το 59,40% των εκπαιδευτικών που απάντησαν στην παραπάνω ερώτηση, δήλωσαν πως, έχουν παιδιά διαζευγμένων γονέων μέσα στην τάξη τους. Το 32,40% δήλωσαν πως δεν έχουν και το 8,10% δεν απάντησαν σ' αυτή την ερώτηση.

Πόσα παιδιά χωρισμένων γονέων έχετε στην τάξη σας;

Έτσι λοιπον, όσον αφορά το πλήθος των παιδιών διαζευγμένων γονέων που υπάρχουν στα σχολεία αυτού του διαμερίσματος, συμπεραίνουμε τα εξής: από 1-3 παιδιά διαζευγμένων δασκάλων έχει το 77,2% των ερωτηθέντων δασκάλων, ενώ ακολουθεί 4-6 παιδιά έχει το 22,7%. Τέλος, στις υπόλοιπες επιλογές δεν δόθηκαν απαντήσεις.

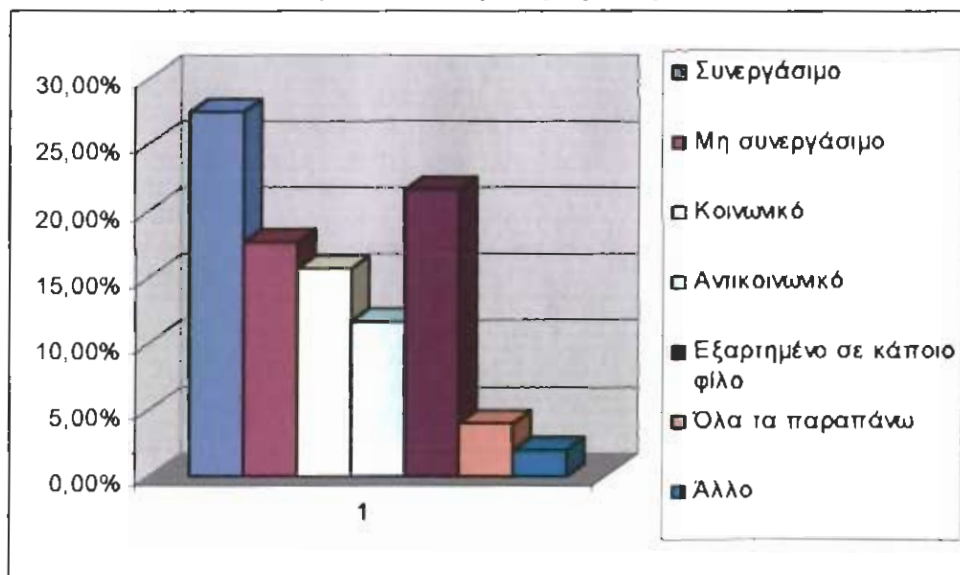
Με βάση την εμπειρία σας, ποιές είναι οι αντιδράσεις των παιδιών αυτών στο σχολείο;

Με βάση την εμπειρία των δασκάλων, στις αντιδράσεις παιδιών χωρισμένων γονέων προηγούνται, η εσωστρέφεια με ποσοστό 14,3%, η επιθετικότητα και η ανησυχία με ποσοστά 13,4%, καθώς και οι φοβίες με ποσοστό 10,7%. Με ισοψηφία και ποσοστό 8% ακολουθούν, τα ψυχοσωματικά συμπτώματα, ο θυμός και οι φοβίες. Ακολουθούν η ιδιοτροπία με ποσοστό 7,1%, η απομόνωση με ποσοστό 6,2% και διέξοδος στο διάβασμα με ποσοστό 5,3%. Τέλος, με μικρότερα ποσοστά

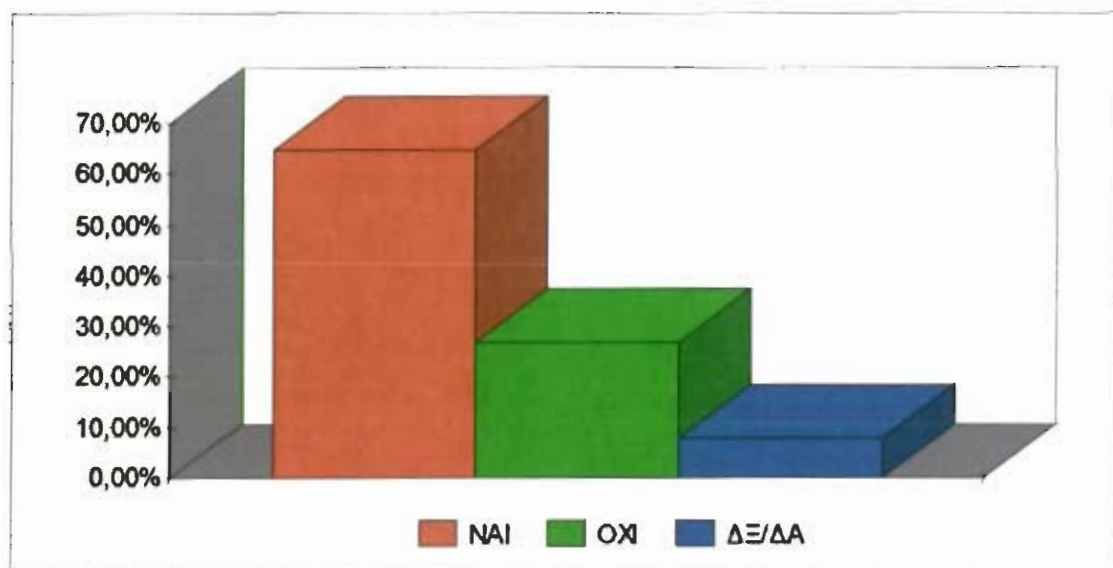
1,8% απαντήθηκαν οι κλοπές και 0,9% η άρνηση απέναντι στο δάσκαλο. Τέλος, το άλλο απαντήθηκε από τους δασκάλους με ποσοστό 2,7%.

Ποιά η σχέση των παιδιών διαζευγμένων γονέων με τους συμμαθητές τους;

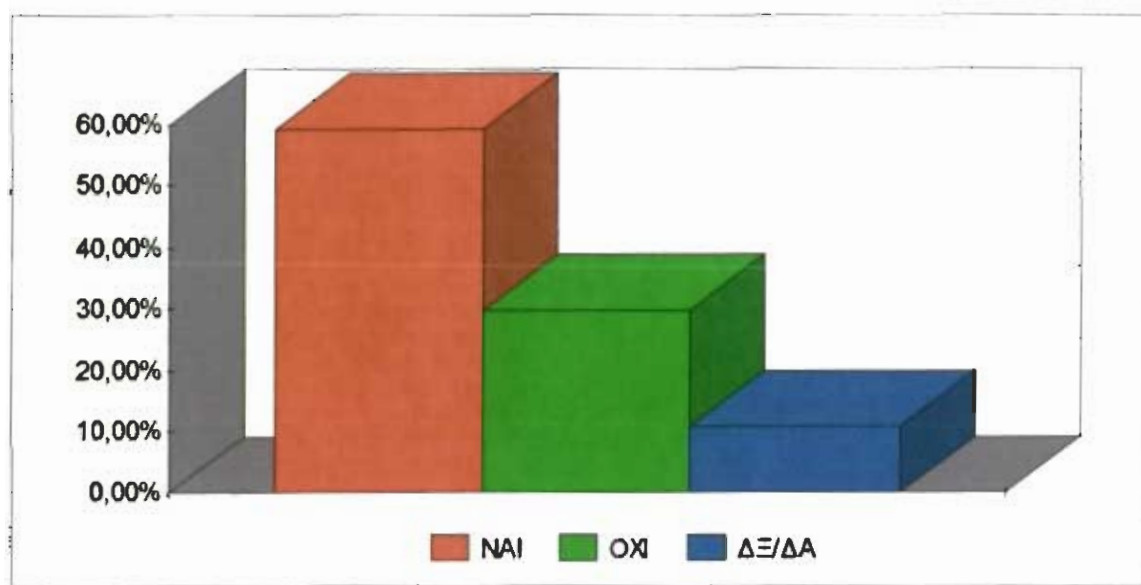
Οι σχέσεις των παιδιών χωρισμένων γονέων με τους συμμαθητές τους, με ποσοστό 27,4%, χαρακτηρίζονται από συνεργασία, ενώ το ποσοστό της έλλειψης συνεργασίας είναι, 17,6%. Επίσης, ένα 15,7% είναι κοινωνικό με τους συμμαθητές του, ενώ ένα 11,7% χαρακτηρίζεται ως αντικοινωνικό. Επίσης, ένα 21,6% είναι εξαρτημένο σε κάποιο φίλο. Τέλος ένα ποσοστό των δασκάλων 3,9% απάντησε, όλα τα παραπάνω, ενώ το άλλο απαντήθηκε με ποσοστό 2%.

Πιστεύετε ότι υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων από τα άλλα παιδιά;

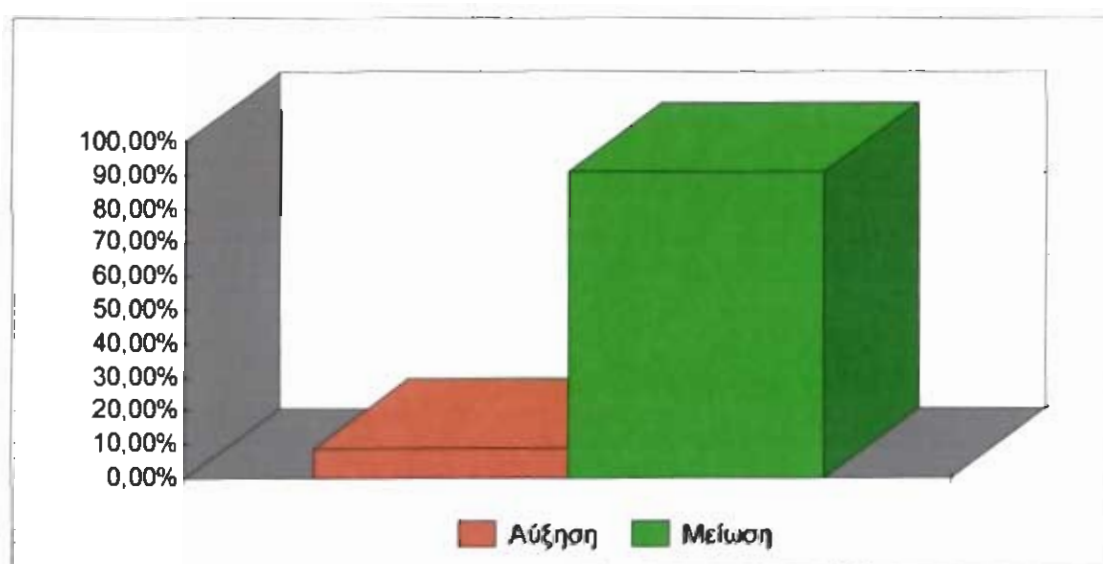
Στην ερώτηση, εάν υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων από τα υπόλοιπα παιδιά, η πλειοψηφία των δασκάλων μας απάντησε θετικά με ποσοστό 64,90%. Επίσης, ένα άλλο ποσοστό της τάξεως 27% υποστήριξε πως δεν υπάρχει καμιά διαφορά στη σχολική επίδοση των παιδιών, σε σχέση τα άλλα παιδιά. Τέλος, ένα ποσοστό 6,10%, δεν απάντησε καμία από τις παραπάνω επιλογές και περιορίστηκε στο δεν ξέρω- δεν απαντώ.

Παρατηρείτε διαφορά στη σχολική επίδοση του παιδιού σε ατομικό επίπεδο;

Όσον αφορά την σχολική επίδοση του παιδιού σε ατομικό επίπεδο, οι δάσκαλοι απάντησαν ότι, υπάρχει διαφορά στην σχολική επίδοσή τους με ποσοστό 59,50%. Το 29,70% από τους δασκάλους μας απάντησαν ότι, δεν υπάρχει καμιά απολύτως διαφορά ενώ ένα μικρό ποσοστό 10,80% των δασκάλων μας είπαν ότι, δεν ξέρουν-δεν απαντούν.

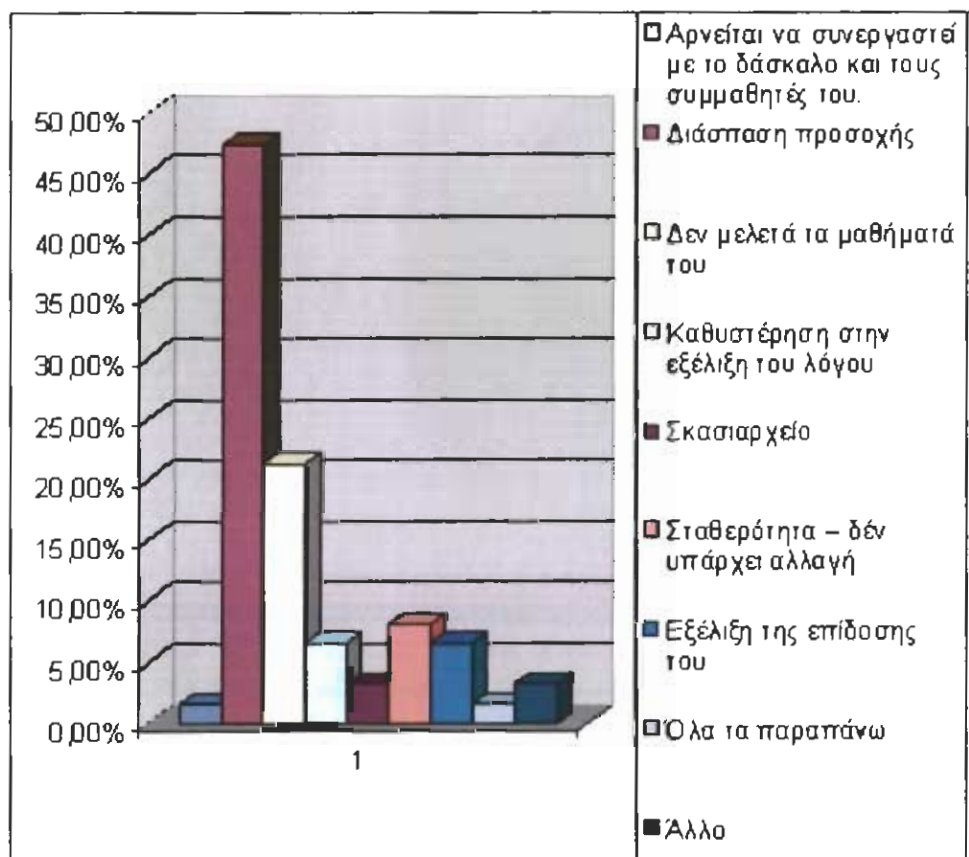
Αν ναι, η επίδοσή τους παρουσιάζει;

Στην ερώτηση αυτή, το 9,10% μας απάντησαν ότι, η σχολική τους

επίδοση παρουσιάζει άύξηση μετά απο ένα ενδεχόμενο διαζύγιο των γονιών του, ενώ το 90,90% των δασκάλων υποστήριξαν ότι, η σχολική τους παρουσιάζει μείωση.

Ποιες νομίζετε ότι, είναι οι επιπτώσεις στη σχολική επίδοση των παιδιών (ηλικίας 6-12 ετών);

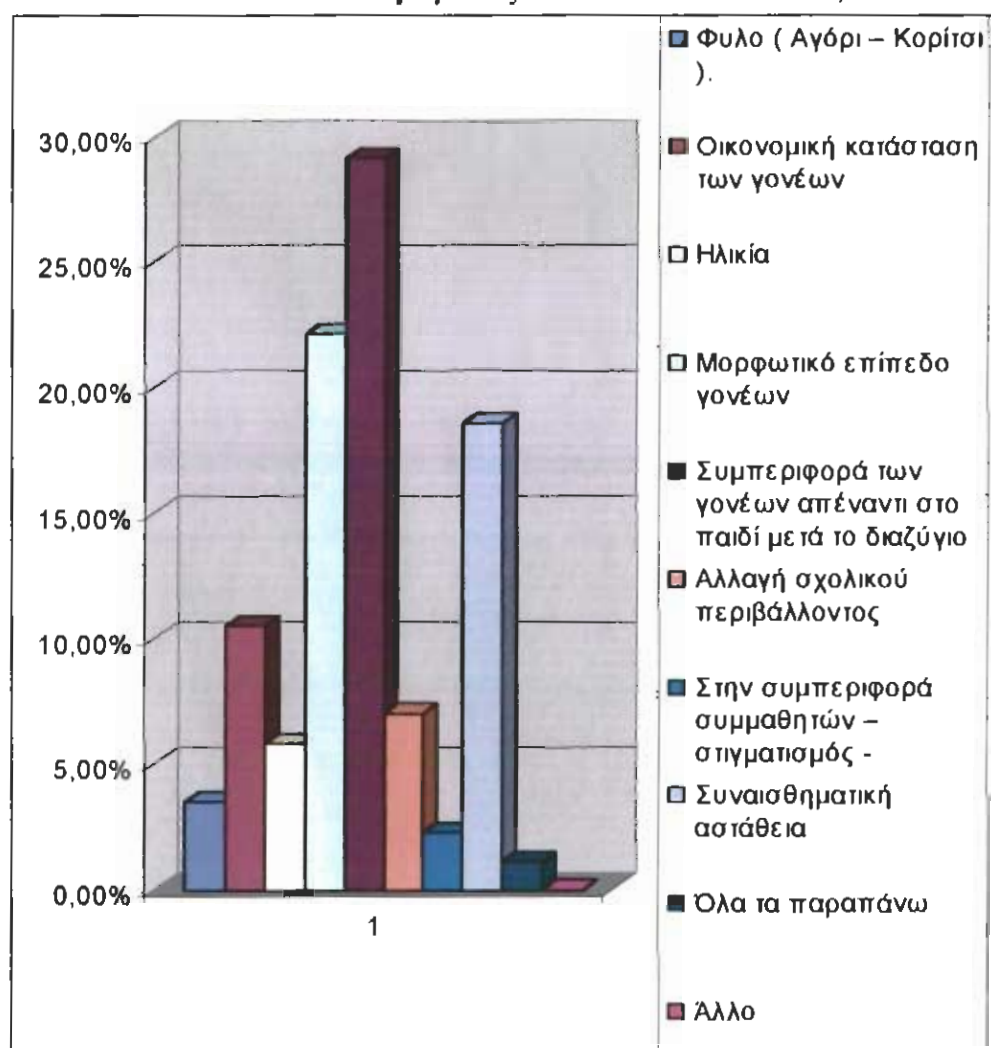
Όσον αφορά στη ερώτηση, ποιές είναι οι επιπτώσεις που παρουσιάζει το παιδί που προέρχεται από διαζευγμένη οικογένεια, οι δάσκαλοι μας απάντησαν τα εξής: το 47,5% των δασκάλων απάντησε ότι, το παιδί παρουσιάζει διάσπαση της προσοχής του και το 21,3% είπαν ότι, δεν μελετούν τα μαθηματά τους. Οι υπόλοιπες απαντήσεις διακυμάνθηκαν με τα εξής ποσοστά: το 6,6% των δασκάλων είπε ότι, παρουσιάζουν

καθυστέρηση στη εξέλιξη του λόγου τους, το 1,6% αρνείται οποιαδήποτε συνεργασία στο σχολικό περιβάλλον, το 3,3% σκασιαρχείο.

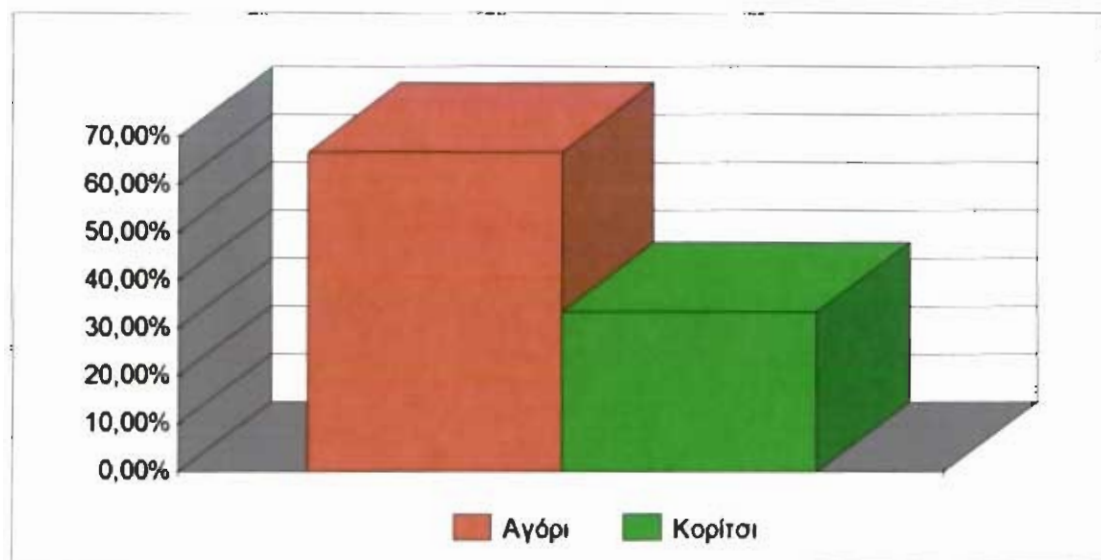
Επίσης, κάποιες άλλες απαντήσεις που δόθηκαν ήταν: το 6,6% των δασκάλων ότι τα παιδιά παρουσιάζουν εξέλιξη στην επίδοση τους και ένα ποσοστό 8,2% ότι δεν υπάρχει καμιά αλλαγή στην σχολική τους επίδοση τους. Τέλος, ένα μέρος των δασκάλων 1,6% απάντησε όλες τις παραπάνω απαντήσεις και το 3,3% απάντησε το άλλο.

Ποιοί είναι οι παράγοντες που συντελούν σ' αυτό;

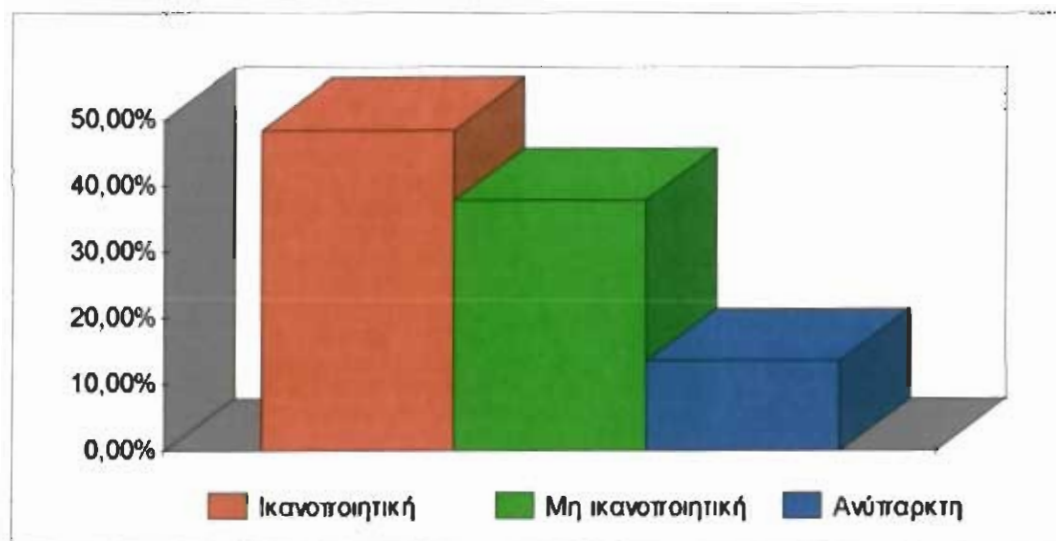

Επίσης, ένα άλλο ερώτημα που τέθηκε στους δασκάλους ήταν για τους παράγοντες που συντελούν στη σχολική επίδοση. Σύμφωνα με τους

δασκάλους, το 29,1% απάντησε ότι, ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τα παιδιά στη σχολική τους επιδοση είναι η συμπεριφορά των γονέων μετά το διαζύγιο. Επίσης, το 22,1% των δασκάλων είπαν το μορφωτικό επίπεδο των γονέων και 10,5% η οικονομική κατάσταση των γονέων, το 18,6% η συναισθηματική αστάθεια που νιώθουν τα παιδιά, το 7% η αλλαγή του σχολικού περιβάλλοντος, το 3,5% το φύλο του παιδιού, το οποίο αντιστοιχεί σύμφωνα με τις απαντήσεις των δασκάλων σε 66,70% για τα αγόρια και 33,30% για τα κορίτσια. Επίσης ακολουθούν, με 5,8% η ηλικία του παιδιού και 2,3% απο την συμπεριφορά που δείχνουν οι υπόλοιποι συμμαθητές απέναντι τους(στιγματισμός). Τέλος, το 1,1% των δασκάλων απάντησε όλες τις παραπάνω απαντήσεις.

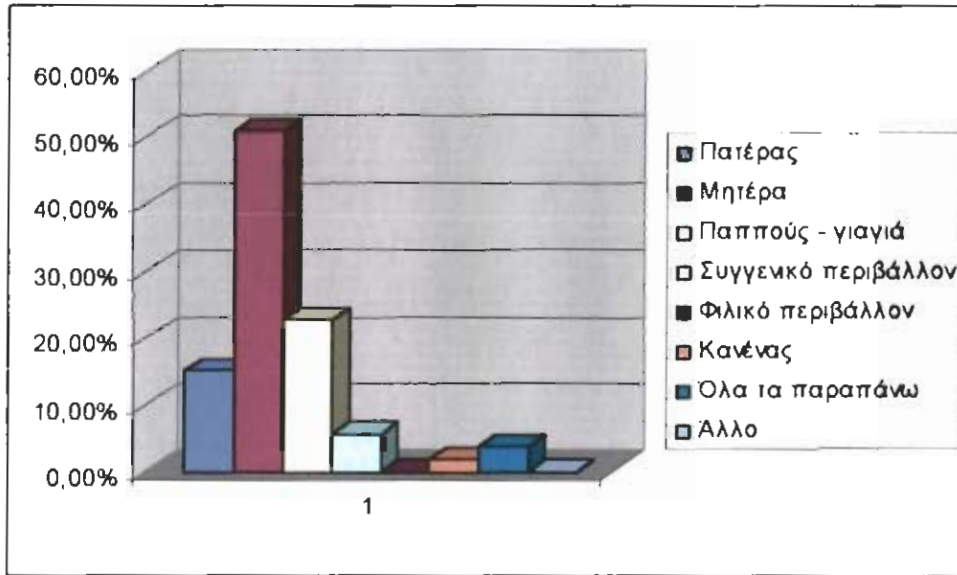

Υπάρχει συνεργασία των διαζευγμένων γονέων με το σχολείο;

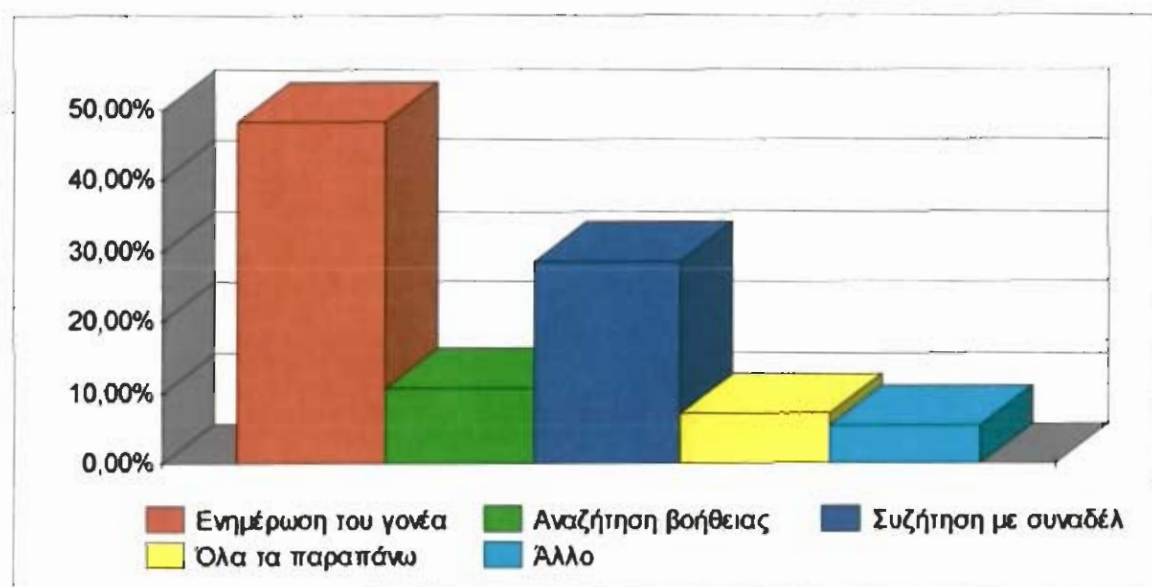
Επίσης, ένας άλλος στόχος μας ήταν να διερευνηθεί αν υπάρχει συνεργασία των διαζευγμένων γονέων με τους δασκάλους των παιδιών τους και να συμπεράνουμε κατά πόσο οι διαζευγμένοι γονείς ενδιαφέρονται για την σχολική επίδοση των παιδιών τους. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας μας, το 48,60% των δασκάλων, μας απάντησαν ότι, η συνεργασία που έχουν με τους διαζευγμένους γονείς είναι ικανοποιητική. Αντίθετα, το 37,80% των δασκάλων μας απάντησαν ότι, η συνεργασία τους με τους γονείς δεν είναι ικανοποιητική και το 13,50% των απαντήσεων ότι, είναι τελείως ανύπαρκτη.

Ποιά άτομα ενδιαφέρονται για την πορεία της σχολικής επίδοσης του παιδιού;

Έτσι λοιπόν, τα άτομα που ενδιαφέρονται για την σχολική επίδοση σύμφωνα με τους δασκάλους: το μεγαλύτερο ενδιαφέρον κατέχει η μητέρα με ποσοστό 50,9%, ακολουθεί ο παππούς – γιαγιά με ποσοστό 22,6% και ο πατέρας 15,1%. Ακολουθούν, το συγγενικό περιβάλλον 5,6%, ενώ το φιλικό περιβάλλον 0%. Τέλος, κάποιοι δάσκαλοι μας απαντησαν ότι κανένας δεν ενδιαφέρεται για τη σχολική επίδοση του παιδιού με ποσοστό 1,9% ενώ το 3,8% απάντησε όλες τις προηγούμενες απαντήσεις.

Σε περίπτωση που αντιμετωπίσατε παιδί διαζευγμένου γονέα,
ποιά ήταν η συμπεριφορά σας;

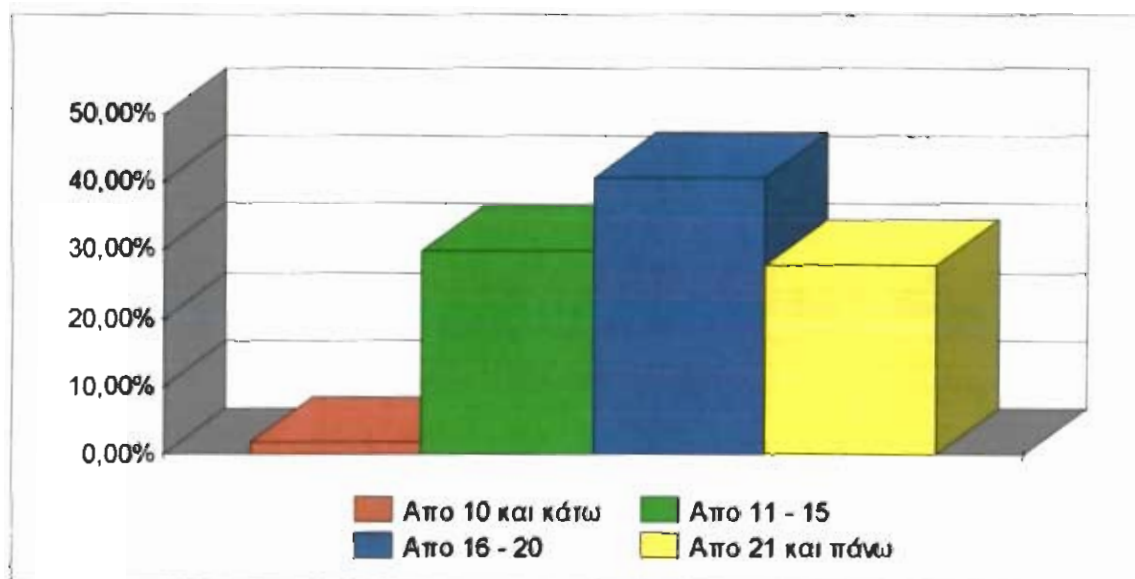
Τέλος, όσον αφορά την συμπεριφορά των δασκάλων στην περίπτωση που αντιμετώπισαν παιδί διαζευγμένου γονέα, οι ενέργειες που έκαναν ήταν: το 48,2% να ενημερώσουν το γονέα, το 28,6% το συζήτησαν με τους συναδέλφους τους και το 10,7% αναζήτησαν βοήθεια από κάποιον ειδικό. Επίσης, ένα ποσοστό 7,1% από τους δασκάλους μας απάντησε όλες τις παραπάνω επιλογές. Τέλος, κάποιοι δάσκαλοι απάντησαν το άλλο με ποσοστό 5,3%.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΕΝΤΡΙΚΟΥ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ

Σε ενδεικτικό δείγμα 88 δασκάλων από 8 σχολεία του Κεντρικού διαμερίσματος της Πατρας απάντησε το 61,3 % των ερωτηθέντων.

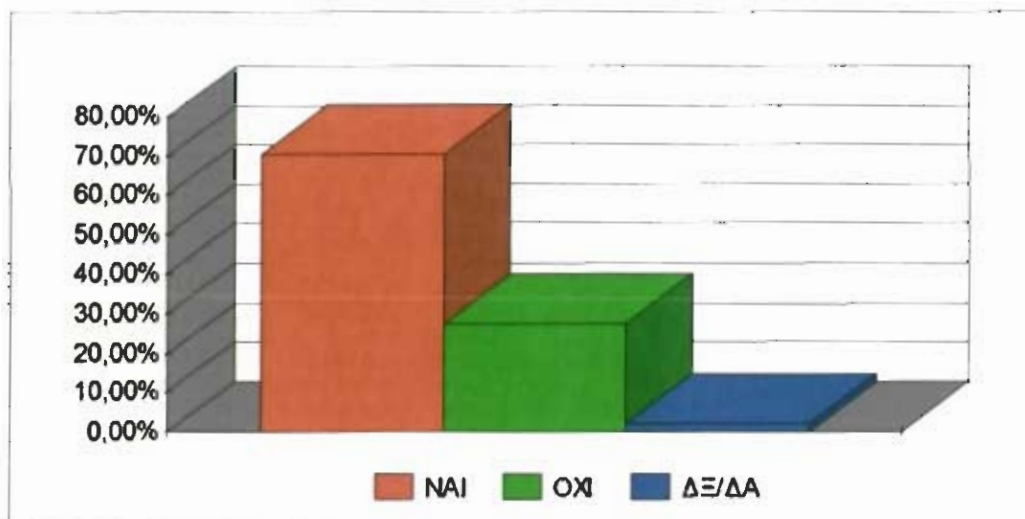
Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, τα περισσότερα ερωτηματολόγια απαντήθηκαν από 40 γυναίκες, ενώ τα ερωτηματολόγια που απαντήθηκαν από άντρες ανέρχονται σε 14. Ο μέσος όρος προυπηρεσίας των δασκάλων του δείγματός μας, ήταν περίπου 18 χρόνια εργασίας. Ένώ, ο μεγαλύτερος αριθμός δασκάλων δίδασκε στην Δ' δημοτικού.

Πόσα παιδιά περιλαμβάνει η τάξη σας;

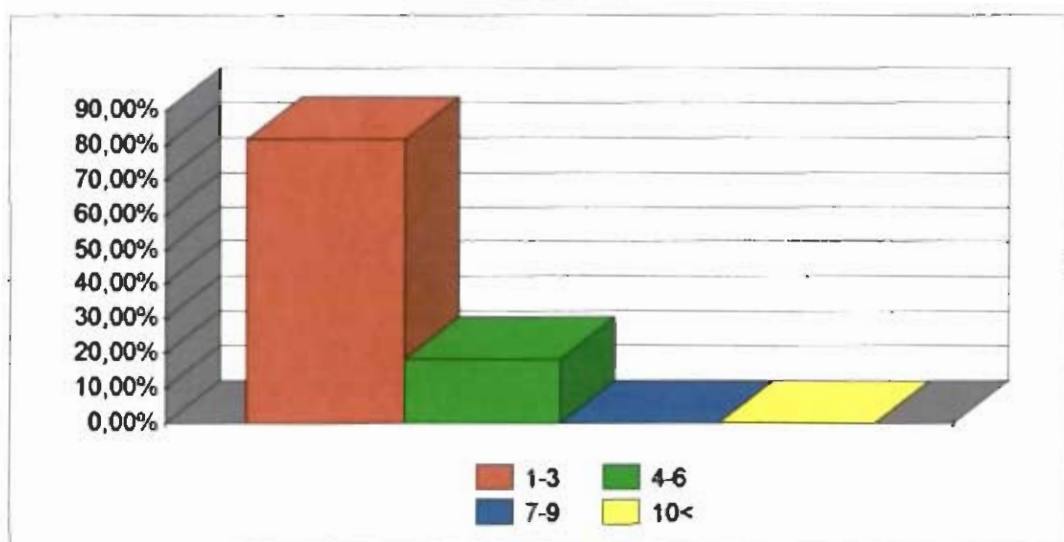
Σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς το 40,7% απάντησε ότι, η τάξη τους περιλαμβάνει από 16- 20 παιδιά, το 29,8% απάντησε από 11- 15 και το 27,7% από 21 παιδιά και πάνω. Ένα ποσοστό της τάξεως 1,8% απάντησε ότι η τάξη τους, περιλαμβάνει από 10παιδιά και κάτω.

Έχετε παιδιά χωρισμένων γονιών στην τάξη σας;

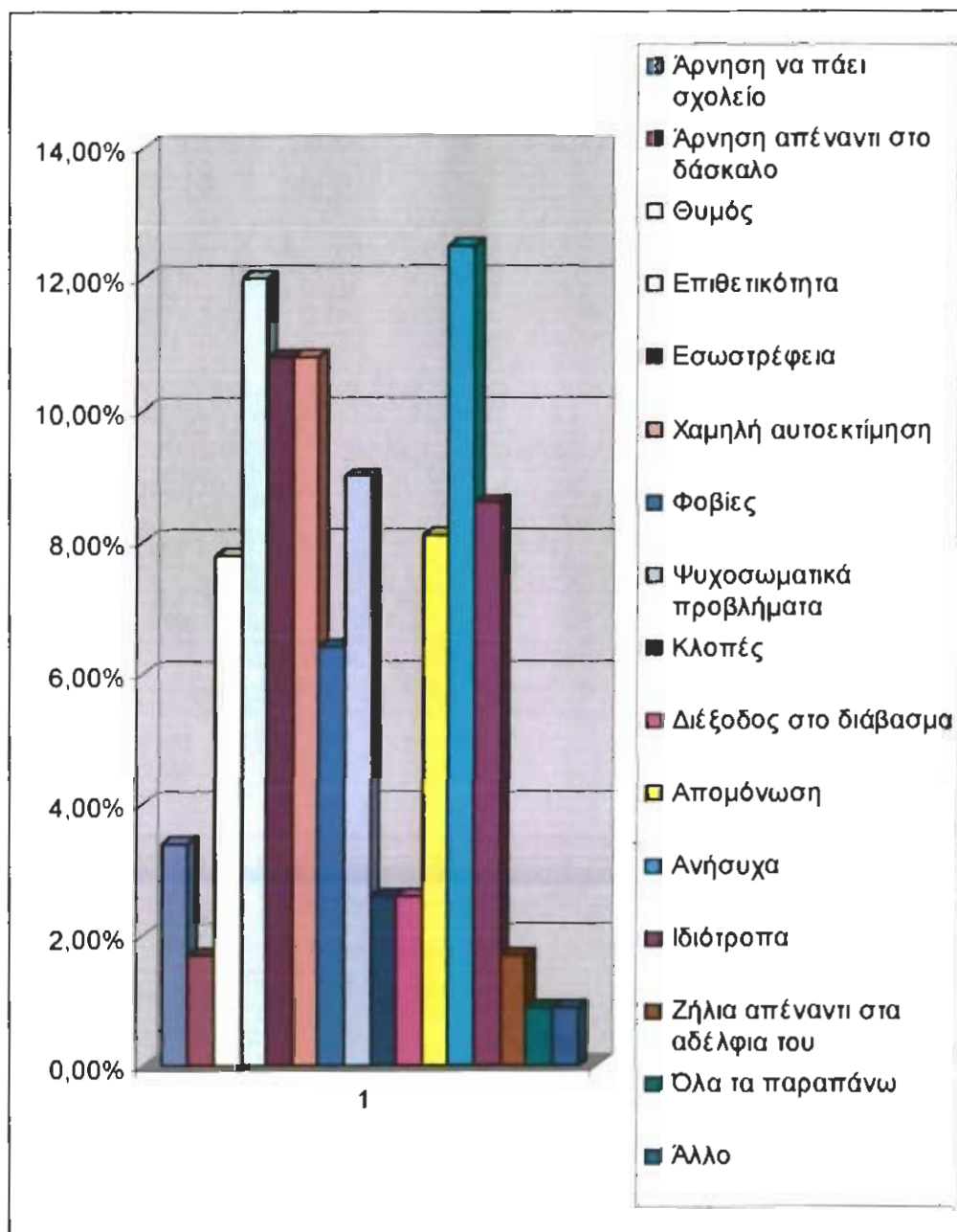
Το 70,4% των εκπαιδευτικών στην ερώτηση αν έχουν παιδιά χωρισμένων γονιών στην τάξη τους απάντησε ότι έχουν ενώ το 27,7% απάντησε το αντίθετο. Ένα μικρότερο ποσοστό 1,9% δεν γνώριζε αν στην τάξη του υπήρχαν παιδιά διαζευγμένων γονέων.

Πόσα παιδιά διαζευγμένων γονέων περιλαμβάνει η τάξη σας;

Όσον αφορά τον αριθμό των παιδιών των διαζευγμένων γονέων στην τάξη των εκπαιδευτικών, το 81,5% απάντησε ότι έχουν από 1- 3 παιδιά και το 18,5% απάντησε ότι έχουν από 4- 6 παιδιά στην τάξη τους. Στις υπόλοιπες επιλογές δεν δόθηκε καμία απάντηση.

Με βάση την εμπειρία σας, ποιές είναι οι αντιδράσεις των παιδιών αυτών στο σχολείο;

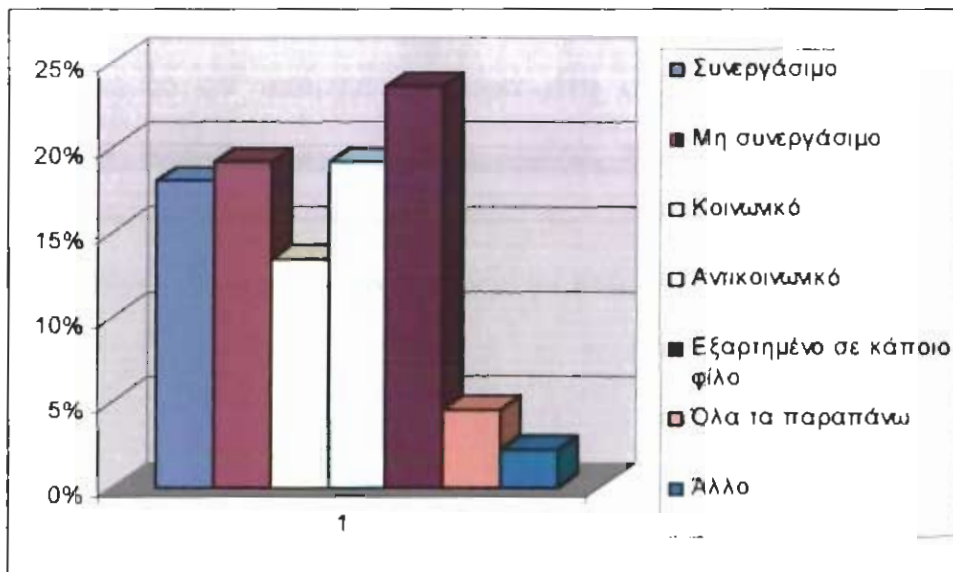

Σχετικά με την εμπειρία των εκπαιδευτικών για το ποιες είναι οι αντιδράσεις των παιδιών αυτών στο σχολείο, οι ερωτώμενοι απάντησαν τα εξής: το 12,5% απάντησε ότι είναι ανήσυχα, το 12% απάντησε ότι είναι επιθετικά, το 10,8% απάντησε ότι είναι εσωστρεφή ενώ επίσης, στο ίδιο ποσοστό απαντήθηκε ότι έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση. Σε ποσοστό 9% απάντησαν ότι έχουν ψυχοσωματικά προβλήματα και 8,6% ότι είναι

ιδιότητα. Ακολουθεί, σε ποσοστό 8,1% με βάση την εμπειρία των εκπαιδευτικών η άποψη ότι, τα παιδιά χωρισμένων οικογενειών απομονώνονται. Ακολουθούν, ο θυμός με 7,8%, οι φοβίες με 6,4% και η άρνηση να πάει σχολείο με 3,4%. Ακόμη, οι ερωτώμενοι απάντησαν σε ποσοστό 2,6% ότι τα παιδιά καταφεύγουν στις κλοπές καθώς επίσης, στο ίδιο ποσοστό απαντήθηκε ότι βρίσκουν διέξοδο στο διάβασμα. Επιπλέον, το 1,7% απάντησε ότι, τα παιδιά αρνούνται το δάσκαλο τους. Τέλος, στο ίδιο ποσοστό απαντήθηκε ότι, τα παιδιά ζηλεύουν τα αδέρφια τους. Οι επιλογές όλα τα παραπάνω και άλλο απαντήθηκαν με ποσοστό 0,9%.

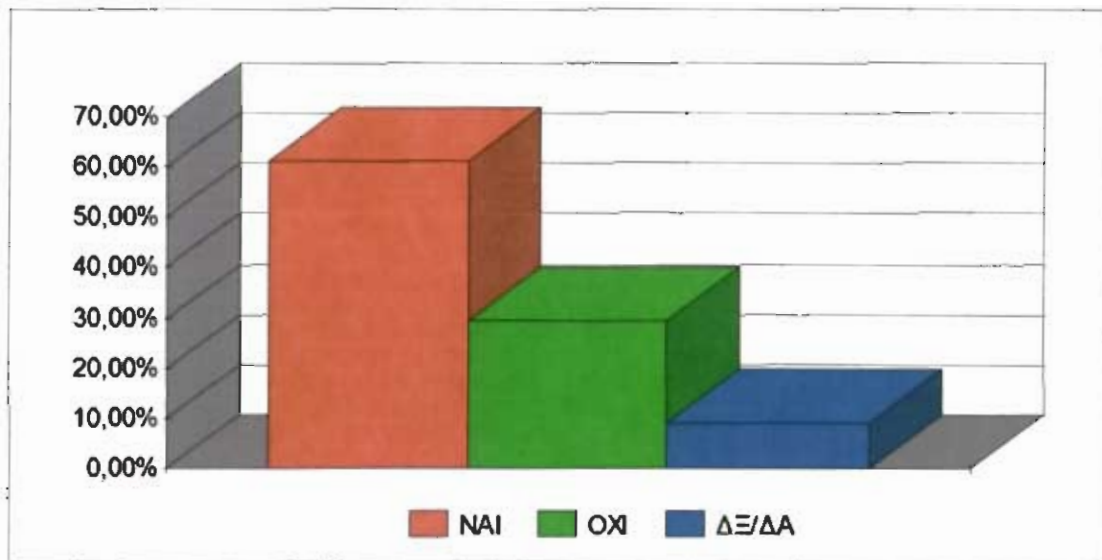
Ποιά είναι η σχέση των παιδιών των διαζευγμένων γονέων με τους συμμαθητές τους

Όσον αφορά τη σχέση των παιδιών με τους συμμαθητές τους, οι εκπαιδευτικοί σε ποσοστό 23,5% απάντησαν ότι, τα παιδιά αυτά είναι εξαρτημένα σε κάποιο φίλο και το 18% ότι, τα παιδιά είναι συνεργάσιμα. Ισοψηφούν με ποσοστό 19,1% οι απαντήσεις ότι, τα παιδιά είναι μη συνεργάσιμα και αντικοινωνικά. Στη συνέχεια το 13,4% των ερωτώμενων απάντησε ότι, τα παιδιά διαζευγμένων γονέων είναι

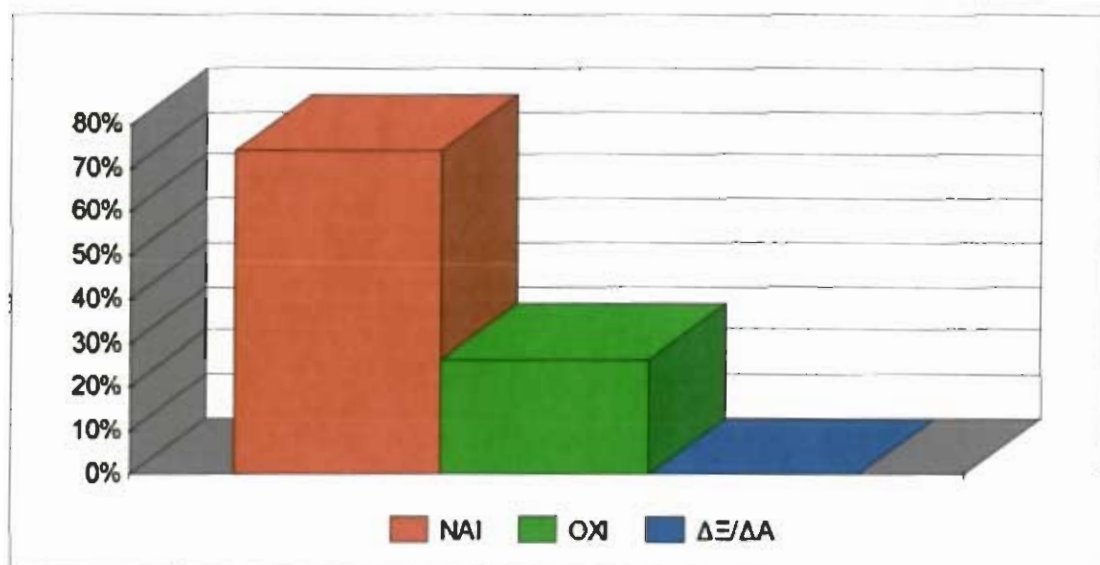
κοινωνικά. Το ποσοστό 4,5% απάντησε όλα τα παραπάνω και το 2,2% απάντησε άλλο.

Πιστεύετε ότι υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων από τα άλλα παιδιά;

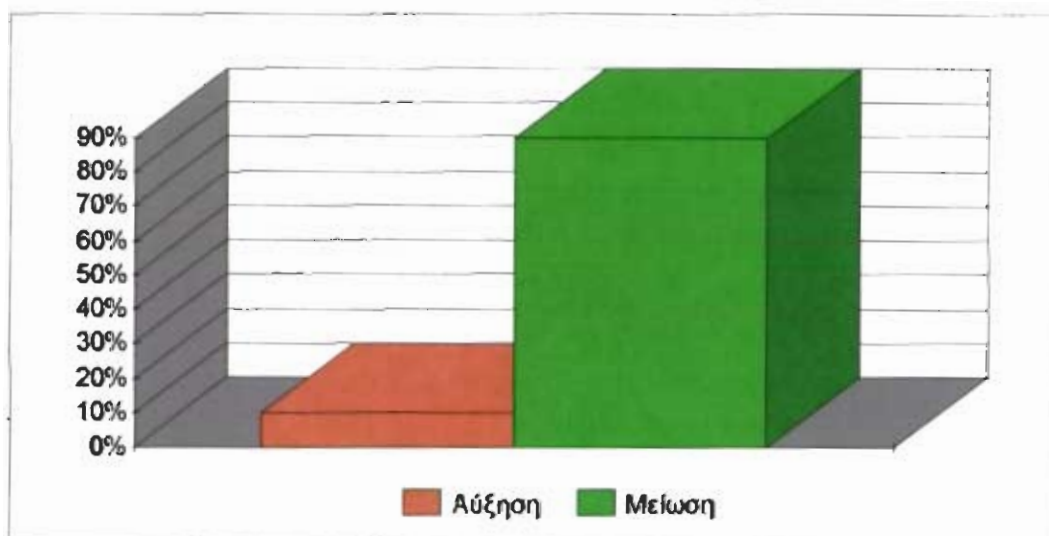
Σχετικά με το αν υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων από τα άλλα παιδιά, το 61,2% των δασκάλων απάντησε πως υπάρχει διαφορά, ενώ το 29,6% απάντησε πως δεν υπάρχει διαφορά. Ένα 9,2% δεν γνώριζε αν υπάρχει διαφορά.

**Παρατηρείτε διαφορά στη σχολική επίδοση του παιδιού
σε ατομικό επίπεδο;**

Αναφορικά, με το αν οι δάσκαλοι παρατηρούν διαφορά στη σχολική επίδοση του παιδιού σε ατομικό επίπεδο, το 74% απάντησε πως υπάρχει διαφορά, ενώ το 26% απάντησε πως δεν υπάρχει καμία διαφορά.

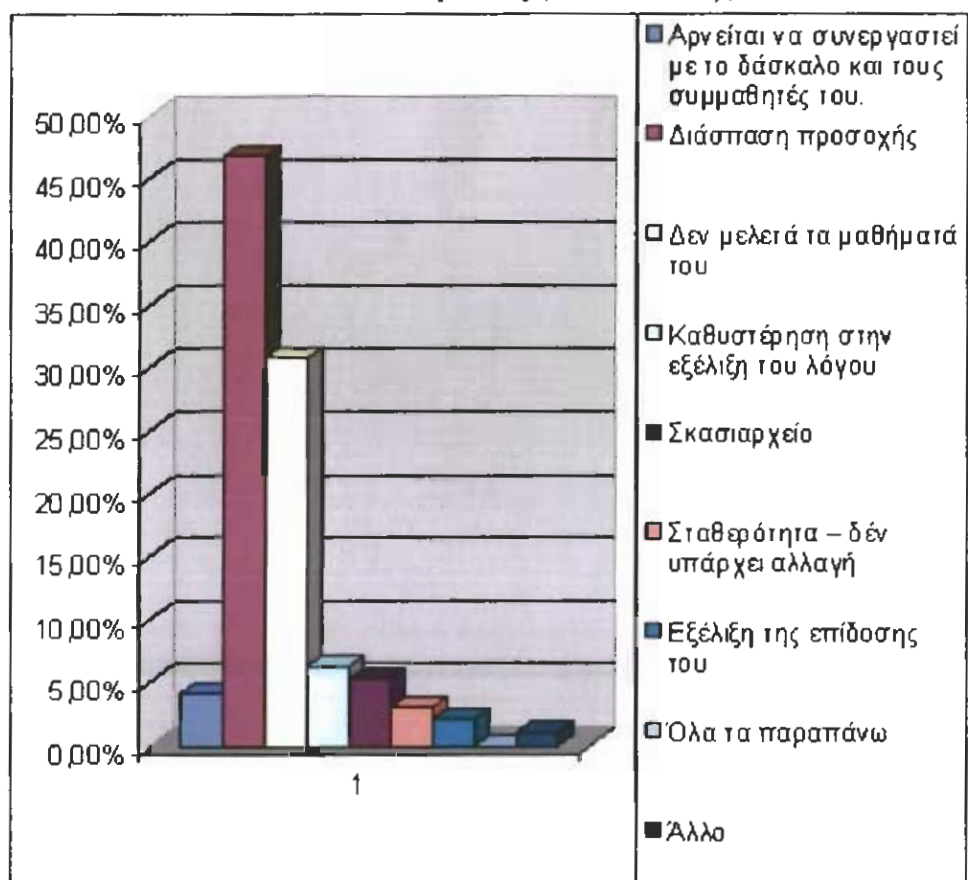
Αν ναι, η επίδοσή τους παρουσιάζει;

Οι εκπαιδευτικοί απάντησαν ότι, η επίδοση των παιδιών διαζευγμένων γονέων παρουσιάζει σε ποσοστό 90% μείωση. Ωστόσο, ένα 10%

απάντησε πως, η σχολική επίδοση των παιδιών αυτών παρουσιάζει αύξηση.

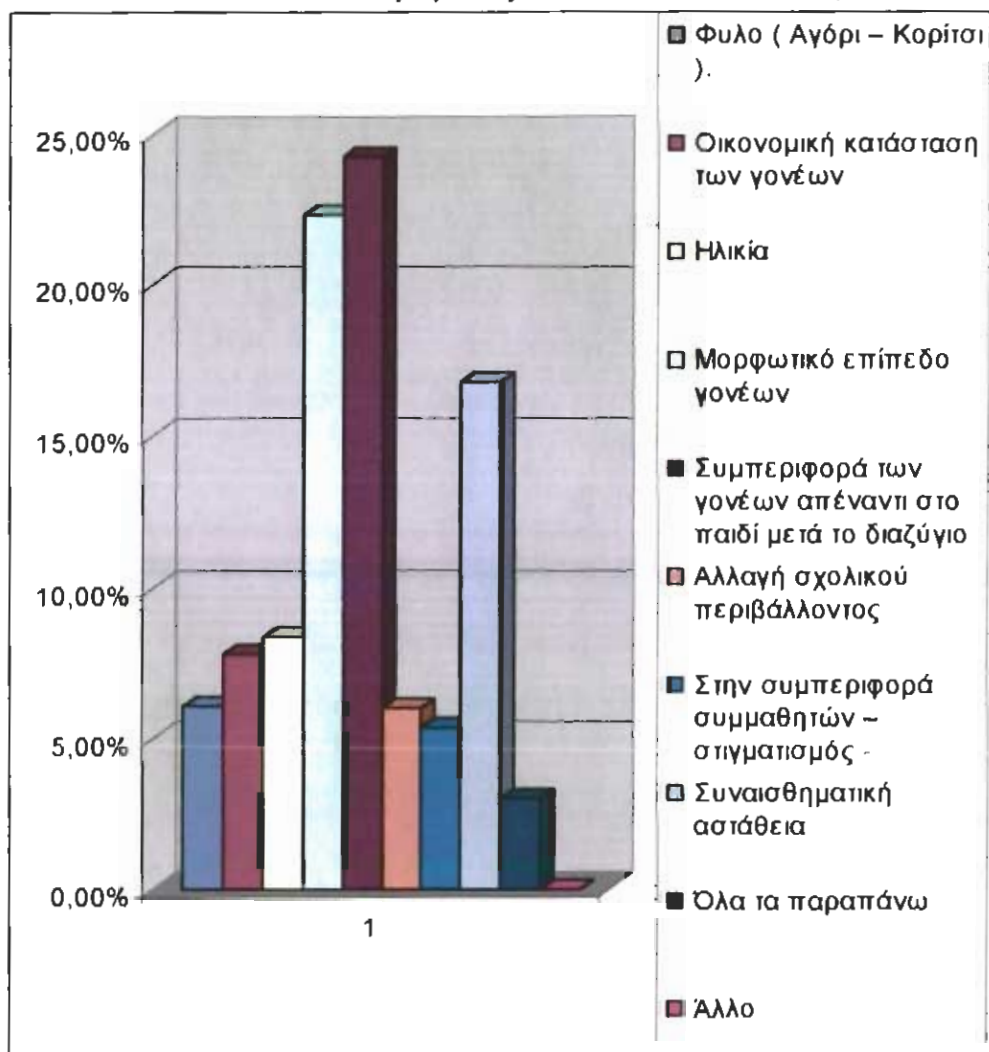
Ποιες νομίζετε ότι είναι οι επιπτώσεις στη σχολική επίδοση των παιδιών ηλικίας (6 – 12 ετών);

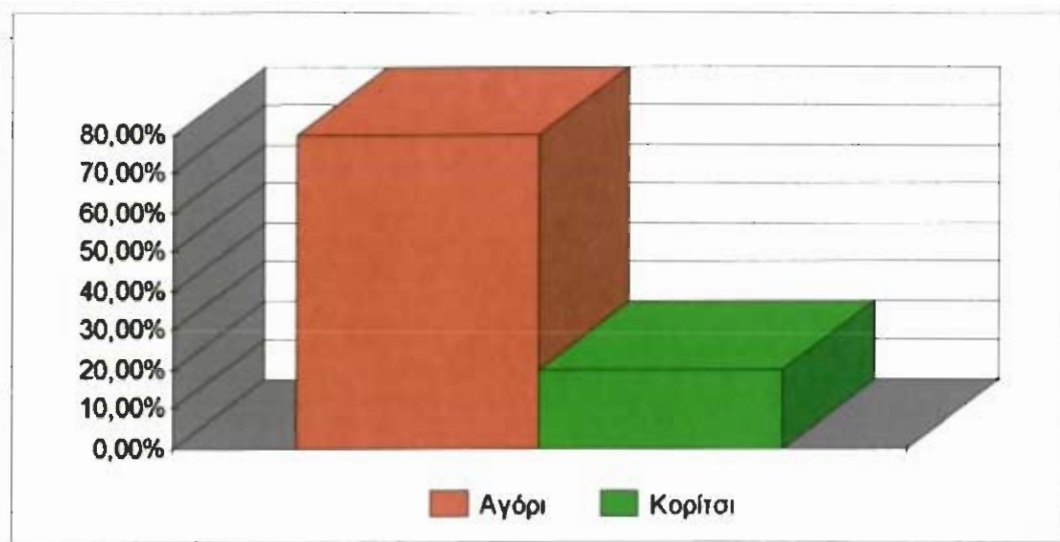

Όσον αφορά την άποψη των εκπαιδευτικών για το ποιες είναι οι επιπτώσεις του διαζυγίου στη σχολική επίδοση των παιδιών, απαντήθηκαν τα εξής: το 46,8% απάντησε ότι, διασπάται η προσοχή τους, το 30,8% απάντησε ότι, δεν μελετούν τα μαθήματα τους. Ακολουθούν, με ποσοστά 6,3% η άποψη ότι, καθυστερούν στην εξέλιξη του λόγου, το 5,3% απάντησε ότι τα παιδιά όπου οι γονείς τους έχουν χωρίσει το σκανε από το σχολείο, το 4,2% απάντησε ότι τα παιδιά αρνούνται να συνεργαστούν με το δάσκαλο και τους συμμαθητές τους. Επίσης, το 3,1% των εκπαιδευτικών απάντησε ότι στη σχολική επίδοση

των παιδιών υπάρχει σταθερότητα και δεν παρατηρείται καμία αλλαγή. Επιπλέον, το 2,1% απάντησε ότι τα παιδιά παρουσιάζουν εξέλιξη της επίδοσης τους. Επιπλέον, το 1,1% απάντησε το άλλο.

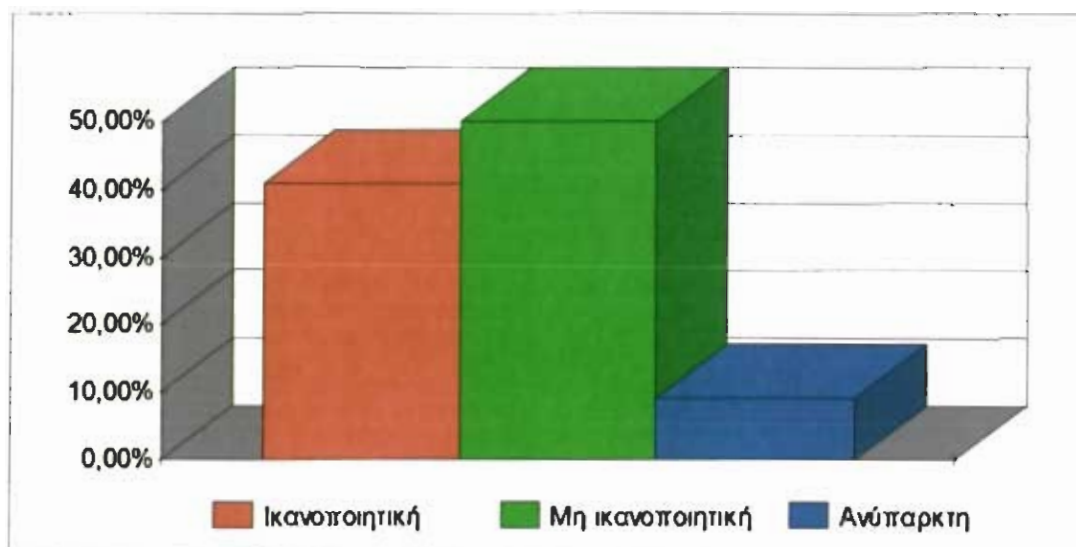
Ποιοί είναι οι παράγοντες που συντελούν σ' αυτό;

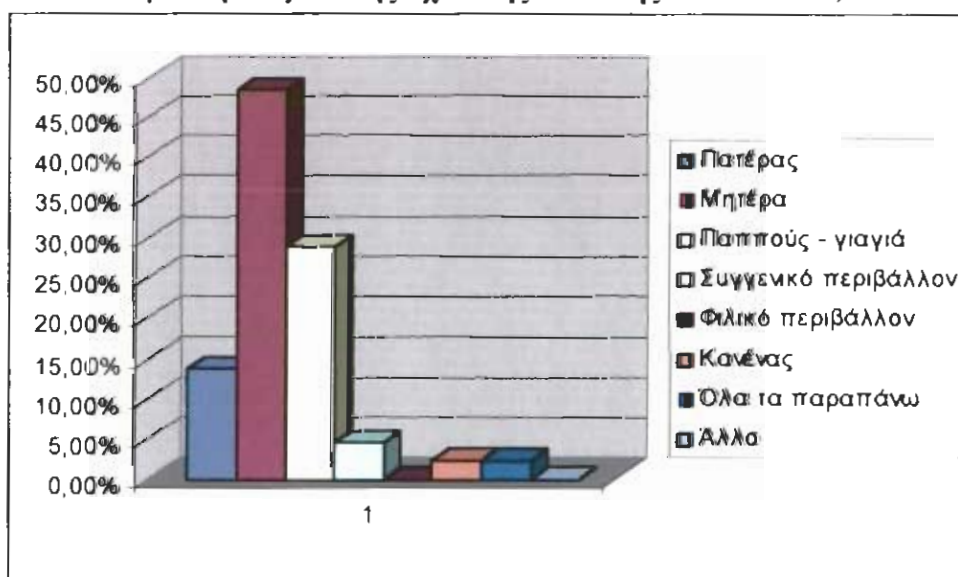
Οι παράγοντες που συντελούν στην αλλαγή της σχολικής επίδοσης των παιδιών, όπου οι γονείς τους έχουν χωρίσει σύμφωνα, με τους εκπαιδευτικούς είναι οι εξής: το 24,2% απάντησε ότι παίζει ρόλο η συμπεριφορά των γονέων απέναντι στο παιδί μετά το διαζύγιο, το 22,3% απάντησε το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, το 16,8% απάντησε λόγω της συναισθηματικής αστάθειας του παιδιού. Ακολουθούν, με 8,4% η ηλικία του παιδιού, και με 7,8% η οικονομική κατάσταση των γονέων. Ακόμη, ένας παράγοντας σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς είναι το φύλο του παιδιού. Συγκεκριμένα, οι δάσκαλοι απάντησαν με ποσοστό 80% ότι τα αγάρια έχουν επιπτώσεις από το διαζύγιο των γονέων τους, σε συνάρτηση με τα κορίτσια, που απάντηθηκε ότι επηρεάζεται το 20% αυτών. Ένα 6% των δασκάλων απάντησε ότι, συντελεί και η αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος σ' αυτό. Επίσης, οι εκπαιδευτικοί απάντησαν ότι ευνοούν, τις συνέπειες αυτές του παιδιού, με ποσοστό 5,4% η συμπεριφορά των συμμαθητών τους καθώς και, ο στιγματισμός. Τέλος ένα 3% απάντησε όλα τα παραπάνω.

Υπάρχει συνεργασία των διαζευγμένων γονέων με το σχολείο;

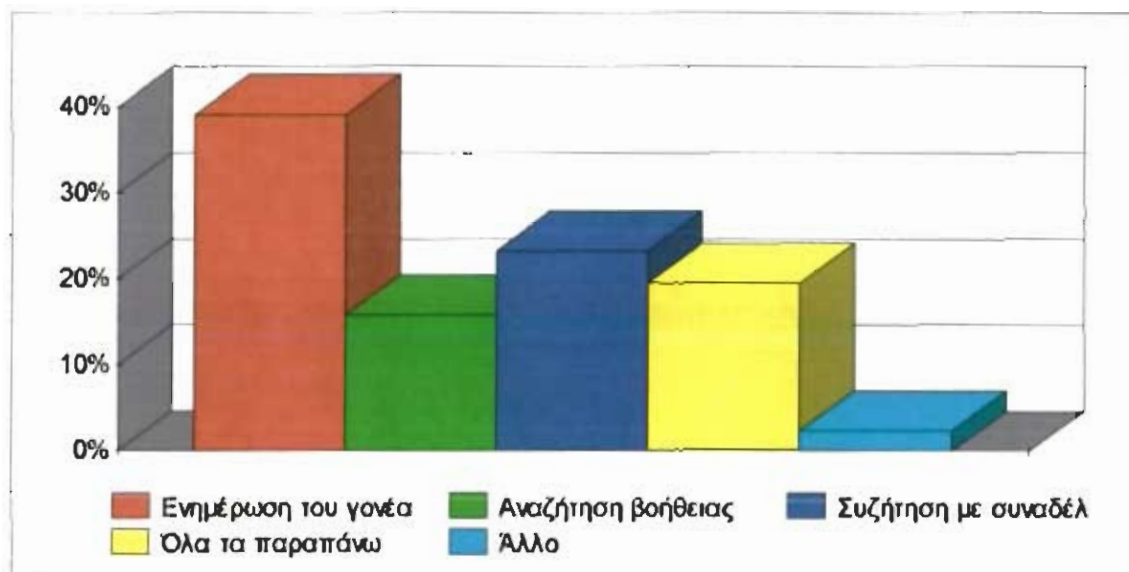
Όσον αφορά, αν υπάρχει συνεργασία των διαζευγμένων γονέων με το σχολείο, οι ερωτώμενοι απάντησαν με ποσοστό 50% ότι, η συνεργασία δεν είναι ικανοποιητική. Το 40,7% απάντησε ότι, η συνεργασία είναι ικανοποιητική και ένα 9,3% των δασκάλων απάντησε ότι, η συνεργασία είναι ανύπαρκτη.

Ποιά άτομα ενδιαφέρονται για την πορεία της σχολικής επίδοσης του παιδιού;

Σχετικά με την ερώτηση ποια άτομα ενδιαφέρονται από το περιβάλλον του παιδιού για την πορεία της σχολικής τους επίδοσης, το 48,2% των δασκάλων απάντησε ότι ενδιαφέρεται η μητέρα, το 28,7% απάντησε ο παππούς- γιαγιά, ενώ το 13,8% απάντησε ο πατέρας. Ακόμη, το 4,6% των εκπαιδευτικών απάντησε το συγγενικό περιβάλλον. Επίσης, ένα ποσοστό 2,3% απάντησε όλα τα παραπάνω.

Σε περίπτωση που αντιμετωπίσατε παιδί διαζευγμένου γονέα, ποιά ήταν η συμπεριφορά σας;

Στην ερώτηση εάν οι δάσκαλοι αντιμετώπισαν παιδί διαζευγμένου γονέα και ποιά ήταν η συμπεριφορά τους, το 39% απάντησε ότι, ενημερώνουν τον γονέα, το 23,3% απάντησε ότι, συζητούν με συναδέλφους, το 15,8% απάντησε ότι, αναζητά βοήθεια από ειδικό. Ένα σημαντικό ποσοστό της τάξεως του 19,5% απάντησε όλα τα παραπάνω. Τέλος, ένα 2,4% απάντησε κάτι άλλο.

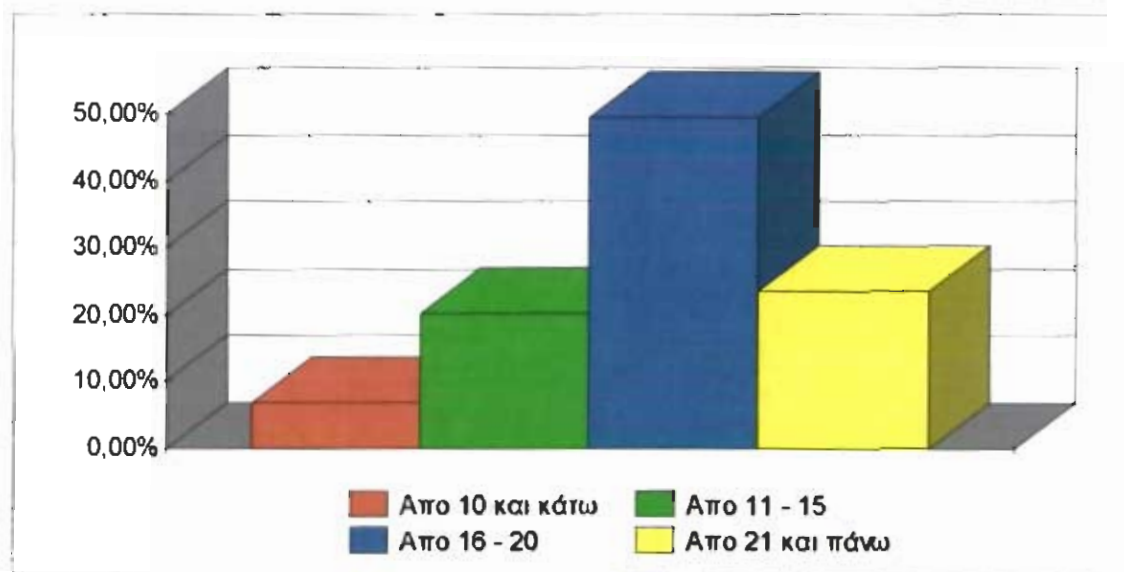

ΑΝΑΛΥΣΗ ΝΟΤΙΟΥ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ

Σε ενδεικτικό δείγμα 114 δασκάλων απο 6 σχολεία του Νοτίου διαμερίσματος της Πατρας απάντησε το 78 % τον ερωτηθέντων.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, τα περισσότερα ερωτηματολόγια απαντηθήκαν απο 59 γυναίκες, ενώ τα ερωτηματολόγια που απαντήθηκαν από άντρες ανέρχονται σε 30. Ο μέσος όρος προυπηρεσίας των δασκάλων του δείγματός μας, ήταν περίπου 13 χρόνια εργασίας. Ενώ, ο μεγαλύτερος αριθμός δασκάλων δάδασκαν στη ΣΤ' δημοτικού.

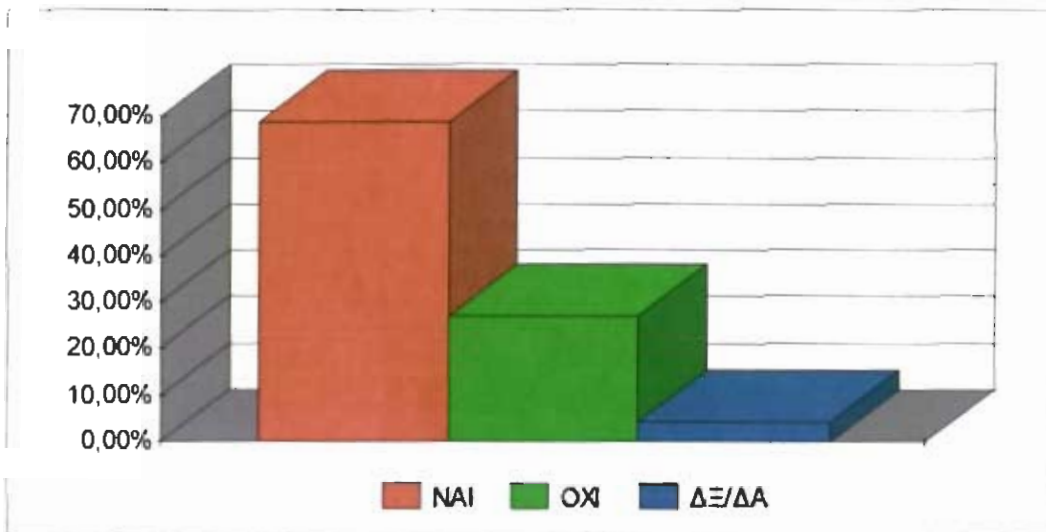
Πόσα παιδιά περιλαμβάνει η τάξη σας ;

Σχετικά, με την ερώτηση πόσα παιδιά περιλαμβάνει η τάξη κάθε εκπαιδευτικού, στο Νότιο διαμέρισμα δόθηκαν οι απαντήσεις: το 49,4% των εκπαιδευτικών απάντησαν οτι, η τάξη τους αποτελείται απο 16-20 παιδιά. Το 23,5% απάντησαν 21 παιδιά και πάνω, το 20,2% ανέφεραν

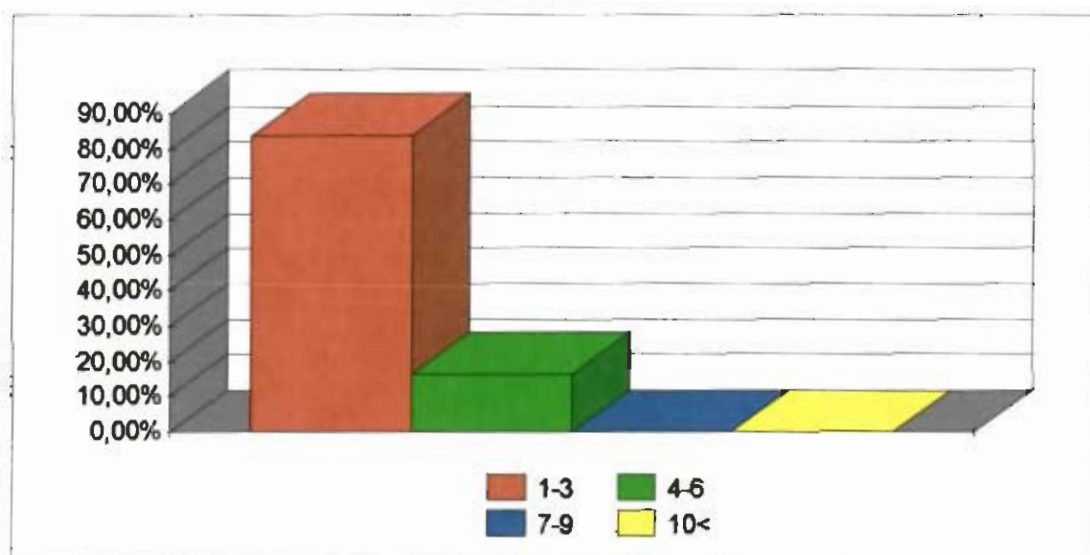
οτι, έχουν απο 11-15 παιδιά, ενώ τέλος ένα 6,7% απάντησε πως, η τάξη τους αποτελείται από 10 παιδιά και κάτω.

Έχετε παιδιά χωρισμένων γονιών στην τάξη σας

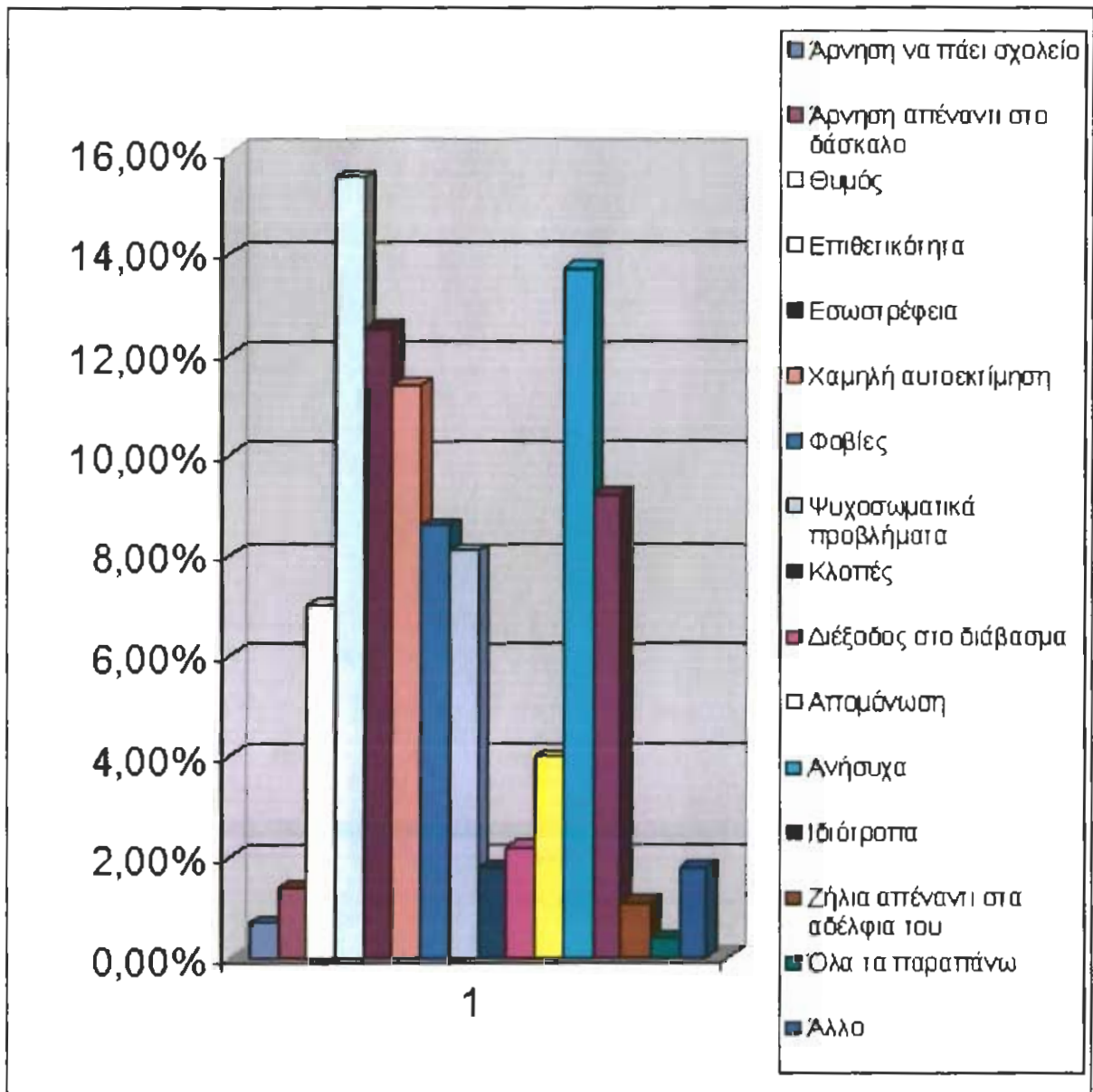
Σύμφωνα με τις απαντήσεις που δόθηκαν στο συγκεκριμένο διαμέρισμα, παρατηρήθηκε οτι, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων με ποσοστό 68,%, απάντησε ότι έχουν παιδιά χωρισμένων γονέων στην τάξη τους. Το 26,9% απάντησε αρνητικά στην παραπάνω ερώτηση, ενώ ένα 4,4% δεν θέλησε να απαντήσει.

Πόσα παιδιά διαζευγμένων γονέων, φοιτούν στην τάξη σας ;

Αναφορικά με την παραπάνω ερώτηση, το 83,6% των εκπαιδευτικών, απάντησε ότι, στην τάξη τους υπάρχουν απο 1-3 παιδιά χωρισμένων γονέων, ενώ το 16,3% απάντησε ότι, έχουν απο 4-6 παιδιά.

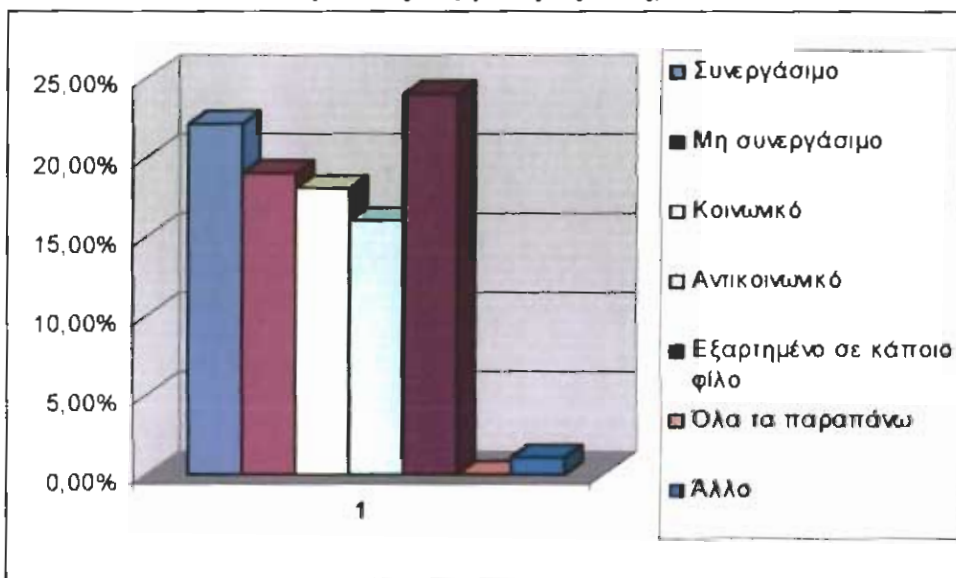
Με βάση την εμπειρία σας, ποιές είναι οι αντιδράσεις των παιδιών αυτών στο σχολείο;

Σύμφωνα με την εμπειρία των δασκάλων, οι αντιδράσεις των παιδιών χωρισμένων γονέων όπως, παρατηρούνται απο τους ίδιους, είναι: η επιθετικότητα με ποσοστό 15,5%, η ανησυχία με ποσοστό 13,70%, ακολουθούν η εσωστρέφεια με 12,50%, η χαμηλή αυτοεκτίμηση με 11,40%. Στη συνέχεια, απαντήθηκε με ποσοστό 9,2% οτι, είναι ιδιότροπα, 8,60% παρουσιάζει φοβίες και το 8,10% ψυχοσωματικά

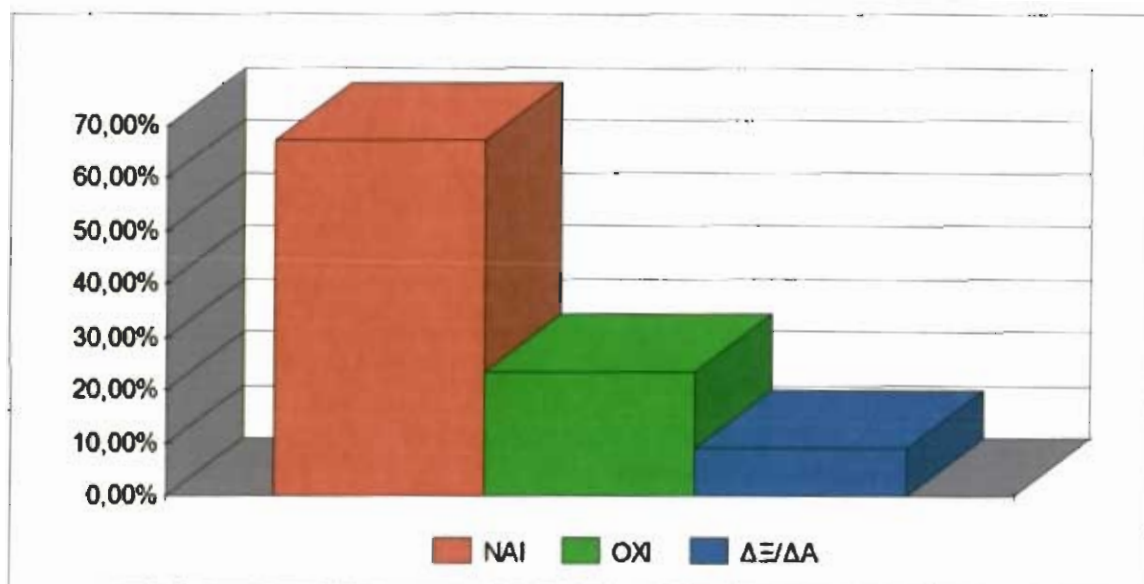
προβλήματα, καθώς το 7% παρουσιάζουν θυμό. Ακολουθούν με μικρότερα ποσοστά, η απομόνωση με 4%, διέξοδος στο διάβασμα με 2,2%, κλοπές 1,80%, άρνηση απέναντι στο δάσκαλο, με ποσοστό 1,40% και τέλος ζήλια απέναντι στα αδέρφια του, 1,10%. Τέλος, το 0,40% απάντησαν όλα τα παραπάνω και το άλλο 1,80%.

Ποιά είναι η σχέση των παιδιών των διαζευγμένων γονέων με τους συμμαθητές τους;

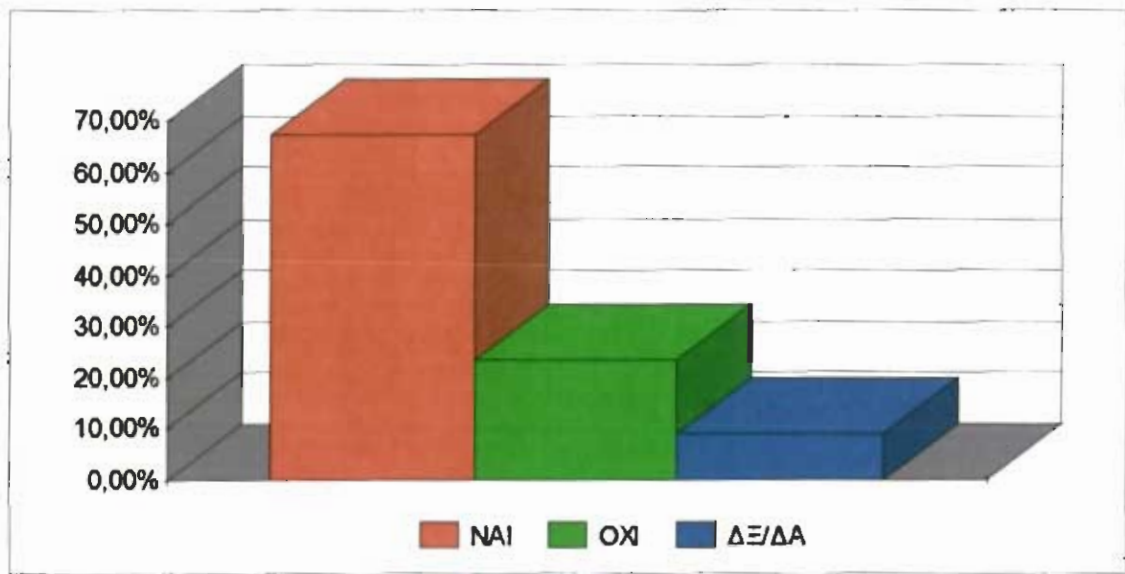
Όσον αφορά τις σχέσεις των παιδιών διαζευγμένων γονέων, με τους συμμαθητές τους το 22% είναι συνεργάσιμο, ενώ το 19% είναι μη συνεργάσιμο. Το 24% είναι εξαρτημένο σε κάποιο φίλο, ενώ ένα 18% είπαν ότι, είναι κοινωνικό, ενώ το 16% είναι αντικοινωνικά. Τέλος, στο άλλο έδωσαν το 1,0% και όλα τα παραπάνω 0%.

**Πιστεύετε ότι υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών
διαζευγμένων γονέων από τα άλλα παιδιά;**

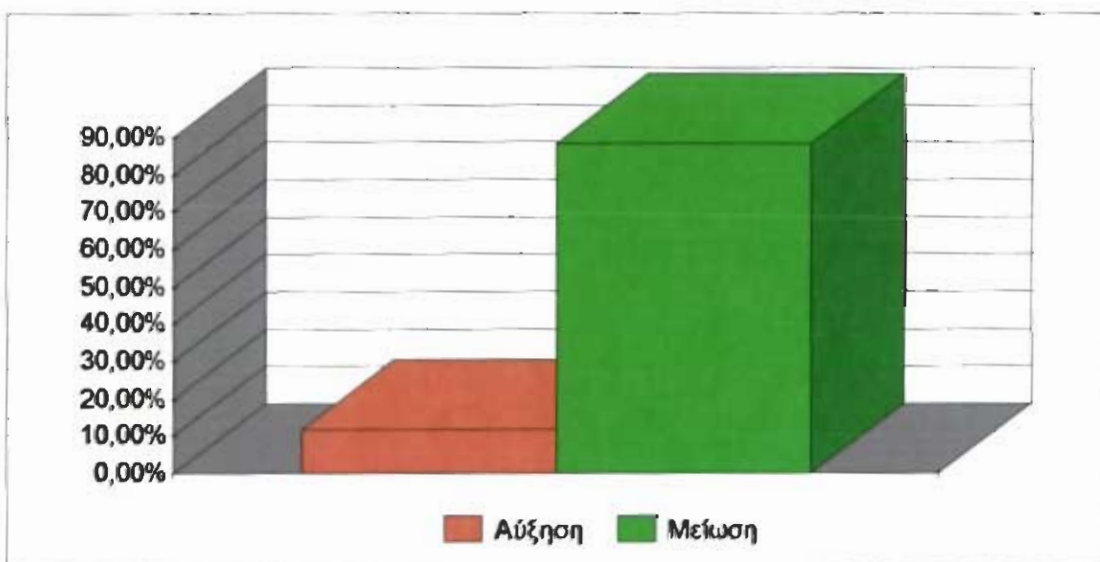
Στην ερώτηση εάν υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων από τα υπόλοιπα παιδιά, η πλειοψηφία των δασκάλων μας απάντησε θετικά με ποσοστό 67,4%. Επίσης, ένα άλλο ποσοστό της τάξεως 23,5% υποστήριξε πως δεν υπάρχει καμιά διαφορά στη σχολική επίδοση των παιδιών όπου γίνεται η αναφορά από τα άλλα παιδιά. Τέλος, ένα ποσοστό 9% το οποίο δεν απάντησε καμία από τις παραπάνω επιλογές και περιορίστηκε στο δεν ξέρω- δεν απαντώ.

Παρατηρείτε διαφορά στη σχολική επίδοση του παιδιού σε ατομικό επίπεδο;

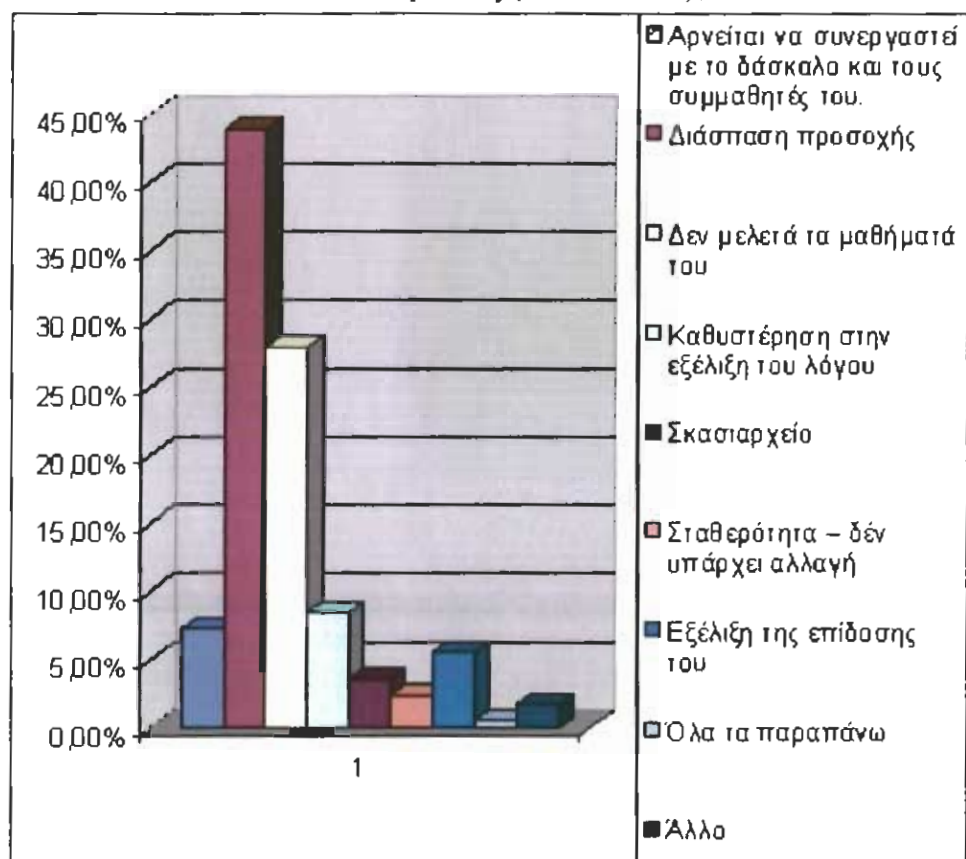
Όσον αφορά την σχολική επίδοση του παιδιού σε ατομικό επίπεδο, οι δάσκαλοι απάντησαν ότι υπάρχει διαφορά στην σχολική επίδοσή τους με ποσοστό 67,4%. Το 23,5% από τους δασκάλους μας απάντησαν ότι, δεν υπάρχει καμία απολύτως διαφορά ενώ ένα μικρό ποσοστό δασκάλων μας είπαν ότι δεν ξέρουν-δεν απαντούν.

Αν ναι, η επίδοσή τους παρουσιάζει;

Συγκεκριμένα, στην ερώτηση αυτή, το 11,6% μας απάντησαν ότι, η σχολική τους επίδοση παρουσιάζει αύξηση μετά από ένα ενδεχόμενο διαζύγιο των γονιών του, ενώ το 88,4% των δασκάλων υποστήριξαν ότι, η σχολική τους παρουσιάζει μείωση.

Ποιές νομίζετε ότι είναι οι επιπτώσεις στη σχολική επίδοση των παιδιών ηλικίας (6 – 12 ετών);

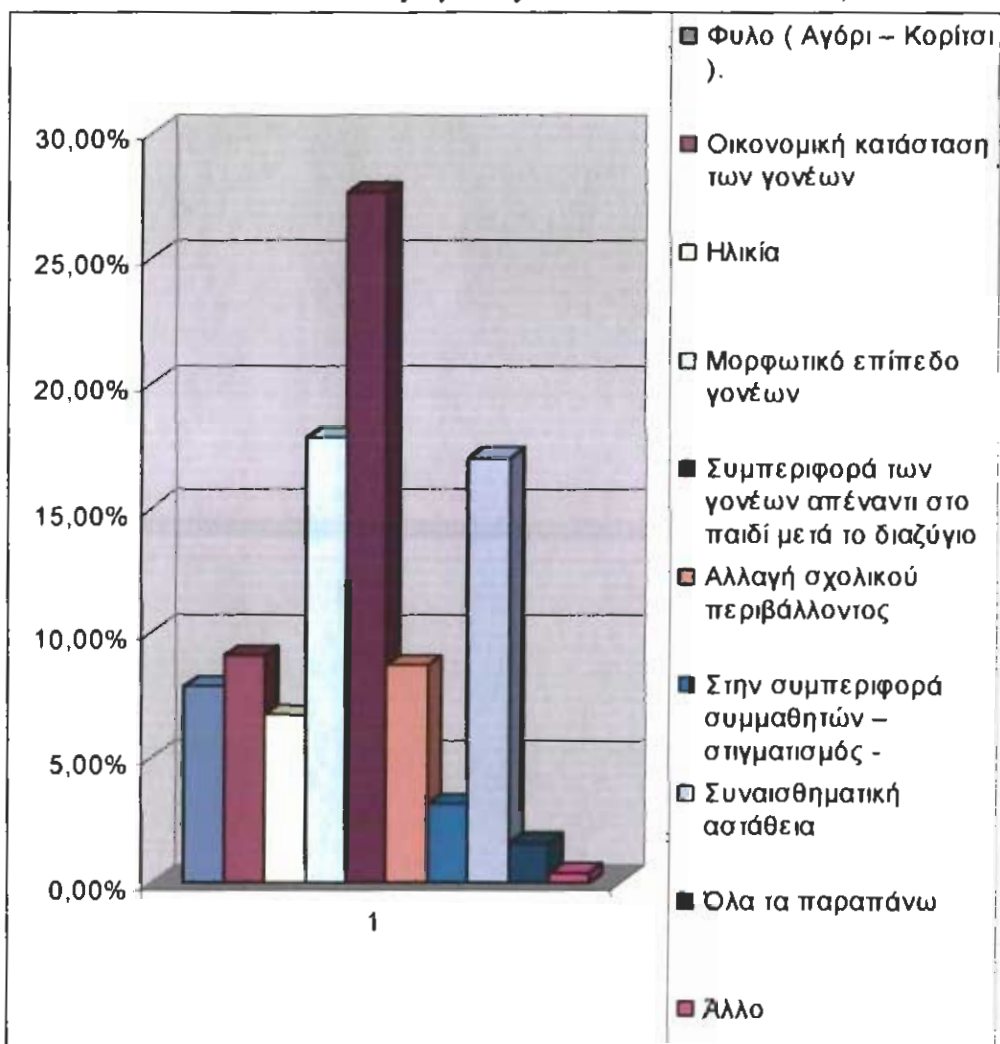

Όσον αφορά στη ερώτηση, ποιές είναι οι επιπτώσεις που παρουσιάζει το παιδί που προέρχεται από διαζευγμένη οικογένεια, οι δάσκαλοι μας απάντησαν τα εξής: το 43,9% των δασκάλων απάντησε ότι, το παιδί παρουσιάζει διάσπαση της προσοχής του και το 28% είπαν ότι, δεν μελετούν τα μαθήματά τους. Οι υπόλοιπες απαντήσεις διακυμάνθηκαν με τα εξής ποσοστά: το 8,5% των δασκάλων είπε ότι, παρουσιάζουν καθυστέρηση στη εξέλιξη του λόγου τους, το 7,3% αρνείται οποιαδήποτε συνεργασία στο σχολικό περιβάλλον, το 3,6% σκασιαρχείο. Επίσης,

κάποιες άλλες απαντήσεις που δόθηκαν ήταν: το 5,6% των δασκάλων ότι τα παιδιά παρουσιάζουν εξέλιξη στην επίδοση τους και ένα ποσοστό 2,4% ότι δεν υπάρχει καμιά αλλαγή στην σχολική τους επίδοση τους. Τέλος, ένα μέρος των δασκάλων, το 0,6% απάντησε όλες τις παραπάνω απαντήσεις και το 1,8% άλλο.

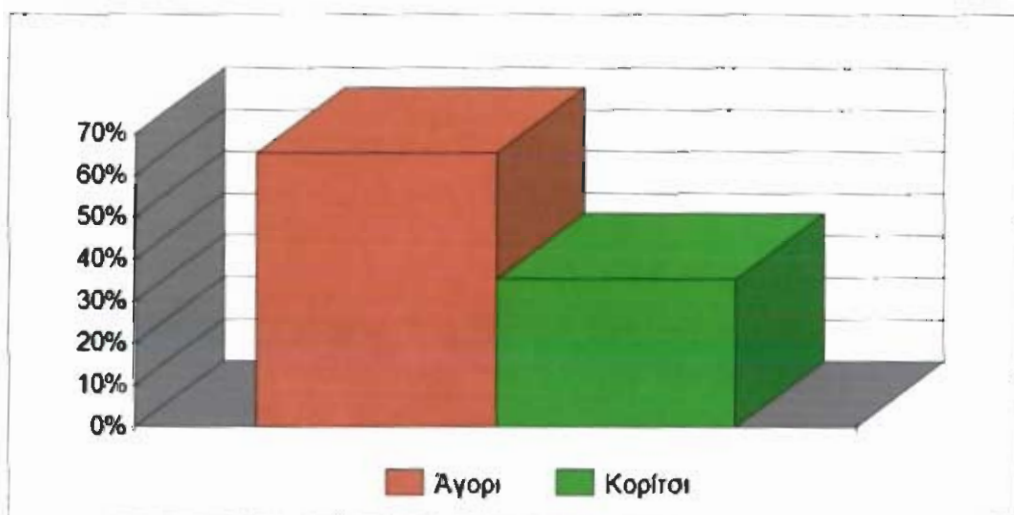
Ποιοί είναι οι παράγοντες που συντελούν σ' αυτό;

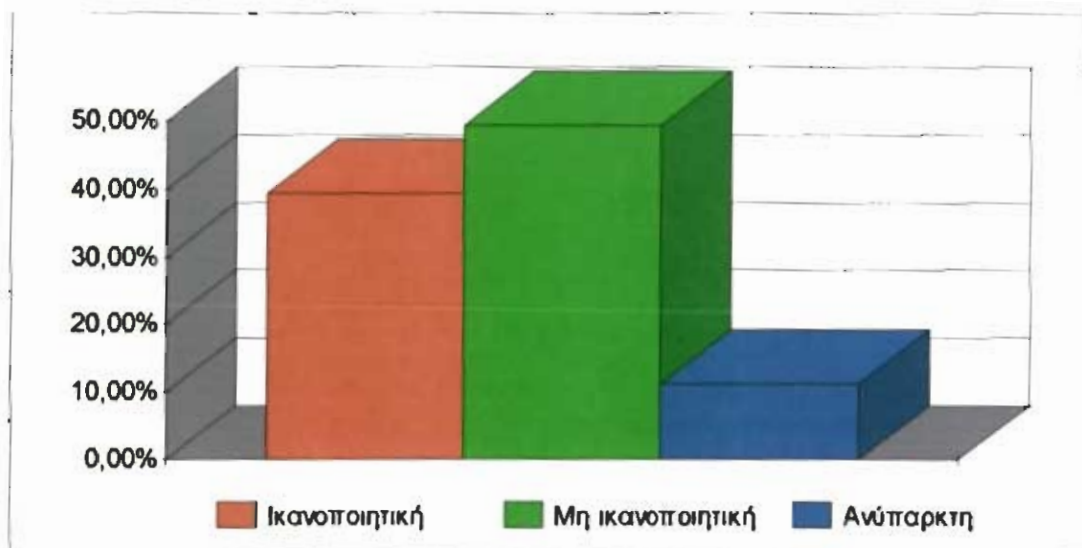
Επίσης, ένα άλλο ερώτημα που τέθηκε στους δασκάλους ήταν για τους παράγοντες που συντελούν στη σχολική επίδοση. Σύμφωνα με τους δασκάλους, το 27,6% απάντησε ότι, ένας σημαντικός παράγοντας που επηρεάζει τα παιδιά στη σχολική τους επίδοση είναι η συμπεριφορά των

γονέων μετά το διαζύγιο. Επίσης, το 17,8% των δασκάλων είπαν το μορφωτικό επίπεδο των γονέων και 9,1% η οικονομική κατάσταση των γονέων, το 17% η συναισθηματική αστάθεια που νιώθουν τα παιδιά, το 8,7% η αλλαγή του σχολικού περιβάλλοντος, το 7,9% το φύλο του παιδιού, το οποίο αντιστοιχεί σύμφωνα με τις απαντήσεις των δασκάλων σε 65% για τα αγόρια και 35% για τα κορίτσια (*). Επίσης ακολουθούν, το 6,7% η ηλικία του παιδιού και 3,2% απο την συμπεριφορά που δείχνουν οι υπόλοιποι συμμαθητές απέναντι τους(στιγματισμός). Τέλος, το 1,6% των δασκάλων απάντησε όλες τις παραπάνω απαντήσεις και το 0,4% απάντησαν το άλλο.

(*)

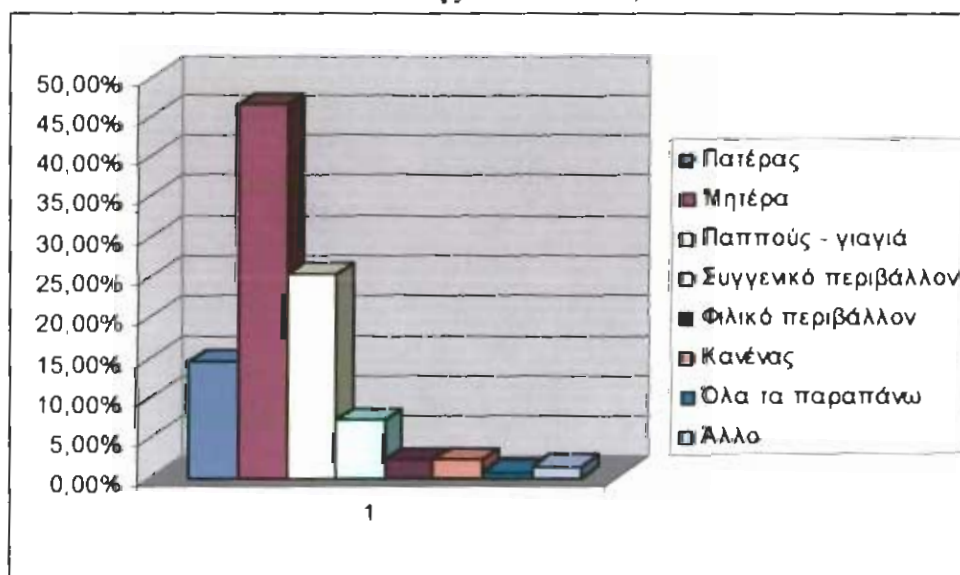

Υπάρχει συνεργασία των διαζευγμένων γονέων με το σχολείο;

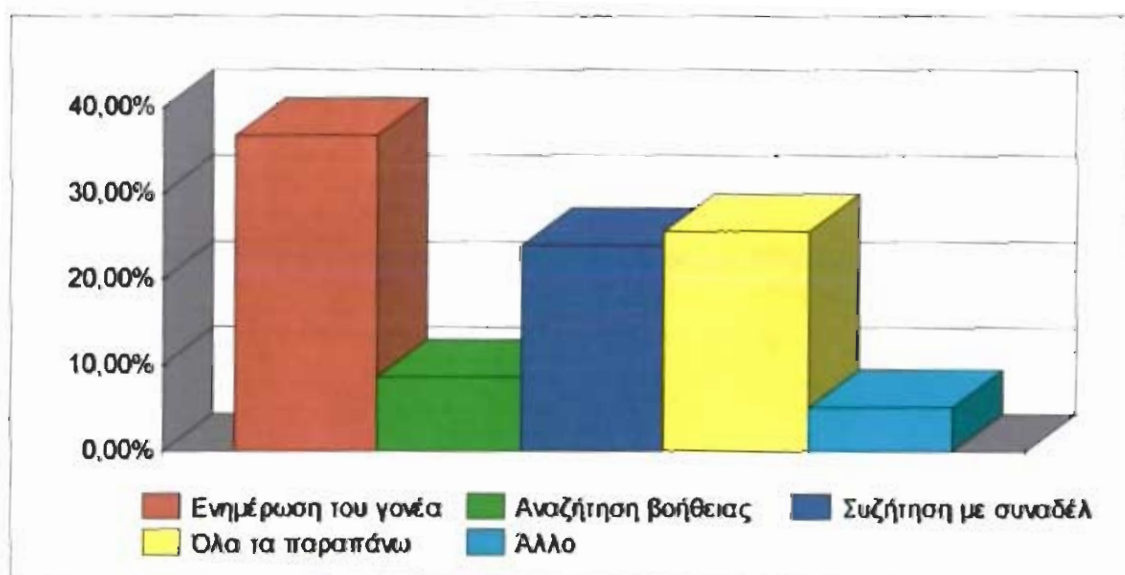
Όσον αφορά, αν υπάρχει συνεργασία των διαζευγμένων γονέων με το σχολείο, οι ερωτώμενοι απάντησαν με ποσοστό 49,4% ότι η συνεργασία δεν είναι ικανοποιητική. Το 39,4% ότι η συνεργασία είναι ικανοποιητική και ένα 11,2% των δασκάλων απάντησε ότι η συνεργασία είναι ανύπαρκτη.

Ποιά άτομα ενδιαφέρονται για την πορεία της σχολικής επίδοσης του παιδιού;

Όσον αφορά τα άτομα που ενδιαφέρονται για την σχολική επίδοση του παιδιού, τα αποτελέσματα έδειξαν τα εξής: σύμφωνα με τους δασκάλους, το μεγαλύτερο ενδιαφέρον κατέχει η μητέρα με ποσοστό 46,4%, ακολουθεί ο παππούς – γιαγιά με ποσοστό 25,3%, ο πατέρας 14,5%. Ακολουθούν, το συγγενικό περιβάλλον 7,2%, το φιλικό περιβάλλον 2,2%. Τέλος, κάποιοι δάσκαλοι μας απάντησαν ότι κανένας δεν ενδιαφέρεται για τη σχολική επίδοση του παιδιού με ποσοστό 2,2% ενώ το 0,7% απάντησε όλες τις προηγούμενες απαντήσεις. Τέλος, το άλλο έδωσαν ποσοστό 0,4%.

Σε περίπτωση που αντιμετωπίσατε παιδί διαζευγμένου γονέα, ποιά ήταν η συμπεριφορά σας;

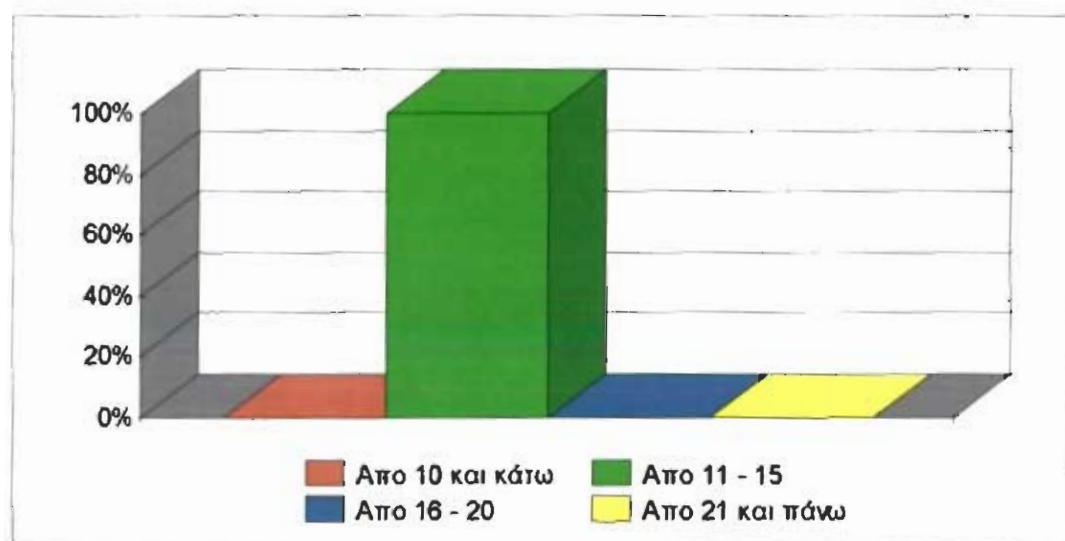
Τέλος, όσον αφορά την συμπεριφορά των δασκάλων στην περίπτωση που αντιμετώπισαν παιδί διαζευγμένου γονέα, οι ενέργειες που έκαναν ήταν: το 36,7% να ενημερώσουν το γονέα, το 23,9% το συζήτησαν με τους συναδέλφους τους και το 8,6% αναζήτησαν βοήθεια από κάποιον ειδικό. Τέλος, ένα ποσοστό 25,6% από τους δασκάλους μας απάντησε όλες τις παραπάνω επιλογές και το άλλο 5,2%.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ ΣΟΥΛΙΟΥ

Σε ενδεικτικό δείγμα 1 δασκάλας απο 1 σχολείο (μονοθέσιο) του διαμερίσματος Σουλίου της Πατρας απάντησε το 100%.

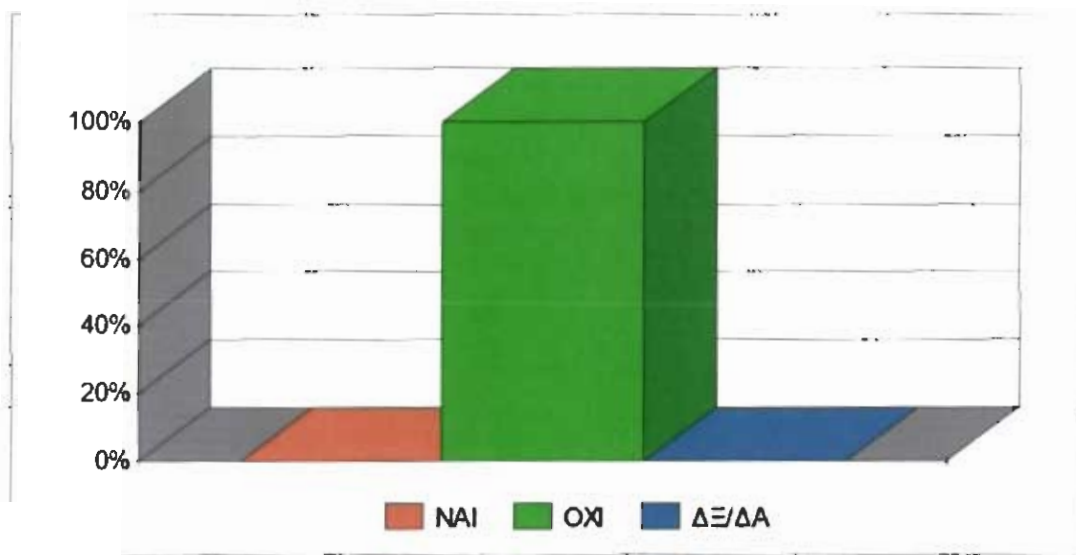
Το μοναδικό ερωτηματολόγιο που απαντήθηκε ήταν από μια δασκάλα. Ο μέσος όρος προυπηρεσίας της ήταν 8 χρόνια εργασίας. Η τάξη όπου δίδασκε ήταν η Δ δημοτικού.

Πόσα παιδιά περιλαμβάνει η τάξη σας;

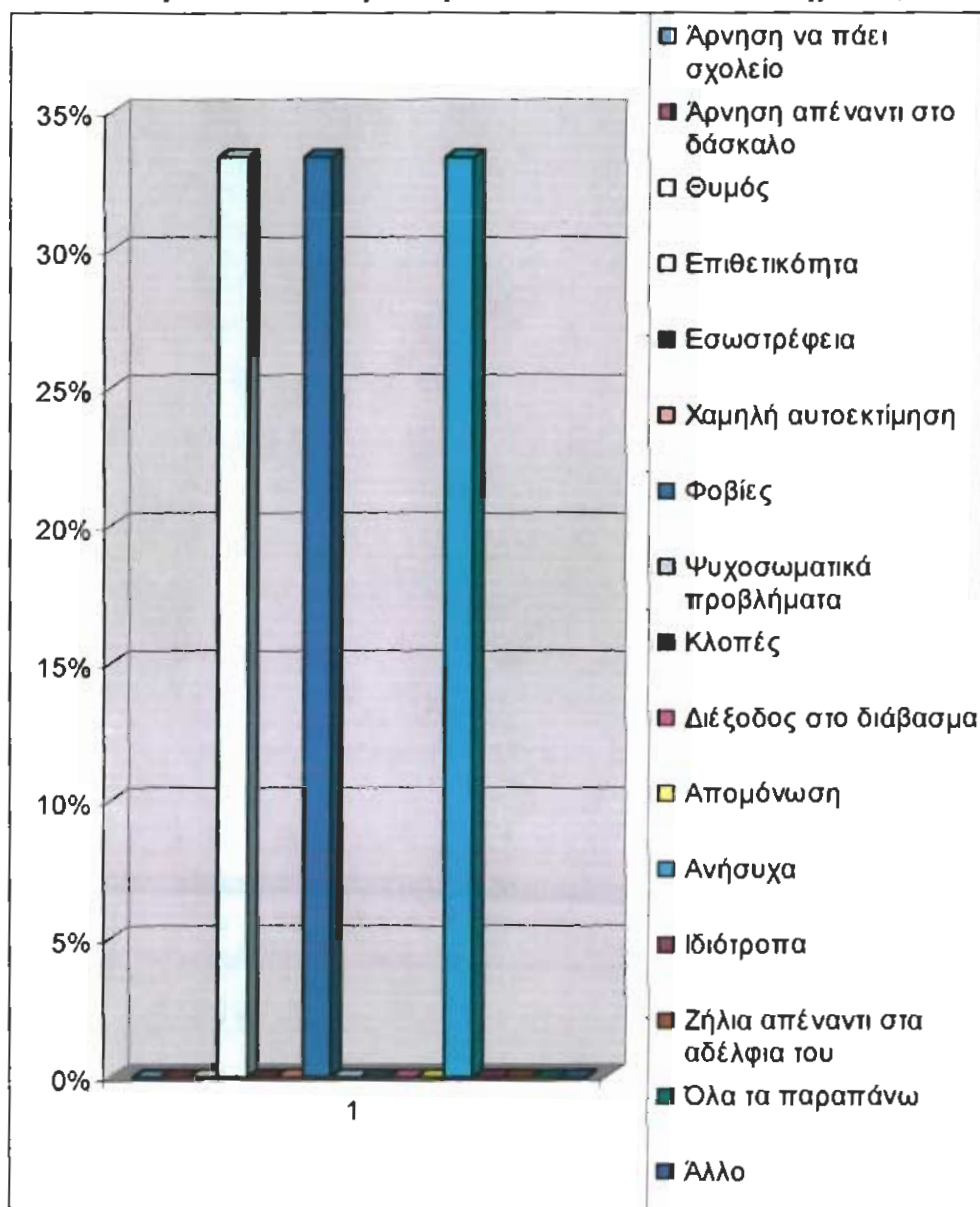
Σχετικά, με την ερώτηση πόσα παιδιά περιλαμβάνει η τάξη της εκπαιδευτικού, στο διαμέρισμα του Σουλίου δόθηκε μόνο η εξής απάντηση: οτι, το σχολείο(μονοθέσιο) αποτελείται από 11-15 παιδιά.

Έχετε παιδιά χωρισμένων γονιών στην τάξη σας;

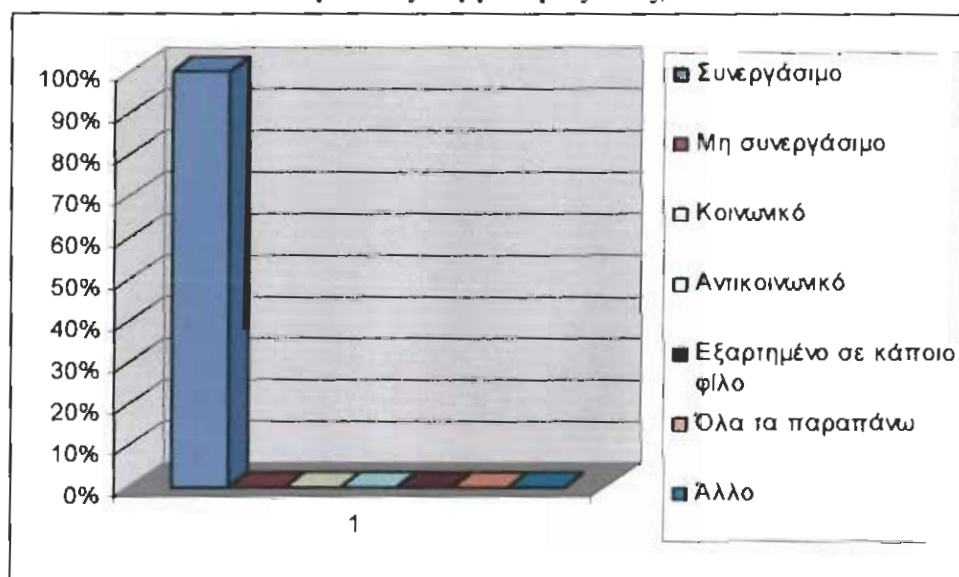
Επίσης, σύμφωνα με την άποψη της εκπαιδευτικού, η τάξη δεν αποτελείται από παιδιά χωρισμένων γονέων.

Με βάση την εμπειρία σας,
ποιές είναι οι αντιδράσεις των παιδιών αυτών στο σχολείο;

Επίσης, ένας άλλος στόχος μας, ήταν να μελετήσουμε τις αντιδράσεις των παιδιών διαζευγμένων γονέων. Σύμφωνα, με τα αποτελέσματα που πήραμε από τις απαντήσεις της δασκάλας, καταλήγουμε στις εξής αντιδράσεις ανάλογα με τα ποσοστά: η επιθετικότητα, οι φοβίες και η ανησυχία είναι απαντημένα με ποσοστό 33,3% το καθένα. Όλες οι υπόλοιπες επιλογές, δεν έχουν απαντηθεί.

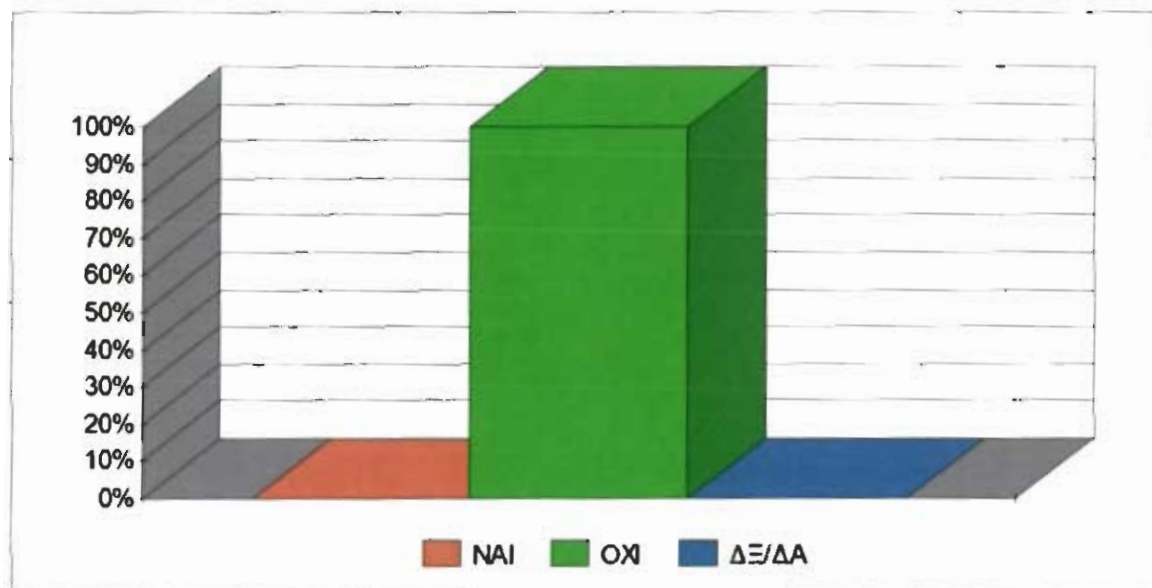
Ποιά είναι η σχέση των παιδιών των διαζευγμένων γονέων με τους συμμαθητές τους;

Επιπλέον, ένα άλλο χαρακτηριστικό ερώτημα που θέσαμε για να εξετάσουμε, ήταν τα χαρακτηριστικά από τα οποία διακατέχεται η σχέση που έχει το παιδί διαζευγμένου γονέα με τους συμμαθητές του. Σύμφωνα με την απάντηση της δασκάλας τα παιδιά αυτά χαρακτηρίζονται από συνεργασία με ποσοστό 100%.

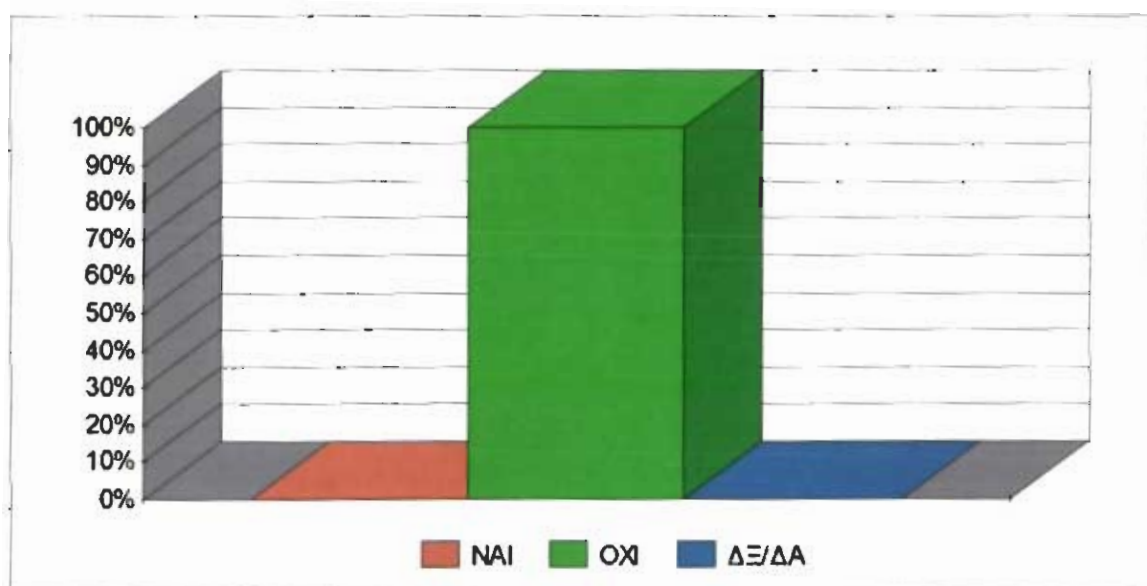

**Πιστεύετε ότι υπάρχει διαφορά
στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων
από τα άλλα παιδιά;**

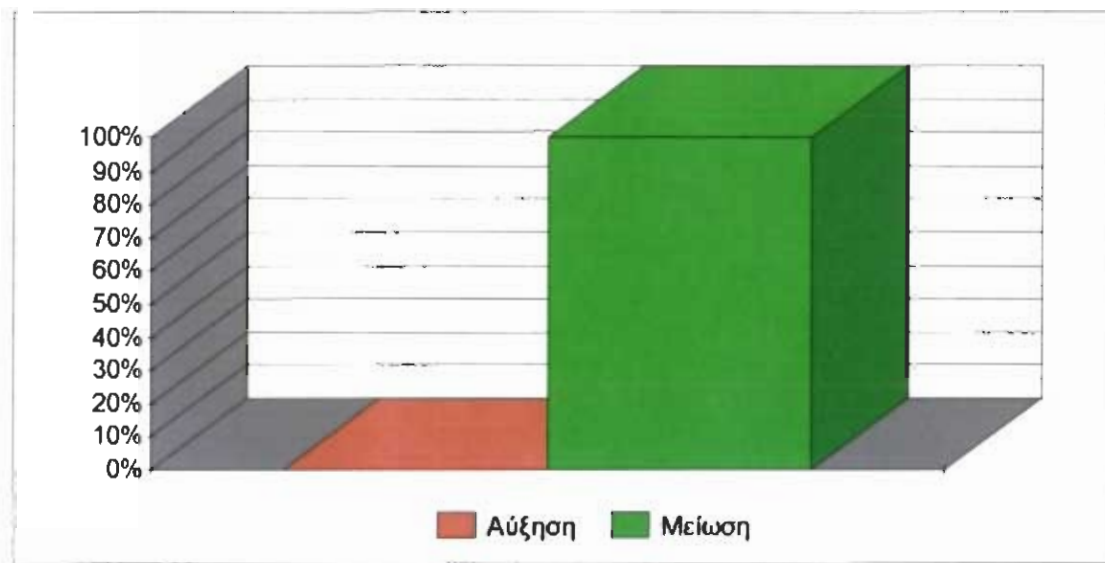
Σχετικά με την ερώτηση, εάν υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων από τα άλλα παιδιά, η δασκάλα που ερωτήθηκε απάντησε πως, δεν υπάρχει διαφορά με ποσοστό 100%.

**Παρατηρείτε διαφορά στη σχολική επίδοση του παιδιού
σε ατομικό επίπεδο;**

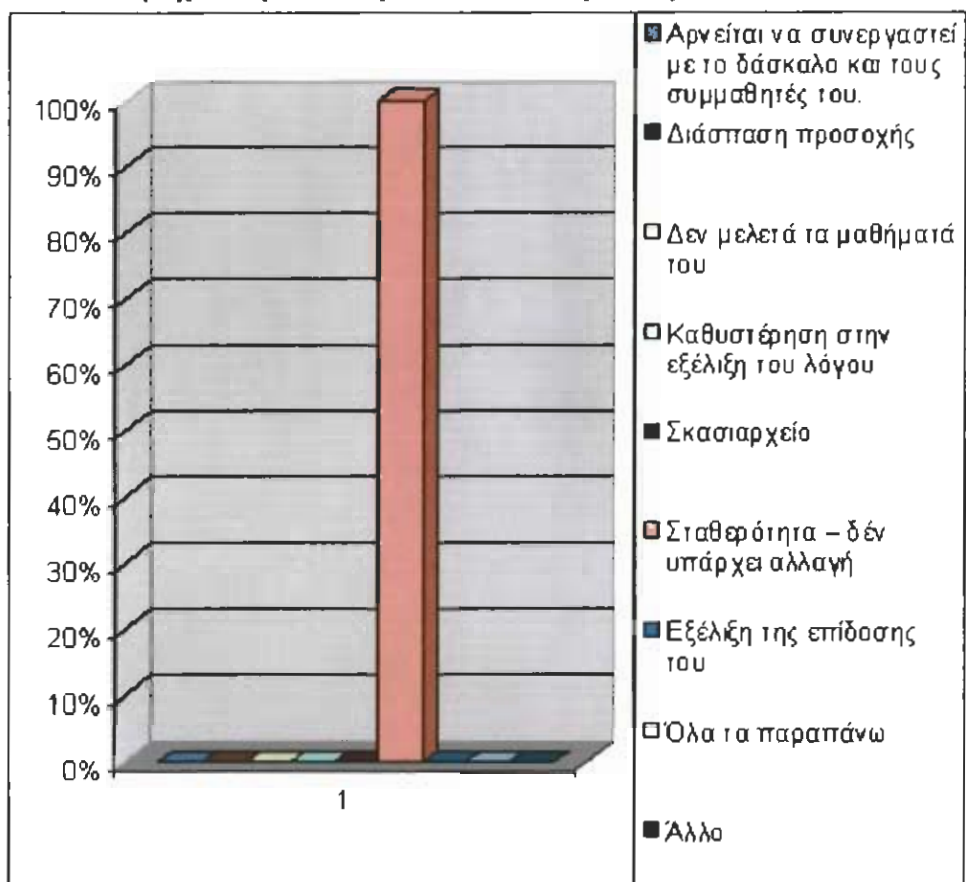
Στην ερώτηση εάν έχει παρατηρήσει διαφορά στη σχολική επίδοση του παιδιού σε ατομικό επίπεδο, η δασκάλα του δείγματός μας, απάντησε ότι, δεν υπάρχει καμία διαφορά, με ποσοστό 100%.

Αν ναι, η επίδοσή τους παρουσιάζει;

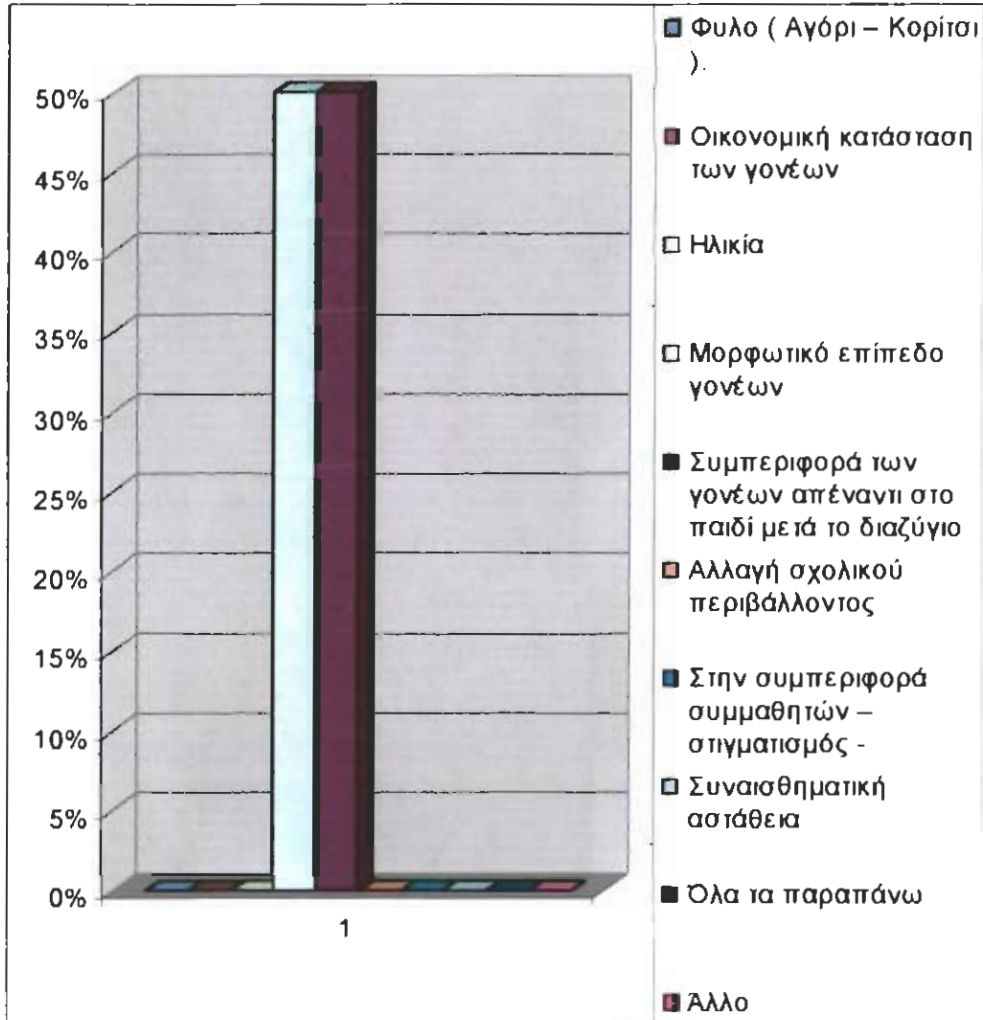
Στην ερώτηση εάν η επίδοσή τους παρουσιάζει αύξηση ή μείωση, η δασκάλα του δείγματος απάντησε πως υπάρχει μείωση, με ποσοστό 100%.

**Ποιές νομίζετε ότι είναι οι επιπτώσεις του διαζυγίου
στη σχολική επίδοση των παιδιών ηλικίας (6 – 12 ετών);**

Σύμφωνα με την ερώτηση, ποιές είναι οι επιπτώσεις του διαζυγίου, στη σχολική επίδοση των παιδιών διαζευγμένων γονέων, η δασκάλα που απάντησε, ανέφερε ότι, υπάρχει σταθερότητα- δεν υπάρχει αλλαγή, με ποσοστό 100%. Οι υπόλοιπες απαντήσεις, δεν πήραν κανένα ποσοστό.

Ποιοί είναι οι παράγοντες που συντελούν σ' αυτό;

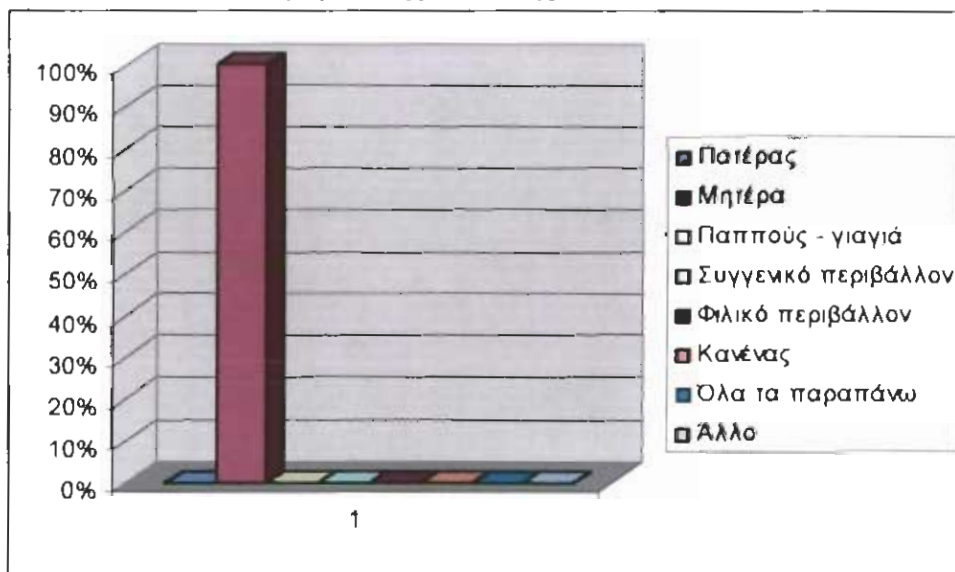
Οι παράγοντες που συντελούν, στο να έχει το παιδί επιπτώσεις στη σχολική του επίδοση, σύμφωνα με τη δασκάλα του δείγματός μας είναι, το μορφωτικό επίπεδο των γονέων, με ποσοστό 50%. Με το ίδιο ποσοστό 50%, απαντήθηκε πως τα παιδιά επηρεάζονται από τη συμπεριφορά των γονέων τους, μετά το διαζύγιο. Στα υπόλοιπα δεν δόθηκαν απαντήσεις.

Υπάρχει συνεργασία των διαζευγμένων γονέων με το σχολείο;

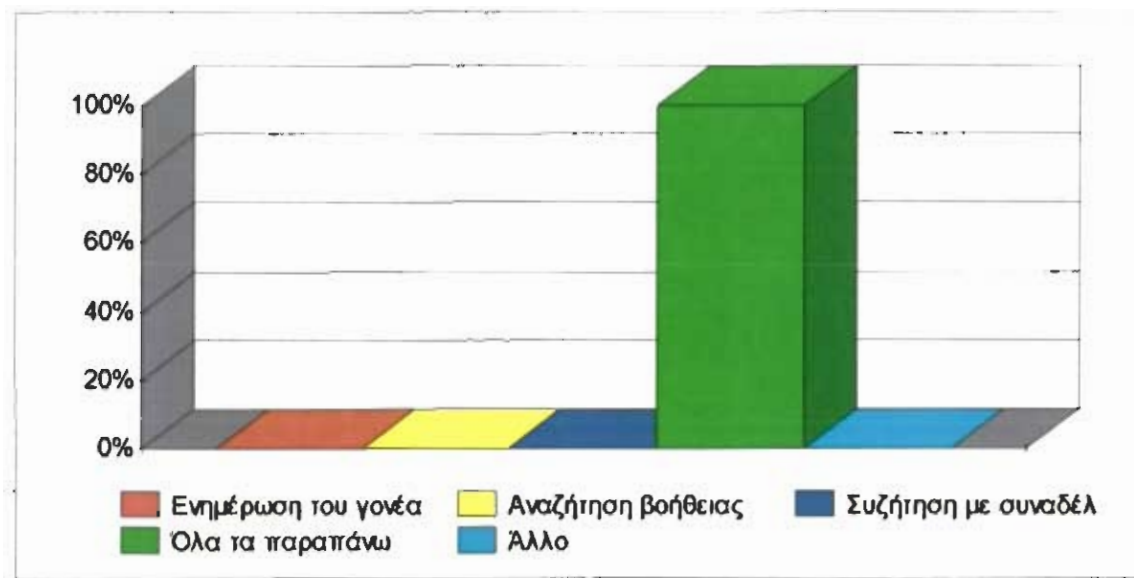
Στην ερώτηση εάν υπάρχει συνεργασία των διαζευγμένων γονέων, με το σχολείο, η απάντηση που δόθηκε από την δασκάλα ήταν ότι υπάρχει, ικανοποιητική συνεργασία, με ποσοστό 100%.

Ποιά άτομα ενδιαφέρονται για την πορεία της σχολικής επίδοσης του παιδιού;

Σχετικά με την ερώτηση, για το ποιός ενδιαφέρεται, για την πορεία της σχολικής επίδοσης του παιδιού, η δασκάλα απάντησε πως, ενδιαφέρεται η μητέρα με ποσοστό 100%. Τα υπόλοιπα δεν απαντήθηκαν καθόλου.

Σε περίπτωση που αντιμετωπίσατε παιδί διαζευγμένου γονέα, ποιά ήταν η συμπεριφορά σας;

Στην ερώτηση ποιά ήταν η συμπεριφορά της, στην περίπτωση που αντιμετώπισε διαζευγμένο γονέα, η δασκάλα απάντησε όλα τα παραπάνω με ποσοστό 100%.

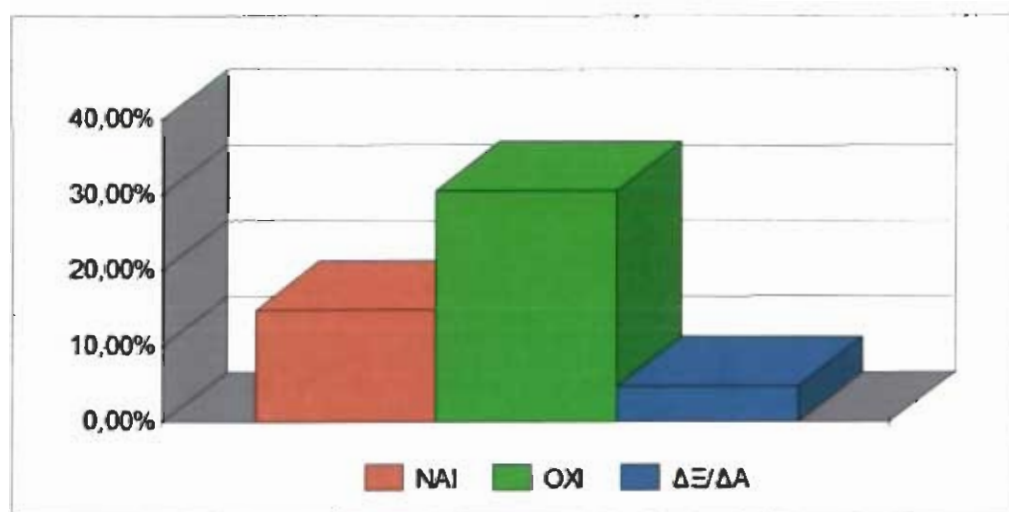
ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Η έρευνα μας πραγματοποιήθηκε στα Δημοτικά σχολεία της Πάτρας. Απευθυνόταν στους δασκάλους των Δημοτικών σχολείων της Πάτρας, που στο σύνολό τους ήταν 763. Το δείγμα που επιλέξαμε ήταν 304 δάσκαλοι σε 22 Δημοτικά σχολεία. Τα ερωτηματολόγια που συγκεντρώθηκαν, ήταν στον αριθμό 207, που αναλογούν σε ποσοστό 68%. Δηλαδή, το σφάλμα της ερευνάς μας ήταν 32%.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων, τα περισσότερα ερωτηματολόγια απαντήθηκαν από γυναίκες, σε ποσοστό 69%, ενώ τα ερωτηματολόγια που απαντήθηκαν από άντρες ανέρχονται σε ποσοστό 31%. Ο μέσος όρος προυπηρεσίας των δασκάλων του δείγματός μας, ήταν 13,8, χρόνια εργασίας.

Με βάση τα παραπάνω, συγκεντρώθηκαν και αναλύθηκαν τα παρακάτω στοιχεία:

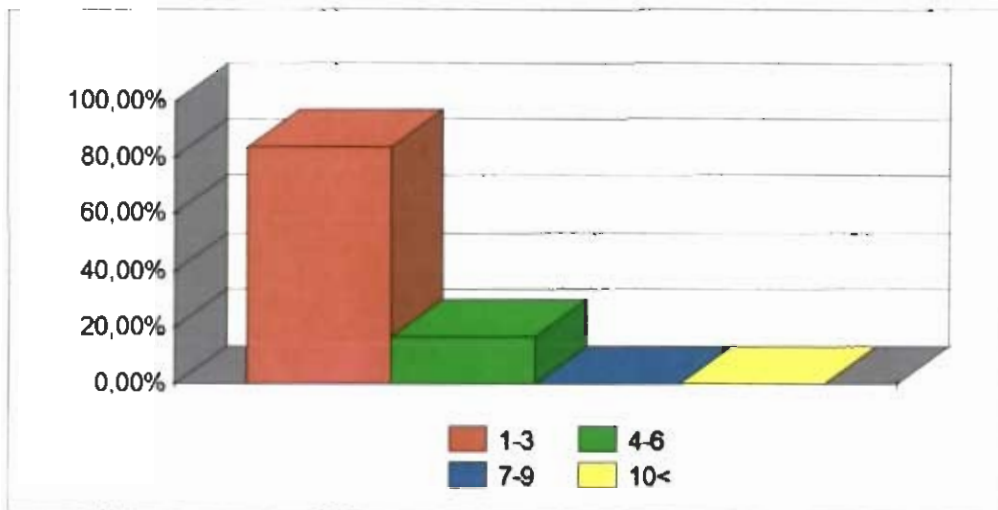
Έχετε παιδιά χωρισμένων γονιών στην τάξη σας;

Σχετικά, με την ερώτηση αν υπάρχουν παιδιά διαζευγμένων γονέων στην τάξη κάθε εκπαιδευτικού, το 30,4% των ερωτηθέντων απάντησαν ότι, η τάξη τους δεν περιλαμβάνει παιδιά χωρισμένων γονέων. Αντίθετα,

το 14,7% των δασκάλων απάντησε ότι, στην τάξη τους υπάρχουν παιδιά χωρισμένων γονέων. Επιπλέον, ένα 4,8% δεν γνώριζε αν υπήρχαν παιδιά διαζευγμένων οικογενειών στην τάξη τους.

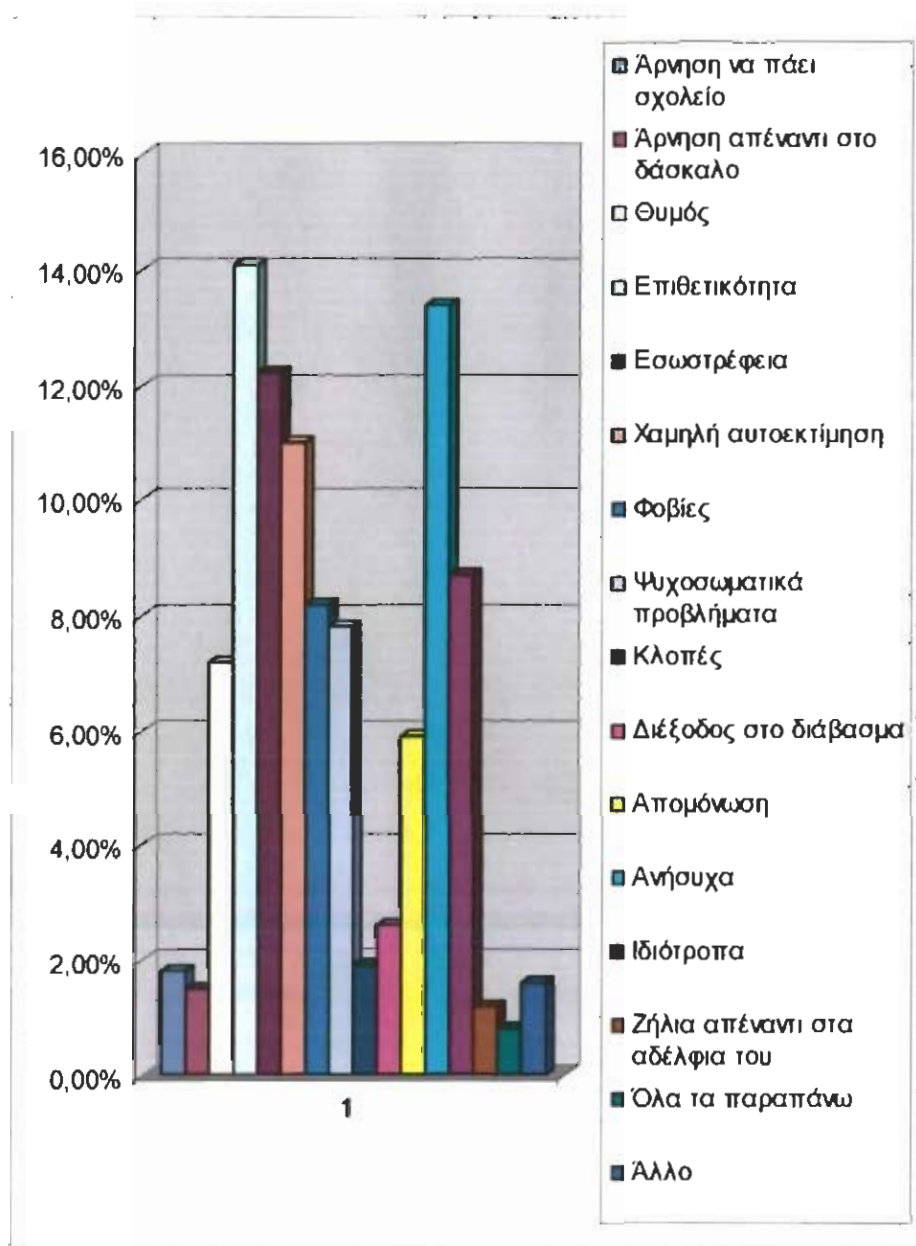
Πόσα παιδιά διαζευγμένων γονέων φοιτούν στην τάξη σας;

Σκοπός αυτής της ερώτησης, ήταν η διερεύνηση του αριθμού των παιδιών χωρισμένων γονέων μέσα στην τάξη. Έτσι λοιπόν, παρατηρήσαμε ότι, το 16,4% των εκπαιδευτικών απάντησε πως, η τάξη τους έχει από 4-6 παιδιά χωρισμένων γονέων. Σε αντίθεση με το 83,6% των ερωτηθέντων που απάντησε ότι έχουν από 1-3 παιδιά χωρισμένων γονέων στην τάξη τους. Συνοψίζοντας, διαπιστώνεται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των εκπαιδευτικών του δείγματος, είχαν στην τάξη τους από ένα μέχρι τρία παιδιά διαζευγμένων γονέων.

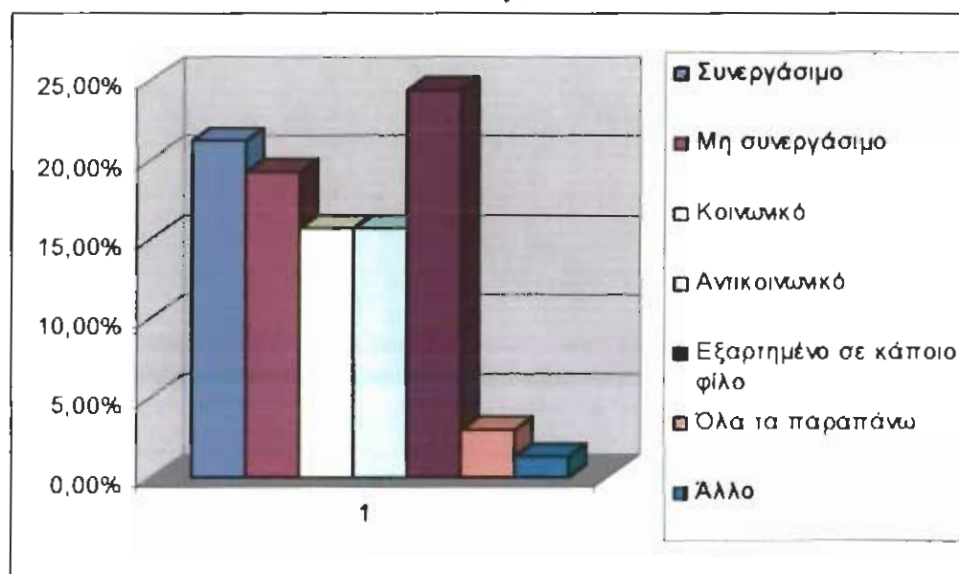
Με βάση την εμπειρία σας, ποιές είναι οι αντιδράσεις των παιδιών αυτών στο σχολείο;

Ως προς την εμπειρία των εκπαιδευτικών για τις αντιδράσεις των παιδιών αυτών, παρατηρήθηκε ότι, το 14,1% παρουσιάζει επιθετικότητα, το 13,4% είναι ανήσυχα, το 12,2% είναι εσωστρεφή, το 11% των παιδιών έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση, το 8,7% είναι ιδιότροπα, το 8,2% παρουσιάζουν φοβίες, το 7,8% εμφανίζουν ψυχοσωματικά προβλήματα και το 7,2% εξωτερικεύουν θυμό. Μικρότερα ποσοστά παρατηρήθηκαν στις ακόλουθες αντιδράσεις: Ένα 5,9% απάντησε ότι, τα παιδιά αυτά απομονώνονται, το 1,9% των ερωτηθέντων απάντησε ότι, τα παιδιά

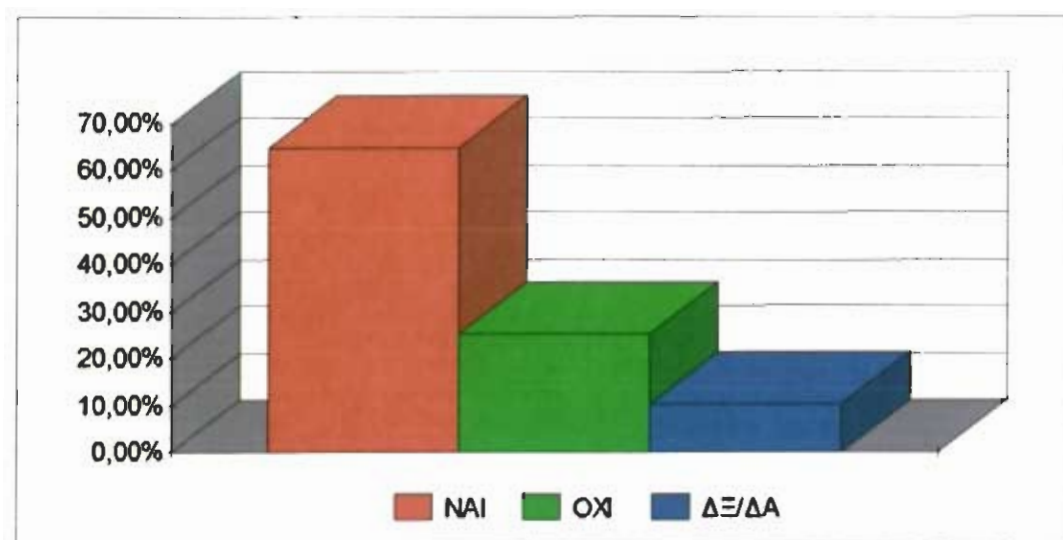
καταφεύγουν σε κλοπές, το 1,8% ότι, αρνείται να πάει σχολείο και το 1,5% ότι, αρνείται το δασκαλό του. Ένα μικρό ποσοστό 0,8% απάντησε ότι, ισχύουν όλα τα παραπάνω. Ωστόσο παρατηρήθηκε, ένα ποσοστό 2,6% των εκπαιδευτικών, που υποστηρίζουν ότι, το παιδί βρίσκει διέξοδο στο διάβασμα. Τέλος, ένα ποσοστό 0,8% απάντησε όλα τα παραπάνω και 1,6 απάντησε άλλο.

Ποιά είναι η σχέση των παιδιών των διαζευγμένων γονέων με τους συμμαθητές τους ;

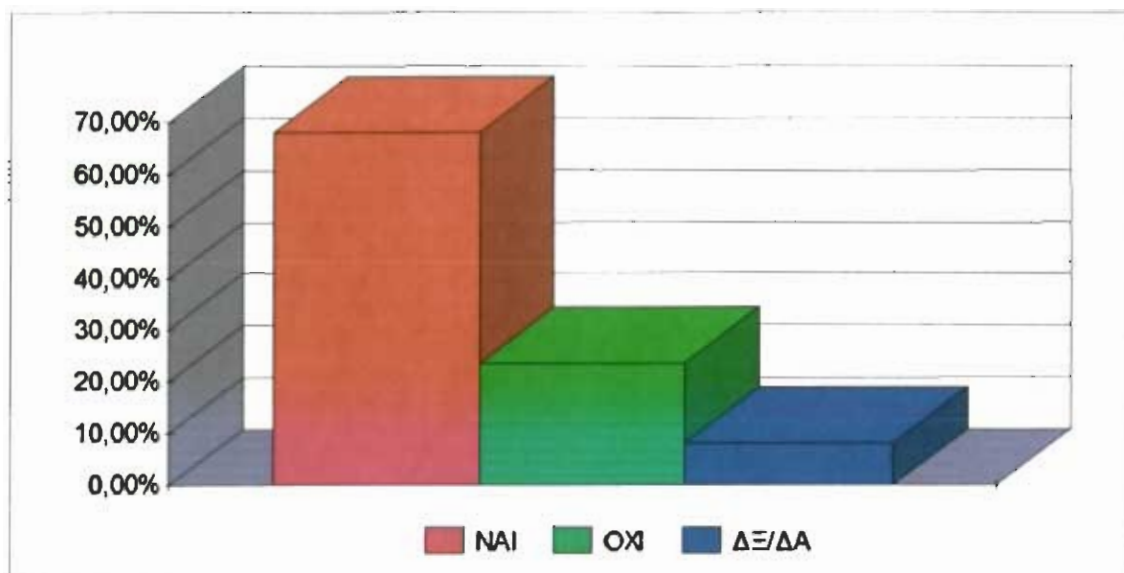
Στην ερώτηση αυτή παρατηρούμε ότι, το 24,3% απάντησε ότι, το παιδί παρουσιάζει εξάρτηση σε κάποιο φίλο, το 21,1% ότι είναι συνεργάσιμο ενώ το αμέσως επόμενο ποσοστό, το 19,2% αναφέρει ότι είναι μη συνεργάσιμο. Στις ερωτήσεις, εάν το παιδί είναι κοινωνικό ή αντικοινωνικό υπάρχει ισοψηφία με ποσοστό 15,6%. Τέλος, ένα ποσοστό 2,9% απάντησε όλα τα παραπάνω και κάποια άλλη απάντηση έδωσε το 1,3%.

Πιστεύετε ότι υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων από τα άλλα παιδιά;

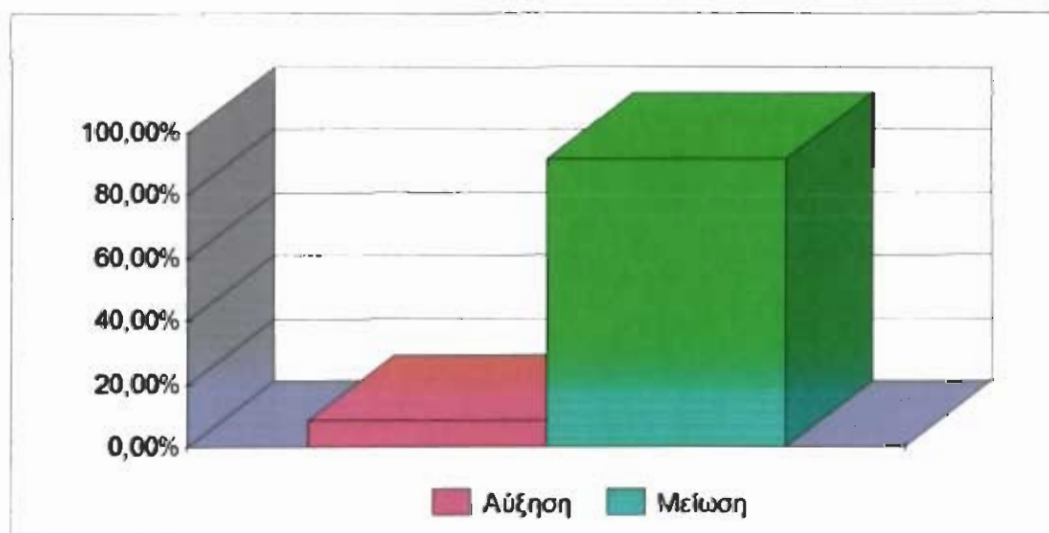
Στην ερώτηση αν υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων από τα άλλα παιδιά, το **25,1%** των εκπαιδευτικών απάντησαν ότι δεν υπάρχει καμία διαφορά. Ένα σημαντικό ποσοστό της τάξεως **64%** των ερωτηθέντων πιστεύουν ότι υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση. Τέλος, το **10,1%** δεν γνώριζαν αυτή την ερώτηση.

Παρατηρείτε διαφορά στη σχολική επίδοση του παιδιού σε ατομικό επίπεδο;

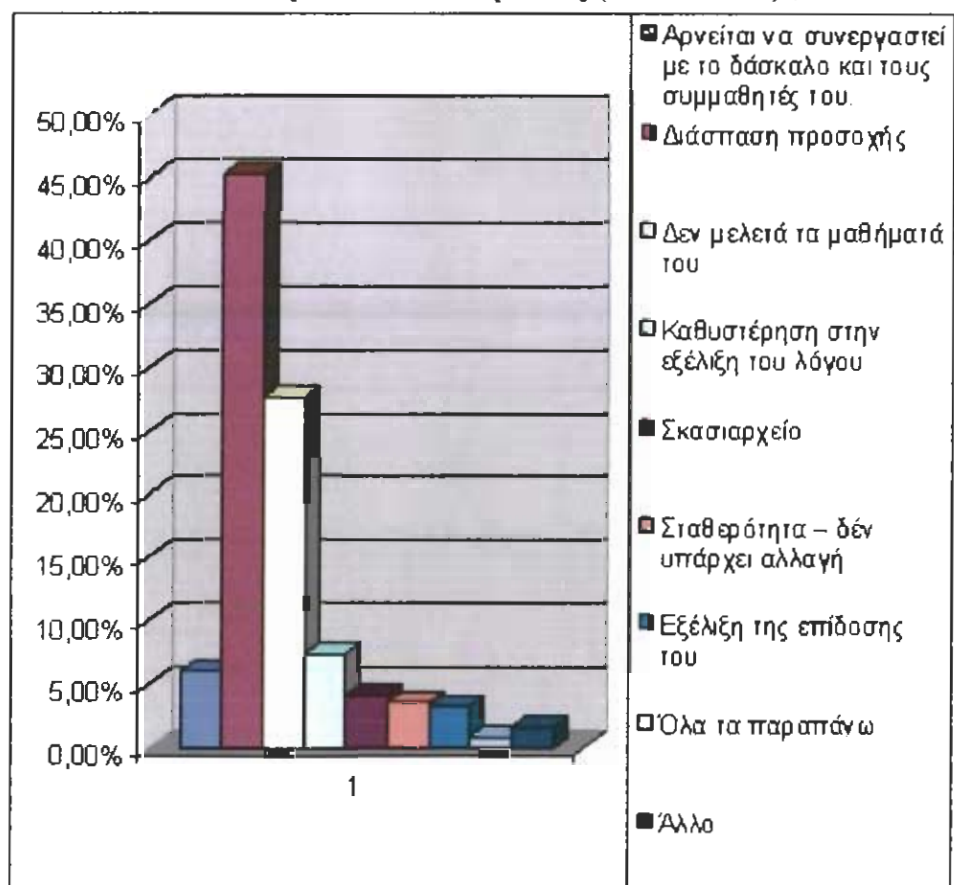
Στην ερώτηση αν υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση του παιδιού σε ατομικό επίπεδο, παρατηρούμε ότι, το 68,1% απάντησε ότι, υπάρχει διαφορά ενώ το 23,7% ότι, δεν υπάρχει καμία. Υπάρχει και ένα 8,2% που δεν απάντησε καθόλου.

Αν ναι, η επίδοσή τους παρουσιάζει;

Όσον αφορά την ερώτηση, για το ποιά είναι η επίδοση των παιδιών των χωρισμένων γονέων στο σχολείο παρατηρήθηκαν τα εξής: Το 91,5% των ερωτηθέντων απάντησε ότι, η επίδοση των διαζευγμένων παιδιών παρουσιάζει μείωση. Ενώ, πολύ μικρό ποσοστό της τάξεως του 8,5% αναφέρει ότι, υπάρχει αύξηση της επίδοσης. Γίνεται λοιπόν φανερό ότι, τα παιδιά διαζευγμένων γονέων επηρεάζονται από το χωρισμό των γονιών τους με αρνητικές συνέπειες και στη σχολική τους επίδοση.

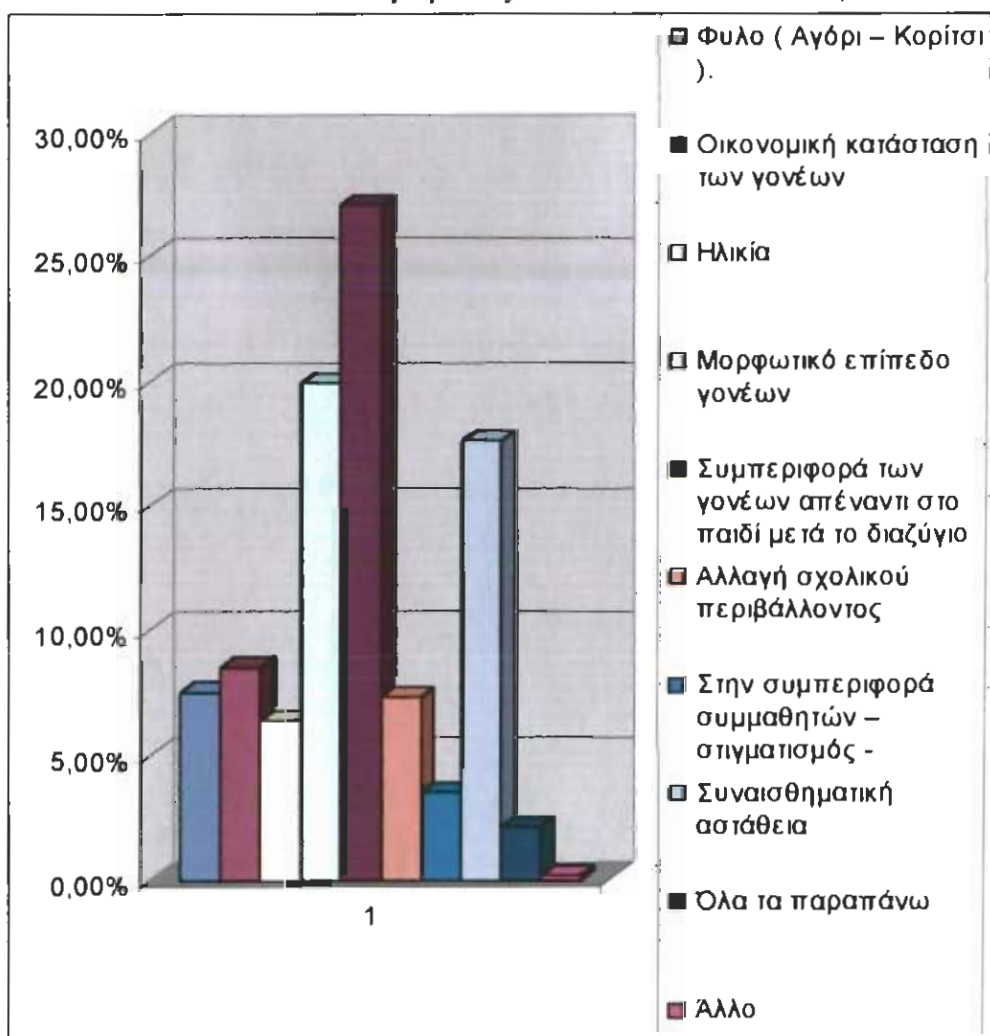
Ποιές νομίζετε ότι είναι οι επιπτώσεις στη σχολική επίδοση των παιδιών ηλικίας (6 – 12 ετών) ;

Επίσης, άλλο ένα σημαντικό ερώτημα, που δόθηκε στους εκπαιδευτικούς ήταν να επισημάνουν τις επιπτώσεις, που νομίζουν ότι έχει ένα διαζύγιο στη σχολική επίδοση των παιδιών. Σύμφωνα με τις

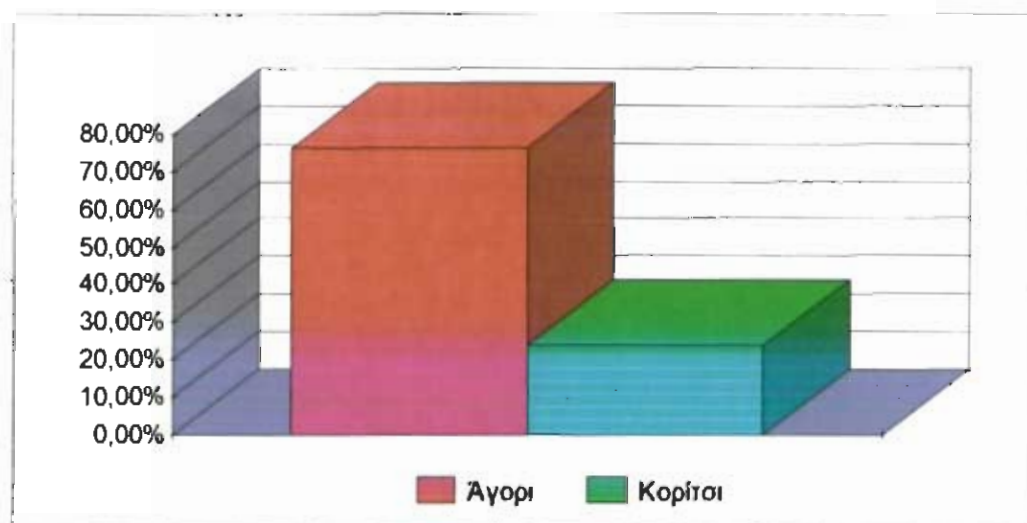
απαντήσεις που πήραμε, το 45,3% παρουσιάζει διάσπαση της προσοχής. Το αμέσως επόμενο ποσοστό, το 27,7% απάντησε ότι δεν μελετά το παιδί τα μαθήματα του, το 7,4% παρουσιάζει καθυστέρηση στην εξέλιξη του λόγου, το 6,1% αρνείται να συνεργαστεί με το δάσκαλο και τους συμμαθητές του. Σε μικρότερα ποσοστά παρατηρήθηκαν ότι, το 4,1% των ερωτηθέντων απάντησαν ότι το σκαει απο το σχολειο, το 3,6% απάντησαν σταθερότητα- δεν υπάρχει αλλαγή και τέλος, το 3,3% έδωσαν ως απάντηση, ότι τα παιδια παρουσιάζουν εξέλιξη στην επίδοσή τους. Τέλος, ένα ποσοστό 0,8% απάντησε όλα τα παραπάνω και το 1,6% απάντησε το άλλο.

Ποιοί είναι οι παράγοντες που συντελούν σ' αυτό ;

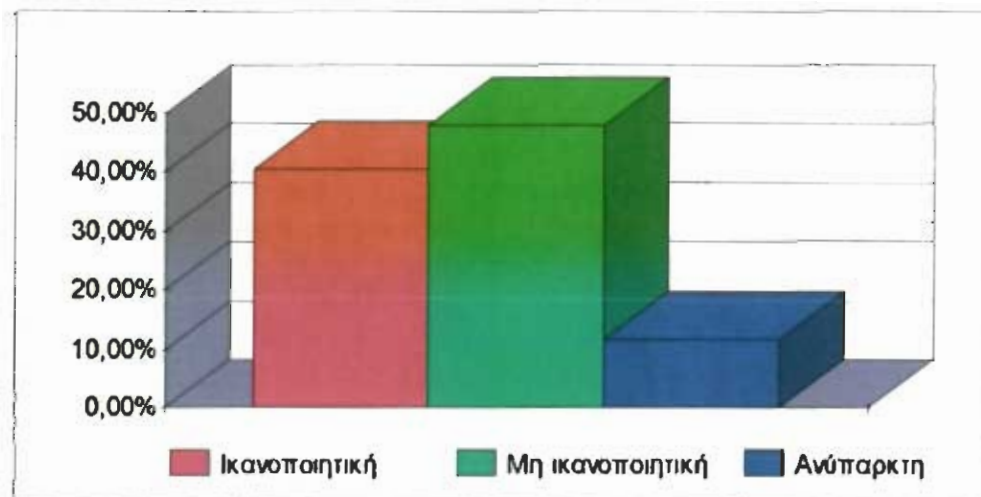

Οι παράγοντες που επηρεάζουν τη σχολική επίδοση των παιδιών σύμφωνα με τους εκπαιδευτικούς είναι η συμπεριφορά των γονέων απέναντι στο παιδί μετά το διαζύγιο, με ποσοστό 27%. Σημαντική θέση κατέχει και το μορφωτικό επίπεδο των γονέων με ποσοστό 19,9%. Επίσης, ακολουθούν οι εξής παράγοντες: συναισθηματική αστάθεια 17,6%, οικονομική κατάσταση 8,5%, το φύλο του παιδιού 7,5%, το οποίο αντιστοιχεί σε 76,1% για τα αγόρια και 23,9% για τα κορίτσια(*), το 7,3% αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος. Το 6,4% υποστήριξε ότι, η ηλικία συμβάλει στο γεγονός ότι το παιδί ανάλογα με αυτήν, επηρεάζεται όταν μέσα στην οικογένεια επέρχεται διαζύγιο μεταξύ των γονέων. Επίσης, ακολουθεί με ποσοστό 3,5% ο στιγματισμός που διαγράφεται από τους συμμαθητές τους. Τέλος, ένα ποσοστό 2,1% απάντησε όλα τα παραπάνω και το άλλο 0,2%.

(*)

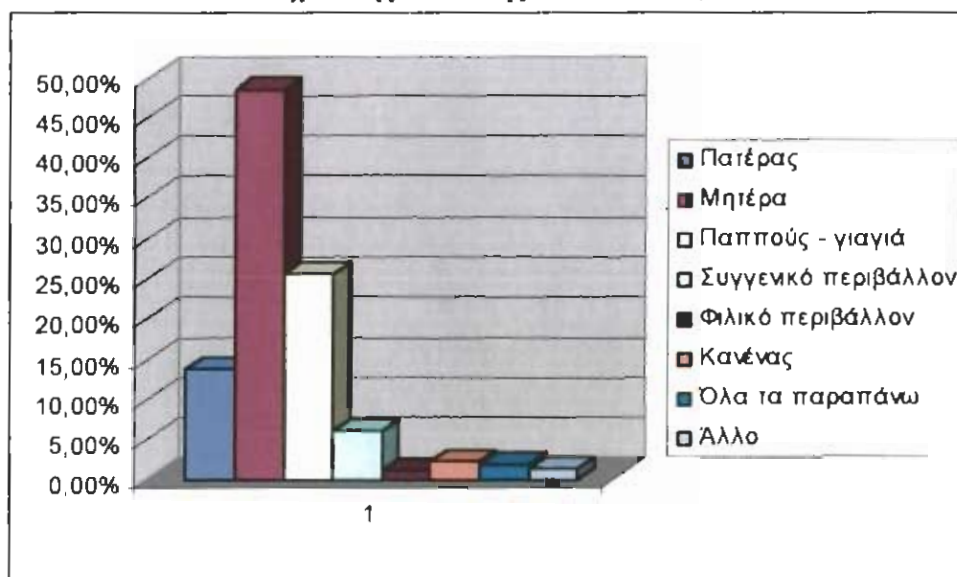
Υπάρχει συνεργασία των διαζευγμένων γονέων με το σχολείο ;

Είναι σημαντικό στο σχολικό περιβάλλον να υπάρχει συνεργασία γονέα και δασκάλου. Στην έρευνα μας, με τα αποτελέσματα που συγκρεντρώσαμε, όσον αφορά αν υπάρχει συνεργασία διαζευγμένων γονέων με το σχολείο, το 47,8% των ερωτηθέντων απάντησαν ότι, η συνεργασία τους με τους διαζευγμένους γονείς δεν είναι ικανοποιητική ενώ, θετικά σ' αυτήν την ερώτηση απάντησε το 40,6% των εκπαιδευτικών. Επίσης, 11,6% των δασκάλων υποστηρίζει ότι δεν υπάρχει καμία συνεργασία με τους γονείς. Όπως δείχνουν τα αποτελέσματα της έρευνας, συμπεραίνουμε ότι, στην πλειοψηφία των σχολείων ή δεν υπάρχει ικανοποιητική συνεργασία ή είναι τελείως ανυπαρκτή.

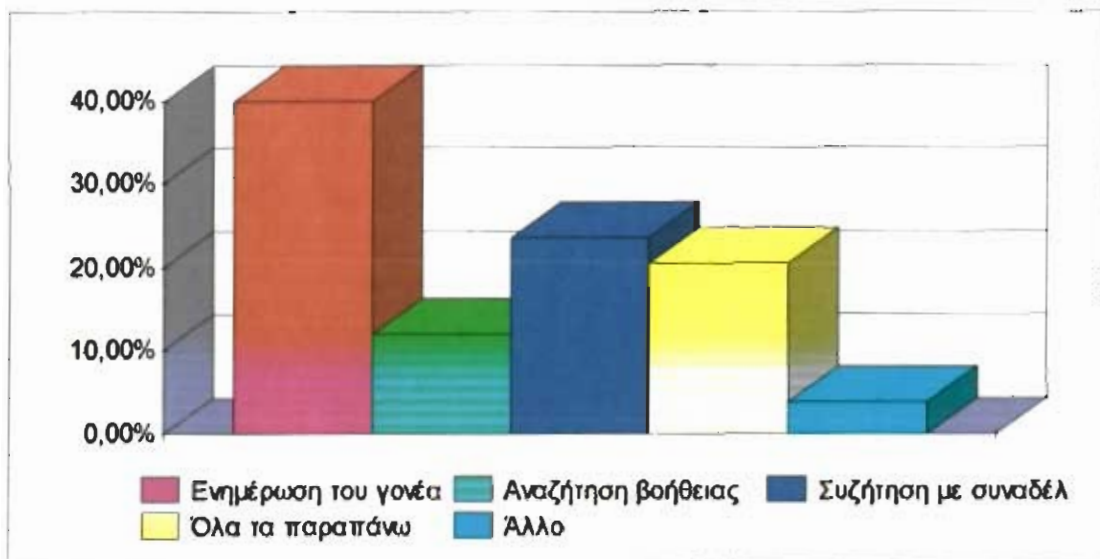

Ποιά άτομα ενδιαφέρονται για την πορεία της σχολικής επίδοσης του παιδιού;

Ένα ακόμη σημαντικό ερώτημα είναι ποιά άτομα του οικογενειακού και του ευρύτερου περιβάλλοντος, ενδιαφέρονται για την σχολική επίδοση του παιδιού. Αναλογα με τις απαντήσεις που μας έδωσαν οι εκπαιδευτικοί σ'αυτη την ερωτηση, παρατηρειται οτι για την πορεια της σχολικης επιδοσης ενδιαφερεται η μητερα 48,4%. Ο παππους –γιαγια ακολουθουν με ποσοστο 25,4%. Ενω, ο πατερας κατεχει την τριτη θεση με ποσοστο 13,7% και ακολουθουν το συγγενικο περιβαλλον με 6% και με 1% το φιλικο περιβαλλον. Ενα ποσοστο 2,2% των εκπαιδευτικων απαντησε οτι κανενας δεν ενδιαφερεται για την σχολικη πορεια του παιδιου. Τελος, το 1,9% εδωσε ολες τις παραπανω απαντησεις και το 1,3% απαντησε αλλο.

Σε περίπτωση που αντιμετωπίσατε παιδί διαζευγμένου γονέα, ποιά ήταν η συμπεριφορά σας;

Σκοπος αυτης της ερωτησης ηταν να διερευνηθει που απευθυνονται οι εκπαιδευτικοι προκειμενου να συγκεντρωσουν πληροφοριες στην περίπτωση που αντιμετωπισουν παιδι διαζευγμενου γονεα. Οι ενεργειες τους ειναι να ενημερωσουν των γονεα το 39,9%. Ενα ποσοστο 23,7% ζητησε βοηθεια απο τους συναδελφους του και το 12% ζήτησε βοήθεια απο ειδικό. Τελος, το 20,6% των ερωτωμενων απαντησε ολα τα παραπανω και το 3,8% απαντησε αλλο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΜΕΛΕΤΗΣ

Σκοπός της πτυχιακής μας, ήταν να μελετήσουμε τις επιπτώσεις του διαζυγίου στη σχολική επίδοση παιδιών (6-12 ετών).

Τα συμπεράσματα της μελέτης μας συνοψίζονται στα εξής :

1. Η οικογένεια είναι ένας βασικός πυρήνας εξέλιξης και ανάπτυξης του παιδιού.
2. Το σχολείο είναι ένας απο τους βασικότερους παράγοντες κοινωνικοποίησης και προσαρμογής του παιδιου στην κοινωνία μας με την οικογένεια.
3. Το διαζύγιο σε μεγάλο βαθμό επηρεάζει αρνητικά όλη την οικογένεια, απο το ζευγάρι έως και τα παιδιά.
4. Το διαζύγιο κατά το μεγαλύτερο ποσοστό του επιδρά αρνητικά στη σχολική επίδοση και συμπεριφορά των παιδιών, αλλά και τις σχέσεις του με τους συνομηλίκους του.
5. Πολλοί είναι οι παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν ενα παιδί, απο το διαζύγιο. Οι σημαντικότεροι είναι το φύλο, η ηλικία και η ποιότητα των σχέσεων των γονέων πρίν και μετά το διαζύγιο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Σύμφωνα με την έρευνα που διεξήγαμε στους δασκάλους, η εμπειρία τους μας βοήθησε να συμπεράνουμε τα παρακάτω:

- Τα παιδιά διαζευγμένων γονέων παρουσιάζουν χαμηλότερη σχολική επίδοση από τα υπόλοιπα παιδιά.
- Η επίδοση αυτών παρουσιάζει σε μεγάλο βαθμό μείωση.
- Οι σπουδαιότεροι παράγοντες που συντελούν στην μείωση της σχολικής τους επίδοσης είναι, η συμπεριφορά που οι ίδιοι που γονείς έχουν απέναντι του μετά το διαζύγιο καθώς και, το μορφωτικό και οικονομικό τους επίπεδο. Επίσης, η συναισθηματική αστάθεια που έχουν τα παιδιά καθώς και το φύλο του παιδιού παίζουν σημαντικό ρόλο στη μείωση της σχολικής τους επίδοσης.
- Οι πιο συχνές αντιδράσεις στα παιδιά των διαζευγμένων γονέων είναι η επιθετικότητα, η εσωστρέφεια και το ότι είναι ανήσυχα. Επίσης, μπορεί να παρουσιάζουν ψυχοσωματικά συμπτώματα και να είναι ιδιότροπα.
- Οι σχέσεις των παιδιών διαζευγμένων γονέων χαρακτηρίζονται από εξάρτηση σε κάποιο φύλο, έλλειψη συνεργασίας και εσωστρέφεια. Επίσης, είναι ανήσυχα και αντικοινωνικά. Τα ποσοστά, μας δείξαν ότι σε ορισμένες περιπτώσεις, μπορεί να είναι συνεργάσιμα και κοινωνικά.
- Στις περισσότερες περιπτώσεις οι διαζευγμένοι γονείς, δεν έχουν ικανοποιητική σχέση με το σχολείο του παιδιού τους. Βρέθηκε ότι τα άτομα που ενδιαφέρονται περισσότερο για την πορεία της σχολικής επίδοσης του παιδιού είναι κυρίως η μητέρα, ενώ

ακολουθούν ο παππούς- γιαγιά και σε μικρότερο ποσοστό ο πατέρας.

- Το διαμέρισμα που παρουσίασε το μεγαλύτερο ποσοστό διαζυγίων, σύμφωνα με την ερευνά μας, ήταν το Κεντρικό , με ποσοστό 28,35% και ακολουθεί το Νότιο με ποσοστό 27,5%.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

- Να επεμβαίνει η κοινωνική υπηρεσία, όταν οι γονείς δεν μπορούν να ασκήσουν την γονική μέριμνα και να αναθέτει την επιμέλεια σε ένα τρίτο πρόσωπο.
- Δημιουργία συλλόγων μονογονεϊκών οικογενειών στις πόλεις και στα χωριά, που θα ανιχνευθεί μεγάλος αριθμός μονογονεϊκών οικογενειών, για την άσκηση πίεσης προς την πολιτεία και το κράτος και την διεκδίκηση δικαιωμάτων για μια ζωή περισσότερο ποιοτική καθώς και για την οικονομική και νομική αυτονομία της ζωής.
- Να αυξηθεί σημαντικά το επίδομα παιδικής προστασίας καθώς και να καθιερωθεί ειδικό οικογενειακό επίδομα στις διαζευγμένες οικογένειες με χαμηλούς πόρους.
- Έλεγχος και βοήθεια για την εξασφάλιση διατροφής. Να ελέγχεται ο γονέας που του έχει ανατεθεί η επιμέλεια του παιδιού, για το αν αντεπεξέρχεται σωστά στις υποχρεώσεις του.
- Θετικά αποτελέσματα στη μείωση των διαζυγίων, θα είχε η χρήση οικογενειακού προγραμματισμού και η σωστή προετοιμασία του ζευγαριού πριν το γάμο.
- Στελέχωση των σχολείων από Κοινωνικό Λειτουργό, για την αντιμετώπιση θεμάτων που σχετίζονται με τα παιδιά.

- Πραγματοποίηση εκπαιδευτικών σεμιναρίων, όπου οι εκπαιδευτικοί θα παρακολουθούν, θα ενημερώνονται και θα εκπαιδεύονται, σε θέματα που αφορούν το παιδί, - όπως το διαζύγιο-, ώστε να μπορούν να τα χειρίζονται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.
- Να μεριμνήσει το κράτος στην δημιουργία δημόσιων υπηρεσιών, οι οποίες θα περιλαμβάνουν υποστηρικτικά προγράμματα, στα οποία θα μπορούν να καταφεύγουν άτομα που αντιμετωπίζουν οικογενειακά προβλήματα στη σχέση με τον σύντροφό τους.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ

Σε ενδεικτικό δείγμα 34 καθηγητών απο 3 σχολεία του Ανατολικού διαμερίσματος της Πατρας απάντησε το 76,4 % τον ερωτηθέντων.

ΕΡΩΤΗΣΗ 4

Πόσα παιδιά περιλαμβάνει η τάξη σας :

Απο 10 και κάτω	0%
Απο 11 - 15	19,2%
Απο 16 - 20	65,3%
Απο 21 και πάνω	15,5%

Ερώτηση 5

(5α) Έχετε παιδιά χωρισμένων γονιών στην τάξη σας :

ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΔΞ/ΔΑ
50%	42,3%	7,7%

(5β) Αν ναί, πόσα :

1-3	4-6	7-9	10<
100%	0%	0%	0%

ΕΡΩΤΗΣΗ 6

Με βάση την εμπειρία σας, ποιές είναι οι αντιδράσεις των παιδιών αυτών στο σχολείο; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Άρνηση να πάει σχολείο	3,2%
Άρνηση απέναντι στο δάσκαλο	1,6%
Θυμός	4,8%
Επιθετικότητα	16,1%
Εσωστρέφεια	12,9%
Χαμηλή αυτοεκτίμηση	16,1%
Φοβίες	6,4%
Ψυχοσωματικά προβλήματα	1,6%
Κλοπές	0%
Διέξοδος στο διάβασμα	0%
Απομόνωση	4,8%
Ανήσυχια	14,5%
Ιδιότροπα	9,6%
Ζήλια απέναντι στα αδέρφια του	1,6%
Όλα τα παραπάνω	4,8%
Άλλο	1,6%

ΕΡΩΤΗΣΗ 7

Ποιά είναι η σχέση των παιδιών των διαζευγμένων γονέων με τους συμμαθητές τους ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Συνεργάσιμο	11,4%
Μη συνεργάσιμο	22,8%
Κοινωνικό	14,2%
Αντικοινωνικό	11,4%
Εξαρτημένο σε κάποιο φίλο	31,4%
Όλα τα παραπάνω	8,6%
Άλλο	0%

ΕΡΩΤΗΣΗ 8

Πιστεύετε ότι υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων από τα άλλα παιδιά;

ΝΑΙ	73,2%
ΟΧΙ	15,3%
ΔΞ/ΔΑ	11,5%

ΕΡΩΤΗΣΗ 9

(9α) Παρατηρείτε διαφορά στη σχολική επίδοση του παιδιού σε ατομικό επίπεδο;

ΝΑΙ	77%
ΟΧΙ	11,5%
ΔΞ/ΔΑ	11,5%

(9β) Αν ναι, η επίδοσή τους παρουσιάζει:

Αύξηση	5%
Μείωση	95%

ΕΡΩΤΗΣΗ 10

Ποιές νομίζετε ότι είναι οι επιπτώσεις στη σχολική επίδοση των παιδιών ηλικίας (6 – 12 ετών) ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Αρνείται να συνεργαστεί με το δάσκαλο και τους συμμαθητές του.	11,4%
Διάσπαση προσοχής	45,5%
Δεν μελετά τα μαθήματά του	29,5%
Καθυστέρηση στην εξέλιξη του λόγου	6,8%
Σκασιαρχείο	4,5%
Σταθερότητα – δεν υπάρχει αλλαγή	0%
Εξέλιξη της επίδοσης του	0%
Όλα τα παραπάνω	2,3%
Άλλο	0%

ΕΡΩΤΗΣΗ 11

Ποιοί είναι οι παράγοντες που συντελούν σ' αυτό ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Φυλο (Αγόρι – Κορίτσι). (*)	16%
Οικονομική κατάσταση των γονέων	5,5%
Ηλικία	0%
Μορφωτικό επίπεδο γονέων	17,8%
Συμπεριφορά των γονέων απέναντι στο παιδί μετά το διαζύγιο	28,5%
Αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος	5,4%
Στην συμπεριφορά συμμαθητών – στιγματισμός -	1,7%
Συναισθηματική αστάθεια	21,5%
Όλα τα παραπάνω	3,5%
Άλλο	0%

(*)

Αγόρι	100,00%
Κορίτσι	0,00%

ΕΡΩΤΗΣΗ 12

Υπάρχει συνεργασία των διαζευγμένων γονέων με το σχολείο ;

Ικανοποιητική	30,7%
Μη ικανοποιητική	53,8%
Ανύπαρκτη	15,5%

ΕΡΩΤΗΣΗ 13

Ποιά άτομα ενδιαφέρονται για την πορεία της σχολικής επίδοσης του παιδιού ;
(Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Πατέρας	8,5%
Μητέρα	51,4%
Παππούς - γιαγιά	22,8%
Συγγενικό περιβάλλον	5,7%
Φιλικό περιβάλλον	0%
Κανένας	2,8%
Όλα τα παραπάνω	2,8%
Άλλο	5,7%

ΕΡΩΤΗΣΗ 14

Σε περίπτωση που αντιμετωπίσατε παιδί διαζευγμένου γονέα, ποιά ήταν η συμπεριφορά σας; (Μπορείτε να δώσετε πάνω απο μία απαντήσεις) .

Ενημέρωση του γονέα	40,1%
Αναζήτηση βοήθειας απο ειδικό	17,1%
Συζήτηση με συναδέλφους	17,1%
Όλα τα παραπάνω	25,7%
Άλλο	0%

ΑΡΚΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ

Σε ενδεικτικό δείγμα 67 δασκάλων απο 4 σχολεία του Αρκτικού διαμερίσματος της Πάτρας απάντησε το 55,2% τον ερωτηθέντων.

ΕΡΩΤΗΣΗ 4

Πόσα παιδιά περιλαμβάνει η τάξη σας ;

Απο 10 και κάτω	0%
Απο 11 - 15	29,00%
Απο 16 - 20	55,00%
Απο 21 και πάνω	16%

Ερώτηση 5

(5α) Έχετε παιδιά χωρισμένων γονιών στην τάξη σας ;

ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΔΞ/ΔΑ
59,40%	32,40%	8,10%

(5β) Αν ναί, πόσα ;

1-3	4-6	7-9	10<
77,2%	22,7%	0%	0%

ΕΡΩΤΗΣΗ 6

Με βάση την εμπειρία σας, ποιές είναι οι αντιδράσεις των παιδιών αυτών στο σχολείο; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Αρνηση να πάει σχολείο	0%
Αρνηση απέναντι στο δάσκαλο	0,9%
Θυμός	8%
Επιθετικότητα	13,4%
Εσωστρέφεια	14,3%
Χαμηλή αυτοεκτίμηση	8%
Φοβίες	10,7%
Ψυχοσωματικά προβλήματα	8%
Κλοπές	1,8%
Διέξοδος στο διάβασμα	5,3%
Απομόνωση	6,2%
Ανήσυχια	13,4%
Ιδιότροπα	7,1%
Ζήλια απέναντι στα αδέρφια του	0%
Όλα τα παραπάνω	0%
Άλλο	2,7%

ΕΡΩΤΗΣΗ 7

Ποιά είναι η σχέση των παιδιών των διαζευγμένων γονέων με τους συμμαθητές τους ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Συνεργάσιμο	27,4%
Μη συνεργάσιμο	17,6%
Κοινωνικό	15,7%
Αντικοινωνικό	11,7%
Εξαρτημένο σε κάποιον φίλο	21,6%
Όλα τα παραπάνω	3,9%
Άλλο	2%

ΕΡΩΤΗΣΗ 8

Πιστεύετε ότι υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων από τα άλλα παιδιά;

ΝΑΙ	64,90%
ΟΧΙ	27%
ΔΞ/ΔΑ	8,10%

ΕΡΩΤΗΣΗ 9

(9α) Παρατηρείτε διαφορά στη σχολική επίδοση του παιδιού σε ατομικό επίπεδο;

ΝΑΙ	59,50%
ΟΧΙ	29,70%
ΔΞ/ΔΑ	10,80%

(9β) Αν ναί, η επίδοσή τους παρουσιάζει:

Αύξηση	9,10%
Μείωση	90,90%

ΕΡΩΤΗΣΗ 10

Ποιές νομίζετε ότι είναι οι επιπτώσεις στη σχολική επίδοση των παιδιών ηλικίας (6 – 12 ετών) ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Αρνείται να συνεργαστεί με το δάσκαλο και τους συμμαθητές του.	1,6%
Διάσπαση προσοχής	47,5%
Δεν μελετά τα μαθήματά του	21,3%
Καθυστερήση στην εξέλιξη του λόγου	6,6%
Σκασιαρχείο	3,3%
Σταθερότητα – δέν υπάρχει αλλαγή	8,2%
Εξέλιξη της επίδοσης του	6,6%
Όλα τα παραπάνω	1,6%
Άλλο	3,3%

ΕΡΩΤΗΣΗ 11

Ποιοί είναι οι παράγοντες που συντελούν σ' αυτό ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Φυλο (Αγόρι – Κορίτσι).(*)	3,5%
Οικονομική κατάσταση των γονέων	10,5%
Ηλικία	5,8%
Μορφωτικό επίπεδο γονέων	22,1%
Συμπεριφορά των γονέων απέναντι στο παιδί μετά το διαζύγιο	29,1%
Αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος	7%
Στην συμπεριφορά συμμαθητών – στιγματισμός -	2,3%
Συναισθηματική αστάθεια	18,6%
Όλα τα παραπάνω	1,1%
Άλλο	0%

(*)

Αγόρι	66,70%
Κορίτσι	33,30%

ΕΡΩΤΗΣΗ 12

Υπάρχει συνεργασία των διαζευγμένων γονέων με το σχολείο ;

Ικανοποιητική	48,60%
Μη ικανοποιητική	37,80%
Ανύπαρκτη	13,50%

ΕΡΩΤΗΣΗ 13

Ποιά άτομα ενδιαφέρονται για την πορεία της σχολικής επίδοσης του παιδιού ;
(Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Πατέρας	15,1%
Μητέρα	50,9%
Παππούς - γιαγιά	22,6%
Συγγενικό περιβάλλον	5,6%
Φιλικό περιβάλλον	0%
Κανένας	1,9%
Όλα τα παραπάνω	3,8%
Άλλο	0%

ΕΡΩΤΗΣΗ 14

Σε περίπτωση που αντιμετωπίσατε παιδί διαζευγμένου γονέα, ποιά ήταν η συμπεριφορά σας; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Ενημέρωση του γονέα	48,2%
Αναζήτηση βοήθειας απο ειδικό	10,7%
Συζήτηση με συναδέλφους	28,6%
Όλα τα παραπάνω	7,1%
Άλλο	5,3%

ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ

Σε ενδεικτικό δείγμα 88 δασκάλων απο 8 σχολεία του Κεντρικού διαμερίσματος της Πατρας απάντησε το 61,3 % τον ερωτηθέντων.

ΕΡΩΤΗΣΗ 4

Πόσα παιδιά περιλαμβάνει η τάξη σας ;

Απο 10 και κάτω	1,8%
Απο 11 - 15	29,8%
Απο 16 - 20	40,7%
Απο 21 και πάνω	27,7%

Ερώτηση 5

(5α) Έχετε παιδιά χωρισμένων γονιών στην τάξη σας ;

ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΔΞ/ΔΑ
70,4%	27,7%	1,9%

(5β) Αν ναι, πόσα ;

1-3	4-6	7-9	10<
81,5%	18,5%	0%	0%

ΕΡΩΤΗΣΗ 6

Με βάση την εμπειρία σας, ποιές είναι οι αντιδράσεις των παιδιών αυτών στο σχολείο; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Αρνηση να πάει σχολείο	3,4%
Αρνηση απέναντι στο δάσκαλο	1,7%
Θυμός	7,8%
Επιθετικότητα	12%
Εσωστρέφεια	10,8%
Χαμηλή αυτοεκτίμηση	10,8%
Φοβίες	6,4%
Ψυχοσωματικά προβλήματα	9%
Κλοπές	2,6%
Διέξοδος στο διάβασμα	2,6%
Απομόνωση	8,1%
Ανήσυχια	12,5%
Ιδιότροπα	8,6%
Ζήλια απέναντι στα αδέλφια του	1,7%
Όλα τα παραπάνω	0,9%
Άλλο	0,9%

ΕΡΩΤΗΣΗ 7

Ποιά είναι η σχέση των παιδιών των διαζευγμένων γονέων με τους συμμαθητές τους ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Συνεργάσιμο	18%
Μη συνεργάσιμο	19,1%
Κοινωνικό	13,4%
Αντικοινωνικό	19,1%
Εξαρτημένο σε κάποιο φίλο	23,5%
Όλα τα παραπάνω	4,5%
Άλλο	2,2%

ΕΡΩΤΗΣΗ 8

Πιστεύετε ότι υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων από τα άλλα παιδιά;

ΝΑΙ	61,2%
ΟΧΙ	29,6%
ΔΞ/ΔΑ	9,2%

ΕΡΩΤΗΣΗ 9

(9α) Παρατηρείτε διαφορά στη σχολική επίδοση του παιδιού σε ατομικό επίπεδο;

ΝΑΙ	74%
ΟΧΙ	26%
ΔΞ/ΔΑ	0%

(9β) Αν ναι, η επίδοσή τους παρουσιάζει:

Αύξηση	10%
Μείωση	90%

ΕΡΩΤΗΣΗ 10

Ποιές νομίζετε ότι είναι οι επιπτώσεις στη σχολική επίδοση των παιδιών ηλικίας (6 – 12 ετών) ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Αρνείται να συνεργαστεί με το δάσκαλο και τους συμμαθητές του.	4,2%
Διάσπαση προσοχής	46,8%
Δεν μελετά τα μαθήματά του	30,8%
Καθυστέρηση στην εξέλιξη του λόγου	6,3%
Σκασιαρχείο	5,3%
Σταθερότητα – δέν υπάρχει αλλαγή	3,1%
Εξέλιξη της επίδοσης του	2,1%
Όλα τα παραπάνω	0%
Άλλο	1,1%

ΕΡΩΤΗΣΗ 11

Ποιοί είναι οι παράγοντες που συντελούν σ' αυτό ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Φυλο (Αγόρι – Κορίτσι).(*)	6,1%
Οικονομική κατάσταση των γονέων	7,8%
Ηλικία	8,4%
Μορφωτικό επίπεδο γονέων	22,3%
Συμπεριφορά των γονέων απέναντι στο παιδί μετά το διαζύγιο	24,2%
Αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος	6%
Στην συμπεριφορά συμμαθητών – στιγματισμός -	5,4%
Συναισθηματική αστάθεια	16,8%
Όλα τα παραπάνω	3%
Άλλο	0%

(*)

Αγόρι	80,00%
Κορίτσι	20,00%

ΕΡΩΤΗΣΗ 12

Υπάρχει συνεργασία των διαζευγμένων γονέων με το σχολείο ;

Ικανοποιητική	40,7%
Μη ικανοποιητική	50%
Ανύπαρκτη	9,3%

ΕΡΩΤΗΣΗ 13

Ποιά άτομα ενδιαφέρονται για την πορεία της σχολικής επίδοσης του παιδιού ;
(Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Πατέρας	13,8%
Μητέρα	48,2%
Παππούς - γιαγιά	28,7%
Συγγενικό περιβάλλον	4,6%
Φιλικό περιβάλλον	0%
Κανένας	2,3%
Όλα τα παραπάνω	2,3%
Άλλο	0%

ΕΡΩΤΗΣΗ 14

Σε περίπτωση που αντιμετωπίσατε παιδί διαζευγμένου γονέα, ποιά ήταν η συμπεριφορά σας; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Ενημέρωση του γονέα	39%
Αναζήτηση βοήθειας απο ειδικό	15,8%
Συζήτηση με συναδέλφους	23,3%
Όλα τα παραπάνω	19,5%
Άλλο	2,4%

ΝΟΤΙΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ

Σε ενδεικτικό δείγμα 114 δασκάλων από 6 σχολεία του Νοτίου διαμερίσματος της Πάτρας απάντησε το 78 % τον ερωτηθέντων.

ΕΡΩΤΗΣΗ 4

Πόσα παιδιά περιλαμβάνει η τάξη σας :

Από 10 και κάτω	6,7%
Από 11 - 15	20,2%
Από 16 - 20	49,4%
Από 21 και πάνω	23,5%

Ερώτηση 5

(5α) Έχετε παιδιά χωρισμένων γονιών στην τάξη σας :

ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΔΞ/ΔΑ
68,5%	26,9%	4,4%

(5β) Αν ναι, πόσα :

1-3	4-6	7-9	10<
83,6%	16,3%	0%	0%

ΕΡΩΤΗΣΗ 6

Με βάση την εμπειρία σας, ποιές είναι οι αντιδράσεις των παιδιών αυτών στο σχολείο; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Αρνηση να πάει σχολείο	0,70%
Αρνηση απέναντι στο δάσκαλο	1,40%
Θυμός	7%
Επιθετικότητα	15,50%
Εσωστρέφεια	12,50%
Χαμηλή αυτοεκτίμηση	11,40%
Φοβίες	8,60%
Ψυχοσωματικά προβλήματα	8,10%
Κλοπές	1,80%
Διέξοδος στο διάβασμα	2,20%
Απομόνωση	4%
Ανήσυχια	13,70%
Ιδιότροπα	9,20%
Ζήλια απέναντι στα αδέρφια του	1,10%
Όλα τα παραπάνω	0,40%
Άλλο	1,80%

ΕΡΩΤΗΣΗ 7

Ποιά είναι η σχέση των παιδιών των διαζευγμένων γονέων με τους συμμαθητές τους ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Συνεργάσιμο	22,00%
Μη συνεργάσιμο	19,00%
Κοινωνικό	18%
Αντικοινωνικό	16,00%
Εξαρτημένο σε κάποιο φίλο	24,00%
Όλα τα παραπάνω	0,00%
Άλλο	1,00%

ΕΡΩΤΗΣΗ 8

Πιστεύετε ότι υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων από τα άλλα παιδιά;

ΝΑΙ	67,4%
ΟΧΙ	23,5%
ΔΞ/ΔΑ	9%

ΕΡΩΤΗΣΗ 9

(9α) Παρατηρείτε διαφορά στη σχολική επίδοση του παιδιού σε ατομικό επίπεδο;

ΝΑΙ	67,4%
ΟΧΙ	23,5%
ΔΞ/ΔΑ	9%

(9β) Αν ναι, η επίδοσή τους παρουσιάζει:

Αύξηση	11,6%
Μείωση	88,4%

ΕΡΩΤΗΣΗ 10

Ποιές νομίζετε ότι είναι οι επιπτώσεις στη σχολική επίδοση των παιδιών ηλικίας (6 – 12 ετών) ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Αρνείται να συνεργαστεί με το δάσκαλο και τους συμμαθητές του.	7,3%
Διάσπαση προσοχής	43,9%
Δεν μελετά τα μαθήματά του	28%
Καθυστέρηση στην εξέλιξη του λόγου	8,5%
Σκασιαρχείο	3,6%
Σταθερότητα – δέν υπάρχει αλλαγή	2,4%
Εξέλιξη της επίδοσης του	5,6%
Όλα τα παραπάνω	0,6%
Άλλο	1,8%

ΕΡΩΤΗΣΗ 11

Ποιοί είναι οι παράγοντες που συντελούν σ' αυτό ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Φυλο (Αγόρι – Κορίτσι). (*)	7,9%
Οικονομική κατάσταση των γονέων	9,1%
Ηλικία	6,7%
Μορφωτικό επίπεδο γονέων	17,8%
Συμπεριφορά των γονέων απέναντι στο παιδί μετά το διαζύγιο	27,6%
Αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος	8,7%
Στην συμπεριφορά συμμαθητών – στιγματισμός -	3,2%
Συναισθηματική αστάθεια	17%
Όλα τα παραπάνω	1,6%
Άλλο	0,4%

(*)

Αγόρι	65%
Κορίτσι	35%

ΕΡΩΤΗΣΗ 12

Υπάρχει συνεργασία των διαζευγμένων γονέων με το σχολείο ;

Ικανοποιητική	39,4%
Μη ικανοποιητική	49,4%
Ανύπαρκτη	11,2%

ΕΡΩΤΗΣΗ 13

Ποιά άτομα ενδιαφέρονται για την πορεία της σχολικής επίδοσης του παιδιού ;
(Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Πατέρας	14,5%
Μητέρα	46,4%
Παππούς - γιαγιά	25,3%
Συγγενικό περιβάλλον	7,2%
Φιλικό περιβάλλον	2,2%
Κανένας	2,2%
Όλα τα παραπάνω	0,7%
Άλλο	1,4%

ΕΡΩΤΗΣΗ 14

Σε περίπτωση που αντιμετωπίσατε παιδί διαζευγμένου γονέα, ποιά ήταν η συμπεριφορά σας; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις) .

Ενημέρωση του γονέα	36,7%
Αναζήτηση βοήθειας απο ειδικό	8,6%
Συζήτηση με συναδέλφους	23,9%
Όλα τα παραπάνω	25,6%
Άλλο	5,2%

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ ΣΟΥΛΙΟΥ

Σε ενδεικτικό δείγμα 1 δασκάλας απο 1 σχολείο του διαμερίσματος Σουλίου της Πατρας απάντησε το 100%.

ΕΡΩΤΗΣΗ 4

Πόσα παιδιά περιλαμβάνει η τάξη σας :

Απο 10 και κάτω	0%
Απο 11 - 15	100%
Απο 16 - 20	0%
Απο 21 και πάνω	0%

Ερώτηση 5

(5α) Έχετε παιδιά χωρισμένων γονιών στην τάξη σας :

ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΔΞ/ΔΑ
0%	100%	0%

(5β) Αν ναι, πόσα :

1-3	4-6	7-9	10<
0%	0%	0%	0%

ΕΡΩΤΗΣΗ 6

Με βάση την εμπειρία σας, ποιές είναι οι αντιδράσεις των παιδιών αυτών στο σχολείο; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Άρνηση να πάει σχολείο	0%
Άρνηση απέναντι στο δάσκαλο	0%
Θυμός	0%
Επιθετικότητα	33,3%
Εσωστρέφεια	0%
Χαμηλή αυτοεκτίμηση	0%
Φοβίες	33,3%
Ψυχοσωματικά προβλήματα	0%
Κλοπές	0%
Διέξοδος στο διάβασμα	0%
Απομόνωση	0%
Ανήσυχια	33,3%
Ιδιότροπα	0%
Ζήλια απέναντι στα αδέρφια του	0%
Όλα τα παραπάνω	0%
Άλλο	0%

ΕΡΩΤΗΣΗ 7

Ποιά είναι η σχέση των παιδιών των διαζευγμένων γονέων με τους συμμαθητές τους ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Συνεργάσιμο	100%
Μη συνεργάσιμο	0%
Κοινωνικό	0%
Αντικοινωνικό	0%
Εξαρτημένο σε κάποιο φίλο	0%
Όλα τα παραπάνω	0%
Άλλο	0%

ΕΡΩΤΗΣΗ 8

Πιστεύετε ότι υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων από τα άλλα παιδιά;

ΝΑΙ	0%
ΟΧΙ	100%
ΔΞ/ΔΑ	0%

ΕΡΩΤΗΣΗ 9

(9α) Παρατηρείτε διαφορά στη σχολική επίδοση του παιδιού σε ατομικό επίπεδο;

ΝΑΙ	0%
ΟΧΙ	100%
ΔΞ/ΔΑ	0%

(9β) Αν ναι, η επίδοσή τους παρουσιάζει:

Αύξηση	0%
Μείωση	100%

ΕΡΩΤΗΣΗ 10

Ποιές νομίζετε ότι είναι οι επιπτώσεις στη σχολική επίδοση των παιδιών ηλικίας (6 – 12 ετών) ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Αρνείται να συνεργαστεί με το δάσκαλο και τους συμμαθητές του.	0%
Διάσπαση προσοχής	0%
Δεν μελετά τα μαθήματά του	0%
Καθυστέρηση στην εξέλιξη του λόγου	0%
Σκασισαρχείο	0%
Σταθερότητα – δέν υπάρχει αλλαγή	100%
Εξέλιξη της επίδοσης του	0%
Όλα τα παραπάνω	0%
Άλλο	0%

ΕΡΩΤΗΣΗ 11

Ποιοί είναι οι παράγοντες που συντελούν σ' αυτό ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Φυλο (Αγόρι – Κορίτσι)	0%
Οικονομική κατάσταση των γονέων	0%
Ηλικία	0%
Μορφωτικό επίπεδο γονέων	50%
Συμπεριφορά των γονέων απέναντι στο παιδί μετά το διαζύγιο	50%
Αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος	0%
Στην συμπεριφορά συμμαθητών – στιγματισμός -	0%
Συναισθηματική αστάθεια	0%
Όλα τα παραπάνω	0%
Άλλο	0%

ΕΡΩΤΗΣΗ 12

Υπάρχει συνεργασία των διαζευγμένων γονέων με το σχολείο ;

Ικανοποιητική	100%
Μη ικανοποιητική	0%
Ανύπαρκτη	0%

ΕΡΩΤΗΣΗ 13

Ποιά άτομα ενδιαφέρονται για την πορεία της σχολικής επίδοσης του παιδιού ;
(Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Πατέρας	0%
Μητέρα	100%
Παππούς - γιαγιά	0%
Συγγενικό περιβάλλον	0%
Φιλικό περιβάλλον	0%
Κανένας	0%
Όλα τα παραπάνω	0%
Άλλο	0%

ΕΡΩΤΗΣΗ 14

Σε περίπτωση που αντιμετωπίσατε παιδί διαζευγμένου γονέα, ποιά ήταν η συμπεριφορά σας; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις) .

Ενημέρωση του γονέα	0%
Αναζήτηση βοήθειας απο ειδικό	0%
Συζήτηση με συναδέλφους	0%
Όλα τα παραπάνω	100%
Άλλο	0%

ΓΕΝΙΚΟ ΠΑΤΡΩΝ

Σε ενδεικτικό δείγμα 304 δασκάλων απο 22 σχολεία της Πατρας απάντησε το 68 % τον ερωτηθέντων.

ΕΡΩΤΗΣΗ 1

Συμπληρώστε το κενό, ανάλογα με το φύλο σας :

Ανδρας	31%
Γυναίκα	69%

ΕΡΩΤΗΣΗ 2

Πόσα χρόνια εργάζεστε ως δάσκαλος /α :

Εως και 5	20%
6-10	14%
11-15	18,30%
16-20	15,40%
20 και άνω	32,30%

ΕΡΩΤΗΣΗ 3

Σε ποιά τάξη διδάσκετε :

Α'	12%
Β'	13%
Γ'	17,50%
Δ'	19,50%
Ε'	17,30%
ΣΤ'	20,70%

ΕΡΩΤΗΣΗ 4

Πόσα παιδιά περιλαμβάνει η τάξη σας :

Απο 10 και κάτω	3,4%
Απο 11 - 15	24,6%
Απο 16 - 20	49,7%
Απο 21 και πάνω	22,2%

Ερώτηση 5

(5α) Έχετε παιδιά χωρισμένων γονιών στην τάξη σας :

ΝΑΙ	ΟΧΙ	ΔΞ/ΔΑ
64,7%	30,4%	4,8%

(5β) Αν ναί, πόσα :

1-3	4-6	7-9	10<
83,6%	16,4%	0%	0%

ΕΡΩΤΗΣΗ 6

Με βάση την εμπειρία σας, ποιές είναι οι αντιδράσεις των παιδιών αυτών στο σχολείο; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Αρνηση να πάει σχολείο	1,8%
Αρνηση απέναντι στο δάσκαλο	1,5%
Θυμός	7,2%
Επιθετικότητα	14,1%
Εσωστρέφεια	12,2%
Χαμηλή αυτοεκτίμηση	11%
Φοβίες	8,2%
Ψυχοσωματικά προβλήματα	7,8%
Κλοπές	1,9%
Διέξοδος στο διάβασμα	2,6%
Απομόνωση	5,9%
Ανήσυχια	13,4%
Ιδιότροπα	8,7%
Ζήλια απέναντι στα αδέρφια του	1,2%
Όλα τα παραπάνω	0,8%
Άλλο	1,6%

ΕΡΩΤΗΣΗ 7

Ποιά είναι η σχέση των παιδιών των διαζευγμένων γονέων με τους συμμαθητές τους ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Συνεργάσιμο	21,1%
Μη συνεργάσιμο	19,2%
Κοινωνικό	15,6%
Αντικοινωνικό	15,6%
Εξαρτημένο σε κάποιο φίλο	24,3%
Όλα τα παραπάνω	2,9%
Άλλο	1,3%

ΕΡΩΤΗΣΗ 8

Πιστεύετε ότι υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων από τα άλλα παιδιά;

ΝΑΙ	64,8%
ΟΧΙ	25,1%
ΔΞ/ΔΑ	10,1%

ΕΡΩΤΗΣΗ 9

(9α) Παρατηρείτε διαφορά στη σχολική επίδοση του παιδιού σε ατομικό επίπεδο;

ΝΑΙ	68,1%
ΟΧΙ	23,7%
ΔΞ/ΔΑ	8,2%

(9β) Αν ναι, η επίδοσή τους παρουσιάζει:

Αύξηση	8,5%
Μείωση	91,5%

ΕΡΩΤΗΣΗ 10

Ποιές νομίζετε ότι είναι οι επιπτώσεις στη σχολική επίδοση των παιδιών ηλικίας (6 – 12 ετών) ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Αρνείται να συνεργαστεί με το δάσκαλο και τους συμμαθητές του.	6,1%
Διάσπαση προσοχής	45,3%
Δεν μελετά τα μαθήματά του	27,7%
Καθυστέρηση στην εξέλιξη του λόγου	7,4%
Σκασιαρχείο	4,1%
Σταθερότητα – δεν υπάρχει αλλαγή	3,6%
Εξέλιξη της επίδοσης του	3,3%
Όλα τα παραπάνω	0,8%
Άλλο	1,6%

ΕΡΩΤΗΣΗ 11

Ποιοί είναι οι παράγοντες που συντελούν σ' αυτό ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Φυλο (Αγόρι – Κορίτσι). (*)	7,5%
Οικονομική κατάσταση των γονέων	8,5%
Ηλικία	6,4%
Μορφωτικό επίπεδο γονέων	19,9%
Συμπεριφορά των γονέων απέναντι στο παιδί μετά το διαζύγιο	27%
Αλλαγή σχολικού περιβάλλοντος	7,3%
Στην συμπεριφορά συμμαθητών – στιγματισμός -	3,5%
Συναισθηματική αστάθεια	17,6%
Όλα τα παραπάνω	2,1%
Άλλο	0,2%

(*)

Αγόρι	76,1%
Κορίτσι	23,9%

ΕΡΩΤΗΣΗ 12

Υπάρχει συνεργασία των διαζευγμένων γονέων με το σχολείο :

Ικανοποιητική	40,6%
Μη ικανοποιητική	47,8%
Ανύπαρκτη	11,6%

ΕΡΩΤΗΣΗ 13

Ποιά άτομα ενδιαφέρονται για την πορεία της σχολικής επίδοσης του παιδιού ;
(Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις).

Πατέρας	13,7%
Μητέρα	48,4%
Παππούς - γιαγιά	25,4%
Συγγενικό περιβάλλον	6%
Φιλικό περιβάλλον	1%
Κανένας	2,2%
Όλα τα παραπάνω	1,9%
Άλλο	1,3%

ΕΡΩΤΗΣΗ 14

Σε περίπτωση που αντιμετωπίσατε παιδί διαζευγμένου γονέα, ποιά ήταν η συμπεριφορά σας; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μία απαντήσεις) .

Ενημέρωση του γονέα	39,9%
Αναζήτηση βοήθειας απο ειδικό	12%
Συζήτηση με συναδέλφους	23,7%
Όλα τα παραπάνω	20,6%
Άλλο	3,8%

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Πρός
Περιφέρεια Α/βάθμιας και Β/βάθμιας Εκπαίδευσης
Δυτικής Ελλάδος
κ. Μπίρμπα
Περιφερειακό Διευθυντή

Πάτρα, 11-1-2005
Αρ. Πρωτ:

ΒΕΒΑΙΩΣΗ

Βεβαιώνεται ότι το παρόν έγγραφο των σπουδαστριών του τμήματος κοινωνικής εργασίας του Α.Τ.Ε.Ι. Πάτρας, Αναγνωστοπούλου Αθανασία, Σχίζα Αλίκη και Ταταρούνη Μαρίνα, που υποβάλλεται στον κ. Μπίρμπα Περιφερειακό Διευθυντή, προς έγκριση για την διεξαγωγή έρευνας στο πλαίσιο σπουδών για τη λήψη της διπλωματικής τους εργασίας, έχει διατυπωθεί με την έγκριση και την εποπτεία μου.

Το θέμα της έρευνας είναι: « Οι επιπτώσεις του διαζυγίου στη σχολική επίδοση παιδιών (6-12 ετών).

Η έρευνα θα διεξαχθεί με τη μορφή ερωτηματολογίων τα οποία θα είναι ανώνυμα και τα στοιχεία που θα συλλεχθούν απόρρητα.

Απευθύνεται στους δασκάλους των παρακάτω δημοτικών σχολείων της Πάτρας: 2°, 6°, 9°, 10°, 11°, 16°, 23°, 24°, 29°, 31°, 32°, 33°, 34°, 35°, 37°, 41°, 42°, 45°, 60°, 61°, 70°.

Παρακαλώ να χορηγηθεί άμεσα η άδεια για την διεκπαιρέωση της παραπάνω έρευνας.

Η Υπευθυνη καθηγήτρια- Κοινωνική Λειτουργός
κ. Αταλόγλου Κων/να

Η Αιτούσα.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝ. ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ Δ/ΝΣΗ Π. & Δ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΔΥΤ.ΕΛΛΑΔΑΣ

Πάτρα 17-01-2005
Αριθ.Πρωτ. Φ.15/203

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

αχ.Διεύθυνση : Ακτή Δυμαίων 25Α
αχ.Κώδικας : 262 22 ΠΑΤΡΑ
αχ.Θυρίδα : 2540
Πληροφορίες : Παναγοπούλου Έλσα
τηλέφωνο : 2610-362.402
fax : 2610-362.410
E-Mail : mail@dellad.pde.sch.gr

ΠΡΟΣ: 1)κα Αταλόγλου Κων/να

- Υπεύθυνη Καθηγήτρια-Κοινων.Λειτουργός
2) κα Αναγνωστοπούλου Αθανασία
✓ 3) κα Σχίζα Αλίκη
4) Ταταρούνη Μαρίνα
Σπουδάστριες του Τμήμ.Κοινωνικής
Εργασίας του Α.Τ.Ε.Ι. Πατρών

ΚΟΙΝ.: Δ/νη Π/θμιας Εκπ/σης Αχαΐας

Ενταύθα

Ε Μ Α : Άδεια διεξαγωγής επιστημονικής έρευνας

Χ Ε Τ.: Η από 11-01-2005 αίτησή σας

Απαντώντας σε σχετικό αίτημά σας, όπως αυτό αναφέρεται στο από 11-01-2005 έγγραφό σας, σας κάνουμε γνωστό ότι εγκρίνεται η διεξαγωγή της έρευνάς σας με θέμα «Οι επιπτώσεις του διαζυγίου στη σχολική επίδοση παιδιών (6-12 ετών» που θα πραγματοποιηθεί στα Δημοτικά σχολεία της Πάτρας: 2°, 6°, 9°, 10°, 11°, 16°, 23°, 24°, 29°, 31°, 32°, 33°, 34°, 35°, 37°, 41°, 42°, 45°, 60°, 61°, 70, με τις ακόλουθες επισημάνσεις:

1) Πριν από τις επισκέψεις σας στα συγκεκριμένα σχολεία να υπάρξει συνεννόηση με τους διευθυντές των σχολείων και του διδακτικού προσωπικού, ώστε να εξασφαλίζεται η ομαλή λειτουργία των σχολικών μονάδων.

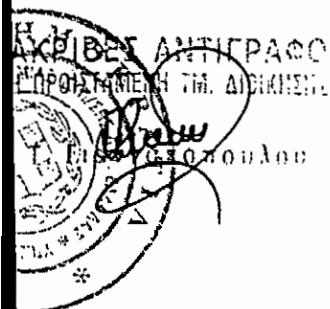
2) Η συμμετοχή στην έρευνα είναι πάντοτε προαιρετική και τα ερωτηματολόγια είναι πάντοτε ανώνυμα

3) Τα αποτελέσματα της έρευνάς σας να κοινοποιηθούν στην υπηρεσία μας και στη Δ/νη Β/θμιας Εκπ/σης Αχαΐας.

Ο Διευθυντής Εκπ/σης στον οποίο κοινοποιείται το έγγραφο, παρακαλείται να ενημερώσει σχετικά τα σχολεία στα οποία θα πραγματοποιηθεί η συγκεκριμένη έρευνα.

Ο Περιφερειακός Διευθυντής Α/θμιας-Β/θμιας Εκπ/σης
Δυτικής Ελλάδας

ΜΠΙΡΜΠΑΣ Κ. ΘΕΟΔΩΡΟΣ

Α. Τ. Ε. Ι. ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Προς κ./ κα. Διευθυντή/ τρια .... Δημοτικού σχολείου Πατρών.

Οι σπουδάστριες του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, Αναγνωστοπούλου Αθανασία- Σχίζα Αλίκη- Ταταρούνη Μαρίνα σας ενημερώνουν ότι, στα πλαίσια της εκπόνησης έρευνας για τις ανάγκες της πτυχιακής τους εργασίας, με θέμα «Η επίδραση του διαζυγίου στη σχολική επίδοση παιδιών ηλικίας (6-12 ετών)», ζητούν την πολύτιμη βοήθεια και συνεργασία σας.

Θεωρούμε, ότι θα ήταν εξαιρετικά βοηθητικό να συνεργαστούμε με τους εκπαιδευτικούς του σχολείου σας, ώστε να ληφθούν κάποια ερωτηματολόγια απαραίτητα για την διεξαγωγή της ερευνάς μας.

Ευελπιστούμε σε μια θετική ανταπόκριση εκ μέρους σας.

Με εκτίμηση,

Οι εκπαιδευόμενοι Κοινωνικοί Λειτουργοί

Η υπεύθυνη εκπαιδευτικός

κ. Αταλόγλου Κωνσταντίνα

(Για οποιαδήποτε διευκρίνιση και απόφαση σας, παρακαλούμε επικοινωνήστε μαζί μας στον αριθμό....., εντός της εβδομάδας.)

Α. Τ. Ε. Ι. ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Προς κ. / κα. Διευθυντή / τρια .... Δημοτικού σχολείου Πατρών.

Οι σπουδάστριες του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Α. Τ. Ε. Ι. Πατρών, Αναγνωστοπούλου Αθανασία -- Σχιζα Αλίκη – Ταταρούνη Μαρίνα, αισθάνονται την υποχρέωση να εκφράσουν τις ευχαριστίες τους προς το πρόσωπο σας για την άψογη συνεργασία που είχαμε, καθώς επίσης και για την σημαντική και ανιδιοτελή βοήθεια που μας παρείχατε, για την διεκπεραίωση της πτυχιακής μας εργασίας με θέμα «Η επίδραση του διαζυγίου σε παιδιά ηλικίας 6-12 ετών στη σχολική τους επίδοση»

Θα θέλαμε να σας διαβεβαιώσουμε, ότι η συμβολή σας υπήρξε πραγματικά καθοριστική στην ομαλή και αρμονική ολοκλήρωση ερευνητικού μέρους της εργασίας μας. Είμαστε σίγουρες, ότι κάθε παρόμοιο μελλοντικό αίτημά μας για συνεργασία, θα σας βρει πρόθυμους, διαθέσιμους, και το ίδιο συνεργάσιμους.

Με εκτίμηση,

Οι εκπαιδευόμενες κοινωνικοί λειτουργοί

Η υπεύθυνη εκπαιδευτικός

Κ. Αταλόγλου Κωνσταντίνα

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Το ερωτηματολόγιο που κρατάτε στα χέρια σας προορίζεται για διπλωματική εργασία με θέμα : " Οι επιπτώσεις του διαζυγίου στη σχολική επίδοση των παιδιών ηλικίας (6-12 ετών)", των τελειόφοιτων σπουδαστριών του τμήματος Κοινωνικής Εργασίας του Α.Τ.Ε.Ι. Πάτρας, Αναγνωστοπούλου Αθανασία, Σχίζα Αλίκη και Ταταρούνη Μαρίνα. Απευθύνεται σε δασκάλους Δημοτικών σχολείων της Πάτρας και ζητείται η άποψή τους για το παραπάνω θέμα.

Είναι ανώνυμο και τα στοιχεία απόρρητα , γι' αυτό σας παρακαλούμε να απαντήσετε με ειλικρίνεια.

1) Συμπληρώστε το κενό, ανάλογα με το φύλο σας :

Άνδρας

Γυναίκα

2) Πόσα χρόνια εργάζεστε ως δάσκαλος /α ;

Έως και 5

6-10

11-15

16-20

20 και άνω

3) Σε ποια τάξη διδάσκετε ;

Α'

Β'

Γ'

Δ'

Ε'

ΣΤ'

4) Πόσα παιδιά περιλαμβάνει η τάξη σας ;

από 10 και κάτω

από 11- 15

από 16- 20

από 21 και πάνω

5 α) Έχετε παιδιά χωρισμένων γονιών στην τάξη σας :

Ναι

Όχι

Δεν ξέρω

Δεν απαντώ

β) Αν ναι, πόσα ;

- 1-3   4-6   7-9   10 και πάνω   κανένα

6) Με βάση την εμπειρία σας, ποιες είναι οι αντιδράσεις των παιδιών αυτών στο σχολείο; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μια απαντήσεις).

- Άρνηση να πάει σχολείο
- Άρνηση απέναντι στο δάσκαλο
- Θυμός
- Επιθετικότητα
- Εσωστρέφεια
- Χαμηλή αυτοεκτίμηση
- Φοβίες
- Ψυχοσωματικά προβλήματα (κοιλιακά άλγη, πονοκέφαλοι κ.α.)
- Κλοπές
- Διέξοδος στο διάβασμα
- Απομόνωση
- Ανήσυχα
- Ιδιότροπα
- Ζήλια απέναντι στα αδέρφια του (σε περίπτωση που υπάρχει αδελφός/ή στο σχολείο)
- Όλα τα παραπάνω
- Άλλο (προσδιορίστε ποιο.....)

7) Ποια είναι η σχέση των παιδιών των διαζευγμένων γονέων με τους συμμαθητές τους ; (Μπορείτε να δώσετε πάνω από μια απαντήσεις).

- Συνεργάσιμο
- Μη συνεργάσιμο
- Κοινωνικό
- Αντικοινωνικό
- Εξαρτημένο σε κάποιο φίλο
- Όλα τα παραπάνω
- Άλλο (προσδιορίστε ποιο .....

8) Πιστεύετε ότι υπάρχει διαφορά στη σχολική επίδοση παιδιών διαζευγμένων γονέων από τα άλλα παιδιά ;

- Ναι   Όχι   Δεν ξέρω   Δεν απαντώ

9α) Παρατηρείτε διαφορά στη σχολική επίδοση του παιδιού σε ατομικό επίπεδο;

- Ναι   Όχι   Δεν ξέρω   Δεν απαντώ

β) Αν ναι, η επίδοσή τους παρουσιάζει:

- Αύξηση   Μείωση

10) Ποιες νομίζετε ότι είναι οι επιπτώσεις στη σχολική επίδοση των παιδιών ηλικίας (6- 12 ετών) ;

- Αρνείται να συνεργαστεί με το δάσκαλο και τους συμμαθητές του.
- Διάσπαση προσοχής
- Δεν μελετά τα μαθήματά του
- Καθυστέρηση στην εξέλιξη του λόγου

- Μητέρα
- Παππούς – γιαγιά
- Συγγενικό περιβάλλον
- Φίλικό περιβάλλον
- Κανένας
- Όλα τα παραπάνω
- Άλλο(προσδιορίστε ποιο.....)

15) Σε περίπτωση που αντιμετωπίσατε παιδί διαζευγμένου γονέα, ποια ήταν η συμπεριφορά σας;

- Ενημέρωση του γονέα
- Αναζήτηση βοήθειας από ειδικό (π.χ. κοινωνικό λειτουργό, παιδοψυχολόγο κ.α.)
- Συζήτηση με συναδέλφους
- Όλα τα παραπάνω
- Άλλο (προσδιορίστε ποιο.....)

Ευχαριστούμε για την συνεργασία σας!

ΔΗΜΟΣ ΠΑΤΡΕΩΝ
Γ! ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ
ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ
Εγλυκάδος 98 Τηλ. 225 031

Πάτρα 21/10/1999

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ

---

1. 20 ο	Συνοικία Αρόης	τηλ. 279 746
2. 21ο	Εγλυκάδος & Παρασκευοπούλου	274 472
3. 25ο	Μαραγκοπούλου 30	271 857
4. 41 ο	Εγλυκάδος	641 534
5. 42ο	Λάγγουρα	223 118
6. 44ο	Περιβόλας	640 385
7. 45ο	Μπεγουλάκι	324 809
8. 46ο	Ι. Δαμασκηνού	271 267
9. 65ο	Δ. Φίλιππότη Μακρυγιάννη	328 747

ΔΗΜΟΣ ΠΑΤΡΕΩΝ
Α' ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ
ΑΡΚΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ
Δ/ΣΗ: ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ 172
ΤΗΛ. - FAX. 430-984

ΠΑΤΡΑ 10/02/2003

Προς
Γραφ. Φυσικής Αγωγής
Υπόψη κ. Παυλάκη

ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΑΡΚΤΙΚΟΥ ΤΟΜΕΑ

1.	16	Δημοτικό Νοταρά 104	τηλ.	421-034
2.	23	« Πανεπιστημίου 67	«	421-053
~~3.~~	~~30~~	~~« Άνω Συχαίων~~	~~«~~	~~432-074~~
4.	34	« Πανεπιστημίου (Ανθούπολη)	«	420-954 - 461-596 FA
5.	35	« Ανθεμίου 2 (Μ. Αγιά)	«	425-142
6.	40	« Θεοφράστου 49 (Προαστίου)	«	422-800 - 715' F.A.X.
7.	43	« Αρέθα 180 (Κ. Συχαϊνά)	«	424-741
8.	48	« Αχέροντος 5 (Εξ Αγιά)	«	425-467
9.	49	« Αγ. Παντελεήμονος 2	«	421-256
10.	50	« Ραγκαβή & Μωραϊτήνη 15	«	421-055
11.	59	« (Ξειόεσσα) Βούντενη	«	459-171
12.	62	« Αρήτης (παραλία Προαστίου)	«	429-056
13.	64	« Ορφανίδου 22 (Μ. Αγιά)	«	429-213

Οωάχη κ. Σίφη

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΔΗΜΟΥ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΙΚΟ ΕΤΟΣ 2002-2003

<u>ΣΧΟΛΕΙΟ</u>	<u>Δ/ΝΣΗ ΣΧΟΛΕΙΟΥ</u>
1ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Πάροδος Αιόλου 38 Τ.Κ. 26331
2ο Δημοτικό Στρούμπειο 19η ΕΣΕ	Μαιζώνος 26
3ο Δημοτικό 39η ΕΣΕ	Παντοκράτορος 3 Τ.Κ. 26225
4ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Γεωργίου Ρούφου 62 Τ.Κ. 26225
5ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Γεωργίου Ολυμπίου 89
6ο Δημοτικό 28η ΕΣΕ	Σολωμού 57 Τ.Κ. 26222
7ο Δημοτικό 18η ΕΣΕ	Πλατεία Ανδρούτσου
8ο Δημοτικό 1η ΕΣΕ	Γερμανού 186

9ο Δημοτικό 9η ΕΣΕ	Γερμανού 184 Τ.Κ. 263 31
10ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Κορίνθου 335 Τ.Κ. 26222
11ο Δημοτικό 10η ΕΣΕ	Ρήγα Φεραίου & Σατωβριάνδου
12ο Δημοτικό 30η ΕΣΕ	Γεωργίου Ολυμπίου & Σουλίου
13ο Δημοτικό 14η ΕΣΕ	Αγ. Τριάδος 70 Τ.Κ. 26224
14ο Δημοτικό 25η ΕΣΕ	Ακτή Δυμαίων 51 Τ.Κ. 26333
15ο Δημοτικό 11η ΕΣΕ	Καλαβρύτων & Νικαίας – Τ.Κ. 262 26
16ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Νοταρά 104 Εξω Αγυιά
17ο Δημοτικό 26η ΕΣΕ	Καλαβρύτων & Πόντου Τ.Κ. 262 26
18ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Θουκυδίδου & Περσεφόνης

19ο Δημοτικό 28η ΕΣΕ	Σολωμού 57 Τ.Κ. 26222
20ο Δημοτικό 24η ΕΣΕ	Ναυπάκτου 29 Αρόη
21ο Δημοτικό 3η ΕΣΕ	Παρασκευοπούλου 1
22ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Λεύκας 149 Τ.Κ. 26333
23ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Πανεπιστημίου 67
24ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Ανθείας 195 Ζαρ/κα Τ.Κ. 26332
25ο Δημοτικό 12η ΕΣΕ	Μαραγκοπούλου 30
26ο Δημοτικό 27η ΕΣΕ	Αγίας Σοφίας 37
27ο Δημοτικό 30η ΕΣΕ	Γεωργίου Ολυμπίου & Σουλίου
28ο Δημοτικό 14η ΕΣΕ	Αγίας Τριάδος 70 Τ.Κ. 26333

29ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Αμαζόνων 29 Τ.Κ. 26333
31ο Δημοτικό 27η ΕΣΕ	Αγίας Σοφίας 37
32ο Δημοτικό 20η ΕΣΕ	Σαμοθράκης & Σκιάθου Τ.Κ. 263 34
33ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Ακρωτηρίου 83 Τ.Κ. 263 34
4ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Παν/μίου & Αλεξανδρουπόλεως Τ.Κ. 26441
5ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Ανθεμίου 2 Τ.Κ. 26442
6ο Δημοτικό η ΕΣΕ	Ακτή Δυμαίων 133-135 Ιτιές Τ.Κ. 26333
7ο Δημοτικό 8η ΕΣΕ	Σολωμού 57 Τ.Κ. 26222
8ο Δημοτικό 8η ΕΣΕ	Σολωμού 57 Τ.Κ. 26222
9ο Δημοτικό 9η ΕΣΕ	Σούλι Πατρών

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΣΧΟΛΙΑ

ΚΕΝΤΡΙΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΚΕΝΤΡΙΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ

ΚΕΝΤΡΙΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ

ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ

1ο Δημοτικό 5η ΕΣΕ	Θεοφράστου 49 Τ.Κ. 264 43
2ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Μαραθωνομάχων 40 Εγλυκάδα
3ο Δημοτικό 5η ΕΣΕ	Στροφάδων – Ρ. Κωχ Αγ. Γεωρ.Λάγγουρα
3ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Αρέθα 180 Τ.Κ. 26500
4ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Αριστοτέλους & Νικομάχου – Περιβόλα Πατρών
5ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Θεοδοκοπούλου 135 Τ.Κ. 26500
6ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Ιωάννη Δαμασκηνού 24 Τ.Κ. 263 31
7ο Δημοτικό 4η ΕΣΕ	Μιχαήλ Σούτσου 24 - Ζαρουχλίκια-263 32
8ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Αχέροντος 5 Αγιά
9ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Παρ. Αυστραλίας 41 Τ.Κ. 264 41

10ο Δημοτικό 2η ΕΣΕ	Ραγκαβή 18 - 26443
11ο Δημοτικό 9η ΕΣΕ	Κρεσταινών 10 Μεταμόρφωση Σωτήρος-26500
12ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Λαοκόοντος - Κρύα Ιτεών Τ.Κ. 26333
13ο Δημοτικό 7η ΕΣΕ	Αλ. Παπαναστασίου & Ευβοίας 30
14ο Δημοτικό 7η ΕΣΕ	Αλ. Παπαναστασίου & Ευβοίας 30
15ο Δημοτικό 3η ΕΣΕ	Αθω 18 Τ.Κ. 263 34
16ο Δημοτικό 1η ΕΣΕ	Κύπρου & Δοϊράνης
17ο Δημοτικό 4η ΕΣΕ	Τέρμα Νόρμαν
18ο Δημοτικό 1η ΕΣΕ	Κύπρου & Δοϊράνης
19ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Σκιάεσσα Πατρών Τ.Κ 26500

1ο Δημοτικό 7η ΕΣΕ	Τέρμα Αντιγόνης Τ.Κ. 263 32
1ο Δημοτικό 3η ΕΣΕ	Μιλήτου 2 Τ.Κ. 26332
2ο Δημοτικό 6η ΕΣΕ	Αρήτης 1 Προάστειο
14ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Ορφανίδου 23
65ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Ι. Βιτσάρη Συνοικία Μακρυγιάννη
66ο Δημοτικό 41η ΕΣΕ	Κύπρου & Δοϊράνης 36
67ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Παπαντώνη 10 Ζαρ/κα Τ.Κ. 26332
68ο Δημοτικό 42η ΕΣΕ	Παρμενίδου 12 Τ.Κ. 26332
69ο Δημοτικό 50η ΕΣΕ	Ρωμανού Πατρών
70ο Δημοτικό Μεμονωμένο	Ελεκίστρα Πατρών Τ.Κ. 26 500

ΔΗΜΟΣ ΠΑΤΡΕΩΝ
ΔΗΜ ΣΧΟΛΕΙΑ ΝΟΤΙΟΥ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΟΣ

Α/Α	ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ	ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ	ΤΗΛΕΦΩΝΟ
1	14ο Δημοτικό Σχολείο 25η ΕΣΕ	Ακτή Δυμαίων 51	2610 321467
4	18ο Δημοτικό Σχολείο Μεμονωμένο	Θουκυδίδου & Περσεφόνης	2610 337964
5	22ο Δημοτικό Σχολείο Μεμονωμένο	Λεύκας 149	2610 520107
6	24ο Δημοτικό Σχολείο Μεμονωμένο	Ανθείας 195	2610 325212
7	29ο Δημοτικό Σχολείο Μεμονωμένο	Αμαζόνων 32	2610 321587
8	32ο Δημοτικό Σχολείο 20η ΕΣΕ	Σαμοθράκης & Σκιάθου	2610 313453
9	33ο Δημοτικό Σχολείο Μεμονωμένο	Ακρωτηρίου 83	2610 361099
10	36ο Δημοτικό Σχολείο 4η ΕΣΕ	Ταντάλου & Παρ. Β Θ 69	2610 521977
11	47ο Δημοτικό Σχολείο 34η ΕΣΕ	Μιχαήλ Σούτσου 24	2610 322712
12	51ο Δημοτικό Σχολείο 29η ΕΣΕ	Κρεστένων 10	2610 521189
13	52ο Δημοτικό Σχολείο Μεμονωμένο	Λασκόοντος - Κρύα Ιτεών	2610 327278
14	53ο Δημοτικό Σχολείο 37η ΕΣΕ	Αλ. Παπαναστασίου & Ευβοίας 30	2610 327048
15	54ο Δημοτικό Σχολείο 37η ΕΣΕ	Κομνηνών & Βέτσου	2610 333312
16	55ο Δημοτικό Σχολείο 43η ΕΣΕ	Άθω 18	2610 328877
17	60ο Δημοτικό Σχολείο 45η ΕΣΕ	Τέρμα Αντιγόνης	2610 329427
18	61ο Δημοτικό Σχολείο 33η ΕΣΕ	Μιλήτου 2	2610 329856
19	67ο Δημοτικό Σχολείο Μεμονωμένο	Παπαντώνη 10	2610 326948
20	68ο Δημοτικό Σχολείο 42η ΕΣΕ	Παρμενίδου 12	2610 341214
21	1ο Ειδικό Δημ. Σχολείο Πατρών - 2η ΕΣΕ	Ιππολύτης 8	2610 330388
22	2ο Ειδικό Δημ. Σχολείο Πατρών - Μεμονωμένο	Ποτίδαιας 31	2610 311466

έχει υπο αυτούς, υποχρεούται να παρέχει στους γονείς του, για τη διαίτηση του οίκου ή την άσκηση του επαγγέλματός τους, υπηρεσίες ανάλογες με τις δυνατότητες του και τις βιοτικές συνθήκες του ίδιου και της οικογένειάς του.

Άρθ. 1509. — **Παροχές των γονέων προς τα τέκνα τους.** Η παροχή περιουσίας στο τέκνο από οποιοδήποτε γονέα του, είτε για τη δημιουργία ή τη διατήρηση οικονομικής ή οικογενειακής αυτοτέλειας είτε για τη έναρξη ή την εξακολούθηση επαγγέλματος, αποτελεί δωρεά μόνο ως προς το ποσό που υπερβαίνει το μέτρο, το οποίο επιβάλλουν οι περιπτώσεις. Η ευθύνη όμως απέναντι στο τέκνο, εκείνου που έκανε την παροχή, για πραγματικά ή νομικά ελαττώματα του πράγματος, κρίνεται πάντοτε κατά τις διατάξεις για την ευθύνη του δωρητή.

Άρθ. 1510. — **Γονική μέριμνα.** Η μέριμνα για το ανήλικο τέκνο είναι ~~επιμέλεια και δικαίωμα των γονέων (γονική μέριμνα)~~, οι οποίοι την ασκούν από κοινού. Η γονική μέριμνα περιλαμβάνει την επιμέλεια του προσώπου, τη διοίκηση της περιουσίας και την εκπροσώπηση του τέκνου σε κάθε υπόθεση ή δικαιοπραξία ή δική, που αφορούν το πρόσωπο ή την περιουσία του.

Σε περίπτωση όπου η γονική μέριμνα παύει λόγω θανάτου, κήρυξης σε αφάνεια ή έκπτωσης του ενός γονέα, η γονική μέριμνα ανήκει αποκλειστικά στον άλλο.

Αν ο ένας από τους γονείς αδυνατεί να ασκήσει τη γονική μέριμνα για πραγματικούς λόγους ή γιατί είναι ανίκανος ή περιορισμένα ικανός για δικαιοπραξία, την ασκεί μόνος ο άλλος γονέας. Η επιμέλεια όμως του προσώπου του τέκνου ασκείται και από τον ανήλικο γονέα.

Άρθ. 1511. — Κάθε απόφαση των γονέων σχετικά με την άσκηση της γονικής μέριμνας πρέπει να αποβλέπει στο συμφέρον του τέκνου.

Στο συμφέρον του τέκνου πρέπει να αποβλέπει και η απόφαση του δικαστηρίου, όταν, κατά τις διατάξεις του νόμου, το δικαστήριο αποφασίζει σχετικά με την ανάθεση της γονικής μέριμνας ή με τον τρόπο της άσκησής της. Η απόφαση του δικαστηρίου πρέπει επίσης να σέβεται την ισότητα μεταξύ των γονέων και να μην κάνει διακρίσεις εξαιτίας του φύλου, της φυλής, της γλώσσας, της θρησκείας, των πολιτικών ή όποιων άλλων πεποιθήσεων, της ιδιογένειας, της εθνικής ή κοινωνικής προέλευσης ή της περιουσίας.

μέριμνα, εφόσον η απόφαση αφορά τα συμφέροντά του.

Άρθ. 1512. — Σε περίπτωση διαφωνίας, Αν οι γονείς διαφωνούν κατά την άσκηση της γονικής μέριμνας, και το συμφέρον του τέκνου επιβάλλει να ληφθεί απόφαση, αποφασίζει το δικαστήριο.

Άρθ. 1513. — **Διαζύγιο ή ακύρωση του γάμου.** Στις περιπτώσεις διαζυγίου ή ακύρωσης του γάμου και εφόσον ζουν και οι δύο γονείς, η άσκηση της γονικής μέριμνας ρυθμίζεται από το δικαστήριο. Η άσκηση της γονικής μέριμνας μπορεί να ανατεθεί στον έναν από τους γονείς ή, αν αυτοί συμφωνούν ορίζοντας συγχρόνως τον τόπο διαμονής του τέκνου, σταμάει από κοινού. Το δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει διαφορετικά, ιδίως να κατανείμει τη άσκηση της γονικής μέριμνας μεταξύ των γονέων ή να την αναθέσει σε τρίτον.

Για τη λήψη της απόφασής του το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη του τους έως τότε δεσμούς του τέκνου με τους γονείς και τους αδελφούς του, καθώς και τις τυχόν συμφωνίες που έκαναν οι γονείς του τέκνου σχετικά με την επιμέλεια και τη διοίκηση της περιουσίας του.

Ο γονέας, στον οποίο δεν έχει ανατεθεί η άσκηση της γονικής μέριμνας, έχει το δικαίωμα να ζητήσει από τον άλλο πληροφορίες για το πρόσωπο και την περιουσία του τέκνου.

Άρθ. 1514. — **Διακοπή της συμβίωσης.** Οι διατάξεις του προηγούμενου άρθρου εφαρμόζονται και στις περιπτώσεις όπου υπάρχει διακοπή της συμβίωσης των συζύγων.

Άρθ. 1515. — **Τέκνα χωρίς γάμο των γονέων τους.** Η γονική μέριμνα του ανήλικου τέκνου που γεννήθηκε και παραμένει χωρίς γάμο των γονέων του ανήκει στη μητέρα του. Σε περίπτωση αμφιμωρίας του, αποκτά γονική μέριμνα και ο πατέρας, που όμως την ασκεί αν έπαψε η γονική μέριμνα της μητέρας ή αν αυτή σουνάται να την ασκήσει για νομικούς ή πραγματικούς λόγους.

Με αίτησή του πατέρα το δικαστήριο μπορεί και σε κάθε άλλη περίπτωση, και ιδίως αν συμφωνεί η μητέρα, να αναθέσει και σε αυτήν την άσκηση της γονικής μέριμνας ή μέρους της, εφόσον αυτό επιβάλλεται από το συμφέρον του τέκνου.

Σε περίπτωση δικαστικής αναγνώρισης, στην οποία αντιδίκησε ο πατέρας, αυτός δεν ασκεί γονική μέριμνα ούτε αναλαμβάνει τη μητέρα στην άσκηση της. Το δικαστήριο μπορεί, αν το επιβάλλει το συμφέρον του τέκνου, να αποφασίσει διαφορετικά με αίτηση του πατέρα, εφόσον έπαψε

Άρθ. 1516. — **Πράξεις από τον ένα γονέα.** Ο καθένας από τους γονείς επιχειρεί και μόνος του πράξεις αναφερόμενες στην άσκηση της γονικής μέριμνας: 1. όταν πρόκειται για συνθήκες πράξεις επιμέλειας του προσώπου του τέκνου ή για την τρέχουσα διαχείριση της περιουσίας του ή για πράξεις που έχουν επείγοντα χαρακτήρα: 2. όταν πρόκειται για τη λήψη δήλωσης της βούλησης που είναι απευθυντά προς το τέκνο.

Στις περιπτώσεις διακοπής της συμβίωσης των γονέων, διαζυγίου ή ακύρωσης του γάμου τους, καθώς και όταν πρόκειται για τέκνο γεννημένο χωρίς γάμο των γονέων του, τις αξιώσεις διατροφής που έχει το τέκνο κατά του γονέα, ο οποίος δεν έχει την επιμέλεια του προσώπου του, μπορεί να τις ασκεί αυτός που έχει την επιμέλεια και, αν δεν την έχει κανείς, αυτός με τον οποίο διαμένει το τέκνο.

Άρθ. 1517. — **Σύγκρουση συμφερόντων.** Αν τα συμφέροντα του τέκνου συγκρούονται με τα συμφέροντα του πατέρα του ή της μητέρας του, που ασκούν τη γονική μέριμνα, καθώς και των συζύγων ή των συγγενών τους εξ αιτίας ή εξ αχχιστείας σε ευθεία γραμμή, διορίζεται ειδικός επιτροπός.

Άρθ. 1518. — **Επιμέλεια του προσώπου.** Η επιμέλεια του προσώπου του τέκνου περιλαμβάνει ιδίως την ανατροφή, την επίβλεψη, τη μόρφωση και την εκπαίδευση του, καθώς και τον προσδιορισμό του τόπου της διαμονής του.

Κατά την ανατροφή του τέκνου οι γονείς το ενισχύουν, χωρίς διάκριση φύλου, να αναπτύσσει υπεύθυνα και με κοινωνική συνείδηση την προσωπικότητά του. Η λήψη σωφρονιστικών μέτρων επιτρέπεται μόνο εφόσον αυτά είναι παιδαγωγικώς αναγκαία και δεν θίγουν την αξιοπρέπεια του τέκνου.

Κατά τη μόρφωση και την επαγγελματική εκπαίδευση του τέκνου οι γονείς λαμβάνουν υπόψη τις ικανότητες και τις προσωπικές του κλίσεις. Γι' αυτό το σκοπό οφείλουν να συνεργάζονται με το σχολείο και, αν υπάρχει ανάγκη, να ζητούν τη συνδρομή αρμόδιων κρατικών υπηρεσιών ή δημοσίων οργανισμών.

Άρθ. 1519. — **[Δικαστική συμπαράσταση]** Καταργήθηκε με το άρθρο 25 του ν 2447/96.

Άρθ. 1520. **Προσωπική επικοινωνία.** Ο γονέας με τον οποίο δεν διαμένει το τέκνο διατηρεί το δικαίωμα της προσωπικής επικοινωνίας με αυτό.

Στις περιπτώσεις των προηγούμενων παραγράφων, τα σχετικά με την επικοινωνία κανονίζονται ειδικότερα από το δικαστήριο.

Άρθ. 1521. — **Περιουσία του τέκνου από διαθήκη ή δωρεά.** Η διοίκηση των γονέων δεν εκτείνεται και στα περιουσιακά στοιχεία που περιέρχονται στο τέκνο από διαθήκη τελευταίας βούλησης ή από δωρεά με τον όρο να μην έχουν τη διοίκηση τους οι γονείς. Αν ο διαθέτης ή ο δωρητής δεν ορίσει το πρόσωπο που θα έχει τη διοίκηση αυτών των περιουσιακών στοιχείων, το δικαστήριο διορίζει ειδικό επιτροπό. (Όπως το εδ. σ' τροποποιήθηκε με το άρθρο 26 του ν 2447/96.)

Αν στη διάταξη της τελευταίας βούλησης ή στη δωρεά ορίζεται να μην έχει τη διοίκηση ο ένας από τους γονείς, η διοίκηση ανήκει, σε περίπτωση αμφιβολίας, στον άλλο γονέα, ο οποίος και αντιπροσωπεύει το τέκνο μόνος του στις σχετικές δίκες ή δικαιοπραξίες.

Άρθ. 1522. — Ο διαθέτης ή ο δωρητής μπορούν να ορίσουν τον τρόπο με τον οποίο θα διοικηθούν τα περιουσιακά στοιχεία που άφησαν ή έδωσαν στο τέκνο. Παρέκκλιση επιτρέπεται, στην περίπτωση της δωρεάς, εφόσον ο δωρητής συναινεί σ' αυτήν. Αν ο δωρητής δεν ζει ή αρνείται να συναινέσει ή η συναινέση του δεν είναι εφικτή, καθώς και στις περιπτώσεις των επιδόσεων με διάταξη τελευταίας βούλησης, η παρέκκλιση επιτρέπεται μόνο με άδεια του δικαστηρίου και εφόσον επιβάλλεται από το συμφέρον του τέκνου.

Άρθ. 1523. — **Διαχειριστικές πράξεις των γονέων. Απογραφή.** Οι γονείς οφείλουν να συντάσσουν απογραφή για κάθε περιουσία που περιέρχεται στο τέκνο και υπάγεται στη γονική τους διοίκηση.

Άρθ. 1524. — **Δωρεές.** Οι γονείς δεν μπορούν να προβαίνουν σε δωρεές από την περιουσία του τέκνου. Εξαιρούνται οι δωρεές που επιβάλλονται από ιδιαιτέρη ηθικό καθήκον ή από λόγους ευπρέπειας.

Άρθ. 1525. — **Επιφελής τοποθέτηση των μετρητών.** Οι γονείς έχουν την υποχρέωση να κάνουν, χωρίς υπαίτια καθυστέρηση, παραγωγή ή να τοποθετήσουν επωφελώς τα μετρητά χρήματα του τέκνου, των οποίων έχουν τη διοίκηση, αν δεν υπάρχει ανάγκη να τα κρατούν για να αντιμετωπίσουν δαπάνες. Το δικαστήριο μπορεί να διατάξει διαφορετική διάθεσή τους.

Άρθ. 1526. — **Διαχείριση με διατυπώσεις.** Οι γονείς δεν μπορούν, χωρίς την άδεια του δικαστηρίου, να επιχειρήσουν στο όνομα του τέκνου

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΑ

1. Δημητρόπουλος Γ. Ευστάθιος: "Εισαγωγή στη μεθοδολογία της επιστημονικής έρευνας" Zymel, Αθήνα 1991.
2. Δραγάση Ελένη – Σηφάκη: "Σωστοί γονείς ευτυχισμένα παιδιά" Καστανιώτη, Αθήνα 1999.
3. Δρόσος Ζαχαρίας: "Παιδαγωγικά προβλήματα και γονείς – Η αγωγή του παιδιού στην οικογένεια "Εταιρεία Ελληνικών Εκδόσεων, Αθήνα 1972.
4. Ζαφείρης Γ. Αλέξανδρος, Ζαφείρη Α. Ελένη, Μουζακίτης Μ. Χρήστος: "Οικογενειακή Θεραπεία, Θεωρία και Πρακτικές Εφαρμογές" Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.
5. Ηλιόπουλος Δ. Ιωάννης: "Για να γνωρίσουμε και να διαπαιδαγωγήσουμε σωστά το παιδί " Τυπογραφείο του Πέτρου Κούλη. Β' έκδοση, Πάτρα [χ.χ].
6. Καμπανάς Ι. Ηλίας: "Έρμηνευτικό Ορθογραφικό, Μονοτονικό Λεξικό της Δημοτικής" Καμπανά, Αθήνα 1991.
7. Κογκίδου Δήμητρα: "Μονογονεϊκές οικογένειες. Πραγματικότητα- Προοπτικές – Κοινωνική πολιτική", Λιβάνη "Νέα Σύνορα", Αθήνα 1995.

- 8.Κοσμόπουλος Αλεξ. Β.: "Ψυχολογία και Οδηγητική της Παιδικής και νεανικής ηλικίας", Πάτρα 1980.
- 9.Κουμάντος Γ. "Οικογενειακό Δίκαιο", Αφοί Π. Σάκκουλα, τόμος β', Αθήνα 1989.
- 10.Κυριακίδης Α. Παύλος: "Η οικογενειακή σχέση", Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000.
- 11.Λουίς Ρόχας Μάρκος: "Ο χωρισμός στο ζευγάρι" Αίολος/Θερβάντες, Αθήνα 1998.
- 12.Λυκιαρδοπούλου Κλαίρη: "Οικογενειακός κύκλος", Μέγας Σείριος, Αθήνα 1999.
- 13.Μαλικιώση Μ.- Λοίζου: "Συμβουλευτική Ψυχολογία ΙΙ", Ελληνικά Γράμματα, δ' έκδοση συμπληρωμένη, Αθήνα 1999.
- 14.Μαρκαντώνης Ι.Σ. -Α.Β. Ρήγας κ' συν.: "Οικογένεια, Μητρότητα, Αναδοχή: Διεπιστημονική προσέγγιση", Δέσποινα Δ. Μαυρομάτη, Αθήνα 1991.
- 15.Μαυρής Η. Μιχάλης: "Μαθήματα Οικογενειακού Δικαίου" (σημ. για τους σπουδαστές του τμήματος κοινωνικής εργασίας του Τ.Ε.Ι. Πάτρας), Πάτρα 1998.
- 16.Μουσούρου Λ.Μ.: "Κοινωνιολογία της σύγχρονης Οικογένειας" Gutenberg, Αθήνα 2000.

17. Ξυροτύρης Ιωάννης Ν. : " Προβλήματα και αντιθέσεις στο γάμο"
Ανατύπωση από τα χρονικά του πειραματικού σχολείου του
πανεπιστημίου, Θεσ/νίκης 1961.
18. Παπαιωάννου Καλλιόπη: " Παιδιά – γονείς – κοινωνικοί λειτουργοί"
Έλλην, Αθήνα 2000.
19. Παρασκευόπουλος Ιωάννης Ι.Ν. : "Εξελικτική Ψυχολογία", Τόμος Γ',
Αθήνα 1985.
20. Παρασκευόπουλος Ιωάννης Ι.Ν.: "Μεθοδολογία Επιστημονικής
Έρευνας", Τόμος Β', Αθήνα 1993.
21. Πατρώνης Π. Γεώργιος: "Στη Θεολογία και στη ζωή " , Αθήναι
1984.
22. Σταθέας Θ. Γεώργιος : Το διαζύγιο κατά τον αστικό κώδικα
Επιμέλεια ευρετηρίου: Ράνιας Γ. Σταθέα, Αθήνα 1985.
23. Τσαούσης Δ.Γ. : " Η κοινωνία του ανθρώπου " Gutenberg, Αθήνα
2000.
24. Τσιάντης Γ.- Μανωλόπουλος Σ.- Καστανιώτης Θ. (κ' συν): "
Σύγχρονα Θέματα Παιδοψυχιατρικής " Καστανιώτη, τόμος α', Αθήνα
1987.
25. Τσιάντης Γιάννης: "Ψυχική υγεία του παιδιού και της οικογένειας"

Σύγχρονη παιδαγωγική βιβλιοθήκη, Καστανιώτη, τεύχος α', Αθήνα 1991.

26.Τσιάντης Γιάννης: "Ψυχική υγεία του παιδιού και της οικογένειας"
Σύγχρονη παιδαγωγική βιβλιοθήκη, Καστανιώτη, τεύχος β', Αθήνα 1993.

27.Τσιπληταρής Αθανάσιος Φ.:" Η κοινωνικοποίηση του παιδιού "
Άτραπος, Αθήνα 2001.

28.Φρανσουάζ Ντολτό : " Όταν οι γονείς χωρίζουν" Βιβλιοπωλείο της
εστίας. Β' έκδοση, 1997.

29.Φριτζ Ίνα: "Οι γονείς χωρίζουν" Παιδιά και γονείς αντιμετωπίζουν
μια κρίση. Νότος .

30.Χατζηχρήστου Χρυσή Γ.:" Ο χωρισμός των γονέων – το διαζύγιο και
τα παιδιά " Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1999.

31.Χουντουμάδη Αναστασία: "Παιδιά και γονείς στο ξεκίνημα μιας
σχέσης" Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1994.

32.Χουρδάκη Μαρία Δ.Φ.:" Εισαγωγή στην οικογενειακή ψυχολογία" ,
Αθήναι 1966.

33.Χουρδάκη Μαρία : "Οικογενειακή Ψυχολογία " Γρηγόρη, 2^η έκδοση,
Αθήνα Αύγουστος 1992.

34. Andre Le Gall: "Αι σχολικαί αποτυχίαι " (μ.τ.φ. Σάββα Βασιλείου)
Εκδότης Ιωάννης Ν. Ζαχαρόπουλος, Αθήναι 1963.
35. Cohen Louis κ' Manion Laurence: " Μεθοδολογία εκπαιδευτικής
έρευνας" Μεταίχμιο, Αθήνα 2000.
36. Dominian Jack : "Μαθήματα γάμου" Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
1998.
37. Garmar klair κ' Francis Theontor "Η οικογένεια μωσαϊκό. Το παιδί- η
οικογένεια- το σχολείο." (μ.τ.φ. Μαριλένα Καρρά) Πατάκη 1994.
38. Giddens Anthony: "Κοινωνιολογία "(μ.τ.φ. κ' επιμέλεια Δημήτρης Γ.
Τσαούσης) Gutenberg, Αθήνα 2002.
39. Gottman John: Ένας πρακτικός οδηγός για γονείς." Η
συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών" Πώς να μεγαλώσουμε τα
παιδιά με συναισθηματική νοημοσύνη. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
2000.
40. Herbert Martin: "Χωρισμός και διαζύγιο"(επιμέλεια: Β. Παπαδιώτη-
Αθανασίου) Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998.
41. Lansky Vicki: "Αντιμετωπίζοντας το παιδί μετά το διαζύγιο"
Αναστασιάδη, Αθήνα 1994.
42. Wallerstein S. Jutith κ' Kelly B. Joan: "Πως αντιδρούν τα παιδιά στο
διαζύγιο" Κείμενα Κοινωνιολογίας του γάμου και της οικογένειας.
Τυπωθήτης – Γιώργος Δαρδανός, α' έκδοση, Οκτώβριος 2002.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- 43.Καρσανίδης στο Ζομπανάκη Γ." Οικογενειακό περιβάλλον και σχολικές αποτυχίες" Στο Σχολείο και Ζωή Οκτώβριος 1977, ετος 25, τεύχος 10, β' εξάμηνο, σελ.368.
- 44.Κυριαζόπουλος Γ.Κ.: "Αρνητική και θετική επίδραση διαφορών παραγόντων στην αγωγή του παιδιού" Το σχολείο και το σπίτι, Χρόνος 41^{ος}, τεύχος442, 1/5 μέχρι 10/6/2002. Αθήνα,σελ.253.
- 45.Ζομπανάκης : " Το συναίσθημα της μειονεξίας στο παιδί", Σχολείο και ζωή, Ιανουάριος 1979, τευχος α', Α' εξάμηνο, ,σελ.14.
- 46.Χωρεάνθης Κώστας στο Ζομπανάκη Γ. : "Η κοινωνικότητα του παιδιού από την άποψη της κοινωνιολογίας της αγωγής", Σχολείο και Ζωή. Ιούλιος – Αύγουστος 1976, τεύχος 7- 8 β' εξάμηνο, σελ.286.

ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΕΣ

- 47."Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό". Ελληνικά Γράμματα, τόμος 3, Αθήνα 1989.
- 48."Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια – Λεξικό" . Ελληνικά Γράμματα, τόμος 6, Αθήνα 1989.
- 49."Παιδαγωγική Ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια- Λεξικό". Ελληνικά

Γράμματα, Τόμος 8, Αθήνα 1989.

50. "Πάπυρος Λαρούς Μπριτάννικα". Πάπυρος, τόμος 20, [χ.χ]

ΜΕΛΕΤΕΣ

51. Κορώσης Κων/νος: "Έφηβοι και οικογένεια " Πως βλέπουν την οικογένεια οι μαθητές της β' και γ' τάξης Λυκείου. Κοινωνιολογική Εμπειρική Μελέτη, Gutenberg Παιδαγωγική σειρά, Αθήνα 1997.

ΣΥΝΕΔΡΙΑ

52. Κούρος Ι. : "Ψυχολογικά Θέματα παιδιών και εφήβων " Ε.Ψ.Ψ.Ε.Π. : Εταιρία Ψυχολογικής Ψυχιατρικής Ενήλικου και Παιδιού, στο 2^ο ετήσιο διεταιρικό επιστημονικό συνέδριο. Ελληνικά Γράμματα, 1993.

ΙΝΤΕΡΝΕΤ

53. <http://systech.gr/cprc/> Νικολοπούλου-Ζαχου Κατερίνα, 2004.

54. <http://www.hellenic-schools.gr/> Παπαγεωργίου Χ. Ιωάννης, 2004.

55. http://www.dikepsy.gr/paid_diazzygio.shtml.

